

# JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

srebro-ra Silber.  
steklo-la Glas.  
sternise-sa Stoppelfeld.  
stopálo-la der Tritt.  
sunce-ca die Sonne.  
sykno-na das Tuch.  
silo-la Ahle des Schusters.  
zdravje-ja Gesundheit.  
zerno-na Getreidkern.  
zlato-ta Gold.  
xelézo-za Eisen.  
xito-ta das Korn.  
xivínje-yeta Viehstüdf.

xrebé beta das Füllen.  
xveplo-la Schwefel.  
testo-ta der Teig.  
veselje-ja Traub.  
vino-na Wein.  
vrautvo-va Arznei.  
vreye-ya der Saft.  
vyho-ha das Ohr.  
vreme-mena Witterung.  
qelo-la die Stirne.  
qeslo-la der Zepfer.  
qrevo-va der Darm.

30.1 (2024)

## A n n a n g.

Einige Hauptwörter haben nur den Singular, als:

1. Die Nahmen der Tugenden, Laster, Alter, Metalle und alle Sammelnahmen: Podloxnost die Unterwürfigkeit, sramota die Schande, serost das Greisenalter, ocel der Stahl, ocet der Essig, nát Blätter an Rüben und Saaten.

2. Die eine Menge gleichartiger Dinge bedeuten. Sie endigen sich fast alle auf je, als: Hrastje eine unbestimmte Anzahl Eichbäume, kolje eine Menge Pflöcke, roxje die Nebenmenge, deca die Kindermenge.

Viele haben nur einen Plural: Hlaye, hláy das Beinkleid, jasla, jásel die Krippe, jetra, jéter die Leber, pleya, pléy die Schulter, plýya, plýy die Lunge, rasohe, rasoh oder vile, vil die Heugabel, ogledi, ogled die Brautbesichtigung, snoboki, snobokov die Brautwahl, zaroqki, zaroqkov das Verlobniß, toplíce, toplíc man, sle, man.

## Jezikoslovni zapiski 30.1 (2024)

ISSN 0354-0448

Urednica **Alenka Jelovšek**  
Uredniški odbor **Hubert Bergmann, Metka Furlan, Nataša Jakop, Mateja Jemec Tomazin, Karmen Kenda-Jež, Hana Mžourková, Alenka Šivic-Dular, Peter Weiss, Andreja Žele**

Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino **Donald Reindl, DEKS, d. o. o.**

Naslov uredništva **Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)**  
**Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**  
**Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana, Slovenija**  
Telefon **+386 1 4706 160**  
**alenka.jelovsek@zrc-sazu.si, isj@zrc-sazu.si**  
**<http://ojs.zrc-sazu.si/jz>**

Izdal **ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**  
Založila **Založba ZRC**  
Zanju **Oto Luthar, Kozma Ahačič**  
Glavni urednik **Aleš Pogačnik**

Prelom **Petra Jerič Škrbec**  
Oblikovanje **Evita Lukež**  
Tisk **Birografika Bori**  
Naklada **200 izvodov**

Letna naročnina **10 €**  
Letna naročnina za študente **8 €**  
Cena posamezne številke **7 €**  
Cena dvojne številke **12 €**  
Naročila sprejema **Založba ZRC, p. p. 306, SI-1001 Ljubljana, Slovenija**  
Telefon **+386 1 4706 464**  
**zalozba@zrc-sazu.si**



Javna agencija za znanstvenoraziskovalno  
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

Revija izhaja s podporo  
Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov  
MLA International Bibliography of Books and Articles on the  
Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie  
linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska;  
IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics,  
Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative  
Commons 2.5, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno  
uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.





# JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

srebro-ra Silber.  
steklo-la Glas.  
sternise-sa Stoppelfeld.  
stopálo-la der Tritt.  
sunce-ca die Sonne.  
sykno-na das Tuch.  
silo-la Ahle des Schusters.  
zdravje-ja Gesundheit.  
zerno-na Getreidkern.  
zlato-ta Gold.  
xelézo-za Eisen.  
xito-ta das Korn.  
xivínje-yeta Viehstück.

xrehé beta das Füllen.  
xveplo-la Schwefel.  
testo-ta der Teig.  
veselje-ja Freude.  
vino-na Wein.  
vraytvo-va Arznei.  
vreye-ya der Saft.  
vyho-ha das Ohr.  
vreme-mena Witterung.  
xelo-la die Stirne.  
xeslo-la der Zepher.  
yvevo-va der Darm.

## 30.1 (2024)

### U n h a n g.

Einige Hauptwörter haben nur den Singular, als:

1. Die Nahmen der Tugenden, Laster, Alter, Metalle und alle Sammelnahmen: Podloxnost die Untermürfigkeit, sramota die Schande, serost das Greisenalter, ocel der Stahl, ocet der Essig, nát Blätter an Rüben und Saaten.

2. Die eine Menge gleichartiger Dinge bedeuten. Sie endigen sich fast alle auf je, als: Hrastje eine unbestimmte Anzahl Eichenbäume, kolje eine Menge Pflöcke, roxje die Nebenmenge, deca die Kindermenge.

Viele haben nur einen Plural: Hlaye, hláy das Beinkleid, jasla, jásel die Krippe, jetra, jéter die Leber, pleya, pléy die Schulter, plýya, plýy die Lunge, rasohe, rasoh oder vile, vil die Heugabel, ogledi, ogled die Brautbesichtigung, snoboki, snobokov die Brautwahl, zaroŭki, zaroŭkov das Verlobniß, toplíce, toplíc man, sle, ...



# KAZALO

## RAZPRAVE IN ČLANKI

- 7 Miha Sušnik**  
Razvoj ujemalnih tipov samostalnikov srednjega spola v slovenščini
- 49 Dejan Gabrovšek**  
Položaj naslonskega niza v vezniškem stavku v slovenski zloženi povedi
- 65 Ivana Matas Ivanković – Goranka Blagus Bartolec**  
Prijedložno-padežni izrazi u koordinaciji u hrvatskome
- 85 Branimir Belaj – Darko Matovac**  
O kognitivnim temeljima distribucije i alternacije prijedloga *u* i *na* u hrvatskome jeziku
- 109 Nikolina Hršak – Ines Carović**  
Glasnik /v/ između aproksimanta i frikativa u kajkavskom govoru Jurjevca
- 131 Mitja Trojar**  
Ustaljevanje slovenske jezikoslovne terminologije v slovenskih slovnica 1768–2017
- 153 Novica Vujović**  
Zakonski osnov i filološka argumentacija u prilog zaštiti crnogorskih govora
- SLOVENSKI GOVORI NA VZHODNEM ROBU (3)**
- 173 Jožica Škofic**  
Fonološki opis govora kraja Zibika (SLA T334)
- 195 Tjaša Jakop**  
Fonološki opis govora kraja Dobovec pri Rogatcu (SLA T339)

## IZ SVETOVALNIC

- 219 Simon Atelšek – Tanja Fajfar – Mateja Jemec Tomazin – Jera Sitar – Mojca Žagar Karer**  
Pobude za terminološke intervencije v Terminološki svetovalnici

## OCENE IN POROČILA

- 239 Tjaša Jakop**  
*Slovenski istrski lingvistični atlas (SiLA) 1: vremenske razmere, geomorfologija, običaji in institucije, telo in bolezni (2024)*

## JUBILEJI

**245 Alenka Jelovšek**

»Kdor čas svoj prav obrne, se s čednostjo ogrne«: ob življenjskem jubileju  
dr. Jožice Narat

## V SPOMIN

**251 Helena Dobrovoljc**

In memoriam akad. Janez Orešnik (12. december 1935 – 1. april 2024)

**257 Halid Bulić**

In memoriam prof. dr. Senahid Halilović (1958–2023)

## Recenzenti

**Előd Dudás**  
**Metka Furlan**  
**Dejan Gabrovšek**  
**Januška Gostenčnik**  
**Marc L. Greenberg**  
**Luka Horjak**  
**Mateja Jemec Tomazin**  
**Domen Krvina**  
**Mojca Kumin**  
**Nina Ledinek**  
**Andreja Legan Ravnikar**  
**Mija Michelizza**  
**Vlado Nartnik**  
**Irena Stramljič Breznik**  
**Jožica Škofic**  
**Drago Unuk**  
**Andreja Žele**



## RAZPRAVE IN ČLANKI





MIHA SUŠNIK

# RAZVOJ UJEMALNIH TIPOV SAMOSTALNIKOV SREDNJEGA SPOLA V SLOVENŠČINI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.01](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.01)

V prispevku je najprej eksplicitno predstavljen teoretični pristop k slovničnemu spolu tako z vidika istodobnega opisa kot razvoja poljskih sistemov, v drugem delu pa so preko t. i. ujemalnih tipov (tj. tipov zvez samostalnika in ujemalnih besed glede na njihove oblikovne in oblikoskladenjske značilnosti) opisane osnove silnice razvoja srednjega spola v slovenskem jeziku. Čeprav lahko marsikatero rešitev zgolj ponovimo po Oblaku (1888; 1890), Tesnière (1925b) in Ramovšu (1935; 1952), ostaja nerešenih vprašanj o razvoju srednjega spola v slovenščini kljub večji količini danes dostopnega gradiva še veliko.

**Ključne besede:** slovnični spol, zgodovinska slovnica, slovenska narečja, tipologija, oblikoskladenjski vzorci

## The Development of Agreement Types of Neuter Nouns in Slovenian

This article first lays out an explicit theoretical approach to grammatical gender, separately examining both the synchronic and diachronic perspectives. It then describes so-called agreement types of (original) neuters (i.e., types of noun phrases containing agreeing words with regard to their morphological and morphosyntactic properties), which serve as representations of the main paths of development of the neuter gender in Slovenian. Although the works of Oblak (1888; 1890), Tesnière (1925b), and Ramovš (1935; 1952) have already provided several solutions, many issues regarding the development of the neuter gender in Slovenian still remain unresolved.

**Keywords:** grammatical gender, historical grammar, Slovenian dialects, typology, morphosyntactic patterns

## 1 Uvod

Razvoj srednjega spola v slovenščini<sup>1</sup> je bil na več mestih (Tesnière 1925b: 162; Priestly 1984b: 357) prepoznani kot zapleten problem, ki bi zaslužil posebno mo-

**Miha Sušnik** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana – Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta ■ [miha.susnik@zrc-sazu.si](mailto:miha.susnik@zrc-sazu.si) ■ <https://orcid.org/0000-0001-7014-3312>

Besedilo je nastalo v okviru raziskovalnega programa P6-0038 *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju*, ki ga financira ARIS.

- 1 Praslovenske oblike zapisujem s tremi naglasnimi znamenji (Ů Ů za dolga in Ǫ za edini kratki naglas), dvanajstimi zložniškimi znaki (*i e e e a o o u l r*, pri čemer *e* označuje izhodiščni \**ē*, *o* dolgi izhodiščni \**o*, *o* pa kratkega) in 22 nezložniškimi znaki (*p b t d t' k g c s z č š ž h m n n' r l l' j v*, pri čemer imajo *h, j, v, t', n', l'* vrednosti [x], [i], [u], [t], [n], [l]; temna vrednost *l'* v položaju ne pred samoglasnikom je označena z *l*), prim. Logar 1981; Furlan 2013: 100.



nografsko obdelavo (Smole 2006: 127). Prvi je različne vidike razvoja srednjega spola v slovenščini natančneje obravnaval Oblak (1888; 1890), najbolj podroben, argumentiran in sistematičen prikaz pa je (predvsem pri samostalniški, manj pri pridevniški in zaimenski morfologiji) kljub osredotočanju na dvojino podal Tesnière (1925b: 134–176), čigar analize ni nadaljevala nobena izmed kasnejših študij, ki so bile omejene na kak narečni govor (Priestly 1984a; 1984b o govoru Sel na Rožu) ali na določeno morfološko kategorijo (Smole 2006 o samostalnikih na -o; Dovjak 2011 o samostalnikih na -e). Kot Oblak je posamezne vidike te problematike na različnih mestih obravnaval Ramovš (1918–1920; 1935; 1952), celostno, a le pregledno in površinsko pa Stankiewicz (1965; 1986). Ker danes razpolagamo z več narečnega gradiva, novimi morfološkimi opisi posameznih govorov<sup>2</sup> ter bolj natančno in eksplicitno teorijo slovničnega spola (Corbett 1991), je čas pravi, da se nadaljuje delo na novi sintezi razvoja srednjega spola v slovenščini (Smole 2006: 129), ki je potrebna za preučevanje tudi drugih tematik iz zgodovinske slovnice slovenskega jezika.

V prispevku skušam očrtati glavne silnice razvoja srednjega spola, ki so predstavljene preko t. i. ujemalnih tipov, ponazorjenih z dvobesedno zvezo pridevnika ali števnikar ter samostalnika v imenovalniku. Čeprav je končni cilj raziskovanja, v katero se vključuje pričujoča raziskava, osvetliti razvoj srednjega spola v slovenščini, je vsebina prispevka namenjena predvsem kot ogrodje za nadaljnje raziskovanje te problematike v slovenskih narečjih in zgodovinskih virih. Razčlemba na ujemalne tipe bo omogočila obravnavo posameznih podproblemov z jasnim mestom v širši sliki, kar gotovo pomeni tudi postopno izboljševanje te slike. Uporabljeno gradivo izhaja v veliki meri iz narečne gradivske zbirke za SLA<sup>3</sup> ter drugih dialektoloških del, v manjši meri pa neposredno iz historičnih virov in zapisanih narečnih besedil. Obravnavo začnem s predstavitvijo teoretičnih izhodišč z novim izrazjem, ki predstavlja boljši temelj za opisovanje slovničnega spola oz. njegovih oblikoskladenjskih vidikov. Sledi seznam ujemalnih tipov samostalnikov (izvorno) srednjega spola, prikazanih v poknjženi obliki in razvrščenih po slovničnih številih. Zaradi preglednosti je vsak tip predstavljen le z bistvenimi

2 Izstopa opis govora Kroke (Škofic 2019 kot nadgradnja Škofic 1996), v katerem je dovolj natančno predstavljena morfologija in oblikoskladnja, da je mogoče pridobiti jasno sliko o slovničnem spolu znotraj tega jezikovnega sistema. V večini primerov obstoječi opisi takega vpogleda ne omogočajo, sliko lahko tedaj dopolnjujemo le na podlagi gradiva sorodnih sistemov s pomočjo primerjalnojezikoslovnega pristopa.

3 Gradivo iz zbirke za SLA (o ureditvi prim. Benedik 1999) je citirano z imenom kraja, točko in številko vprašanja, pri katerem se gradivo pojavlja, npr. *uôš* (Vidra vas, SLA T038 V001). Če točka ni del aktualne mreže in ima staro številko, je navedena ta (npr. Drtija, SLA X199a), sicer je podatek izpuščen. Podatki se vselej nanašajo na zapis v zvezku; le pri zapisih, ki so bili oddani samo na listkih, se nanašajo na le-te. V primeru sklicevanja na listek, ko obstaja zapis v zvezku, je številki vprašanja dodan L (npr. Skrilje, SLA T128 V810bL). Če citirano gradivo ni v vprašalnici za SLA, temveč v opisu krajevnega govora, je namesto številke vprašanja zapisana beseda *opis*. Pri navajanju večje količine gradiva iz istega zapisa številke vprašanj niso navedene. Različni zapisi za isti kraj so po potrebi označeni z navedbo letnice zapisa ali imena zapisovalca.

informacijami, tj. približni areal, nekaj ponazarjalnega gradiva ter njegovo razmerje do ostalih tipov oz. diahrona razlaga, ki tip umešča v skupno razvojno sliko.

## 2 TEORIJA SLOVNIČNEGA SPOLA

V tem razdelku uvajam teoretični pristop k slovničnemu spolu, ki se v svojem bistvu ujema s konceptom *agreement class* (ru. *согласовательный класс*), ki ga je uvedel Zaliznjak (1964) in nadgradil Corbett (1991: 147). Zaradi drugačnega zornega kota se razlikuje izrazje, ki nekoliko drugače zajame relevantne koncepte, na kar je na ustreznih mestih opozorjeno.

### 2.1 Slovnični spol s sinhronega vidika

Slovnični spol je oblikoskladenjska kategorija samostalnika,<sup>4</sup> ki določa obliko **ujemalnih besed**,<sup>5</sup> tj. pregibnih besednih vrst, ki se z njim ujemajo (v slovenščini so to pridevniki in pridevniški zaimki, deležniki ter nekateri števniki).<sup>6</sup> Čeprav je nosilec te slovnične kategorije samostalnik, je za pojav slovničnega spola bistven obstoj različnih oblik ujemalnih besed znotraj iste slovnične kategorije (npr. *dôbər* : *dôbra* : *dôbro* v im. ed.), katerih distribucija je odvisna le od posameznega samostalnika, s katerim se beseda ujema.<sup>7</sup> Ker gre za imanentno lastnost samostalnika, je oblika ujemalne besede odvisna od samostalnika v celotnem sklanjatvenem vzorcu; paradigmo ujemalne besede, ki se ujema z določenim samostalnikom, imenujem **(besedni) ujemalni vzorec** (npr. *lêp*, *lêpega*, *lêpemu* ... za samostalnik *stôl*). Če združimo ujemalne vzorce vseh ujemalnih besed za posamezni samostalnik, dobimo t. i. **splošni ujemalni vzorec**<sup>8</sup> tega samostalnika (npr. *tâ*, *lêp*, *vêčji* ... – *tegâ*, *lêpega*, *vêčjega* ... – *temû*, *lêpemu*, *vêčjemu* ... za samostalnik *stôl*).

4 Za t. i. nesamostalniški spol prim. 2.1.1.

5 Corbett (1991) uporablja izraze *agreeing elements* oz. *items* in *agreement targets*, ki pomenijo isto.

6 Tukaj zanemarjam glagol, ki v indoevropskih jezikih praviloma ne izraža spola (deležnike razumem kot imensko besedno vrsto glagolskega izvora), čeprav se to lahko v njih pojavlja kot inovacija, prim. nar. sln. 1. os. dv. *sva šlâ* (m. sp.) : *sve šlê* (ž. sp.). S povedkovnikom kot netradicionalno besedno vrsto ne operiram.

7 Tak pogled na slovnični spol v slovenistiki ni neznan, prim. »Spol je značilnost samostalniških besed sploh [...] Sploh bi bilo treba spol tudi definirati: verjetno kot imanentno lastnost samostalniških besed, razodevajočo se v prilastkovnem [...] in povedkovnem [...] delu besedne zveze oz. stavka« (Toporišič 1981: 80, kar se ne odraža v Toporišič 1976: 202, 211–212; 2000: 266, 276–277), »spol samostalnika določa ujemanje s pridevniki« (Priestly 1984b: 338 o primeru rož. *wasêw nôw lêta*, Slovenji Plajberk).

8 Corbett (1991) izraz *agreement pattern* uporablja splošneje pri opisovanju ujemanja v različnih jezikih, bolj specifičen pomen pa ima izraz *consistent agreement pattern* (Corbett 1991: predvsem 176–184), kjer se *consistent* nanaša na dejstvo, da iz nabora ujemalnih skupin izključuje tiste, kjer maloštevilni samostalniki kažejo izjemne primere ujemanja. Ti so navadno povezani z obliko samostalnika, v slovenščini npr. *lêpo okô* : mn. *lêpe oči*, *vêlik kîno* : mn. *velîka kîna*, *dôlg separât* : mn. *dôlga separâta* (prim. Toporišič 2000: 301), ali pa gre za primere z neustaljenim ujemanjem, ki je navadno posledica nasprotovanja med oblikovnim in pomenskim ali pragmatičnim vidikom, npr. *novi NUK* : *nova NUK* (Narodna in univerzitetna knjižnica).

Samostalniki z enakim<sup>9</sup> splošnim ujemalnim vzorcem tvorijo t. i. **ujemalne skupine** (= *agreement class*), pripadnost posamezni ujemalni skupini pa ustreza slovnični kategoriji spola.<sup>10</sup> Prim.:

|                                       |                                |
|---------------------------------------|--------------------------------|
| ujemalni vzorec pridevnika <i>lêp</i> | ujemalna skupina               |
| <i>lêp, lêpega, lêpemu, lêp ...</i>   | <i>stôl, pr̃t, stâbâr ...</i>  |
| <i>lêpa, lêpe, lêpi, lêpo ...</i>     | <i>góra, besêda, rîba ...</i>  |
| <i>lêpo, lêpega, lêpemu, lêpo ...</i> | <i>mêsto, sônce, drevô ...</i> |

Iz zgornjih primerov je razvidno, da se pri ujemalnih besedah lahko pojavlja sinkretizem,<sup>11</sup> npr. rod. ed. *lêpega mostû* (m. sp.) = *lêpega mêsta* (s. sp.). Z vidika splošnih ujemalnih vzorcev je mogoče razlikovati med naslednjimi tipi sinkretizma: **splošni medvzorčni sinkretizem**, kjer v isti oblikoskladenjski kategoriji (npr. v orod. mn.) vse ujemalne besede izkazujejo sinkretizem z obliko iz drugega splošnega ujemalnega vzorca, npr. orod. mn. *trêmi lêpimi besêdami* (ž. sp.) = *trêmi lêpimi mêsti* (s. sp.); **besedni medvzorčni sinkretizem**, kjer v isti oblikoskladenjski kategoriji (npr. v im. mn.) zgolj posamezna ujemalna beseda izkazuje sinkretizem z obliko iz drugega splošnega ujemalnega vzorca, npr. im. mn. *trî lêpe besêde* (ž. sp.) ≠ *trî lêpa mêsta* (s. sp.); **splošni znotrajvzorčni sinkretizem**, kjer znotraj istega splošnega ujemalnega vzorca (npr. za s. sp.) vse ujemalne besede izkazujejo sinkretizem oblik za dve različni oblikoskladenjski kategoriji, npr. im. ed. *tô stáro mêsto* = tož. ed. *tô stáro mêsto*; **besedni znotrajvzorčni sinkretizem**, kjer znotraj istega splošnega ujemalnega vzorca (npr. za ž. sp.) zgolj posamezna ujemalna beseda izkazuje sinkretizem oblik za dve različni oblikoskladenjski kategoriji, npr. im. dv. *tê stári žéni* ≠ im. mn. *tê stáre žéne*.

9 Pri enačenju ujemalnih vzorcev se pojavi vprašanje, kako obravnavati nepopolne ujemalne vzorce (pri Corbettu (1991: 175) *defective nouns*), npr. singularia in pluralia tantum. V knjižnem sistemu so *dolge hlače* lahko samo ženskega, *velika vrata* samo srednjega spola, v narečjih s tipom *velike mêsta* (prim. 3.3.1) pa se pojavi dilema, saj je razlika med ženskim in srednjim splošnim ujemalnim vzorcem omejena na ednino. Zaliznjak (1964) je samomnožinske samostalnike v ruščini, ki pozna sovpad ujemalnih vzorcev za vse tri spole v množini (splošni medvzorčni sinkretizem, gl. spodaj), obravnaval kot posebno ujemalno skupino. Corbett (1991: 175) njegovo rešitev zavrača in predlaga neoznačenost za spol (v slovenščini to zaradi ohranjenosti posebnih oblik za im. mn. m. sp. ne pride v poštev), arbitrarno določitev spola ali določitev spola na podlagi morfologije samostalnika. Ta problem bi bilo v slovenščini mogoče reševati še s hierarhično ureditvijo slovničnih spolov z osnovno delitvijo moški : nemoški slovnični spol. V jeziku obstajajo tudi še bolj defektivne besede, pri katerih se pojavlja isti problem, npr. *na vse kriplje* (Toporišič 2000: 301). Slovnični spol torej s sinhronega vidika ni vedno enoznačno določljiv.

10 Razlikovanje med spoli in podspoli za nadaljnjo razpravo ni bistveno in je zato zanemarljivo. O podspolih v tem kontekstu piše Corbett (1991: 161–168).

11 Čeprav nekateri jezikoslovci zagovarjajo rabo izraza *sinkretizem* le za tiste primere enakozvočja znotraj oblikotvorja, ki niso posledica fonetičnih dejavnikov, izraz tukaj rabim v skladu s pomenom ob njegovi uvedbi, tj. za vse primere enakozvočja znotraj oblikotvornih vzorcev ne glede na izvor (prim. Baerman idr. 2005: 3–7). Samo tako je namreč izraz lahko rabljen opisno.

### 2.1.1 Dva, trije ali štirje spoli?

V prejšnjem razdelku je bilo rečeno, da je slovnični spol imanentna kategorija samostalnika, ki določa obliko ujemalnih besed v celotni paradigmi. Nekatere primere, ki bi po zgoraj predstavljenem pristopu predstavljali splošni medvzorčni sinkretizem, bi bilo mogoče obravnavati tudi kot menjavo spola v delu paradigme. Posebej privlačen je ta pristop v primeru sistemov, ki jih ponazarja stanje v govoru Kroe:12

|         |               |              |              |
|---------|---------------|--------------|--------------|
| im. ed. | tò:pu cè:gu   | tò:pla zì:ma | tò:pu lé:t   |
| im. mn. | tò:plə cè:gla | tò:ple zì:me | tò:ple lè:ta |

S pristopom iz 2.1 bi prišli do zaključka, da imamo v tem govoru tri splošne ujemalne vzorce in zato tri spole, čeprav tretji spol nima v nobeni kategoriji samo njemu lastnih oblik ujemalnih besed. V narečjeslovni literaturi je verjetno zaradi tega dejstva velikokrat govor o moškem spolu v ed. in ženskem spolu v mn. (npr. Smole 2006: 127; Jakop 2019: 256; Škofic 2019: 123). Corbett (1991: 151) v takih primerih razlikuje med spolom samostalnika (*controller gender*) in spolom ujemalnih besed (*target gender*), kar pa ni neproblematično.<sup>13</sup> Spol zato razumem izključno kot imanentno kategorijo samostalnika, ki se znotraj paradigem sistematično ne spreminja,<sup>14</sup> uje manje oblik v sistemih, kot je kroparski, pa razumem kot sinkretizem.<sup>15</sup>

Prvotne oblike za im. – tož. s. sp. se v kroparskem govoru ne ohranjajo samo kot prislovi, temveč tudi kot pridevniki oz. deležniki v povedkovem določilu, in sicer (a) v stavkih brez (imenovalniškega) osebka, npr. *Temnò: ì rà:tal* (Škofic 2019: 232), in (b) kadar je v osebku eden izmed samostalniških zaimkov *tò:*, *tò:le*, *t̃:st*, *u'se*, *'ko* 'káj', npr. *Madò:na, ì tò:le močnò:* (Škofic 2019: 137, 176, 179, 232); gre torej za posebno obliko ujemalnih besed, kadar gre za nesamostalniški

12 Gradivo na podlagi Škofic 2019. Podoben sistem pozna romunščina, katere spolski sistem je bil predmet številnih razprav, prim. Corbett 1991: 150–152 z literaturo.

13 Na prvi pogled elegantna rešitev nas pri podrobnostih pusti na cedilu: s spolom ujemalnih besed Corbett označuje nabor različnih oblik znotraj posamezne oblikoskladenjske kategorije (npr. *dòbər* : *dòbra* : *dòbro* v im. ed. kot m., ž. in s. sp.), pri primerih medvzorčnega sinkretizma pa pride do zapletov: katerega spola ujemalne besede bi bile oblike v primerih rod. ed. *dòbrega* : *dòbre*, im. dv. *dòbra* : *dòbri*, daj. mn. *dòbrim*? Prim. tudi Corbettovo (1991: 157) analizo ujemalnih vzorcev knjižne slovenščine v imenovalniku, kjer edninske in množinske oblike poimenuje s tremi spoli, poimenovanju dvojinskih s sinkretizmom med ž. in s. sp. pa se izogne. Če se problema lotimo s pomočjo paradigmatskega vidika, stopimo na isto pot, ki je privedla do nastanka koncepta *agreement class*.

14 Možne so seveda posamezne izjeme, prim. op. 8.

15 Ker sta za kroparski govor značilna ujemalna tipa *vèlik mēsto* in *velike mēsta* (prim. 3.1.1, 3.3.1), se pojavi v op. 9 predstavljeni problem določanja spola, in sicer tako pri samomnožinskih samostalnikih med ženskim in srednjim spolom kot pri samoedninskih samostalnikih med moškim in srednjim spolom.

(imenovalniški) osebek, ki je lahko ničti. Čeprav so te oblike omejene na im. ed., spadajo k morfologiji pridevnikov in deležnikov<sup>16</sup> in predstavljajo poseben, četrti ujemalni vzorec (prim. poknj. *večêr je tóþəl* (*večêri so tóþli*) : *júha je tópla* (*júhe so tóple*) : *léto je tóþəl* (*lêta so tóple*) : *vsê je tóþlo*), ki bi ga lahko označili za četrti, nesamostalniški spol.<sup>17</sup> Podobno stanje (vsaj v stavkih brez osebkov) najdemo tudi v drugih govorih, v katerih je prišlo do izenačenja srednjega ujemalnega vzorca z moškim v ednini (tip *vêlik mêsto*, prim. 3.1.1), npr. rož. *liətəšan létat ij bìu sũx* : *səx ij bōu* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 92; prim. Priestly 1984a: 44–45). Posebej dosledne primere ohranjanja srednjespolske končnice v takih primerih za zgornjegorenjske govore navaja Čop (1983: 36), npr. *zgórej je usê lsênə* (Obrne), *otrók je bə pa ulíkə* (Zagorice [Bled]). Tudi v južnoziljskih govorih, kjer imajo ujemalne besede ob samostalnikih srednjega spola kot v Kropi izvirno moško obliko, npr. *lè:p sò:nca* (Lipalja vas, Kenda-Jež idr. 2016: 73), *mlíaka ie frišŋ* (Ukve, SLA T005 V813), *sù:x sê:no* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *čísu mliáka* (Rateče, Čop 1983: 36, 127), *stàr tramôvja* (Rateče, Škofic – Klinar 2015: 7), nastopajo v primerih z nesamostalniškim osebkom posebne oblike na *-o*:<sup>18</sup> *taščé:wo* 'tiščalo', *abwá:čno*, *yaré:wo*, *mó:kro* (Ukve, Logar 1971: 122), *tí:xo*, *tó:pwo*, *zugá:no* 'zlagano', *đa je to 'wən š'wo*, *pe'ro je mùərwə 'tak 'jəte*, *ní: b'wo 'nəč* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 97; 2005b: 134, 151, 164). Posebne oblike je kljub ohranjenemu srednjemu ujemalnemu vzorcu prepoznati v tolm. *tu ie plitwu*, *wablāčnu* : *na līpa sēdla*, *līpya sēdla*, *na līpmu sēdlu* (Šebrelje, SLA T165 V536, V569, V783).<sup>19</sup> O podobnih pojavih v drugih jezikih prim. Corbett 1991: 214–216.

### 2.1.2 Ali je oblika samostalnika povedna za njegov spol?

Večina raziskovalcev slovničnega spola se strinja, da je za določanje slovničnega spola odločilna oblika ujemalnih besed in ne oblika samostalnika, prim. Corbett

<sup>16</sup> Večina raziskovalcev te oblike razume kot povedkovnike (Toporišič 1981: 81; Priestly 1984a: 44; Kenda-Jež 2005a: 97; Škofic 2019: 137).

<sup>17</sup> Idejo o četrtem, nesamostalniškem spolu ob treh samostalniških je podal Toporišič (1981: 81), ki ga drugje imenuje neosebkov srednji spol (Toporišič 1976: 202; 2000: 266). V mislih je imel sicer knjižni sistem, kjer je ujemalni vzorec v teh primerih načeloma enak tistemu samostalnikov srednjega spola. Raziskati pa bi bilo treba, ali razlike tipa *grdo* : *grdō* v nekaterih sodobnih sistemih odražajo to delitev, npr. *mêsto je grdo* : *tô je grdō*, *lagáti je grdō*. Pri tem je treba upoštevati enakozvočje med samostalniškimi in pridevniškimi zaimki, prim. Priestly 1984a: 45–46.

<sup>18</sup> Pravilni odraz *\*-o* (in *\*-ə*) v teh govorih je *-a* (Ramovš 1935: 10), prim. *čé:wa* 'čelo', *ší:wa*, *ó:kna*, *kari:ta*, tož. *kô:ža*, *pađ kù:əža*, *sí:əčama*, *sí:əčaja* (Ukve, Logar 1971: 122), *má:swa*, tož. *mó:ka*, *zi:ma* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 97). Izglasni *-o* je pravilni odraz nekdanj naglašene *\*-ə* po naglasnem umiku, prim. sam. *né:bo*, *črê:wo*, *kô:o*, *sê:no*, *mé:so*, *ó:ko*, prid. *sú:xo*, *lê:po*, *tí:xo* (Ukve, ibid.), *tí:xo* (Ovčja vas, ibid.). Končnica *-o* se je očitno posplošila s prid. in del. a. p. c na vse prid. in del. znotraj t. i. nesamostalniškega ujemalnega vzorca, prim. *bašó:ko*, *mó:kro* (Ukve, ibid.), *dó:bro*, *tó:pwo*, *zugá:no* 'zlagano' (Ovčja vas, ibid.).

<sup>19</sup> Zapisovalec govora (Tine Logar) je že pri zapisu teh oblik nakazal možnost analoškega nastanka te končnice na podlagi oblik tipa *lpū*, *γxərdū*.

1991: 146.<sup>20</sup> Kljub temu se lahko v jeziku pojavlja tendenčna ali popolna korelacija med obliko samostalnika in njegovim spolom, kot je razviden iz ujemalnih besed. Za knjižno slovenščino načeloma velja, da imajo samostalniki m. sp. v rod. mn. končnico *-ov*, samostalniki s. sp. pa ničto končnico, a se izjeme pojavljajo na obeh straneh, prim. *otrók*, *kónj* in nenazadnje *slûg* na eni ter *dnòv/dnòv* na drugi strani. Nasprotno so kljub obstoju tudi moških *ā*-osnov (npr. *sluga*, *vodja*) ter moških *o*-osnov na *-o* (npr. *kîno*) ojevski samostalniki z ničto končnico v im. ed. vselej moškega spola.<sup>21</sup> V praslovanščini je še veljalo, da so v im. – tož. *o*-osnove s končnicami *\*-o/e*, *\*-ě/i*, *\*-a* srednjega spola, tiste s končnicami *\*-b/b*, *\*-a*, *\*-i* oz. *\*-y/ę* pa moškega spola ter da so *i*-osnove s končnicama *\*-bmb*, *\*-bje* v orod. ed. in im. mn. moškega, tiste s končnicama *\*-bjø*, *\*-i* pa ženskega spola. Na spol samostalnika na podlagi njegove oblike je torej mogoče sklepati, a je treba zanesljivost predpostavljene enačbe predhodno temeljito preveriti znotraj obravnavanega sistema. Prepričanje, da gre pri ujemanju po spolu za oblikovno istovetnost samostalnikov in ujemalnih besed (Toporišič 2000: 266), se pri obravnavi narečnih sistemov izkaže za zavajajoče, kar lepo prikazujejo naslednji narečni primeri: v ednini zilj. *l̥ə:p sò:nca* (Lipalja vas, Kenda-Jež idr. 2016: 73), cerklj. *we'liku 'mi:sta* (Cerkno, SLA T166 V814), rož. *dòbàr mliqò* (Sveče, SLA T016 V727), zgsav. *'mičkəno 'va:trak* (= *mīčkəno otròk*, spodnja Zadrebčka dolina, Weiss 2013: 199), jpoh. *'jiɛn 'uotɾok me je 'ta:k 'jiɛzlo*<sup>22</sup> (Oplotnica, Zorko 1998: 144); v dvojnini obir. *mó:wzne qrá:w* (Obirsko, Karničar 1990: 64), nad. *d̥b̥iə ókna* (= *dvě ókna*, Livek, SLA T076 V145), ter. *duâ velike ókna* (Viškorša, SLA T062 V145); v množini rož. *uâlče mîastə* (Čahorče, SLA T018 V810b), selš. *sx̣i kor̥iṭa* (Ramovš 1935: 112), gor. *vel̥i:ke m̥ɛ:sta* (Kropa, Škofic 2019: 123).

## 2.2 Razvoj spolskih sistemov

V jezikovnem razvoju lahko pride do sprememb v razmerju med samostalniki in njihovimi splošnimi ujemalni vzorci na več načinov. Prvič, posamezni samostalnik lahko zamenja splošni ujemalni vzorec oz. preide v drugo ujemalno skupino,

20 Tudi pri raziskovalcih, ki se vendarle opirajo na obliko samostalnika, se pogosto pojavlja bolj ali manj eksplicitna trditev, da oblika samostalnika ni vedno zanesljiva za določanje slovničnega spola, prim. Smole 2006: 129; Jakop 2008: 58, 61–62; Legan Ravnikar 2019: 267; Marvin 2019: 151–152.

21 V nekaterih narečnih govorih ne drži niti to, prim. *slâbo vr̥ɛj̥mɛn*, rod. *vr̥ɛj̥mɛna* (Črešnjevci, SLA T368 V539).

22 Zdi se, da obliki *'jiɛn* in *'jiɛzlo* v tem primeru kažeta na dva različna ujemalna vzorca znotraj iste sintagme, kar je opaziti tudi v nekaterih drugih zabeleženih primerih (ta tip bi lahko poimenovali »hibridni« ujemalni tip), npr. vdol. *vel̥jika m̥ɛsta sa se pud̥rle* (Mokronog, SLA T267 V813) ter pri Trubarju *taku ga ta nega v̥ſta bodo fama fodile* (TT 1557: q1a). Za navedena primera to ne drži nujno, saj bi lahko šlo tudi za besedni medvzorčni sinkretizem. Ker je zaradi načina zbiranja narečnega gradiva takih primerov mnogo premalo, puščam ta pojav pri obravnavi ujemalnih tipov ob strani.

npr. psl. \**lěpъ pótъ* (m. sp.) → sln. *lépa pót* (ž. sp.). V tem primeru se ne spreminjajo ujemalni vzorci sami, temveč samostalnik, saj spremeni svojo imanentno kategorijo slovničnega spola, s čimer se spremeni sestav ujemalnih skupin, tj. nabor samostalnikov, ki si delijo posamezni splošni ujemalni vzorec. Gre za **menjavo spola** nekega samostalnika.<sup>23</sup> Pri tej spremembi pride pogosto tudi do prestrukturiranja oz. spremembe sklanjatvenega vzorca samostalnika, prim. praslovanski moški ijevski samostalnik \**pótъ*, ki ima v slovenščini prilagojeni obliki orod. ed. *potjó*, im. mn. *potí* za psl. \**potьmь*, \**potьje*.

Drugič, spremeni se lahko oblika ujemalnih besed, medtem ko število ujemalnih skupin in nabor samostalnikov v posamezni skupini in torej tudi slovnični spol ostajajo nespremenjeni. V narečnem govoru Kroke se je npr. oblika ujemalnih besed ob samostalnikih srednjega spola v ednini izenačila z moškimi, prim. *tó:pu sò:nce*, *vél:lak mē:st* (Škofic 2019: 133). A v tem primeru ne moremo govoriti o menjavi spola samostalnikov, kot je definirana zgoraj, ker se ujemalni vzorec teh samostalnikov v množini razlikuje od moškega, prim. *trì: vel:ke mē:sta* proti *mē:ixnà stó:l* (ibid.); tovrstno spremembo lahko imenujemo **sprememba v ujemalnem vzorcu**, saj je do spremembe dejansko prišlo v morfologiji ujemalnih besed, samostalniki pa še vedno tvorijo posebno ujemalno skupino, tj. \**toplō* (s. sp.) → \**tōpl* (s. sp.), zato *tó:pu sò:nce*. Čeprav vsaka fonetična ali analoška sprememba v morfologiji ujemalnih besed pomeni spremembo ujemalnega vzorca, so pri razvoju spolskega sistema bistvene spremembe, ki povzročijo spremembo razmerij med samostalniki ter različnimi oblikami ujemalnih besed, npr. medvzorčni sinkretizem.<sup>24</sup> Primer nastanka medvzorčnega sinkretizma zaradi fonetične spremembe je števniki pade. \**duó-* 'dva', prim. im. \**duóih<sub>1</sub>* (s. sp.) ≠ \**duéh<sub>2</sub>ih<sub>1</sub>* (ž. sp.) > \**duoi<sub>1</sub>* ≠ \**duoi<sub>2</sub>* > psl. \**dŭvě* (s. sp.) = \**dŭvě* (ž. sp.) zaradi fonetičnega sovpadanja izhodiščnih \**o* in \**a* (prim. Tesnière 1925b: 134; Olander 2015: 194–199 z literaturo). Primer nastanka medvzorčnega sinkretizma zaradi analoške spremembe je števniki pade. \**trí-* 'trije', prim. im. \**tríh<sub>2</sub>* (s. sp.) ≠ \**tréies*<sup>25</sup> (ž. sp.) > psl. \**trī* (s. sp.) = \**trī* (ž. sp.) zaradi analoškega preoblikovanja ženske oblike na podlagi tož. mn. psl. \**trī* < pade. \**tríns* (Olander 2015: 224–226) ter bodisi fonetičnega

23 V primerjavi z izrazom *sprememba spola* izbrani izraz *menjava spola* jasneje poimenuje, da samostalnik pri tej spremembi zamenja ujemalno skupino in s tem spol.

24 Uvajanje novih razlikovanj, ki bi število ujemalnih skupin povečalo, je redko. Tak primer je razširitev znotrajvzorčnega sinkretizma med rod. in tož. ed. k samostalnikom srednjega spola, ki pomenijo živo, npr. *tě'le:ta smā 'kuplę* (Weiss 2013: 199; prim. še Dovjak 2012: 319–320).

25 Čeprav je v prajeziku verjetno obstajala posebna ženska oblika \**tis(o)res* < \**tri-s(o)r-es*, na katero kažejo stind. *tisrás* (Emmerick 1991b: 166–167), avest. *tišrō* (Emmerick 1991b: 166; 1991a: 293–294), stir. *teüir*, *téoir* in morda gal. *tidres* (Greene 1991: 507, 539), je v slovanščini kot v baltščini tudi v ženskem spolu treba računati z osnovo \**trí-*, prim. lit. im. ž. sp. *trỹs*, tož. *trīs*, psl. im. – tož. \**trī*.

prehoda pide. *\*trih<sub>2</sub>* > *\*tri<sup>26</sup>* ali izenačenja srednjespolske oblike z žensko po analogiji na števniki *\*dǫvč<sup>27</sup>*.

Menjava spola in sprememba v ujemalnem vzorcu torej prizadeneta različne besedne vrste: prva pomeni menjavo splošnega ujemalnega vzorca določenega samostalnika oz. njegov prehod v drugo ujemalno skupino (npr. *pót* m. sp. → *pót* ž. sp.), druga pa spremembo v morfologiji ujemalnih besed (npr. *veliko* s. sp. → *vělik* s. sp.). Obe spremembi pa lahko povzročita **sovpad spolov**, kjer bodisi vsi samostalniki postopoma zamenjajo ujemalno skupino ali pa spremembe v ujemalnih vzorcih privedejo do popolnega izenačenja dveh splošnih ujemalnih vzorcev. V primeru sovpada spolov je zato potrebna previdnost, saj je neustrezno govoriti o menjavi spola samostalnika, katerega prvotni spol je sovpadel z drugim spolom zaradi spremembe v ujemalnem vzorcu. Lahko se npr. zgodi, da je nekdanji samostalnik srednjega spola po sovpadu spolov v novem sistemu (kjer srednji spol ne obstaja več) enakega spola kot nekdanji samostalniki moškega spola, a če je sovpad spolov posledica izenačevanja ujemalnih vzorcev (tudi če gre za t. i. ujemalno maskulinizacijo, prim. 3.1.1), ne moremo govoriti o menjavi spola tega samostalnika oz. njegovem prehodu v moški spol, saj ni nikdar v času obstoja različnih ujemalnih skupin prešel iz srednje v moško ujemalno skupino.

### 2.3 Primer analize sprememb v zvezi s slovničnim spolom

Tolminski govori poznajo akanje izglasnega *\*-o*, npr. *kûla* (< *\*kôlo*) 'kolo', *lîtwa* (< *\*dlětvo*) 'dleto', *sědla* (Šebrelje), *čěla* (Most na Soči).<sup>28</sup> Da na podlagi takih samostalniških oblik ne moremo delati nobenih zaključkov o njihovem spolu, lepo kaže primerjava med oblikami *ădna čěla*, *ădně čělě*, *ădni čěl* (Most na Soči), *z debiěla lîtwa* ter *lîpa sědla*, *lîpya sědla*, *na lîpmu sědlu* (Šebrelje). Tudi v drugih sklonih oblika samostalnika ni nujno povedna za spol; kombinacij, kot je (*\*)**\*lîpya čělě*, ne smemo kar implicitno in vnaprej izključiti kot možnost, prim. knj. *vělikega vōdje*. Ker pa iz zabeleženega gradiva vendarle vidimo zgolj ženski ujemalni vzo-

26 Pri izhodišču pide. *\*trih<sub>2</sub>* je zaradi laringala pričakovan prvotni pbsl. akut. Psl. stari cirkumfleks, ki se pojavlja v psl. *\*tri*, lahko odraža pbsl. recisivni cirkumfleks ali recisivni akut po Meilletovem zakonu (tj. prehod recisivno naglašene akutiranega zložnika v psl. starocirkumfektiranega, npr. tož. ed. psl. *\*gōlvę* proti lit. *gálva*), pričakovan odraz izhodiščnega *\*trih<sub>2</sub>* pa bi bil psl. *\*tri* z dominantnim akutom kot v končnici za im. mn. o-osnov s. sp. psl. *\*-ā* < *\*-eh<sub>2</sub>*. Rasmussen (2007; prim. tudi Villanueva Svensson 2011) predpostavlja že baltoslovansko metatonijo akuta v cirkumfleks v enozložnicah, pri čemer navaja tudi slovanske primere z odrazi psl. starega cirkumfleksa – metatonija mora tedaj povzročiti tudi recisivnost naglasa, saj bi sicer pričakovali naglas tipa novega akuta. Če je vsaj za slovanščino mogoče nastaviti regularni razvoj pbsl. dominantnega akuta v recisivni akut (ali cirkumfleks) v enozložnicah, kar se (po Meilletovem zakonu) odraža kot psl. stari cirkumfleks, potem psl. *\*tri* lahko fonetično odraža pide. *\*trih<sub>2</sub>*.

27 V tem primeru psl. *\*tri* (vsaj neposredno) ne odraža pide. *\*trih<sub>2</sub>*, kot se splošno misli, prim. Olander 2015: 226–228; ker te možnosti ni mogoče izključiti, psl. oblike ni mogoče uporabiti kot argument za obstoj pide. oblike *\*trih<sub>2</sub>*.

28 Narečno gradivo iz tega razdelka je citirano pri tipu *velika čěla* (gl. 3.1.2).

rec ob prestrukturiranih samostalnikih (nekdanj) s. sp., lahko eksplicitno predpostavimo (in po potrebi kasneje ovržemo), da ajevske oblike samostalnika implicirajo ženski ujemalni vzorec. Tedaj lahko na podlagi dostopnega gradiva zaključimo, da je *lîtwā*, mn. *lîtwę*, v govoru Šebrelja ženskega spola, *sędla* pa srednjega, saj imata različna splošna ujemalna vzorca. V tem primeru ne govorimo o sovpadu spolov ali spremembi v ujemalnem vzorcu, temveč o **menjavi spola** samostalnika *lîtwā*, saj sprememba ni prizadela ujemalnih vzorcev (še vedno imamo srednji vzorec *-a*, *-ya*, *-mu* in ženski vzorec *-a*, *-e*, *-i*), temveč se je spremenil nabor samostalnikov, ki se ujema po enem oz. drugem vzorcu, in sicer je samostalnik *lîtwā* prešel iz srednje v žensko ujemalno skupino, medtem ko je npr. samostalnik *sędla* ostal v srednji ujemalni skupini.

Beseda za kolo se v Šebrelju glasi im. ed. *kûla*, rod. *kûle*, mest. *kûl*, im. mn. *kûla*, rod. *kûl*, mest. *kûlax*. Samostalnik je v ednini prestrukturiran v ā-osnovo (pričakujemo torej ženske oblike ujemalnih besed), to pa ne velja za im. mn., saj oblika *kûla* kaže na staro srednjespolsko končnico *\*-a*. A ker pozna ta govor množinski ujemalni tip *velike męsta* (gl. 3.3.1), prim. *dąbrę lîta*, *tōrdne ynîzda*, *debięle*, *wacvārte ięjca*, je samostalnik kljub ohranjeni samostalniški obliki na *-a* nedvomno ženskega spola; tudi v tem primeru gre torej za menjavo spola.

V Grahovem ob Bači je bil zabeležen primer *tā mlîka ie yuōsta*. Ker zaimek *tā* ne odraža stare srednjespolske oblike *\*tō*, prim. tolm. *tō lîata* 'to leto' (Ramovš 1935: 83), bi lahko na podlagi oblike zaimka zaključili, da je *mlîka* ženskega spola. A primer *māla dąbąrya mlîka* kaže, da bi bil tak zaključek lahko napačen, saj rod. oblika *dąbąrya* skupaj z im. obliko *yuōsta* kaže na obstoj srednjega splošnega ujemalnega vzorca ter pripadnost samostalnika *mlîka* srednji ujemalni skupini; v tem primeru je treba obliko *tā* v prvi sintagmi razumeti kot srednjespolsko.<sup>29</sup> Obliko *tā* je tedaj mogoče razložiti z analoško izenačitvijo z žensko obliko *tā* (s čimer nastane medvzorčni sinkretizem v im. ed. med ž. in s. sp.), ki je lahko posledica številnih obstoječih primerov medvzorčnega sinkretizma v im. ed. med ž. in s. sp. zaradi fonetičnega razvoja *\*-o > \*-a*, npr. *yuōsta* (ž. sp.) = *yuōsta* (s. sp.) < *\*gōsta* ≠ *\*gōsto*, in sicer po analogiji *yuōsta* (ž. sp.) : *yuōsta* (s. sp.) = *tā* (ž. sp.) : X (s. sp.), X = *tā*. Ker pri tej analoški spremembi nabor samostalnikov v posameznih ujemalnih skupinah ostaja isti, tukaj ne moremo govoriti o menjavi spola samostalnika *mlîka*, temveč o **spremembi v ujemalnem vzorcu**, in sicer o izenačenju srednjespolske oblike zaimka (nekdanj *\*tū < \*tō*) z žensko obliko *tā*, tj. *\*tō* (s. sp.) → *tā* (s. sp.).

29 To velja le, če v navedenih primerih ne gre za soobstoj nove ženske in stare srednje oblike, kar je izpričano tudi drugod (prim. tip *velika jājca*, 3.1.3), a na podlagi razpoložljivega gradiva za ta govor ni ugotovljivo. Zaradi namena predstavitve metodologije je v besedilu podrobneje obravnavana le prva možnost.

### 3 UJEMALNI TIPI SAMOSTALNIKOV (IZVORNO) SREDNJEGA SPOLA

Ujemalne tipe razumem kot panhrone skupke oblikovnih in oblikoskladenjskih značilnosti samostalnika in z njim ujemaajočih se besed. Poimenovani so po obliki v im., saj so v tem sklonu najbolj razpoznavni. Zapisani so poknjženo po etimološko-zgodovinskem načelu. Morfologija ujemalnih besed in samostalnikov izven im. in tož. zaradi kompleksnosti problematike ni obravnavana. Nekdanje soglasniške osnove niso obravnavane ločeno od tematskih, ker gradivo kaže, da so v im. – tož. dv. in mn. sovpadle s slednjimi (gl. Tesnière 1925b: 167–168). Iz obravnave so izključeni tudi dvojinski primeri tipa *pręd dvęma bjęła gradęwa* (Malošče [Bekštajn], Tesnière 1925b: 225), kjer se namesto pričakovanega orod. pojavlja oblika za im. – tož.

#### 3.1 Ednina

Izhodiščni edninski tip je *veliko město*, ki so ga lahko zamenjali tipi *vélik město*, *vélik jájc*, *velika čęla* in *velika jájca*. Različni edninski ujemalni tipi lahko soobstajajo v istem govoru, prim. dol. *dóbrę senų* ob *sónce je atįmnų* (Grosuplje, SLA T240 V813), srsav. *'kisu m'lě:k* ob *de'bę:la 'ja:jca* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256), slgor. *'vľka 'uękna* ob *'vľko 'mięsto* (Zgornja Velka, SLA T364 V814).

##### 3.1.1 Tipa *vélik město* in *vélik jájc*

Razpravo o edninskem tipu je treba začeti pri odpadu izglasnega nenaglašnega \*-o v osrednjih narečnih govorih, npr. *lęt* (Kropa, Škofic 2019: 123) < psln. *\*lęto* (prim. Oblak 1888: 410–411; Ramovš 1918–1920: 158–160; Tesnière 1925b: 157–159; Isačenko 1939: 70–71; Ramovš 1952: 35–36; Stankiewicz 1965: 183; Priestly 1984b; Greenberg 2000: 150; Smole 2006: 127). Če je celotna pot od psln. \*-o do odpada le fonetični razvoj, moramo za osrednje govore zaključiti, da se je razlika med psln. \*o in \*ę v izglasju (in samo tam) ohranila, in sicer kot ozki \*-ę proti širokemu \*-o (prim. Rigler 1963: 44), saj odraz slednjega v teh govorih ni odpadel, prim. tož. *žľ:co* (Kropa, Škofic 2019: 106) < psln. *\*žľęcę*.<sup>30</sup> Da je odpad zgolj rezultat fonetike, ni tako enostavno ugotoviti, ker je izglasni \*-o v oblikotvorju skoraj popolnoma omejen na eno samo slovnično kategorijo, tj. im. – tož. s. sp. nominalnih besednih vrst, in bi zato lahko bil vsaj delno rezultat morfoloških procesov oz. analogije, npr. nastanek ozkega izglasnega \*-ę v im. – tož. ed. s. sp. po analogiji na perispomena tipa psln. *\*blagę*, kjer je fonetičnega nastanka.<sup>31</sup> Da gre res za popolnoma fonetični razvoj od \*-o do -ę, kažejo določene izolirane be-

30 Iz tega so izvzeti koroški govor, kjer tudi \*-ę odpade, prim. tož. ed. *qřáu* < *\*krāvę*, 3. os. mn. *dřuaj* < *\*dělaję*; orod. ed. *qřáu* za *\*krāvę* je nejasen (Sele, SLA T024 V331, V750).

31 Prim. Ramovš 1918–1920: 158 in Tesnière 1925b: 158, ki sta operirala le z \*-ų → \*-u, kar za nedolenjske govore ne pride v poštev.

sede<sup>32</sup> ter za koroščino odpad \*-o (gl. op. 30), da gre vsaj za delni fonetični razvoj, pa predvsem obrobni areali z odrazom -ə in/ali le položajno odpadlim samoglasnikom, kar izdaja fonetični značaj spremembe (prim. Smole 2006).<sup>33</sup>

Kljub fonetičnemu razvoju, ki je glasovno končnico za s. sp. izenačil z ničto končnico za m. sp. (tj. apokopa končnice, ki posredno ali neposredno odraža psln. \*-o), se razlika med izvornima oblikama lahko ohranja (tako pri ujemalnih besedah kot pri samostalniku) zaradi različnih izhodiščnih in sekundarnih naglasnih in glasovnih opozicij med njima, npr. *sûx* ≠ *səx* < \**sûh* ≠ \**suh* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 92), *tóapu* ≠ *tòpu* < \**tòp* ≠ \**topl* (Kneža, Logar 1968a: 408), *uél:lək* ≠ *uél:k* < \**velik* ≠ \**veliko*, *u'sok* ≠ *usó:k* < \**visòk* ≠ \**visokò*, *kú:xəu* ≠ *kú:xal* < \**kûhal* ≠ \**kûhalo* (Kropa, Škofic 2019: 75, 179, 186, 226, 250). S pomočjo teh lahko v govorih, ki poznajo apokopo \*-o, ločimo med starimi oblikami na \*-o, ki jih je prizadel zgolj fonetični razvoj, ter novimi oblikami, ki so tako ali drugače rezultat analogije po moški obliki. Tako je v teh govorih mogoče zaznati rabo izvorno moških oblik ujemalnih besed s samostalniki srednjega spola, npr. *tó:pu sò:nce* (Kropa, Škofic 2019: 133); pričakovana oblika za s. sp. bi bila \*\**tó:plə sò:nce* < \**toplò sŕnce* (prim. Ramovš 1952: 36). V tem primeru gre za morfološko izenačitev oblik ujemalnih besed v im. – tož. ed., z vidika ujemalnih vzorcev pa za nastanek medvzorčnega sinkretizma, tj. \**tó:pu* (m. sp.) ≠ \**tó:plə* (s. sp.) → *tó:pu* (m. sp.) = *tó:pu* (s. sp.).<sup>34</sup> Taki primeri se pojavljajo tudi v govorih, ki ne poznajo apokope \*-o, prim. zilj. *čísu mlíaka* (Rateče, Čop 1983: 36; prim. op. 18). To verjetno velja tudi za vse zgornjegorenske govore, prim. *lěp žítə* (Srednja vas v Bohinju, SLA T196 V191). Za te govore Čop (1983) navaja številne oblike z ohranjeno končnico, še posebej ob nesamostalniških osebkih (Čop 1983: 36; prim. 2.1.1.), kjer se končnica zelo dosledno ohranja, npr. *pə ldi bo ponorəwə* (Žirovnica, Moste, ibid.), *je že usə zarəšənə* (Bohinj, Bled, Čop 1983: 127), ob tem pa imamo ponekod očitno še ohranjeno staro srednjespolsko obliko tudi ob samostalnikih srednjega spola, prim. *korítə je bíwə* (Mojstrana, ibid.), po drugi strani pa naj bi se tudi ob nesamostalniških osebkih pojavljale brezkončniške oblike (Čop 1983: 36). Čeprav je soobstoj oblik z ohranjeno končnico ter brezkončniških oblik v teh govorih še nerešen in očitno zapleten problem, je jasno, da prav zaradi soobstajanja oblik ne moremo računati s fonetiko, ker fonetični razvoj ne bi ustvaril tovrstnih dvojnic (Tesièrre 1925b: 158). Na to namiguje tudi glasovna vrednost končnice,

32 Najbolj jasno *in*, *inu*, *ino* < \**ino*. Pri vrsti takšnih besed obstaja možnost, da že izhodiščno niso vsebovale \*-o, prim. *prek*, *mim*, *tam*, *kam* ipd., zaradi njihove izoliranosti pa je treba upoštevati tudi možnost posebnih razvojev ter mednarečnega prevzemanja.

33 Izglasni -o se ohranja tudi v osebilu za 1. os. mn. -mo z nejasno zgodovino (prim. Olander 2015: 354–355). Lahko bi odražalo \*-mo, kar lahko predstavlja izhodiščni \*-mo z nazalizacijo zaradi predhodnega nosnika.

34 Srednji spol je v govoru Kroke ohranjen, prim. 2.1.1.

saj na večini območja ni prišlo do redukcije v *-a*,<sup>35</sup> ki jo vidimo na drugih mejnih območjih pojava. Ta areal bi torej bilo treba izključiti iz območja z apokopo *\*-o* (prim. karto Smole 2006: 136).

Do morfološkega izenačevanja pa prihaja tudi pri samostalniki, na kar najbolj jasno kaže oblika *jájc* ← *\*jajcě*, ki se pojavlja predvsem v govorih gorenjske, dolenske in rovtarske narečne skupine, saj izglasni *\*-e* v teh govorih ne odpade. Podobno kaže gradivo tipa vdol. *čáŭ*, rod. *čála*, *däŭ*, *däla* (okolica Mokronoga, Ramovš 1952: 36), *děŋ* 'dno' (Brezovica pri Mirni, SLA T268 V734), saj oblike v im. ne morejo biti posledica zgolj fonetičnega razvoja. Glede na sovpad *\*-o* in *\*-u* v zgornjegorenjskih govorih (prim. op. 35) na morfološko preoblikovanje lepo kaže razlika med nekdanj enakozvočnima oblikama ledinskega imena im. *Sědu* < *\*sedlō* in mest. na *Sědwo* < *\*sedlŭ* (Javorniški Rovt, Čop 1983: 35). V Srednji vasi v Bohinju, ki torej ne pozna apokope *\*-o* kot fonetičnega pojava, se ob oblikah *rěbrō*, *stěŋŋō*, *kōlěŋō*, *uōknu*, *kwádwo*/*kwadlō*, *žēlēzō*, *ŷápko*, *vínō*, *děbwō*, *gnězdo* pojavljajo tudi *kōlěŋ*, *šŷŷŷ*, *kwádow*, *kōrŷt*, *ŷápki*, *vín* (SLA T196), ki jih je prav tako treba razumeti kot morfološko preoblikovane.

Tradicionalno bi bile vse oblike brez srednjepolske končnice označene z izrazom maskulinizacija nevt. A če maskulinizacija pomeni menjavo spola (gl. 2.2),<sup>36</sup> potem z vidika ujemalnih skupin v nobenem od zgornjih primerov zgolj na podlagi predstavljenih dejstev še ne moremo govoriti o maskulinizaciji. Sprememba *lé:t* < psl. *\*lěto* je lahko zgolj fonetična, nastala oblika pa sama po sebi ne more biti povedna za slovnični spol, saj je ta zanesljivo določljiv zgolj na podlagi ujemalnih besed. Tudi na podlagi primerov *lěp žitō* in *tō:pu sō:nce* še ne moremo govoriti o menjavi spola, saj je to odvisno od oblik ujemalnih besed tudi v drugih številih. Tukaj gre dejansko za izenačevanje oblik enega splošnega ujemalnega vzorca z drugim, »moškim« splošnim ujemalnim vzorcem, saj oblike ujemalnih besed v množini niso enake oblikam za moški spol (prim. 2.2). Ker je izraz maskulinizacija v obstoječi literaturi

35 Čop (1983: 26–37) za *\*-o* in *\*-u* navaja enake odraze za posamezne govore, kar nakazuje sovpad obeh glasov, verjetno v *\*-u* (Rigler 1963: 44), ki se nato niža v smeri proti *o* in/ali reducira v smeri proti *a*. Zožen odraz izkazuje tudi naglašeni *\*-ō*, prim. dol. *dnŭ* : *kăš* < *\*kôš* (Zagradec, SLA T256 V319, V734), ki seveda ne odpada, prim. gor. *d'hə* : *čé:l* (Kropa, Škofic 2019: 123, 127).

36 Izraz *maskulinizacija* je razložen kot »prehajanje nevtr. v maskulinum« (Ramovš 1935: 16), »zamenjava srednjega spola z moškim« (Toporišič 1992: 100), »prehod besede v moški slovnični spol« (Snoj 2009: 17) ali »samostalniki srednjega spola postanejo moškega spola« (Bon – Smole 2019: 243); raznorodnost pojavov, označenih s tem izrazom, je z razlago »menjava spola oz. prehajanje iz srednjega spola v moškega oz. izenačitev oblik srednjega spola z oblikami moškega« predstavila Tjaša Jakop (2008: 57; 2019: 255). Velikokrat je izraz rabljen brez definicije (npr. Ramovš 1952: 36; Priestly 1984b).

rabljen zelo široko,<sup>37</sup> ga je smiselno razumeti večpomensko<sup>38</sup> (enako velja za izraz feminizacija): (1) maskulinizacija samostalnika oz. **samostalniška maskulinizacija**, tj. menjava spola oz. prehod samostalnika iz srednje ujemalne skupine v moško, s čimer samostalnik menja splošni ujemalni vzorec, in (2) maskulinizacija ujemalnega vzorca oz. **ujemalna maskulinizacija**, tj. analoška sprememba v ujemalnem vzorcu, in sicer izenačenje nekega dela srednjega ujemalnega vzorca z moškim, pri čemer je srednja ujemalna skupina ohranjena.<sup>39</sup> V primerih tipa obir. *weséle nówe léat* (Obirsko (starejše), Priestly 1984b: 357), posav. *mláik je bál* (Žigon, SLA T303 V813), srsav. *văkŋ je pâdl* (Polzela, SLA X259a V813) ne moremo govoriti o maskulinizaciji v nobenem smislu;<sup>40</sup> taki primeri jasno kažejo,

37 Maskulinizacija in feminizacija sta v vsakem primeru diahrona procesa, zato teh izrazov ni mogoče rabiti za opisovanje stanja v posameznem govoru, npr. v morfoloških opisih, temveč sodita k interpretativni diahroni analizi tega stanja. Prim. tudi op. 39.

38 V literaturi se pojavljata dve tipologiji maskulinizacije (in feminizacije). Prva – starejša in manj eksplicitna – se pojavlja pri Ramovšu in Logarju, ki razlikujeta »lingvistični« oz. »formalni« ter »psihološki« vidik maskulinizacije, tj. odražanje spola (a) v obliki samostalnika ali (b) zgolj »v jezikovnem čutu« oz. kasneje »v zvezi v stavku« (v izrazju pričujočega prispevka to ustreza ujemalnemu vzorcu), prim. Ramovš 1935: 112, 120; 1952: 36; Logar 1941: 207; prim. tudi Dovjak 2011: 13–14. Ramovševo in Logarjevo izražanje predstavlja nesistematični poskus opisovanja primerov, ki so jima zaradi izhodišča, da oblika samostalnikov sama po sebi kaže slovnični spol, povzročali težave (o neustreznosti tega pristopa gl. 2.1.2). Bolj načelna je tipologija Stankiewiczza (1965: 183–184), ki jo prevzame Priestly (1984b: 357–358): razlikujeta med *besedno maskulinizacijo* (polj. *maskulinizacja leksykalna*), kjer zgolj nekatere besede spremenijo spol, a je srednji spol v slovničnem sistemu ohranjen, in *slovnično maskulinizacijo* (polj. *maskulinizacja gramatyczna*), kjer je srednji spol v celoti odpravljen. Izraza sta prekrivna z zgoraj predstavljenima konceptoma *menjava spola* in *sovpad spolov*, umanjka pa ustreznik za *spremembo v ujemalnem vzorcu* ter uvid, da lahko sovpad spolov povzroči tako menjava spola kot sprememba v ujemalnem vzorcu.

39 Kot ujemalno maskulinizacijo ali feminizacijo je mogoče označiti le tiste analoške spremembe, kjer analogija deluje v smeri zblíževanja ujemalnih vzorcev. Pri sinkretizmu fonetičnega izvora ali pri tistem analoškega izvora, ki ni posledica izenačevanja z obliko iz drugega ujemalnega vzorca, govoriti o maskulinizaciji ali feminizaciji ni smiselno. To je mogoče lepo ponazoriti na primerih iz razdelka 2.2: ker je medvzorčni sinkretizem psł. *\*dǫvĕ* (s. sp.) = *\*dǫvĕ* (ž. sp.) fonetičnega nastanka (< *\*duyoj* ≠ *\*duyai*), ne bi bilo ustrezno govoriti niti o feminizaciji srednjespolske niti o »nevtrizaciji« ženskospolske oblike, saj je enakovredno teh oblik slučajna posledica fonetičnega razvoja. Dalje, če je psł. *\*trĭ* (s. sp.) fonetični odraz pide. *\*trih*, in psł. *\*trĭ* (ž. sp.) analoško posplošena oblika za tož., prav tako ne bi bilo ustrezno govoriti o feminizaciji srednjespolske ali o »nevtrizaciji« ženskospolske oblike, saj je njun sovpad slučajna posledica analoškega procesa, ki ni povezan z zblíževanjem ujemalnih vzorcev. Nasprotno pa v primeru, da je psł. *\*trĭ* (s. sp.) analoška, izvorno ženska oblika na podlagi medvzorčnega sinkretizma psł. *\*dǫvĕ* (s. sp.) = *\*dǫvĕ* (ž. sp.), to spremembo lahko razumemo kot feminizacijo srednjega (besednega) ujemalnega vzorca.

40 Pridevnika *weséle* in *nówe* (Obirsko) kažeta določno končnico za s. sp. na -e < psł. *\*-oje*, ki pripada samo srednjemu splošnemu ujemalnemu vzorcu. Pridevnika *bál* (Žigon) in *pâdl* (Polzela) ne kažeta prehoda *\*-l* > *-u*, ki bi bil pričakovan, če bi šlo za prvotno moško obliko, zato verjetno odražata psln. srednjespolski obliki *\*bélo*, *\*pă(d)lo* (manj verjetno je, da gre za izravnavo po stranskih sklonih, elkanje ali za dlč. obliko *\*bĕli*, prim. *šĭl* 'šilo', mn. *šĭli*, Žigon, SLA T303 V121); samostalnika imata torej še vedno srednji splošni ujemalni vzorec. V vseh primerih je srednji spol samostalnika kljub ničti končnici samostalnika (in ujemalnih besed) ohranjen, prišlo ni torej niti do samostalniške niti do ujemalne maskulinizacije.

da maskulinizacije ni mogoče ugotavljati zgolj na podlagi samostalniških oblik *lét*, *ókən*, *mlék* ipd.<sup>41</sup>

Ujemalni tip, ki izkazuje medvzorčni sinkretizem z ujemalnim vzorcem za moški spol v im. in tož. ed., imenujem tip *vélik mĕsto*. Tudi v govorih z odpadom izglasnega *\*-o* (kar bi dalo *vélik mĕst*) se ta tip razlikuje od izvirnega tipa *veliko mĕsto* (ki bi postal *velik mĕst*). Če je do preoblikovanja dokazljivo prišlo tudi v samostalniški obliki, govorim o tipu *vélik jájc* (tip *\*\*veliko jájc* po mojem vedenju ni izpričan, a prim. op. 21). Tip *vélik jájc* ima torej ob izvirno moški obliki ujemalnih besed tudi analoško ničto samostalniško končnico. To je posebej jasno pri o-osnovah z izhodiščnim im. ed. na *\*-e*, npr. gor. *já:ic* (Kropa, Škofic 2019: 124), posav. *jâic* (Sevnica, SLA T304 V501) ← *\*jajcĕ*, saj *\*-e* v teh govorih ne odpade. Ker sta oba navedena samostalnika srednjega spola, prim. *já:ica so se stò:ukle* (Kropa, Škofic 2019: 179), *trí jâice* (Sevnica, SLA T304 V501),<sup>42</sup> ničta končnica verjetno ni prevzeta od samostalnikov m. sp., temveč od samostalnikov s. sp. tipa *én vé:lək mĕ:st*, mn. *veľ:ke mĕ:sta* (Kropa, Škofic 2019: 123, 133), kjer je nastala fonetično iz *\*-o*. Takšne oblike pa se pojavljajo tudi v sistemih, kjer ni prišlo do apokope *\*-o*, prim. ter. *já:buk* proti *liĕto* (Ter, Ježovnik 2022: 308–309), *niĕst* ‘gnezdo’ proti *liĕto* (Zavarh, Ježovnik 2022: 308, 311), dol. *jâic*, *jábuk* proti *mláiku*, *sōnce je otəmnáilu* (Ribnica, SLA T247 V813), ter v sistemih, kjer oblika samostalnika ne more biti zgolj posledica fonetičnega razvoja, prim. vdol. *čĕáũ*,<sup>43</sup> orod. *s čĕálam* (Mokronog, SLA T267 V006). Te primere je treba pojasniti po analogiji na moške o-osnove. Ramovš (1952: 36) in Ježovnik (2022: 308) sta podlagi

41 Spol samostalnika (sinhroni vidik) in samostalniško oz. ujemalno maskulinizacijo (diahroni vidik) je v teh govorih mogoče ugotavljati le na podlagi ujemalnih besed, in sicer izključno tistih, ki so kljub apokopi *\*-o* ohranile razliko med prvotno srednjo in moško obliko, nabor takih besed pa je odvisen od fonetičnega in morfološkega razvoja posameznega govora. Izmišljeni primer *lĕp jábuk* iz nekega sistema, ki še pozna samostalnike srednjega spola, torej ne dopušča zaključka, da je *jábuk* moškega spola niti da gre za izvirno moško obliko pridevnika, saj oblika *lĕp* lahko odraža *\*lĕpo* s posplošenim naglasom na prvem zlogu. Če obravnavani govor ne pozna švapanja, bi rabo izvirno moške oblike potrdila zveza *cĕũ jábuk* (in ne *cĕl* ali *cĕl*, a zgolj če lahko izključimo možnost, da gre za določni obliko *\*cĕli*) ali pa *dōbər jábuk* (in ne *dōbər*, če seveda nista kot v nekaterih dolenjskih govorih odraza v nezadnjem zlogu podaljšanega *\*o* in sekundarno naglašenega *\*o* sovpadla, prim. op. 57), a še vedno ne moremo zaključiti, da je samostalnik moškega spola. To je mogoče šele, ko ugotovimo celoten ujemalni vzorec, torej tudi v ostalih sklonih in številih, npr. *velik jábuka* (in ne *velike jábuka*). V tem primeru je samostalnik moškega spola, in sicer zaradi samostalniške maskulinizacije, saj so samostalniki srednjega spola še ohranjeni. Iz tega primera pa ni mogoče vleči zaključkov o ujemalni maskulinizaciji srednjega ujemalnega vzorca; govor bi jo lahko poznal (*cĕũ*, *dōbər sōnce*) ali pa ne (*cĕl/cĕl*, *dōbər sōnce*). Če pa bi se izkazalo, da ima leksem *jábuk* množinski tip *velike jábuka* (in ne *velik jábuka*), ne bi bilo mogoče na podlagi primera *lĕp jábuk* govoriti o samostalniški maskulinizaciji, saj samostalnik ni moškega, temveč srednjega spola, in je tedaj treba obliki pridevnikov v *cĕũ jábuk*, *dōbər jábuk* razlagati z ujemalno maskulinizacijo.

42 Za govor Kroke je značilen množinski tip *velike mĕsta* (gl. 3.3.1, prim. tudi 2.1.1), za govor Sevnice pa tip *velike mĕste* (gl. 3.3.2).

43 Če bi bila oblika zgolj posledica apokope, ne bi pričakovali *-ũ* iz *\*-l* < *\*-lo*.

za analogijo videla v skupnih oblikah v stranskih sklonih, npr. rod. ed. *jávora* = *jábolka* (Ježovnik, ibid.). Razlaga se mi zdi manj verjetna, ker so pogoji za to analogijo izpolnjeni na zelo širokem območju, ki tipa *vélik jájc* ne pozna. Verjetnejša razlaga je, da gre za posledico stika v glavnih sklonih. Tako izhodišče lahko predstavlja dvojinski tip *dvâ ôkna* (gl. 3.2.3 in prim. Tesnière 1925b: 156–160), tj. *dvâ velika ráka* : *vélik rāk* = *dvâ velika jájca* : X, X = *vélik jájc*.<sup>44</sup> Podporo izhodišču analogije izven ednine lahko predstavlja razlika med leksemoma *jájce* in *sōnce*: samostalnik *jájce* je preoblikovan na širokem območju, samostalnik *sōnce*, ki je rabljen predvsem v ednini, pa nikjer. Teoretično je mogoče, da so te oblike prevzete iz govorov z apokopo \*-o, a je to razlago težko podpreti z argumenti.

Pri tipu *vélik mēsto* je analogija dokazljivo prizadela le ujemalne besede;<sup>45</sup> te jasno kažejo na izhodiščeno moško obliko, npr. selš. *wēlk uōkŋ* (Rudno, SLA X170a V145), srsav. *'kisu m'lè:k* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256). V govorih z odpadom \*-o gre lahko za posledico tega odpada, ki je pri določenih ujemalnih besedah povzročil besedni medvzorčni sinkretizem, npr. sln. nar. *zavît* (m. sp.) = *zavît* (s. sp.) < psln. *\*zavît* ≠ *\*zavîto*.<sup>46</sup> Po analogiji na take primere se je moška oblika začela uporabljati namesto srednje tudi pri drugih ujemalnih besedah, kar je postopoma privedlo do splošnega medvzorčnega sinkretizma, npr. *zavît* : *dōb̄ar* (m. sp.) = *zavît* : X (s. sp.), X = *dōb̄ar*. S to razlago pa težko razložimo primere v narečnih govorih, kjer do odpada \*-o ni prišlo:

**Gradivo:** zilj. *lê:p sō:nca* (Lipalja vas, Kenda-Jež idr. 2016: 73), *mlíaka je fríšŋ, sēnò je sūx, sōnce je tōpù, tēle je mwād* (Ukve, SLA T005 V813), *sūx sē:mo* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *čísu mlíaka, Srēdŋ b̄da* (Rateče, Čop 1983: 36, 127), *mlíakò je bíau, swāb, dōb̄r létò* (Brnca, SLA), *usāk čēwò/čēwò* (Kranjska Gora, SLA T009 V006), rož. *dōb̄ar mliqò, uēlāq hnizdò, sūx létò, sinū je saxù/sūx, mliqò je dorō/dōb̄ar, ti sūx sinū je dōb̄ar za jēstò* (Sveče, SLA T016 V813), *wasēw nów létò* (Slovenji Plajberk, Priestly 1984b: 357), gor. *lêp žitò* (Srednja vas v Bohinju, SLA), dol. *mléjku je dábru/dúob̄ar, sūonce se je skrilu/skrū* (Gorenji Vrh pri Dobrniču, SLA T265 V813), morda tudi v govoru Tera.<sup>47</sup>

Nastanek tipa *vélik mēsto* je v teh primerih zelo težko prepričljivo razložiti. Njegov nastanek si je mogoče predstavljati enako kot pri tipu *vélik jájc*, a z dodatkom, da je analogija prizadela zgolj ujemalne besede, ne pa tudi samostalnikov, npr. *dvâ velika ráka* : *vélik rāk* = *dvâ velika mēsta* : X, X = *vélik mēsto*, kar bi se nato

<sup>44</sup> Množinski tip *veliki mēsti* kot izhodišče za analogijo izključuje dejstvo, da so množinske oblike pogosto ohranjene, prim. *jā:buka* (Ter, Ježovnik 2022: 309), *jájca* (Ribnica, SLA T247 V501).

<sup>45</sup> Samostalnik v tipu *vélik mēsto* namreč bodisi nima ničte končnice, npr. *čísu mlíaka* (Čop 1983: 36), ali pa je ta lahko nastala fonetično zaradi odpada \*-o, npr. *dēbu polēm* (Rudno, SLA X170a V317); tu torej ni mogoče govoriti o morfološkem preoblikovanju samostalnika, ki je jasno vidno pri leksemu *jájce*.

<sup>46</sup> Tovrstnih primerov je več na območjih z določenimi fonetičnimi ali morfološkimi značilnostmi, npr. švapanjem (*\*uesēu* = *\*uesēu* < *\*vesēl* ≠ *\*vesēlo*) ali ustalitvijo starega cirkumfleksa na istem zlogu kot v moški obliki (*\*mlād* = *\*mlād* < *\*mlād* ≠ *\*mladō/mlādo*).

<sup>47</sup> »[S]amostalniki srednjega spola pa so čisto občuteni kot moškospolski« (Ježovnik 2019: 468).

posplošilo na vse, tudi večinoma edninske samostalnike s. sp. tipa *mlěko*, *sŕnce*. Glede mednarečnega širjenja pojava z območij, ki poznajo apokopo \*-o, velja enako kot pri tipu *velik jájc*.

### 3.1.2 Tip *velika čéla*

Ker je bil ta tip že obravnavan v razdelku 2.3, bo tukaj predstavljen krajše. Območje s središčem v tolminskem narečju z baškim podnarečjem pozna sovpad izglasnih \*-o in \*-ŕ, in sicer imata oba odraz -a, ki enako kot odraz \*-ŕ v rovtarskih narečjih nasploh sovpadе z odrazom izhodiščnega \*-a. Podobno kot fonetični razvoj \*-o > -ŕ še ne pomeni (samostalniške ali ujemalne) maskulinizacije, fonetični razvoj \*-o > -a še ne pomeni (samostalniške ali ujemalne) feminizacije.<sup>48</sup> Kot tip *velika čéla* identificiram samostalnike s samostalniško feminizacijo, katere vzrok je izglasno akanje na istem območju, prim. *ădna čĕla*, *ădnĕ čĕlĕ*, *ădni čĕl* (Most na Soči, Kušar 1959: 19), *lĭtwa* (< \**dlĕtvo*), z *debiĕla lĭtwa*, mn. *lĭtwĕ* (Šebrelje, SLA T165 V814). Nekateri samostalniki na tem območju še ohranjajo srednji spol oz. izhodiščni tip *veliko mĕsto*, prim. *tâ mlĭka ĭe ħuŕsta*, *mâla dăbărĭa mlĭka* (Grahovo ob Bači, SLA T162 V813), *lĭpa sĕdla*, *lĭpĭa sĕdla*, na *lĭpmu sĕdlu* (Šebrelje, SLA T165 V814). Samostalnik *kûla* 'kolo', -e, na *kûl*, mn. *kûla*, *kûl*, na *kûlax* (Šebrelje, SLA T165 V814) je kljub še ohranjeni prvotni obliki za mn. s. sp. na -a prešel v ženski spol (samostalniška feminizacija s prestrukturiranjem v ednini – tip *velika čéla*), saj je za ta govor značilen množinski tip *velike mĕsta*, prim. *tu sa blĕ dăbrĕ lĭta*, *tĭč ĭĕmajĕ tĕrdne ħnĭzda*, *kûreta nĕseĭe debiĕlĕ ĭĕĭca*, *wacvărte ĭĕĭca* (SLA T165 V810b). Možen primer ujemalne feminizacije je *tâ* v že navedenem primeru *tâ mlĭka ĭe ħuŕsta* (Grahovo ob Bači).<sup>49</sup>

### 3.1.3 Tip *velika jájca*

Za tip *velika jájca* je značilen ženski spol (samostalniška feminizacija) in popolno prestrukturiranje v ā-osnovo, npr. *'vĕlka 'uŕkna* (ob *'vĕlko 'miĕsto*), rod. *'uŕkne*, orod. z *'uŕkno*, dv. *'uŕkni*, mn. *'uŕkne* (Zgornja Velka, SLA T364 V145, V814). Razlikujem ga od tipa *velika čéla*, saj obsega drugačen nabor samostalnikov in se pojavlja predvsem v govorih brez akanja, zaradi česar mora imeti drugačen izvor. Žarišče tega pojava se je vselej postavljalo na stičišče koroške, štajerske in panonske narečne skupine (prim. Ramovš 1935: 167, 168; 1952: 37;<sup>50</sup> Smole 2006: 130), ker se tam pojavlja največ samostalnikov z izvedeno spremembo. Čeprav je

48 Prim. zilj. govor Rateč, kjer kljub izglasnemu akanju pride do ujemalne maskulinizacije v ednini, npr. *ĭsĭu mlĭka* (Čop 1983: 36).

49 Ker gre na tem območju večinoma za govore brez tonemskih opozicij, oblike za ž. in s. sp. sovpadеjo v velikem deležu. V govoru Zatolmina se razlikujejo predvsem, kadar je končnica naglašena, prim. *'su:əncə jə 'zi:ə š'lu:ə* proti *ml'a'du:əst jə 'xi:trə š'la* (Čujec Stres 2010: 224).

50 Z imenom *Goričko* je avtor verjetno mislil na Slovenske gorice, prim. Smole 2006: 130.

pojav, ki ga opazimo že v 16. stoletju npr. pri leksemu *bedra* (SSKJ16), značilen za to območje, primeri iz drugih narečij kažejo, da je areal bistveno širši.

**Gradivo:** zlj. *rěbrà*, -è, mn. *rěbrě*, *čriawà*, rod. -hè, mn. *čriabe* (Ukve, SLA T005 V043, V051B), je *ḃ'wa žalé:za čiaž* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *rěbrà*, tož. *rěbrò* (Blače, SLA T003 V043), *rěbrà*, -è, mn. *rěbrě* (Kranjska Gora, SLA T009 V043), rož. *čauā*, rod. *čalē*, tož. *usogō čauō*, mest. *čalš* (Čahorče, SLA T018 V006), obir. *dó:ra jà:buqa*, mn. *lě:sne jà:buqe*, *rěabra*, -e, mn. *rěabre* (Obirsko, Karničar 1990: 62, 179; SLA T029 V043), podj. *q̄baqa* 'jabolko', mn. *q̄baqia* (Djekše, SLA T032 V405), *rěbra*, -e, dv. *rěbrj*, mn. *rěbre* (Belšak, SLA T039 V043), ter. *bé:dra*, -e, mn. *bé:dre* (Ter, Ježovnik 2019: 393), vdol. *črevga*, *črēve*, mn. *črēve* (Šmalčja vas, SLA V053), posav. *iājca*, -e, mn. *iājce*, *ena dārva*, *dvej dārve*, mn. *dārve*, *bēdra*, rod. *bēdre*, *ēna črēva*, mn. *črēve*, *rīabra*, -e, *pargīša*, -e, mn. -e (Ložice [Gorenji Leskovec], SLA T305 V040, V043, V051, V057, V158, V501), *biēdra*, -e, *rīebra*, -e, mn. *rīebre* (Leskovec pri Krškem, SLA T306 V043, V057), srsav. *de'be:la 'ja:jca*, dv. *d've: de'be:le 'ja:jce*, mn. *'ja:jce* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256, 257), kozj.-biz. *rěbra*, mn. *rěbre* (Pišce, SLA T347 V043), *wīxa*, -e, mn. *wīxe* (Bistrica ob Sotli, SLA T345 V008).

Od Ramovša (1935: 167; 1952: 37) naprej je znano, da gre pri tem tipu za analoško narejeno ednino (tako tudi Smole 2006: 130) zaradi ujemanja z ženskimi ā-osnovami v dv. in mn. (tip *velike mēste*, gl. 3.3.2) oz. za sočasno prestrukturiranje v ā-osnovno in z njo povezano samostalniško feminizacijo. To razlago podpira arealna distribucija tipa *velike mēste* (gl. 3.3.2), saj ga poznajo vsi govori s tipom *velika jājca*<sup>51</sup> (izjema so le govori na prehodnem arealu, kjer se pojavljata tako tip *mēsta* kot *mēste*, prim. op. 67). Podporo najdemo tudi v dejstvu, da do samostalniške feminizacije ne prihaja pri (navadno) neštevnih samostalnikih,<sup>52</sup> npr. *mlěko*, *vīno*, *žito*, *sōnce*, *senō*, *mesō* (prim. Koletnik 2001: 130). V slovenskogoriškem narečju se poleg ujemalnega vzorca v dv. in mn. ujemajo tudi samostalniške končnice za daj., tož. in mest. ed., kar je prav tako lahko prispevalo k reinterpretaciji. Da so bile nove oblike večinoma narejene na podlagi množinskih oblik, kažejo naglasne značilnosti, npr. srštaj. *rēibra*, rod. -e, dv. -e, mn. -e (Proseniško, SLA T328 V043). Najti pa je mogoče tudi oblike, ki odražajo edninske naglasne razmere, npr. srštaj. *rīēbra*, rod. -e, dv. *rēibre*, mn. *rēibre* (Tlake, SLA T338 V043), slgor. *rēbra*, rod. -e, mn. *rēbre* (Črešnjevci, SLA T368 V043). Izhodišče za nastanek teh oblik bi lahko bil npr. mest. ed. *\*rebrī* = *\*ženī* iz psl. *\*rebrě* = *\*ženě* (v nekaterih govorih tudi daj. in tož. ed.) ali pa gre za

51 Poseben primer je leksem *jabolko*, ki se pojavlja kot ā-osnova v mnogo širšem obsegu kot vsi ostali samostalniki (Oblak 1888: 411; Tesnière 1925b: 152), in sicer v nekaterih obsoških, nadiških, briških, banjskih, kraških, istrskih, zahodnih notranjskih, vzhodnodolenjskih, belokranjskih, vzhodnih prleških ter prekmurskih govorih.

52 Morda zgolj navidezno izjemo predstavlja ter. *želi:ēza*, ki se ob obliki *želi:ēzo* pojavlja v govoru Prosnida in nima izpričane množine (Ježovnik 2019: 391). Množina je izpričana v večini preostalih v navedenem delu obravnavanih govorov (v Zavarhu je bila celo zabeležena oblika *zelieze*), kar kaže na obstoj števnega pomena te besede (ibid.). Da se oblika na -a pojavlja ravno v govoru Prosnida, ne preseneča, saj je to edini terski govor, kjer je tip *velike mēste* skoraj popolnoma izpodrinil tip *velike mēsta*, hkrati pa ima izmed vseh obravnavanih govorov največ samostalnikov, ki so se prestrukturirali v ā-osnove (ibid.).

križanje med staro obliko *rébro* in novo obliko *řebra*, ki v posameznem govoru lahko soobstajata, npr. slgor. *drěiva* ob *drěvōu*, mn. *drěivę*, *ōuka* ob *okōu* (Črešnjecvi, SLA T368 V391, opis str. 29–30), prl. *sēnca*, *-ę* ob *sēnce*, *-a* (Sveti Tomaž, SLA T376 V007). Manj primerna je razlaga z reinterpretacijo množinske oblike *jájca* kot edninske (Ježovnik 2022: 308), ki bi bila lahko nejasna le v im. (tož. ne pride v poštev, saj mn. *velika jájca* ≠ ed. *veliko jájco*) in le v primerih brez osebne glagolske oblike (sicer razliko kaže glagol, prim. *jájca jě* proti *jájca sđ*).

V vzhodnih slovenskogoriških govorih z ohranjenim tipom *velike mēsta*, ki poznajo tudi tip *velika jájca*, se pojavlja neobičajen sklanjatveni vzorec, npr. *ko'leno*, rod. *ko'lene*, daj. *ko'lenj*, orod. *ko'lenoj* (Koletnik 2001: 130).<sup>53</sup> Strasklonske oblike bi bilo mogoče razložiti po reinterpretaciji končnic daj. *-i*, tož. *-o*, mest. *-i*, ki se v ā-sklanjatvi glasijo enako, na tej podlagi pa bi bila narejena tudi nov rod. in orod. (verjetno je na to vplival tudi tip *velika jájca* v sosednjih govorih). Ti samostalniki imajo poseben ujemalni vzorec, zato tvorijo posebno ujemalno skupino in lahko predstavljajo (če gre za nezanemarljivo število samostalnikov in če ta sprememba ni prizadela prav vseh samostalnikov izvirno srednjega spola) četrti spol.

### 3.2 Dvojina

Izhodiščni dvojski tip je *dvě ókni*,<sup>54</sup> ki so ga lahko zamenjali tipi *dvâ ókna*, *dvě ókna*, *dvâ ókna*, *dvâ létu*, *dvâ létu*, *dvě ókni* in *dvě ókne*. Različni dvojski tipi lahko soobstajajo v istem govoru, prim. rož. *dba 'olésa* ob *dbi 'olés'* (Borovlje, Scheinigg 1882: 428), nad. *dȳa oknâ* ob *dĕiâ ókna* (Livek, SLA T076 V145), gor. *dvě: lét* ob *dvâ: velí:ka mē:sta* ob *mē:sta* (Kropa, Škofic 2019: 123, 133), srštaj. *kōp̃le* ob *dvâ kōp̃lâ* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V268; Rojs 1967: 45). O zgodovini dvojskega ujemalnega tipa v knjižnem jeziku prim. Tesnière 1925b: 144–147, 153–154.

#### 3.2.1 Tip *dvâ ókna*

Za tip *dvâ ókna* je značilna izvirno moška oblika števnik *dvâ* in oblika samostalnika na *-a*<sup>55</sup> s tipičnimi naglasnimi razmerami prvotne množinske oblike na

<sup>53</sup> Edninski ujemalni vzorec teh samostalnikov v monografiji ni opisan, avtorica pa mi je sporočila, da se v im. (in tož.) pojavlja izvirno srednjepolska oblika ujemalnih besed, v ostalih sklonih pa izvirno ženskospolska.

<sup>54</sup> V ta tip vključujem vse primere, ki odražajo psl. samostalniški končnici *\*-ě* in *\*-i*. Ti se pojavljajo izključno z obliko *dvě*; edini protiprimer *obedva fěnzy* navaja Tesnière (1925b: 357), a na citiranem mestu dejansko piše *obedva ufhěsa*, *fěnzy* (HD 1711–12: Orbis pictus, 14); primer torej ni poveden. O sln. primerih z jasnim odrazom *\*-ě* prim. Tesnière 1925b: 141–143, 148 (prim. tudi op. 65). Za problematiko razmerja med sln. *-i* in psl. *\*-ě* prim. Tesnière 1925b: 147 z literaturo.

<sup>55</sup> Pri nekaterih primerih ni mogoče določiti, ali pripadajo tipu *dvâ ókna* ali *dvâ ókna*, npr. *aba ušisa*, mn. *ušisa* h *ūxu* (Idrija, SLA T169 opis str. 23), *dwâ kaliesa*, mn. *kaliesa/kūla* h *kōlu* (Laniše, SLA T168 V822), im. dv. *ta pifma* (BH 1584: 60).

–a.<sup>56</sup> Pojavlja se v zahodnih koroških, severnih primorskih, rovtarskih, gorenjskih in dolenskih govorih.

**Gradivo:** zilj. *đuā ûäkna*, *trî ûäkne* k *öknö* (Podklošter, SLA T006 V145), *đuā lîäta*, *trî lîäte* k *lêtö* (Rikarja vas, SLA T007 V145), rož. *đuā ûöqñä*, mn. *ûöqne* k *uoqñö* (Hodiše, SLA T017 V145), *wöqna*, mn. *wöqna* k *wöqñö* (Slovenji Plajberk, Tesnière 1925b: 141), obir. *dwä: já:j-ca*, mn. *já:je* k *jájce/já:jce*, rod. *já:jca* (Karničar 1990: 45, 63, 159, 204), ter. *đuā velike ökna* (Viškorša, SLA T062 V145), poljan. *ûökna* ob *ökna*, mn. *ûökna* k *ökñ* (Bukov Vrh, SLA T182 V145), *dwa ûökna*, mn. *ûökna* k *ákñ* (Žiri, SLA X156 V145), gor. *dwä: velí:ka mē:sta* (Kropa, Škofic 2019: 133), *dwä wókna*, mn. *wókna* k *wókñ* (Tržič, Tesnière 1925b: 141, 169), *wókna*, mn. *trjě wókna* k *wókñ* (Stranje, Tesnière 1925b: 141, 157), *dwä vókna* (Kranj, Tesnière 1925b: 169), dol. *ükna*, mn. *ükna* k *ökän* (Grosuplje, SLA T240 V145), *dwä wókna*, mn. *ökna* k *wóknu* (Rašica, Tesnière 1925b: 140, 169).<sup>57</sup>

Za ta tip je mogoče navesti dve razlagi. Tesnière (1925b: 161–162) je tip *dwä ökna* videl kot rezultat križanja med tipoma *dwä ökna* in *dvě ökni* (gl. 3.2.3, 3.2.5), saj je tip *dwä ökna* imel za prvotnejšega od *dwä ökna*.<sup>58</sup> V tem primeru je pridevniška oblika v *dwä: velí:ka mē:sta* (Kropa) prvotnejša, primer *đuā velike ökna* (Viškorša) pa bi kazal nadaljnji vpliv množine, saj gre za govor z množinskim tipom *velike mēsta* (prim. 3.3.1). A tip *dwä ökna* bi vendarle lahko bil prvotnejši (prim. op. 58). Terski tip namreč popolnoma ustreza polj. *dwa wielkie miasta*, kjer imata pridevnik in samostalnik množinsko morfologijo, števniki pa je prvotno imel obliko *dwie* (prim. slš. *dve velíké mestá*), a se je v 17. stoletju zamenjal z *dwa* zaradi množin-

56 Za samostalnike a. p. b je mogoče rekonstruirati razmerje psln. ed. *\*oknō* : mn. *\*ökna* (prim. ru. *oknó*, mn. *ókna*). Poleg izravnavne v mn. *\*oknā* obstaja tudi varianta *\*ökna* (npr. *ükna*, Grosuplje) s podaljšavo odraza praslovanskega kratkega novega akuta ter *\*ökna* (npr. *ûäkne*, Podklošter; za končnico *-e* prim. tip *velike mēste* pod 3.3.2) z analoškim cirkumfleksom po tipu *\*mēsta*. Primeri iz panonske narečne skupine, npr. *öukna* k *ökno* (Gornji Petrovci, SLA T399 V145), odražajo bodisi *\*ökna* ali *\*ökna*, kar zaradi izgube tonemskih nasprotij ni določljivo. V obliki mn. *ûöqne* (Hodiše) vokalizem kaže na *\*ökna*, zato mora biti analoška metatonijska kasnejša (prim. razlago tipa *dwä ökna* pod 3.2.3).

57 Riglerjev zapis govora Rašice za SLA iz leta 1959 kaže enak odraz za sekundarno naglašeni in v nezadnjem zlogu podaljšani *\*o*, tj. *uo*.

58 Tesnière je zagovarjal, da dvojinska oblika *ökna* (naglasne razlike je razlagal z naknadnimi spremembami) ne izhaja iz množinske oblike *ökna*, kar je dokazoval s štirimi argumenti: (a) z obstojem govorov s tipoma dv. *dwä ökna*, mn. *velike mēste*, kjer je dvojinski tip moral nastati po množinskem, saj bi sicer prišlo do izenačitve oblik, (b) z rabo dvojinskih in ne množinskih oblik glagola s tipom *dwä ökna*, (c) z vlogo tipa *dwä ökna* pri nastanku tipov *velík mēsto* in *velíki mēsti* ter (č) z naglasnimi razlikami med števno obliko ter množinsko obliko sam. s. sp. v štokavskih in čakavskih govorih (Tesnière 1925b: 154–161). Nobeden od argumentov ni odločilen. K (a): ni razloga, zakaj bi izenačitev oblik bila ovira za nastanek tipa *velike mēste* s hkratno ohranitvijo tipa *dwä ökna/ökna*. K (b): predpostavka, da ima zamenjava dvojinske oblike samostalnika z množinsko za nujno posledico množinsko ujemanje v glagolskih oblikah, mora biti najprej temeljito preverjena, preden je lahko uporabljena kot tipološki argument; vsaj sodobni primeri tipa *dve sestre sta* nanjo mečejo dvom. K (c), (č): gradivo res kaže na oblike, ki bolje ustrezajo moškim dvojinskim kot srednjim množinskim oblikam, a to še ne pomeni, da niso mogle nastati sekundarno pod vplivom oblike za rod. ed. Nobeden izmed argumentov torej ne izključuje možnosti, da je tip *dwä ökna* nastal iz predhodnega *dwä ökna*.

ske končnice samostalnika *-a* (Dejna 1973: 220). Kroparska oblika *vel̥i:ka*, ki ni enaka množinski, saj ima ta govor prav tako množinski tip *velike mēsta*, prim. *tr̥i: vel̥i:ke*<sup>59</sup> *mē:sta* (Škofic 2019: 133), je tedaj lahko nastala po analogiji na moški ujemalni vzorec kot posledica ujemalne maskulinizacije v ednini (prim. tip *dvâ ôkna*), manj verjetna možnost pa je, da bi šlo za ostanek iz časa pred prevlado tipa *velike mēsta*, ki dvojinskih oblik ne bi zajela. Koroški dvojinski primeri *lîata*, *ûakna*, *uôqnâ* oblikovno popolnoma ustrezajo izhodiščnim množinskim oblikam *\*lêta*, *\*ôkna*, *\*ôkna*, množinske oblike *lîate*, *ûakne*, *uôqne* pa so v primerjavi z njimi inovativne (prim. op. 56). Vpliv množinskih oblik je torej treba postaviti v starejše obdobje, zato je manj verjetno, da je izhodišče tega pojava še starejši nastanek tipa *dvâ ôkna*. Ta tip bi torej lahko predstavljal sekundarni odraz izpričanega tipa *dvê ôkna*.

### 3.2.2 Tip *dvê ôkna*

V nadiškem govoru Livka je bila ob varianti *dua oknâ* (tip *dvâ ôkna*, prim. 3.2.3) zabeležena zveza *dbîa ôkna* (Livek, SLA T076 V145). Zveza deluje arhaično, saj vsebuje prvotno obliko števnikar (psln. *\*dvê*) in izhodiščno množinsko obliko samostalnika (psln. *\*ôkna*). Tak primer je potrjen tudi v sevniško-krškem govoru Dobenega v zvezi *dvê lîca* (SLA T307 V012). Nastanek tipa *dvê ôkna* lahko razumemo enako kot v češ. *dvě města*, slš. *dve mestá* in starejšem polj. *dwie miasta*, kjer se ob ohranjeni obliki števnikar pojavlja množinska oblika samostalnika (prim. Dejna 1973: 220). Ta tip je zabeležen tudi pri Svetokriškem, tož. *dvej slata telleta* (SKp 1700: 295); pridevniško obliko na *-a* lahko razumemo kot izvirno množinsko in tip povežemo s knj. češ. *dvě velká města*.

### 3.2.3 Tip *dvâ ôkna*

Za tip *dvâ ôkna* je značilna izvirno moška oblika števnikar *dvâ* in oblika samostalnika na *-a* z enakimi naglasnimi razmerami kot v edninskih oblikah, ki se posledično popolnoma ujema z obliko za rod. ed. enako kot pri o-osnovah m. sp. (prim. tudi op. 55). Pojavlja se v zahodnih koroških, severnih primorskih, rovtarskih, gorenjskih, dolenskih in južnih ter zahodnih štajerskih govorih.

**Gradivo:** zilj. *òknâ* ob *òknê*, mn. *òknê* k *òknô*, rod. *òknâ* (Rikarja vas, SLA T007 V145), rož. *dua uoqnâ*, mn. *trûjina uôqna* k *tîstâ uoqnô*, rod. *uoqnâ* (Breznica, SLA T015 V145), obir. *dwâ: wô:qna*, mn. *wôqan* k *wô:qan* (Karničar 1990: 62–63), ter. *dua korîta*, mn. *korîta* h *korîto* (Viškorša, SLA T062 V169), nad. *dua oknâ*, mn. *ôkna* k *oknô*, rod. *oknâ* (Livek, SLA T076 V145), poljan. *âkna*, mn. *ûokna* k *âkŋ*, rod. *âkna* (Dobračeva [Žiri], SLA T178 V145), selš.

59 Cirkumfleks oblike za im. mn. s. sp. *velike* v zilj. *bl̥i:ke já:bka* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005b: 139), gor. *vel̥i:ke mē:sta* (Kropa, Škofic 2019: 133) in vdol. *vel̥i:kje m̥â:sta* (Šentrupert, Smole 1994: 111) bi lahko bil kot pri samostalnikih po izvoru novi cirkumfleks, ki se je ob nastanku tipa *velike mēsta* ohranil, tj. psl. *\*vel̥ika* > *\*vel̥ika* → *\*vel̥ike*, lahko pa bi šlo tudi za izvirno določno obliko.

*uobâ uókna sta zapàrta*, mn. *uókna* k *wélk uókŋ*, rod. *uókna* (Rudno, SLA X170a V145), gor. *dwâ uókna*, mn. *uókna* k *uókən*, rod. *uókna* (Kokra, SLA T207 V145), dol. *dva ókna*, *trî úkna* k *óknu*, rod. *ókna* (Dolenja vas, SLA T248 V145), *dua áknâ*, *trî ákna* k *áknu*, rod. *áknâ* (Gorenji Vrh pri Dobrniču, SLA T265 V145), posav. *riĕbra*, mn. *riābre* k *riĕbər*, rod. *riĕbra* (Planinska vas, SLA T297 V043), zgsav. *d'vâ: 'vè:lka 'mè:sta* ob *d've: 'vè:lke 'mè:s'te*, mn. *'mè:stel/'mè:s'te* k *'mè:stâ*, rod. *'mè:sta* (Zadrebčka dolina, Weiss 1990: 88; 1998: 42–43), šrsav. *dvâ vǵkna*, mn. *vǵk-ni* k *vǵkŋ*, rod. *vǵkna* (Polzela, SLA X259a V145), srštaj. *dvâ wókna* (Dramlje, Tesnière 1925b: 169), *dvâ kolĕjîna* h *kolĕjîno*, *dvâ kōŷlâ*, mn. *kulĕlkōŷle* h *kolĕŷu*, rod. *kōlâ* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V058, V268; Rojs 1967: 45), kozj.-biz. *ókna*, mn. *ókne* k *óknu* (Artiče, SLA X244a V145), jpoh. *dvâ wókna* ob *dwâj wókni* (Skomarje, Tesnière 1925b: 169).

Kjer je zveza s pridevnikom izpričana, ima pridevnik enako obliko kot za dv. m. sp., prim. *d'vâ: 'vè:lka 'mè:sta* (Zadrebčka dolina, Weiss 1998: 43), *uobâ uókna sta zapàrta* (Rudno, SLA X170a V145); navedeni obliki pridevnikov se razlikujeta od množinskih oblik, saj gre za govora z množinskim tipom *velike mēste* (gl. 3.3.2) oz. *velike mēsta/veliki mēsta* (gl. 3.3.1, 3.3.4). Sinkretizem oblik za im. dv. in rod. ed. je podedovana značilnost moških o-osnov (od izgube nasprotja akutirano : ne-akutirano pri recisivnih izglasnih zložnikih, prim. Kapović 2015: 527, 532), zato je izvor tega tipa smiselno iskati v analogiji po moških samostalnikih. Analogijo bi lahko povzročil tip *vélik mēsto* v govorih z apokopo \*-o (tj. *vélik ókən* → dv. *dvâ velika ókna* kot *vélik kámən*, dv. *dvâ velika kámna*). To možnost je težko izključiti, a je areal tipa *dvâ ókna* veliko širši od areala apokope, zato z njo ni mogoče razložiti vseh primerov. Tesnière (1925b: 154–162), sledeč Oblaku (1890: 414), argumentirano razlaga tip *dvâ ókna* kot izvirno moško dvojinsko obliko neodvisno od sprememb v ednini in množini. Središče te inovacije postavlja na Gorenjsko, kot motivacijo za spremembo pa navaja skupne oblike v stranskih sklonih (Tesnière 1925b: 164). Razlagati spremembo po preprosti analogiji rod. ed. *énega kámna* : *énega ókna* = im. dv. *dvâ kámna* : X, X = *dvâ ókna* (enako kot pri tipu *vélik jájc* pod 3.1.1) se ne zdi ustrezno, saj so pogoji za to analogijo izpolnjeni na veliko širšem območju, kjer ne prihaja do tipa *dvâ ókna*. Dalje ni jasno, zakaj bi (sledeč Tesnièreu) po stranskih sklonih lahko nastal samo inovativni dvojinski tip *dvâ ókna*, ne pa tudi edninski tip *vélik jájc* in množinski tip *veliki mēsti*, ki ju ima Tesnière (1925b: 156–160) za posledico dv. tipa *dvâ ókna*.<sup>60</sup> Tip *dvâ ókna* je zato bolje izvajati iz tipa *dvâ ókna* z analoškim preoblikovanjem oblike samostalnika po rod. ed. na podlagi enakega razmerja pri sam. m. sp. zaradi skupne oblike *dvâ*. K tej analogiji so lahko pripomogli tudi primeri, kjer se stara množinska oblika na -a in edninska rodilniška oblika prvotno nista razlikovali, npr. psln. *\*jābŷka* (rod. ed.) = *\*jābŷka* (im. mn.). Da gre pri obliki *dua uoqnâ* iz Breznice (gl. zgoraj) za prvotno množinsko obliko, bi lahko kazala primerjava z gradivom iz Hodiš, tj.

<sup>60</sup> Za tako razlago tipov *vélik jájc* (tako Ramovš (1952: 36) in Ježovnik (2022: 308), gl. 3.1.1) in *veliki mēsti* seveda velja enak ugovor, da izhajanje iz stranskih sklonov ne razloži arealne distribucije. Prav zaradi razlik v arealni distribuciji teh tipov pa verjetno drži Tesnièrova domneva, da sta tipa *vélik jájc* in *veliki mēsti* nastala sekundarno iz tipa *dvâ ókna*.

uoqnò, dv. uóqnà, mn. uôqne (SLA T017 V145). Oblika uôqne ima cirkumfleks po analogiji na a. p. a, a ga je očitno dobila kasneje, in sicer v času po daljšanju zložnikov v predzadnjem zlogu, saj bi sicer pričakovali odraz *ûð* oz. *uð* v vzglasju (prim. *pud uðčisam*, SLA T017 V826L). Fonetično pričakovana oblika za im. mn. bi se glasila \*uóqnà, kar popolnoma ustreza zabeleženim dvojinjski obliki.<sup>61</sup> Da do preoblikovanj dvojinjskih oblik na -a na podlagi rod. ed. nedvomno prihaja, kažeta tudi tipa *dvâ létu/lētu* (gl. 3.2.4) ter pridevniške oblike tipa *'laxŋya* ob *'laxna* za im. – tož. dv. m. in s. sp. (pri s. sp. tudi še *'laxŋ*; Cerčno, Birc - Makuc 1982: 66).

### 3.2.4 Tipa *dvâ létu* in *dvâ lētu*

Tipa *dvâ létu* in *dvâ lētu* se pojavljata v terskem narečju, prim. *dvâ liétu*, *trî lieta* k *liétu*, *dva niézu*, mn. *niéza* k *niézo* (Bardo, SLA T061 V500, V517), *liétu*, mn. *liéta* k *liétu*, rod. *liétu* ob *liéta*, *ši:lu*, mn. *ši:lŋ* k *ši:lo* (< \*šŋ(d)lo), rod. *ši:lu* (Ter, Ježovnik 2019: 557, 593). Pridevniške oblike niso izpričane. Enaka končnica se pojavlja tudi pri sam. m. sp., npr. *pá:rštu*, mn. *pá:rštŋ* k *pá:ršt*, rod. *pá:rštu*, *ŋ:nu*, mn. *ŋ:nue* k *ŋ:n*, rod. *ŋ:nu* (Ter, Ježovnik 2019: 580, 585), kjer je verjetno prevzeta iz rod. ed. in predstavlja staro ujevsko končnico (Ježovnik 2019: 468; Tesnière (1925b: 53–59) navaja tudi druge razlage). Pri sam. m. sp. je pojav znan tudi izven terskega narečja, in sicer že pri protestantskih piscih v 16. stoletju (Ramovš 1952: 50), zaradi njegove distribucije po narečjih pa Tesnière (1925b: 51–59) zaključí, da mora biti relativno star. Kot pri tipu *dvâ ôkna* je prvotni stik med im. dv. in rod. ed. lahko nastal kot posledica rabe množinske oblike. V različnem tonemu je tedaj mogoče videti ohranjanje naglasnih razmer prvotnega tipa pred razširitvijo končnice -u, tj. *dvâ létu* ← *dvâ lêta* (tip *dvâ ôkna*) in *dvâ lētu* ← *dvâ lêta* (tip *dvâ ôkna*).

### 3.2.5 Tip *dvê ôkni*

Tip *dvê ôkni* v sicer ohranjeni dvojinjski samostalniški obliki kaže naglasne razmere, ki so pričakovane v množinski obliki.

**Gradivo:** zilj. *đbîð ôknð*, mn. *tri ôknŋ*, rod. ed. *òaknŋ* (Bistrica na Zilji, SLA T004 V145L), *ôkni*, mn. *ôknŋ* k *wòknŋ* (Brdo, Tesnière 1925b: 141), rož. *miést'*, mn. *mieste* k *mést'* (Borovlje, Scheinigg 1882: 428), podj. *mŋsti* (Oblak 1890: 418), *ôkni*, mn. *ôkna* k *ôaknŋ* (Replje, Tesnière 1925b: 141), nad. *dvie ôkni*, mn. *štír ôkna* k *ôknò* (Livek, SLA T076 V145), cerklj. *uôkŋ*, mn. *uôkna* k *uâkna* (Cerkno, SLA T166 V145), gor. *dvê vòkŋ* (Jesenice, Tesnière 1925b: 143), dol. *ôknŋ*,<sup>62</sup> mn. *úkna* k *ôknu* (Šegova vas, Tesnière 1925b: 141), vdol. *úknŋ*, mn. *úkna* k *ôknu* (Regrača vas, Tesnière 1925b: 141), kozjaš. *úkni*, mn. *úkne* k *ôknŋ* (Sveti Jurij, Tesnière 1925b: 141).

61 Če to drži, je nastanek množinskega tipa *velike mēste* v teh govori treba relativnokronološko umestiti v čas po prehodu množinske oblike v dvojino. Na enak način bi bilo treba razložiti tudi zgsav. *d'vâ: 'vè:lka 'mè:sta* ob mn. *'mē:ste* (Zadrebca dolina, Weiss 1990: 88; 1998: 42–43).

62 Medtem ko v Šegovi vasi mn. *úkna* kaže na izhodiščno obliko \**ôkna* in *ôknu* na \**oknò*, je dv. oblika *ôknŋ* nekoliko bolj nejasna, saj je v monografiji objavljenega premalo gradiva iz tega kraja, da bi bilo mogoče iz njega izluščiti pravila regularnega fonetičnega razvoja. Teoretično bi lahko *ô* predstavljal odraz v nezadnjem zlogu podaljšane psln. \**ô*.

V okviru a. p. a so takšne oblike kot tonemske dvojnice normirane tudi v knjižnem jeziku z edino izjemo *léti* in ne *\*\*lěti* (Toporišič 2000: 299–300). Nastanek tipa *dvê ôkni* se razlaga z vplivom množinske oblike (Tesnière 1925b: 161; Šekli 2006: 25–26). Vprašanje je, ali je s tovrstnimi vplivi treba računati povsod ali pa je do njih (lahko) prišlo le v tistih govorih, kjer je prišlo do nastanka dvojinskega tipa *dvê ôkna*.

### 3.2.6 Tip *dvê ôkne*

Za tip *dvê ôkne* je značilna ohranjenost oblika števnik in izvorno ajevsko končnica *-e < \*-ē*. Pojavlja se v štajerski narečni skupini (predvsem srštaj. in kozj.-biz.), v nekaterih govorih briškega narečja ter še nekaterih posameznih govorih,<sup>63</sup> prim. srštaj. *dvâ šîle*, mn. *šîle* k *šihu* (Ratanska vas, SLA T337 V121). Na ta tip sklepam tudi v preostalih primerih dvojinskih samostalniških oblik na *-e < \*-ē* s teh območij (zveze z ujemalnimi besedami so namreč izredno redko zabeležene).

**Gradivo:** briš. *ôknâ*, mn. *ôknâ* k *ôkno*, *rêbrâ*, mn. *rêbrâ* k *rêbro* (Kozana, SLA T085 V043, V145),<sup>64</sup> srštaj. *uôkne*, mn. *uôkne* k *uôknô*, *kôyle* ob *dvâ kôulâ*, mn. *kulê/kôyle* h *kôlôy/kôyla* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V268; Rojs 1967: 45), kozj.-biz. *rêbrê*, mn. *rêbrê* k *rêbru* (Mostec, SLA T351 V043), *rêbrâ*, mn. *rêbrâ* k *rêbrô* (Drenovec pri Bukovju, SLA X286a V043), *rêbrê*, mn. *rêbrê* k *rêbrô* (Zgornji Obrež, SLA X287a V043).

V nekaterih primerih je prišlo do samostalniške feminizacije s prestrukturiranjem v ā-osnovo (gl. tip *velîka jâjca* pod 3.1.3).

**Gradivo:** srsav. *d'vê: de'bê:le 'ja:jce*, mn. *'ja:jce* k *de'bê:la 'ja:jca* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256–257), srštaj. *dvâ wôkne*, mn. *trî wôknê* k *wôkna*, rod. *-e* (Ratanska vas, SLA T337 V145), *dvê rêbre*, mn. *rêbre* k *rêbra*, rod. *-e* (Žusem [Dobrina], SLA T332 V043), jpop. *uôkne*, mn. *uôkne* k *uôkna*, rod. *-e*, *kôyla*, mn. *kôyle* h *kôyla*, rod. *-e*, *rêbre*, mn. *rêbre* k *rêbra*, rod. *-e* (Pivola, T358 V043, V145, V268).

Da gre pri tem tipu za zamenjavo starejšega tipa *dvê ôkni* z množinsko obliko *ôkne* (enako kot pri ā-osnovah), je prepričljivo pokazal Tesnière (1925b: 150–152); sprememba se je torej morala zgoditi po nastanku tipa *velîke mête*. Primer srštaj. *rêjbre*, mn. *rêjbre* k *riêbra*, rod. *-e* (Tlake, SLA T338 V043) kaže, da je dv. oblika na *-e* tudi v akcentskem smislu identična z mn. obliko. Odraž starega cirkumfleksa, ki ga kažejo *dvêj kolê* (Gabrje), *dvêj kulê* (Podčetrtek, oboje Tesnière 1925b: 141–142)<sup>65</sup> ter *kulê* (Dobovec pri Rogatcu, SLA), ni značilnost zgolj mn. oblik

<sup>63</sup> Baški govori imajo prav tako oblike na *-e*, prim. *'wakne*, mn. *'wakne* k *'wakna*, rod. *-e* (Rut, SLA T158 V145), *uôkne*, mn. *uôkne* k *uôkna*, rod. *-e* (Porezen, SLA T160 V145), a so tukaj lahko tudi posledica fonetičnega razvoja *\*-i > -e* (Logar 1968b: 166–167)

<sup>64</sup> Briš. *dvîe ôky*, mn. *ôky* k *ôkno* (Kojko, SLA T086 V145) lahko odraža *\*-i* ali *\*-ē*.

<sup>65</sup> Sodeč po razliki v vokalizmu med obema končnicama v posamezni sintagmi, tukaj ne gre za staro dvojinsko obliko, kot je mislil Tesnière, ki jo je pravilno prepoznal v navedenih knjižnih primerih ter narečnem *dvê oknê* (Prekmurje, Tesnière 1925b: 141–142). Nepovedna sta primera *dvê kolê* (Vareja) in *dvê kolê* (Poljana Sutlanska), vsaj drugi primer glede na sosednje govore zelo verjetno nadaljuje množinsko obliko na *\*-ē*.

ā-osnov z mešanim naglasom, temveč se sekundarno pojavlja tudi pri mn. oblikah s. sp. na *-a*, prim. Šekli 2006: 37.

### 3.3 Množina

Izhodiščni množinski tip je *velika mēsta*, ki so ga lahko zamenjali tipi *velike mēsta*, *velike mēste*, *velike oknē*, *veliki mēsta*, *veliki mēsti*, *veliki mēsti* in *velike mēsti*. Različni množinski tipi lahko soobstajajo v istem govoru, prim. rož. *tī mēsta so ūđlči* ob *tē mīste so ūđlče* (Sveče, SLA T016 V810b), dol. *vsā trijē palēna* ob *prēdōuga/prēdōuge palēna* (Gorenje Brezovo, SLA T253 opis str. 8), srsav. *na s'tā:re 'lē:te* ob *u'ma:zan 'uo:kni* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256–257). O zgodovini množinskega ujemalnega tipa v knjižnem jeziku prim. Stankiewicz 1965: 182–183.

#### 3.3.1 Tip *velike mēsta*

V največjem delu slovenskih narečnih govorov končnica v obliki za im. – tož. mn. ujemalnih besed s tematsko osnovo, ki se ujemajo s samostalniki s. sp., odraža *\*-e*, torej enako kot v ženskem ujemalnem vzorcu, npr. zilj. *tī:ste sa ble blī:ke jā:bka* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005b: 139; prim. op. 59), notr. *'mua:je 'ua:kna so u'sje: 'či:ste* (Opčine, SLA T136 V810b), selš. *wsē ūōkna so zapārte* (Rudno, SLA X170a V145), kozj.-biz. *svjškę vūxa* (Mostec, SLA T351 V810b), pkm. *'nāše 'jājca so 'lę:ipe* (Žetinci, Zorko 1998: 95). Primeri tega tipa se v zapisani slovenščini pojavljajo vsaj od 17. stoletja, prim. *fo fe te negove ufta odpërle* pri Hrenu, *lete nafhe pīfma* pri Schönlebnu (po Ramovš 1952: 104–105), kasneje pa je ta tip v knjižnem jeziku popolnoma prevladal, dokler ni Levstikova reforma ponovno vzpostavila oblik na *-a* (Ramovš *ibid.*). Pojavo v narečjih je posvečena Tesnièreova karta 30 (1925a), iz katere je razvidno, da ga je Tesnière našel tudi pri severozahodnih kajkavskih govorih. Enako kot Tesnière v ta areal vključujem govore, kjer odraz *\*-e* izkazuje tudi končnica samostalnika (tip *velike mēste*, gl. 3.3.2). Če zanemarimo manjše otoke in posamezne izjeme, sta mejni področji areala dve.<sup>66</sup> Prvo poteka

66 Tesnière (1925a: karta 30) širši areal z ohranjenim tipom *velika mēsta* predvideva tudi za osrednjo koroščino (rožansko, obirsko in podjunsko narečje), prim. im. mn. s. sp. *dōbrā* (Malošče [Bekštajn], *ibid.*), *dōrā* (Slovenji Plajberk, *ibid.*), *dōbra* (Železna Kapla, *ibid.*), *dwāra* (Replje, *ibid.*), zapisal pa je tudi ohranjene samostalniške oblike na *-a*, prim. *ōknā* (Malošče [Bekštajn], Tesnière 1925b: 141), *wōqna* (Slovenji Plajberk, *ibid.*), *ōkna* (Replje, *ibid.*). Za govor Slove-njega Plajberka (od zgornjih edini natančneje zapisani govor po Tesnièru) ni bila v kasnejših zapisih zabeležena nobena ajevska oblika (prim. *ūōqnā*, SLA T019 V145), za govor Repelj pa bi glede na lego med Rinkolami in Vidro vasjo lahko šlo za območje z izglasno spremembo *\*-e > -a* (gl. pri tipu *velike mēste*, 3.3.2). Vsekakor je glede na široko izpričanost tipa *velike mēste* na tem območju verjetneje, da gre za manjše otoke z arhaičnim stanjem, ne pa za tako širok areal, kot ga je predvidel Tesnière.

v severozahodnem delu prekmurskega narečja, med vzhodnimi govori prleškega narečja ter med haloškimi govori.<sup>67</sup>

**Gradivo:** pkm. *'vǵä:uka 'o:ukia*<sup>68</sup> (Večeslavci, SLA T397 V810b), im. mn. s. sp. *'le:ipa/'le:ipe* (Cankova, Gere 1993: 20), *'naše 'jāica so 'le:ipe, 'le:īta so bi'le:, 'kō:yla so bi'le: 'nō:uve* (Žetinci, Zorko 1998: 95), slgor. *tēška lēīta* (Črešnjevci, SLA T368 opis str. 35), *fse 'le:īta, pōl'fa:rba-ne 'ja:jca, 'tākše i'mē:na, 'tāke zdra'vi:la* (Črešnjevci, Radenci, Spodnji Ivanjci, Koletnik 1997: 77; 2001: 130–132), prl. *'ve:ka 'mēsta* (Veržej, SLA T371 V810b), *krvāve vūsta* (Križevci pri Ljutomeru, SLA T372 V014), im. mn. s. sp. *dōbra* (Sveti Jurij ob Ščavnici, Kocbek 1959: 45), im. mn. s. sp. *'dō·bra/-e* (Bregova, Rajh 1976: 19), *'viūsta*<sup>69</sup> (Biš, Zorko 1998: 79), *'vejke mē:sta* (Juršinci, SLA T378 V810b), *vējka mēsta, lēpa ôkna, lēpa jāica* (Bučkovci, SLA T373 V810b), *vējke mēstę* (Podvinci, SLA T379 V810b), *na stārę lēta* (Sveti Tomaž, SLA T376 V810b), *'ve:jke 'mē:sta, 'vi:soke 'u:kna, ši:roke 'pu:la* (Cvetkovci, SLA T380 V810b), *lēpę lēta* (Trgovišče, SLA X299a V810b), *'ve:ka 'mē:sta, lēpa pōla, lēpa žīta* (Ormož, SLA T381 V810b), *lēpa pōla* (Ljutomer, SLA T374 V810b), *'le:pa/'le:pe 'mē:sta* (Radomerščak, Zorko 1998: 57), *vēka mēsta, lēpa rāšęta, māla ôkna/māle ôknę* (Kog, SLA X300a V810b), *'ve:ke 'le:pe 'přsa* (Gomila pri Kogu, Zorko 1998: 68), *vēlke mēsta* (Gibina, SLA T375 V810b), hal. *'zemelske 'de:la, 'naše 'le:ta* (Veliki Vrh, Zorko 1998: 16), *vēka mēsta* (Cirkulane, SLA T386 V810b), *'duge 'le:īta* (Gradišče, Zorko 1998: 21).

Drugo prehodno območje je v zahodnem in severnem delu notranjskega ter severnem in vzhodnem delu dolenjskega narečja (z vzhodnodolenjskim podnarečjem).

**Gradivo:** *velika mēsta, dōuȳa palēna, lēpa jāpka* (Kolonkovec, SLA T137 V810b), *ve'li:ke 'mē:sta, ve'sua:ke 'ua:kna, 'tje: 'de:la, 'le:pe 'piərja, 'ja:jca so f'ri:šne, 'mua:je 'ua:kna so u'sje: 'či:ste* (Opčine, SLA T136 V810b), *velika mēsta* (Draga, SLA T138 V810a), *ve'li:ka 'me:sta, 'le:pa dek'liata, 'no:va 'ua:kna, nā s'ta:ra 'le:ta* (Merče pri Sežani, SLA V810b), im. mn. s. sp. *bgȳate* (Dutovlje, SLA T134 opis str. 40), *velike mīsta* (Šmarje, SLA T108 V810bL), *velike mēsta* (Skrilje, SLA T128 V810bL), *vālika mējsta, lēipa dekliāta* (Ajdovščina, SLA T129 V810b), *vālike mējsta, vālike vūōkna* (Goče, SLA X145a V810b), *vālika mējsta in vālike mējsta* (Podnanos, SLA T133 V810b), *lēpe teliēta* (Bukovje, SLA T140 V810b), im. mn. s. sp. *(ta) biālę* (Črni Vrh, Tominec 1964: 33), *veli:ke mē:jsta, lēpie dekliēta* (Cerknica, SLA T234 V810b), *lēipe dakliēta* (Borovnica, SLA T230 V810b), *vālike mēsta, lēpę daklēta* (Vnanje Gorice, SLA T229 V810b), *velika mējsta, lēpię dakliēta* (Rakitna, SLA T231 V810b), *vālika mēsta, lēpa dekliēta* (Rudnik [Ljubljana], SLA T249 V810b), *uālike mēista, lēipe daklēta* (Studenec [Ljubljana], SLA T250 V810b), *vālike mēista, lēpię dakliēta* (Janče, SLA T251 V810b), *prędōuȳa/prędōuȳe palēna mā ję nažāgoȳ, stāra/stārę kaliesa paprāvlā* (Gorenje Brezovo, SLA T253 opis str.

67 Tesnière (1925a: karta 30) je v tip vključil celotno prleško narečje, kar je morda posledica tega, da za to področje ni zapisoval govorov po svoji vprašalnici, temveč se je zanašal na objavljeno gradivo. Druga možnost je, da je Tesnière pravilno predvideval nekdanji areal, današnje stanje pa je posledica ponovnega vzpostavljanja tipa *velika mēsta*. Celotno vzhodno mejno območje je namreč z vidika predpostavljene relativne kronologije *velika mēsta* → *velike mēsta* → *velike mēste* → ed. *velika jājca* precej nekonsistentno, prim. *lēva vūxa, -e* : mn. *vūxa*, ujemalni tip *krvāve vūsta* (Križevci pri Ljutomeru, SLA T372 V008, V014), *vūxa, -e* (ob *vūxo/vixō*, rod. *vūxa*) : mn. *vūxa, bādra, -e* : mn. *bādre, drevō/drivō*, rod. *drēva* : mn. *drēve*, ujemalni tip *vēka mēsta* (Veržej, SLA T371 V008, V057, V391, V810b), kar implicira mešanje oz. sovplivanje različnih govorov na mejnem območju.

68 Glas *ñ* v obliki *'o:ukia* je nejasnega izvora, pojavlja se tudi oblika *'p:kne*.

69 »Privedniški prilastki se pred samostalniki srednjega spola v množini pojavljajo večinoma v obliki ženskega spola« (Zorko 1998: 79).

8), im. mn. s. sp. *bagáta* (Stična, SLA T254 opis str. 33), *velika mēšta*, *lépa deklēta* (Grosuplje, SLA T240 V810b), *lápīe dāklēta* (Muljava, SLA T255 V810b), *velika mēšta*, *lápīe dāklēta* (Zagradec, SLA T256 V810b), *velika/velike mēšta* (Dobrnica, SLA T266 V810b), *velike mēšta/mēšte* (Podhosta, SLA T270 V810b), *velika mēšta*, *lēpe dāklēta* (Uršna sela, SLA T271 V810b), *velike mēšta*, *lápīe dāklēta* (Vavta vas, SLA T269 V810b).

Tip *velike mēšta* (oz. *velike mēšte*) pozna večina primorskih, gorenjskih, koroških, štajerskih in panonskih govorov na vmesnem področju. Otok z izhodiščnim tipom *velika mēšta* se nahaja v rovtarski narečni skupini: im. mn. s. sp. *bayāta* (Laniše, SLA T168 opis str. 13), *uēlika mīsta* (Idrija, SLA T169 V810b), *velika/-e mēšta*, *lēpel/-a dēklēta* (Dobračeva [Žiri], SLA T178 V810b), *ve'lika mé:sta*, *lè:pe 'deklēta* (Lučine, SLA T179 V810b). Stankiewicz (1965: 183) navaja še *visoka uōkna* in *mlāda telēta* za Črni Vrh (Tominec (1964: 33) ima -e) ter *velika/-e ōkna*, *dōwya/-e ušēsa* za Horjul, kjer naj bi starejša generacija uporabljala oblike na -e (teh primerov v gradivu za SLA nisem mogel preveriti). Za nekaj posameznih govorov v koroški narečni skupini, večinoma v južnem pasu ob Karavankah, je bil prav tako še zabeležen tip *velika mēšta*, in sicer v govoru Breznice, prim. *uēlqa mīsta*, *līpa daqlētā*, *trūjina uōqna* (SLA T015 V145, V810b), ter po en primer v Tesniškovih zapisih govorov Malošč (Bekštajna), Slovenjega Plajberka, Železne Kaple in morda Repelj (prim. op. 66). Ajevske oblike se pojavljajo tudi v nekaterih podjunskih govorih, a gre tam verjetno za sekundarne odraze \*-e (gl. pri tipu *velike mēšte*, 3.3.2). V severnem slgor. govoru Zgornje Velke je bil zabeležen primer *'vālka 'miēsta* ob ed. *'vālko 'miēsto* (SLA T364 V727, V810b, V814), a gre za edini primer ob sicer samih mn. na -e, kar da misliti, da je morda bila zapisana edninska oblika (tj. tip *velika jājca*, gl. 3.1.3). Zdi se, da se izhodiščni tip *velika mēšta* ohranja tudi ob Sotli pred izlivom v Savo, tj. v govoru Kapel, Globokega in v mlajšem zapisu govora Pišec,<sup>70</sup> medtem ko govora Mosteca in Velike Doline izkazuje tip *velike mēšta*, ostali kozj.-biz. in posav. govori proti severu pa že *velike mēšte*. Prepletanje različnih tipov na tem območju prikazuje spodnje gradivo.

**Gradivo:** vdol. *urāte*, *plōče* proti *ribra*, dv. *rjēbra* k *rjēbār*, *parīsa*, dv. *parīsa* k *parō*, *ušīsa* k *ušīs*, *tlā*, *pārša*, *ītra* 'jetra', *ūištā*, *nābīsa* (Sela pri Šentjerneju, SLA T277), *wrāte*, *plūče*, *ūstē*, *črēvę* k *črēvga* proti *jētra*, *pārsg*, *ušiēsę* k *uūxo*, *jāica* k *jājic*, *gnēzda* k *gnēst*, *pulēna* k *pulēn*, *kūla* h *kolō*, *dārvā* (Šmalčja vas, SLA), posav. *lējete*, dv. *lējta* k *lējt*, *iājce* k *iājca*, *črēvę* k *črēva*, *pargiše* k *pargiša* 'prgišče', *urāte*, *plūče*, *jātrę*, *pārse*, *ūištę*, *nā klę* je *pāu* (Ložice [Gorenji Leskovec], SLA T305), *trj lēte*, dv. *dvę lēt* k *lēt*, *rjēbre* k *rābrū*, *ušiēse* k *uūx*, *dārvę*, *na tlę* (tož.), *urāte*, *črēve*, *plūče*, *jētrę*, *pārse*, *ūištę* (Leskovec pri Krškem, SLA T306), *plūčā* proti *vēlkā mēšta* k *mēsto*, *lēpā deklēta* k *dēklā*, *vūxa* k *vūxo*, *ōkna* k *ōkno*, *gēzdva* h *gēzdvo* 'gneздо', *polēna* k *polēno*, *lica* k *licā*, *drēva/drēva* k *drēvo*, *pāra* (ob *pārī*) k *pāro*, *telēta* k *tālā*, *rēbra* k

<sup>70</sup> Starejši zapis govora Pišec kaže skoraj izključno tip *mēšte*, ki implicira tip *velike mēšte* (edina izjema je *klā* 'tla', SLA T347 V138). Ob tipu *velike mēšte* je bil tip *velika mēšta* zabeležen tudi za Hrašče pri Bistrici (ne pa tudi v obeh zapisih za bližnjo Bistrico ob Sotli). Ker bi bil glede na položaj krajevnega govora pričakovan tip *velike mēšte*, je to stanje najlažje razumeti kot posledico mešanja.

*râbro, tlâ, vrâta, jêtra, pfsa, vûsta* (Velika Dolina, SLA T308), *kojz.-biz. lice k lice, rêbre, dv. rêbre k rêbru, plûčę proti vôlekę męsta ob męsta k męstu, svjřskę vûxa, dv. vûxa k vûxu, ûkna ob nerûdnę ôkna, dv. dve ôknę k ôknu, kûla, dv. kûla h kûlû/kûlu, pęra, dv. pęra k pęru, pulęna k pulęnu, dręva k dręvu, gnęzda h gnęzdu, lęta k lętu, jâjca ob jâjčę k jâjčę, vûsta, pfsa, jętra, vrâta, klâ* (Mostec, SLA T351), *lęta k lęto proti vëlke męstę k męsto, lępe deklęte k deklę, ôknę, dv. ôknę k ôknô, pęre k pęrû, jęjčę k jâjčę, gnęzde h gnęzdo, polęne k polęno, rêbre k rêbro, vûxe k vûxo, kolę h kolû, vrâte, plûčę, jętre, pęse/pfse, vûste* (Šentlenart [Brežice], SLA T350), *lęte k lęto, sęrcę, dv. sęrcę k sęrcę, jęjčę, dv. jęjčę k jęjčę, ôknę, dv. ôknę k ôknô, kolę, dv. kolę h kolû, pęre, dv. pęre k pęrû, drevęsę k drevû, vûhę k vûho, rêbre, dv. rêbre k rêbro, vûstę, pęrsę, jętre, čręve, plûčę, vrâte, nâ klę (tož.), dęrvę* (Zgornji Obrež, SLA X287a), *vôle męste k męstu, lępe dıklâte k dekle, kulęse, dv. kulęsa k kulû, piręse, dv. piręsa k pirû, pęre, dv. pęra k pęru, rêbre, dv. rêbra k rêbru, nibęse, vrâte, plûčę, jętre, pârse, vûste, řile k řilu, lice k lıce, vûxe k vûxu, tilęte (ob tâlci), dv. tilęta k tâle, gnęzde h gnęzdu, pulęne h pulęnu, lęte k lętu, ôkne, dv. ôkna k ôknu* (Artiće, SLA X244a), *'vâ:lke 'mę:ste k 'mę:sto, 'lę:pe dik'le:te k 'dę:kle, 'lę:te k 'lę:to, 'vü:he k 'vü:ho, 'li:ce k 'li:ce, 'vü:ste, 'pe:rse, 'ję:tre, 'plü:čę, 'vrâte, 'ô:kne, dv. 'ô:kna k 'ô:kno, kul'ę, dv. ku'le: h ku'lu, 're:bre k 're:bro, č'rę:ve k č'rę:vo, g'nę:zde k g'nę:zdo, 'ję:jce k 'ję:jce* (Volčje, SLA) *vôle męste k męsto, lępe deklęte k dekle, lęte k lęto, jâjce k jâjce, rêbre k rêbro, gnęzde h gnęzdo, kulęne h kulęno, kulę, dv. kulę h kulû, ôkne k ôknô, vûxe k vûxo, vrâte, plûčę, jętre, pęse, vûste, mn. lıce* (Sromlje, SLA T348), *'vü:ste, 'vü:he k 'vü:ho proti 'vâ:lka 'mę:sta k 'mę:sto, 'lę:pa dek'le:ta k 'dę:kle, 'ô:kna, dv. 'ô:kni k 'ô:kno, 're:bra, dv. 're:bri k 're:bro, 'ku:la, dv. 'ku:la h 'ku:to, 'lę:ta k 'lę:to, 'jâ:jca k 'jâ:jce, d'rę:va k d'rę:vo, č'rę:va k č'rę:vo, vrâte, vřâ:ta, p'lü:čę, 'ję:tra, 'pârsa* (Globoko, SLA), *vôle męste, lępe dâklete k deklâ, lęte k lęto, ôkne, dv. ôkna k ôknô, rêbre, dv. rêbra k rêbro, kulę, dv. kûla h kûlo, gnęzde k gnęzdo, jâjce k jâjce, čręve k čręvo, vûxe k vûxo, dërve, klâ 'tla', vrâte, plûčę, jętre, pârse, vûste* (Brezovica na Bizeljškem, SLA), *vôle męstâ k vôle męsto, lępâ dıklętâ k jęngûvo deklâ, ôknâ, dv. ôknâ k ôknô, rêbrâ, dv. rêbrâ k rêbro, pârâ, dv. pârâ k pârô, pârę, dv. pârę k pârô, kulę, dv. kulę in kulâ h kolû/kûlo, lętâ k lęto, rod. lętâ, dręvâ k dręvo, rod. dręvâ, jâjca k jâjčâ, \*gnęzdâ" h gnęzdo, lıcâ k lıcâ, vûxâ (ob vûxę, rod. vûxo) k vûxo, čręvâ k čręvo, nâbęsâ, dârvâ, klâ 'tla', vrâtâ, plûčâ, jętrâ, pârşâ, vûstâ* (Drenovec pri Bukovju, SLA X286a), *kulę, dv. kulę h kulû, dërva, pârşâ, plûčâ, klę, vrâte, jętre, vûstâ, ôknę k ôknô, rêbra k rêbrô* (Zgornja Suřica [Bizeljsko], SLA T346),<sup>71</sup> *klâ proti kulę/kolę h kûlu/kulû, lęte k lętu, ôknę k ôknu, rêbre k rêbra, kolâne, dv. kolâne h kolęnu/kolânû, vûxe k vûxu, vrâte, plûčę, jętre, pârşę, vûste* (Pişce, 1954, SLA T347), *vrâte, plûčę, vûste, lıce k lıce proti vâlka męsta k męsto, lępa deklęta k jęgôvo dâkle, lęta k lęto, kûla, dv. kûla k kûlo, ôkna, dv. ôkna k ôknô, rêbra, dv. rêbra k rêbro, gnęzda k gnęzdo, polęna k polęno, vûxa k vûxo, pęra k pęro, jâjca k jâjce, telęta ob telęta k tâle, nebęsa, jętra, pârşâ* (Pişce, 1969, SLA T347), *gnęzde h gnęzdo, ôknę h ôknô, rêbre k rêbrô, vûxe k vûxa, vrâte, dërve, čręve, plûčę, jętre, pârşę, vûste* (Bistrica ob Sotli, 1953, SLA T345), *ve'li:ke 'mę:ste k 'mę:sto, 'lę:pe dek'le:te k 'ję:govo 'dô:kle, 'jâ:jce (ob 'jâ:jčę) k 'jâ:jce, 'vü:xe k 'vü:xo, 'lę:te k 'lę:to, č'rę:ve k č'rę:vo, 'li:ce k 'li:ce, 're:bre, dv. 'rebrę k 're:bro, 'dërve, 'vrâte, 'plü:čę, 'ję:tre, 'pârşę, 'vü:ste* (Bistrica ob Sotli, 1981, SLA T345), *pârşâ, rêbra, dv. rêbra k rêbro, ôkna, dv. ôkna k ôknô* proti *vëlke męste* (na drugem mestu *vëlka męsta*) k *vëlko męsto, lępe deklęte k jęgôvo deklę, vûxe k vûxo, lıce k lıce, čręve k čręvo, kulę, dv. kûla h kulû, polęne k polęno, gnęzde h gnęzdo, jâjce k jâjce, vûste, jętre, plûčę, vrâte/vrâte, dërve, nebęse* (Hrastje pri Bistrici, SLA), *'li:eta k 'li:eto, 'mi:esta k 'valko 'mę:sto/'mi:esto, po'li:ena k po'li:eno, č'rę:va k č'rę:vo, d'ri:eva k d'ri:evo, 'li:ca k lı:ce, 'jâ:jca k 'jâ:jce,*

71 Oblika je pri končnem zapisu umanjala, zabeleţena pa je bila v osnutku v obliki *gnęzdâ* pred avtorjevo odločitvijo o zapisovanju glasu *â* kot *â*.

72 Logarjev zapis je nesistematičen; kljub raznolikim zapisom gre verjetno za enako stanje kot v govoru Drenovca pri Bukovju, kjer je odraz izglasnega *-e* zelo širok, odraz izglasnega *-a* pa zaokroţen. Ker ti plurali niso nikoli zapisani z zaokroţenim izglasnim samoglasnikom, gre najverjetneje enako kot v sosednjih govorih v vseh primerih za *\*-â < \*-ę*.

*g'ni:ezda* h *g'ni:ezdo*, *'vü:xa* k *'vü:xo*, *'ku:la*, dv. *'ku:la* h *'ku:lo*, *'o:kna*, dv. *'o:kna* k *'o:kno*, *'re:bra*, dv. *'re:bra* k *'re:bro*, *v'râ:ta*, *p'lü:ča*, *'jē:tra*, *'pə:rsa*, *'vü:sta*, im. mn. s. sp. *'la:xka*, *vi'sp:ka* (Kapele, SLA T349).

Tudi na območjih, kjer se zveza pridevnika in samostalnika glasi *velika mēsta*, ima deležnik na *-l* v povedkovem določilu lahko končnico *-e*, prim. vdol. *velījka mēsta sa se pudārle* (Mokronog, SLA T267 V813); taka sta tudi primera iz 16. stoletja *taku ga ta nega vsta bodo fama fodile* (TT 1557: q1a), *inu vsa driveffa na Puli, fo po nym vfahnile* (DB 1584: III, 75a), prim. op. 22.

Najbolj jasno ubesedeno razlago nastanka tipa *velike mēsta* je podal Oblak (1890: 31), namreč da gre pri izenačevanju srednje oblike ujemalnih besed z žensko za nevtralizacijo spola v množini (tj. nastanek medvzorčnega sinkretizma med vsemi splošnimi ujemalnimi vzorci), ki je že izvršena v stranskih sklonih. Tesnière (1925b: 150) citira Oblaka in opozarja na enakozvočje tudi z moško končnico za tož. mn. *\*-ę*. O nevtralizaciji govori tudi Stankiewicz (1965: 184, 185), a na podlagi samostalniških oblik, kar je neustrezno (prim. 2.1.2). Ramovš (1952: 104–105) pojav omenja, a skripta razlage ne ponujajo, dikcija pri razlagi tipa *velike mēste* pa nakazuje, da je pridevniško končnico *-e* imel za izvorno žensko (Ramovš 1952: 44). Oblakovi razlagi je treba ugovarjati z dejstvom, da je v večini slovenskih narečij posebna oblika za im. mn. m. sp. ohranjena.<sup>73</sup> Nevtralizacijo je zato mogoče predvideti samo za tož. mn., kjer med moškim in ženskim spolom že obstaja medvzorčni sinkretizem, od tam pa se je pri sam. s. sp. lahko zaradi za indoevropske jezike značilnega splošnega znotrajvzorčnega sinkretizma med im. in tož. v s. sp. razširila tudi v im. mn. Priestly (1984b: 362–363) za govor Sel ponuja možnost, da se je »feminizacija« (narekovaji Priestlyjevi) množine srednjega spola *-a -a* → *-e -e* zgodila zaradi preteče izenačitve z dvojinskimi oblikami ob prevzemu moških končnic *-a -a*. Njegovo razlago je težko umestiti v širši kontekst, saj sploh ne upošteva možnosti *-e -a*, vsekakor pa razlaga ne pride v poštev v vseh govorih, saj imajo nekateri v mn. končnico *-e*, v dv. pa še *-i*, prim. nad. im. dv. s. sp. *viso'ki*, mn. *viso'ke* (Marsin, SLA T074 V577). Če gre res za nevtralizacijo opozicije po spolu oz. nastanek medvzorčnega sinkretizma med vsemi spoli v tož. mn., je raba izraza *feminizacija* za ta pojav manj primerna, ker je *\*-ę* tudi moška končnica (< pide. *\*-ons* po preglasu), prim. op. 39. Dejansko ujemalno feminizacijo bi lahko zagovarjali na podlagi (a) popraslovanskega medvzorčnega sinkretizma med ž. in s. sp. v celotni dvojini (tj. po izgubi imenske pridevniške sklanjatve v odvisnih sklonih) in (b) besednega medvzorčnega sinkretizma med

73 Izjema so vsaj baški govori, npr. govor Porezna (Stankiewicz 1965: 186), a je tam pojav verjetno fonetičnega izvora, prim. op. 63.

ž. in s. sp. v celotni množini pri števnikih *trî* in *štîri*. Razlagi z nevtralizacijo in ujemalno feminizacijo se ne izključujeta.<sup>74</sup>

### 3.3.2 Tip *velike mēste*

Pri tipu *velike mēste* kažeta tako samostalniki kot ujemalna beseda končnico, ki odraža psl. \*-ę (o tem tipu Oblak 1890: 27–32; Tesnière 1925b: 149–150).

**Gradivo:** zilj. *ta zà:đne kùale* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *liate* k *lētō*, tož. *nā tle* k *tūā* 'tla' (Rikarja vas, SLA T007 V138L, V517L), rož. *liate* k *lētō*, *ajce* k *ajce*, tož. *na tlē* (Podravlje, SLA T012 V138, V501, V517), podj. *liate* k *lētā*, *jāice* k *jāice* (Globasnica, SLA T037 V501, V517), spoh.-remš. *sūxe liate*, dv. *dvīā lēti* k *lētō* (Sv. Primož na Pohorju, SLA T050 V517), rez. *štūre lītē* k *lētō*, *jāice* k *jēice* (Bila, SLA T056 V501, V517), ter. *ārle* k *ārlo* 'grlo' (Ter, Ježovnik 2022: 308), *t'le* 'tla' (Prosnid, Ježovnik 2022: 313), briš. *lietē* k *lieto*, *jāice* k *jāice* (Medana, SLA T084 V501L, V517L), banj. *lietō*<sup>75</sup> k *lietō*, *jājco* k *jēice*, tož. *nā tlō* k *tlā* (Ročinj, SLA T089 V138, V501, V517), kraš. *liate*, dv. *dvīā liate* k *liato*, *jēice* k *jēice* (Doberdob, SLA T105 V501, V517), gor. *trī*, *štēr lētē* (ob vsē lēta) k *lēt*, *jāice* k *jāic* (Zgornje Jezersko, SLA T205 V501, V517), zgsav. *dōbre lētē* k *lētā/lietā* (Gornji Grad, SLA T312 V517), jpoh. *lētje* k *lētō* (Lobnica, SLA T357 V517), kozjaš. *lāite*, dv. *dvāi liti* k *lito/lētō*, *jēce* k *jēca* (Zgornja Kungota, SLA T362 V501, V517), slgor. *lētje* k *lētō*, *jāice* k *jāica* (Črešnjenci, SLA T368 V501, V517), prl. *lētē* k *lētō*, *tlē* (Podvinci, SLA T379 V138, V517), pkm. *ō:kne* (ob *ō:ukña*; prim. op. 68), dv. *ō:kne* k *ō:kno* (Večeslavci, SLA T397 V145).

Tovrstne oblike se pojavljajo tudi že v 16. stoletju, prim. *taku bo jetre inu ferce gledal* (DB 1584: II, 70a, tudi *jetra* na isti strani), *bedre* (SSKJ16; prim. Ramovš 1952: 44–45, 104–105). Areal tega pojava sta v kartah o narečnem odrazu oblike za im. mn. o-osnov s. sp. predstavljala Tesnière (1925a: karta 30) in Jakop (2008: karta SLA 10).<sup>76</sup> Kot je razvidno z obeh kart, se ta tip pojavlja v dveh arealih. Prvi,

74 Raba naslednikov psl. končnic \*-y in \*-ę oz. \*-ě, dlč. \*-y-ję oz. \*-y-jě in \*-ę-ję oz. \*-ě-jě pri ujemalnih besedah v srednjem spolu množine ni samo slovenska, temveč se pojavlja tudi v vseh zahodnoslovanskih jezikih razen knjižne češčine, npr. polj. *te wielkie miasta* (od 15. stoletja, Vondrák 1908: 124), slš. *tie velké města*, češ. nar. *ty velké města*, ter v nekaterih hrvaških narečjih, npr. *dōbre vinā* (Rijeka, Strohal 1895: 153–157; Tesnière 1925a: karta 30; Stankiewicz 1965: 181). Ker so zgoraj omenjeni pogoji tako za nevtralizacijo kot za ujemalno feminizacijo že praslovanski, bi lahko šlo tudi v teh jezikih za enako spremembo kot v slovenščini. Stanje v zahodnoslovanskih jezikih pa lahko zaradi skupne inovacije, tj. izenačitve pridevniških (in samostalniških) končnic za im. mn. m. sp. s tisto za tož. mn. po analogiji na ed., kadar gre za neosebno (polj., slš.) ali neživo (češ.), tj. tip *\*ti vysociji dōbi* → *\*ty vysokyjě dōby*, razumemo tudi nekoliko drugače: ker samostalniki srednjega spola večinoma pomenijo neosebno oz. neživo (prim. prehod v moški spol polj. *ten książe* 'princ' < *\*kñęže*, mn. *ci książęta*), lahko spremembo razumemo kot izenačevanje im. mn. končnic za vse spole (im. torej ni izvzet kakor v slovenščini), kadar gre za neosebno/neživo. Če to drži, je izhodišče za spremembo nastanek moške končnice za im. mn. \*-y in je zato povezovanje z ženskimi končnicami (npr. Gebauer 1896: 446) manj ustrezno. Ker ta inovacija slovenskih narečij ni zajela, bi bilo v tem primeru pojava treba obravnavati ločeno.

75 V govoru Ročinja je regularni razvoj \*-ę > -o, prim. Logar 1958: 111.

76 Obe karti imata za celostno predstavo o arealu tega pojava manjšo uporabno vrednost, ker različne množinske tipe jemljeta kot medsebojno izključujoče, zato areali prikazujejo predvsem razporeditev tipov pri določenih leksemih, zamegljujejo pa dejansko razširjenost obravnavanih pojavov, npr. areal tipa *velike mēste* sega še globoko v področje, na katerem sta oba avtorja kartirala (zgolj) tip (*veliki*) *městī*.

koroško-štajerski areal zajema koroške, štajerske in zahodne panonske govore, pri čemer lahko zajame tudi obrobne gorenjske in (vzhodno)dolenjske govore. Na obrobju tega areala se pojavlja tip *velike mēsta*, in sicer v nekaterih južnozilijskih govorih, npr. *tì:ste sa ble bli:ke já:čka* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005b: 139; prim. op. 59), panonskih, primorskih in dolenskih govorih ob vzhodni in južni meji tipa *velike mēsta* (gl. 3.3.1) ter ob Savi pred izlivom Sotle, npr. Mostec in Velika Dolina (gradivo pod 3.3.1). V notranjosti koroško-štajerskega areala je samostalniška končnica *-a* ohranjena tam, kjer je ohranjen izhodiščni tip *velika mēsta* (gl. pri tipu *velike mēsta*, 3.3.1), ter redko pri posameznih samostalnikih v posameznih govorih, nemalokrat pri (nekdanjih) soglasniških osnovah. Pri teh primerih bi lahko šlo za arhaizme z ohranjeno končnico *-a*.

**Gradivo:** rož. *sēmāna* ob *Sēalī* ← *\*sēla* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 103–104, 110–111), *perēta* ob *ušeite*, *qoliāse*, *wūxe*, *liātē*, *hūste* ‘usta’, *qoliāne*, *tlē* (Žitara vas, SLA T028), posav. *uōkna*, *lējta* ob *nebiēse*, *ušiēse*, *ūste*, *urāte*, *iētre*, *nēkle* ‘na tla’ (Lokavec, T302), *ūsta* ob *jāice*, *vrāte*, *črāve*, *plūče*, *jētre* (Žigon, T303), srštaj. *trī wōkna* ob *trī wōkne*, dv. *dvā wōkna* (Dramlje, Tesnière 1925b: 155), *bremēina*, *vremēina*, *semēna* ob *kulāise*, *telājite*, *ūokne*, *črājve*, *vrāte*, *dārve*, *tlē/klē* (Zibika, SLA T334), *telējta*, *perējisa* ob *giējzde*, *iāice*, *mējste*, *nebējse*, *iēitre*, *klīē* ‘tla’ (Tlake, T338), jph. *telēta* (dv. *telēta*) ob *gnējzde*, *lējite* (Pivola, T358).

Nasprotno velja za podjunske govore krajev Djekše (SLA T032), Kneža (T033), Rinkole (T036) in Vidra vas (T038), ki poznajo (v nekaterih govorih le položajni) prehod *\*-e > -a*, prim. Ramovš 1935: 22; 1952: 48; Logar 1968a. Čeprav se v teh govorih pojavljajo pridevniške in samostalniške oblike na *-a*, je ta verjetno le fonetični odraz *\*-e*, prim. SLA V810b: *uēlqia mīasta* (Djekše), *skūpna mīasta* ob *uējke mīasta*, *bīāue mīasta*, *tāške kuadiūe* (Rinkole), *stōra mīasta*, *lēāpe mīasta* (Vidra vas). Govora krajev Globasnica (T037) in Belšak (T039) jasno in dosledno kažeta tip *velike mēste*, npr. *uēlqe mīaste*, *vējke mīaste*.

Drugi, primorski areal zajema severni del primorskih govorov, in sicer rezijsko, tersko, obsoško, nadiško, briško in kraško narečje z banjškim podnarečjem. V tem arealu se oblike na *-e* in na *-a* sopojavljajo, in sicer imajo znotraj istega govora samostalniki eno ali drugo končnico, nekateri samostalniki imajo lahko obe možnosti, lahko pa ima en govor (pretežno) oblike na *-a*, sosednji pa lahko že (pretežno) oblike na *-e*. Strnjeni podareal z oblikami na *-e* predstavljajo nekateri govori briškega narečja z okoliškimi govori drugih narečij. V terskem narečju oblike na *-e* prevladujejo zgolj v govoru Prosnida, v ostalih pa se pojavljajo ob prevladujočih oblikah na *-a* (Ježovnik 2022: 308–313).

V literaturi se pojavljata dve razlagi tega tipa. Nastal je lahko kot nadaljnji razvoj tipa *velike mēsta*, kjer je prišlo do izenačenja samostalniške končnice s pridevniško po analogiji na ā-osnove (tako Oblak 1890: 30; Tesnière 1925b: 149). Čeprav na takšno razlago z dikcijo namiguje tudi Ramovš (1952: 44), se pogosteje in bolj eksplicitno zavzema za analogijo po stranskosklonskih samostalniških

končnicah *-am*, *-ah*, *-ami* (Ramovš 1935: 167; 1952: 37, 45), ki bi se na o-osnove s. sp. razširile od ā-osnov zaradi analoškega daj. mn. *-am* ← *-om* po im. mn. *-a* (Škrabec [1881] 1994: 66; Oblak 1890: 363; Ramovš 1952: 46–47). Razlagi se ne izključujeta, a potrebujemo za presojo druge podrobno sintezo o razvoju stranskosklonskih končnic v slovenščini. Na povezanost tipov *velike mēsta* in *velike mēste* kažejo prehodna območja, kjer izhodiščni tip *velika mēsta* preko *velike mēsta* prehaja v *velike mēste*, ter odsotnost tipa *\*\*velika mēste* (Tesnière 1925b: 150). V govorih, kjer obstajajo tudi množine tipa *veliki mēsti* (ali *mēsti*, gl. 3.3.5), na arhaičnost oblik na *-e* kažejo pluralia tantum ter arhaičnejši vzorci v govoru, npr. srsav. *'uste*, *p'luče*, *j'è:tre*, *t'ri lè:te* k *'e:n* *'lè:t* ob običajnem vzorcu *'uo:kni* k *'uo:ky* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 258, 259). Gradivo kaže, da je oblika *mēste* nastala z zamenjavo končnice, saj so se naglasne razmere večinoma ohranile. Primeri z inovativnimi naglasnimi razmerami so pogosto samostalniki a. p. b in c, pri katerih se tovrstne inovacije pojavljajo tudi pri oblikah na *-a* (prim. Šekli 2006: 27, 37), npr. *àicčë*, *đbîa àicčë*, *trî àicčë* (Brdo pri Šmohorju, SLA T001 V501L), *kulê* in *kôḷu* h *kôḷu/kôḷa* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V268).

### 3.3.3 Tip *velike oknê*

V govorih s središčem v rovtarskem tolminskem narečju se pojavlja tip mn. *velike oknê*, ki enako kot tip *velike mēste* kaže odraz končnice *\*-e* tako pri samostalnikih kot pri tematskih ujemalnih besedah; od njega ga lahko ločijo drugačne naglasne značilnosti, a je bistven predvsem drugačen izvor tega tipa.

**Gradivo:** *wakniê* in *wâkne* (Rut, SLA T158 V145), *uôkne* (Podbrdo, SLA T159 V145), *ûokne* (Porezen, SLA T160 V145), *akniê* (Most na Soči, SLA T161 V145), *veliče wakniê* (Grahovo ob Bači, SLA T162 V145, V810), *akniê* (Tolmin, SLA X076 V145).

Tip *velike oknê* je nastal na podlagi edninskega tipa *velika čêla*, ki je značilen za isto območje in je posledica izglasnega akanja na tem območju. Nova množinska oblika samostalnika je torej posledica prestrukturiranja z izhodiščem v ednini, zato je razumljivo, da v naglasnem smislu odraža razmere ā-osnov, prim. *bâxa*, mn. *pšîê* 'bolha' (Grahovo ob Bači, SLA T162 V717). Tako lahko interpretiramo tudi gradivo v Čiginju, npr. ed. *kapîta*, *kapîtê*, na *kapît*, s *kapîta* 'kopito' z mn. oblikama *kapîtê* in *kapîta* (SLA T073 V368), kjer oblika *kapîta* predstavlja arhaizem z ohranjenim cirkumfleksom, oblika *kapîtê* z akutom pa novotvorbo na podlagi edninskih oblik. Prvotne oblike na *-a* se torej ohranjajo kot arhaizmi, prim. še mn. *wâkna* (Most na Soči, SLA T161 V145), ohranjajo pa se tudi pri samomnožinskih samostalnikih, kjer zaradi odsotnosti edninskih oblik do prestrukturiranja ni prišlo, prim. *'ušta* (Rut, SLA T158 V014), *ûsta* (Most na Soči, SLA T161 V014), *ûsta*, *plûča* (Grahovo ob Bači, SLA T162 V014, V049), *ûsta*, *drôwa* ob *urâte*, *jêtrê* (Čepovan, SLA T163 V014, V047, V134, V158), *ûsta* (Tolmin, SLA X076 V014).

Če je bil za to območje značilen tip *velike mēsta* pred nastankom tipa *velike oknē*, potem nastanek tipa *velike oknē* pomeni zgolj spremembo morfologije samostalnika, ki je že prešel v ženski spol (samostalniška feminizacija). Gradivo iz govorov, ki obdajajo to območje, res kaže tip *velike mēsta* oz. *velike mēste*.

**Gradivo:** *bēličē mīastq* (Zatolmin, SLA T072 V810b), *nášq dárwq so súxo* (Ročinj, SLA T089 V158; prim. op. 75), *velike mīestal-e, dābre liatve* (Gorenja Trebuša, SLA T164 V785, V810b), *dābrē līta, tǎrdne ʔnīzda, debīēlē, wacvǎrte jējca*, (Šebrelje, SLA T165 V810b), *we'ličē 'mī:sta, 'li:pe de'klieta, 'dabre 'ja:pka* (Cerkno, SLA T166 V810b), tož. mn. *l'siēne u'ra:ta* (Srednja Kamoljka, SLA T167 V134).

### 3.3.4 Tip *veliki mēsta*

Tip *veliki mēsta* Ramovš (1935: 112) navaja za selško narečje, prim. *sxǐ korīta*, *ta ubīt uókna, nás pšēta, ta dāžēun lēta*, značilen pa naj bi bil tudi za vso osrednjo gorenjščino. Tesnière (1925b: 167) je zabeležil selš. *trjē wókna* (Rudno) in gor. *trjē wókna* (Stranje). Na Rudnu v Selški dolini (SLA X170a) se ta tip pojavlja ob tipu *velike mēsta*.

**Gradivo:** *wsǎ kládwa so pēl*, dv. *uobǎ kládwa sta tǎ h kládu i težǎk*, *trjē korīta*, dv. *dwǎ korīta k ta korīt i še trǎdan, prǎsa so lpi k prosǒ i lēp*, *wsǎ kolēsa*, dv. *uobǎ kolēsa h kolǒ, wsǎ polēna so rǎžagan*, dv. *uobǎ polēna k dēbu polēn, nás telēta*, dv. *uobǎ telēta k nás tēle*, *wsǎ pšēta so prēc pǎršlǎ*, dv. *uobǎ pšēta k nás pšē*, *kopīta so dǒbǎr, tǎ dǎrwēsa so še mladī, jǎpka so zrēl k jǎpk i zrǒu, tǎk dēbla so rēkk k dēbl i ʔlih proti wsǎ uókna so zapǎrte*, dv. *uobǎ uókna sta zapǎrta k wēlk uókŋ, búkowe dǎrwǎ, žīta so lpē k lētošŋ žīt, želēza so težkē k želēz i težǎk*.

Sicer je bilo v okviru SLA za selško narečje relevantno gradivo zbrano samo še za točko T191 (Železniki), kjer se glasi *velike mēsta, lēpe deklēta* (SLA T191 V810b). Potrditi ga je mogoče za dva gorenjska govora, in sicer Tunjice, prim. *vǎlik mēsta, alpī mēsta ob alpē mēsta, zále deklēta* (SLA T217 V810b), ter Srednje Jarše, prim. *wǎli:k mē:sta ob lé:pe dǎklē:ta* (SLA T218 V810b). Ob tipih *velike mēsta* in *veliki mēsti* se ta tip pojavlja tudi v vzhodnodolenjskem govoru Šentruperta, prim. *vēlǐ:k mǎ:sta, dēbiēl jǎ:jca, starǐ: rēšjǎ:ta, dēbiēl pulǎ:na, lēpǐ: jǔ:tra* ob *vēlǐ:kjē mǎ:sta* (prim. op. 59), *dēbiēljē jǎ:jca, srǎ:dnje (u)ǎ:kna in srǎ:dǎn á:kni* (Smole 1994: 111). Vzrok za nastanek tega tipa je verjetno že predhodno obstoječi medvzorčni sinkretizem z moškim ujemalnim vzorcem v ednini ali dvojini (tipa *vēlik mēsto* in *dwǎ ókna*, gl. 3.1.1, 3.2.3). Zaradi nepopolne slike o sistemih je težko reči, za kakšne vrste spremembo gre, soobstoj tipov *veliki mēsta* in *velike mēsta* tudi pri istih leksemih pa kaže na proces v teku.

### 3.3.5 Tipi *veliki mēsti*, *veliki mēsti* in *velike mēsti*

Pri tipu *veliki mēsti* imajo oblike ujemalnih besed izvorno moško obliko, oblika samostalnika pa izvorno moško ojevsko končnico *-i*. Ta tip je značilen predvsem za posavsko, srednjesavinjsko, srednještajersko in kozjansko-bizeljsko narečje ter

vzhodnogorenjsko in vzhodnodolenjsko podnarečje, in sicer predvsem za tiste govore, v katerih je izglasni \*-o odpadel.

**Gradivo:** vgor. *wāknə* k *wākŋ* (Krašnja, SLA T223 V145), *wākni* k *wākən* (Vače, SLA T225 V145), *wākni/wākni* k *wākŋ* (Izlake, SLA T227 V145), *vākni* k *wākŋ* (Polšina, SLA X198a V145L), *uākni* k *uākŋ* (Drtija, SLA X199a V145), vdol. *srā:dan á:kni* k *(u)á:kən* (Šentrupert, Smole 1994: 111, 214), *ākən sa se razbīl, dva ākna k ākī* 'okno' (Mokronog, SLA T267 V145, V813), *vālik mās̄tə* ob *vālike mās̄ta* k *mās̄t*, *vālik āknə*, dv. *ākna* k *ākən* (Brezovica pri Mirni, SLA T268 V145, V728, V810b), posav. *vālk mējsti* (Planinska vas, SLA T297 V810b), *vēlk mējsti* (Lokavec, SLA T302 V810bL), srsav. *vālk 'mē:sti* (Motnik, SLA T317 V810b), *vālk mēsti* (Ložnica pri Žalcu, SLA T324 V810b), srštaj. *vāilki mās̄ti, lāipi pozrēti* (Bobovo pri Šmarju, SLA X275b V810b), *vūelk mās̄ti* (Podgrad, SLA X274b V810b), *vūilki mēsti* (Žusem [Dobrina], SLA T332 V810b), *vēilk mējsti* (Proseniško, SLA T328 V810b), kozj.-biz. *vēlk mēsti* (Prevorje [Lopaca], SLA T342 V810b), *vūlk mēsti* (Gubno, SLA X283b V810b).

Nekaj primerov se sporadično najde tudi v preostalih govorih, ki poznajo odpad izglasnega \*-o.

**Gradivo:** škfl. *ōkni*, dv. *ōkna* k *ōkŋ*, *ŋnējzdi* k *ŋnējzd*, *jājci* ob *jājca* k *jājic* oz. *jējce* (Pungert, SLA T185 V145, V500, V501), *starī ŋnējzdi/ŋnējzdi* ob *ŋnējzda* k *ŋnējzd* (Godešič, SLA X175a V500, V810bL), gor. *wōknə* ob *wōkna* k *wōkən* (Valburga, SLA T212 V145), dol. *uākni* ob *ūkna* k *uākna* (Rakitna, SLA T231 V145), *ōknə, karitə, palēnə* (Gorenje Brezovo, SLA T253 V810a), *xīša mā trī ōkne* (Mirna, SLA T263 V810b).

Tip *veliki mēsti* bi lahko nastal po analogiji na moške o-osnove v govorih s tipom *veliki mēsta*. Tak govor je npr. Šentrupert, kjer je edini primer tipa *veliki mēsti*, tj. *srā:dan á:kni* k *(u)á:kən* (Šentrupert, Smole 1994: 111, 214), naveden ob več primerih tipa *veliki mēsta* (gl. 3.3.4). V tem primeru gre zgolj za preoblikovanje samostalnika, ki je že moškega spola, saj poznajo ti govori tipa *vēlik mēsto* in *dvā ōkna* (gl. 3.1.1, 3.2.3). Druga možnost je, da je nastal neposredno na podlagi tipov ed. *vēlik mēsto* in/ali dv. *dvā ōkna*, ki omogočata analoški nastanek tako oblike samostalnika kot tudi medvzorčnega sinkretizma v ujemalnem vzorcu. Tesnière (1925b: 156) kot izhodišče posebej izpostavlja tip *dvā ōkna* zaradi ugotovitve, da se tip *veliki mēsti* pojavlja izključno na območjih s tipom *dvā ōkna*.

Tip *veliki mēsti* se pojavlja tudi v govorih brez apokope \*-o. Te je treba razlagati bodisi s prevzemanjem iz govorov, ki poznajo apokopo \*-o, bodisi zgolj na podlagi dv. tipa *dvā ōkna*.

**Gradivo:** zilj. *kūlase*, dv. *kūlasa* h *kōð*, *ižase*, dv. *ižasa* h *iŋð* (Ukve, SLA T005 V268, V283), ter. *ši:ti* k *ši:to* (Ter, Ježovnik 2022: 308), cerklj. *wākni*, dv. *wākna* k *wāknu* (Idrija, SLA T169 V145), posav. *pāri* ob *pāra* k *pāro* ter *jājci/jējci* k *jājčā/jējčā* (Velika Dolina, SLA T308 V501,

77 Mlajši zapis ima *uākən*, mn. *uākni*. Izglasni -i lahko odraža \*-ən', prim. *uāgi* 'ogenj' (mlajši zapis, V772), zato je oblika *āki* najverjetneje nastala po analogiji na tovrstne samostalnike, a je zaradi nezabeleženih sklanjatvenih vzorcev slednjih težko identificirati oblikovni stik, ki bi predstavljal izhodišče za to analogijo.

V758), zgsav. *vôkni* k *vôkno* (Mozirje, SLA T316 V145), srsav. *ôkni* k *ôknó* (Šoštanj, SLA T321 V145), kozj.-biz. *vûxę*, rod. *vûxpf* (ob *vûxá*, rod. *vûx*) k *vûxp*, (Drenovec pri Bukovju, SLA X286a V008), *po'le:nę* k *po'le:no*, *'ku:lę* h *'ku:lo*, *g'hę:zde* h *g'hę:zdo*, *'p:kne*, dv. *p:kna* k *'p:kno* (Bistrica ob Sotli, SLA T345 V145, V268, V317, V500), jpoh. *wôkni* k *wôknu* (Vitanje, SLA T352 V145), *'uo:kni* k *'uo:knu* (Kebelj, SLA T355 V145).

Na *mêsti* s tipičnimi naglasnimi razmerami stare oblike na *-a* kažejo nekateri govori ziljskega, rožanskega, terskega narečja ter posamezna primera iz posavskega in dolenskega narečja. Primeri ujemanja tipa *ti uâlci mîstā so dālč* (Sveče, SLA T016 V810b), *mîstę sa bličę* (Ukve, SLA T005 V810b) kažejo na tip *veliki mēsti*, drugi primeri tipa *sa samę sax'ę (sāsę) lîatā* (Rateče, SLA T008 V517), *uâlčę mîstā* (Čahorče, SLA T018 V810b) pa kažejo na tip *velike mēsti*. Za govor Rateč sta zabeležena še primera *kalîasā sa bličā (blitā)*, *uôknā sa lepî* (V810b), oba brez jasnih znakov tipa *mēsti*.<sup>78</sup> Razen dolenskega primera gre izključno za govore, ki poznajo tip *velike mēste*, zato je te oblike najlažje razložiti po analogiji iz tož. mn. *mēste*, h kateremu je narejen nov im. mn. *mēsti*. Tip *velike mēsti* lahko tedaj razumemo kot bolj arhaičnega od tipa *veliki mēsti*, saj do spremembe v ujemalnem vzorcu ni prišlo. Dolenski primer je zaradi odsotnosti tipa *velike mēste* treba razložiti drugače, najbrž kot križanje med staro obliko *\*jābuka* in novo *\*jābuki* (prim. spodaj) ali po nastanku na podlagi dvojinske *\*jābuka* (tip *dvā ôkna*, gl. 3.2.1).

**Gradivo:** zilj. *kapîte* h *kapitā*, *mîstę sa bličę* k *méstā* (Ukve, SLA T005 V368, V728, V810b), *šîlā* k *šîüā*, *palîanā* k *palénā*, *lîatā* k *an létā* (Rateče, SLA T008 V121, V317, V517), rož. *uôqna* k *uoqnŋ*, *qulîna* h *qolénŋ*, *mîstā* (ob *mēstā*, *mîste*) k *městŋ*, *qladiüā* h *qladyüŋ*, *aičā* k *aičę* (Sveče, SLA T016 V058, V145, V154, V501, V727, V728, V810b), *mîstā* (Čahorče, SLA T018 V810b), *uôqnā*, dv. *uôqnā* k *uôqnŋ* (Slovenji Plajberk, SLA T019 V145), *mîstā* k *méast* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 104), ter. *čedi:lŋ* (ob *čedi:le*, *čedi:la*) k *cedi:lo*, *niędzŋ* (ob *nięzde*, *nięzda*) k *nięzdo* in *ši:lŋ*, dv. *ši:lu* k *ši:lo* (Ter, Ježovnik 2022: 310, 311; 2019: 593), *niędzŋ* k *nięst* (Zavarh, Ježovnik 2022: 311), *jābŋkę* k *jābŋk* (Bardo, SLA T061 V405), posav. *wôkni* k *wôknŋ* (Žigon, SLA T303 V145), dol. *jābākā* (ob *jābākā*, *jābāka*) k *jābāk* (Gorenje Brezovo, SLA T253 V404, V405, V718, V810a).

V nekaterih gorenjskih in dolenskih narečnih govorih se je stara oblika na *-a* ob novi na *-i* ohranila. Starejša oblika je ponavadi označena kot kolektivna, novejša pa se pogosto rabi s števniki. Za govor Kroke sta med samostalniki z množinskima oblikama na *-ā* in *-a*, kjer se slednja uporablja za »številčno nedoločno kolektivnost«, navedena tudi *klā:du* in njegova izpeljanka *klā:duc* (Škofic 2019: 93). Para oblik sta bila zabeležena tudi za rovtarske govore, a brez komentarja glede distribucije, prim. *vākni* in *ô:kna* k *vākŋ* (Horjul, SLA T176 V145), *ôkni* in *uôkna* k *ôknŋ* (Podgora, SLA X163a V145).

<sup>78</sup> Razlika v korenskem samoglasniku med *uôknā* in *uôknę* na podlagi zbranega gradiva ni povedna. V ednini je *te blit'māl uôkna* (tj. *tā veliki/māli ôkno*), rod. *uôkna*. Za odraz umično naglašene *\*o* prim. *kôsā*, *gôřā*, *kôŋŋ*, *atrŋcā*, za *\*o* v vzglasju še *wôcā*, daj. *wôč* 'stari oče', *uāręx* 'oreh', *uāsŋcā* 'osa', *anā* 'ona'.

**Gradivo:** dol. *ôknj*, *karitj*, *jâbəkj*, *palēnj* proti *úkna*, *karīta*, *tēlieta*, *pīščēta*/*pjščēta* s pripisom *kolektivna raba*, prim. *vsð trijē palēnə sa mə pāl na nūgje*, *trije kalīesə sa se patārlə* proti *prēdōuga palēna mə je nažāgou*, *stāra kalīesa paprāvlä* (Gorenje Brezovo, SLA T253 V810aL, opis str. 8), *xīša mā trī ôkne* proti *ta vielka ôkna so ...*, *pər ... so nōva ôkna* (Mirna, SLA T263 V810b), *uáknj* proti *úkna*, prva s pripisom *Ob števniki tri in štiri stoji ta maskulinizirana oblika*, *sicer pa se rabi sledeča* (Rakitna, SLA T231 V145).

## 4 ZAKLJUČEK

Prispevek sestavljata teoretični in gradivski del. Novo izrazje iz prvega dela omogoča jasnejšo predstavitev oblikoskladenjskih značilnosti samostalnikov (nekdaj) srednjega spola ter diahronnega ozadja opisovanega stanja v posameznem govoru. Izpostavljen je obstoj t. i. nesamostalniškega ujemalnega vzorca (sicer omejenega zgolj na obliko za im. ed.), ki ga je treba v nekaterih govorih obravnavati posebej. Ker je za slovnični spol bistven splošni ujemalni vzorec, ki zajema vse oblike samostalnika, je treba zaključiti, da je kljub mnogim primerom približevanja srednjih ujemalnih vzorcev moškim in ženskim srednji spol v slovenskih narečjih poveličini vendarle ohranjen. V drugem delu predstavljena tipizacija ujemalnih tipov je prvi poskus, ki bo gotovo deležen dopolnitev. Medtem ko so nekateri tipi z vidika nastanka, razširjenosti in relativne kronologije pojavov bolj jasni (npr. *velīka čēla*, *velike oknē*, *velīka jājca* ...), so drugi veliko manj (npr. *vēlik mēsto*, *veliki mēsta*, *dvā ôkna* ...). Obravnavati ni bilo mogoče prav vseh vidikov posameznega problema, zato so puščeni za specializirane študije v prihodnosti. Kljub temu pa je študija pokazala, da ni mogoče posameznih podproblemov obravnavati izolirano, temveč vselej v kontekstu celotnega sistema. Pri nekaterih problemih, npr. »hibridnem« ujemalnem tipu *velika mesta so se podrle*, je glavna ovira že pomanjkanje gradiva, ki bi kazalo na prisotnost ali odsotnost tega pojava, saj se tovrstnih primerov v narečjeslovnih raziskavah pogosto ni zbiralo. Enako velja za zveze pridevnikov, deležnikov, zaimkov in števnikov s samostalniki nasploh. Z vidika zbiranja novega narečnega gradiva bi bile potrebne predvsem predstavitve v obliki podrobnih morfoloških opisov posameznih govorov, ki ustrezno prikažejo tudi oblikoskladenjska razmerja in upoštevajo možnost soobstoja različnih ujemalnih tipov znotraj istega sistema. Dobrodošla pa je večja pozornost na to problematiko tudi pri splošnejših, manj obsežnih predstavitvah značilnosti posameznih narečnih govorov.

## SEZNAM KRAJŠAV

**a. p.** = akcentska paradigma (naglasni vzorec); **avest.** = avestijski; **banj.** = banjški; **briš.** = briški; **cerklj.** = cerkljanski; **češ.** = češki; **daj.** = dajalnik; **del.** = deležnik; **dlč.** = določni; **dol.** = dolenski; **dv.** = dvojina; **ed.** = ednina; **gal.** = galski; **gor.** = gorenjski; **hal.** = haloški; **ibid.** = ibidem (na istem mestu); **im.** = imenovalnik; **jpoh.** = južnopohorski; **knj.** =

knjižni; **kozj.-biz.** = kozjansko-bizeljski; **kozjaš.** = kozjaški; **kraš.** = kraški; **lit.** = litovski; **m.** = moški; **mest.** = mestnik; **mn.** = množina; **nad.** = nadiški; **nar.** = narečni; **obir.** = obirski; **orod.** = orodnik; **os.** = oseba; **pbsl.** = prabaltoslovanski; **pide.** = praindoevropski; **pkm.** = prekmurski; **podj.** = podjunski; **poknj.** = poknjiženi; **poljan.** = poljanski; **polj.** = poljski; **posav.** = posavski; **prid.** = pridevnik; **prl.** = prleški; **psl.** = praslovanski; **psln.** = praslovenski; **rez.** = rezijanski; **rod.** = rodilnik; **rož.** = rožanski; **ru.** = ruski; **s.** = srednji; **sam.** = samostalnik; **selš.** = selški; **slgor.** = slovenskogoriški; **sln.** = slovenski; **slš.** = slovaški; **sp.** = spol; **spoh.-remš.** = severnopohorsko-remšniški; **srsav.** = srednjesavinski; **srštaj.** = srednještajerski; **stind.** = staroindijski; **stir.** = staroirski; **škfl.** = škofjeloški; **ter.** = terski; **tolm.** = tolminski; **tož.** = tožilnik; **vdol.** = vzhodnodolenjski; **vgor.** = vzhodnogorenjski; **zgsav.** = zgornjesavinski; **zilj.** = ziljski; **ž.** = ženski

## VIRI IN LITERATURA

- Baerman idr. 2005** = Matthew Baerman – Dustan Brown – Greville G. Corbett, *The Syntax-Morphology Interface: a Study of Syncretism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Benedik 1999** = Francka Benedik, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana: Založba ZRC, 1999.
- BH 1584** = Adam Bohorič, *Arcticae horulae succisivae, de Latino Carniolana literatura, ad Latinae linguae analogiam accommodata, unde Moshoviticae, Rutenicae, Polonicae, Boëmicae & Lusaticae lingvae, cum Dalmatica & Croatica cognatio, facile deprehenditur*, Witebergæ, 1584.
- Birc - Makuc 1982** = Slavica Birc - Makuc, *Govor kraja Cerkno*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1982.
- Bon – Smole 2019** = Mija Bon – Vera Smole, Narečna sprememba nekaterih samostalnikov moškega in ženskega spola v množini, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 243–252.
- Corbett 1991** = Greville G. Corbett, *Gender*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Čop 1983** = Dušan Čop, *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1983.
- Čujec Stres 2010** = Helena Čujec Stres, *Slovar zatolminskega govora 1: A–O*, Zatolmin: Stres inženiring, 2010.
- DB 1584** = Jurij Dalmatin, *BIBLIA*, Wittemberg: durch Hans Kraffts Erben, 1584.
- Dejna 1973** = Karol Dejna, *Dialekty Polskie*, Wrocław: Zakład narodowy imienia ossolińskich wydawnictwo, 1973.
- Dovjak 2011** = Rok Dovjak, *Srednji spol samostalnikov na -e v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA)*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2011.
- Dovjak 2012** = Rok Dovjak, Narečno prespoljenje na primeru poimenovanj za živalske mladiče, v: *Slavistika v regijah – Koper*, ur. Boža Krakar Vogel, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2012, 318–325.
- Emmerick 1991a** = Ronald Emmerick, Iranian, v: *Indo-European numerals*, ur. Jadranka Gvozdanović, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1991, 289–345.
- Emmerick 1991b** = Ronald Emmerick, Old Indian, v: *Indo-European numerals*, ur. Jadranka Gvozdanović, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1991, 163–198.
- Furlan 2013** = Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Gebauer 1896** = Jan Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého III: tvarosloví: I. Skloňování*, Praha – Viedeň: Náklad F. Tempského, 1896.
- Gere 1993** = Marija Gere, *Govor Cankove*, diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, 1993.
- Greenberg 2000** = Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000.
- Greene 1991** = David Greene, Celtic, v: *Indo-European numerals*, ur. Jadranka Gvozdanović, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1991, 497–554.

- HD 1711–12** = Hipolit Novomeški, *DICTIONARIUM TRILINGUE EX TRIBUS NOBILISSIMIS EUROPÆ LINGUIS COMPOSITUM IN ANTERIORI PARTE LATINO-GERMANICO-SCLAVONICUM IN POSTERIORI PARTE. GERMANICO-SCLAVO-LATINUM*, 1711–1712, <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UZIR-C8O2>.
- Isačenko 1939** = A. V. Isačenko, *Narečje vasi Sele na Rožu*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1939.
- Jakop 2008** = Tjaša Jakop, *Dvojina v slovenskih narečjih*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Jakop 2019** = Tjaša Jakop, Maskulinizacija in feminizacija v srednjesavinjskem narečju, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 253–262.
- Ježovnik 2019** = Janoš Ježovnik, *Notranja glasovna in naglasna členjenost terskega narečja slovenščine*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.
- Ježovnik 2022** = Janoš Ježovnik, *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*, Ljubljana: Založba ZRC, 2022.
- Kapović 2015** = Mate Kapović, *Povijest hrvatske akcentuacije: fonetika*, Zagreb: Matica hrvatska, 2015.
- Karničar 1990** = Ludwig Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1990.
- Kenda-Jež 2005a** = Karmen Kenda-Jež, Fonološki opis govora Ovčje vasi, v: *Ovčja vas in njena slovenska govorica*, ur. Nataša Komac – Vera Smole, Ukve: Planika – Ljubljana: Založba ZRC, 2005, 85–104.
- Kenda-Jež 2005b** = Karmen Kenda-Jež, Narečna besedila iz Ovčje vasi, v: *Ovčja vas in njena slovenska govorica*, ur. Nataša Komac – Vera Smole, Ukve: Planika – Ljubljana: Založba ZRC, 2005, 129–220.
- Kenda-Jež idr. 2016** = Karmen Kenda-Jež – Robert Grošelj – Vera Smole, Govorjena besedila iz Lipalje vasi, v: *Lipalja vas in njena slovenska govorica*, ur. Nataša Gliha Komac – Andreja Legan Ravnikar, Ljubljana: Založba ZRC, 2016, 19–90.
- Kocbek 1959** = Alenka Kocbek, *Govor vasi Videm*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1959.
- Koletnik 1997** = Mihaela Koletnik, Glasoslovna in oblikoslovna podoba govora v Črešnjevcih, *Jezik in slovstvo* 42.2–3 (1997), 73–80.
- Koletnik 2001** = Mihaela Koletnik, *Slovenskogoriško narečje*, Maribor: Slavistično društvo, 2001.
- Kušar 1959** = Jelka Kušar, *Govor Mosta na Soči in okolice*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1959.
- Legan Ravnikar 2019** = Andreja Legan Ravnikar, Slovnčni spol prevzetih samostalnikov v knjižni slovenščini 16. stoletja: od besedilnih virov k slovarju, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 263–271.
- Logar 1941** = Tine Logar, Akanje in nepoudarjeni vokalizem v horjuljskem govoru, *Čas* 35.5–6 (1941), 207–210.
- Logar 1958** = Tine Logar, O izgubi nominalnih končnic v nekaterih slovenskih primorskih govorih, *Slavistična revija* 11.1–2 (1958), 109–112.
- Logar 1968a** = Tine Logar, Dialektološke študije XIV: govor vasi Kneža pri Djekšah na Koroškem, *Slavistična revija* 16.1 (1968), 397–412.
- Logar 1968b** = Tine Logar, Glasoslovne in morfološke posebnosti v govorici sloveniziranih Nemcev, *Slavistična revija* 16.1 (1968), 159–169.
- Logar 1971** = Tine Logar, Dialektološke študije XV: govor Slovencev Kanalske doline v Italiji, *Slavistična revija* 19.2 (1971), 113–123.
- Logar 1981** = Tine Logar, Izhodišni splošno-slovenski fonološki sistem, v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivić – Nedim Filipović, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 29–33.
- Marvin 2019** = Tatjana Marvin, O predvidljivosti slovnčne kategorije spola v slovenščini, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 151–158.
- Oblak 1888** = V. Oblak, Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen, *Archiv für Slavische Philologie* 11 (1888), 395–423, 523–561.
- Oblak 1890** = V. Oblak, Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen, *Archiv für Slavische Philologie* 12 (1890), 1–47, 358–450.

- Olander 2015** = Thomas Olander, *Proto-Slavic Inflectional Morphology: a Comparative Handbook*, Leiden – Boston: Brill, 2015.
- Priestly 1984a** = Tom M. S. Priestly, O popolni izgubi srednjega spola v selščini: enodobni opis, *Slavistična revija* 32.1 (1984), 37–47.
- Priestly 1984b** = Tom M. S. Priestly, O popolni izgubi srednjega spola v selščini: raznodobna rekonstrukcija, *Slavistična revija* 32.4 (1984), 357–372.
- Rajh 1976** = Bernard Rajh, *Govor Brengove pri Cerkevniku v Slovenskih gorah*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1976.
- Ramovš 1918–1920** = Franz Ramovš, Slovenische Studien, *Archiv für Slavische Philologie* 37 (1918–1920), 123–174, 289–330.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika VII: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.
- Ramovš 1952** = Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika: skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*, Ljubljana: DZS, 1952.
- Rasmussen 2007** = Jens Elmegård Rasmussen, The accent on Balto-Slavic monosyllables, v: *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*, ur. Mate Kapović – Ranko Matasović, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2007, 29–38.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14.1–4 (1963), 25–78.
- Rojs 1967** = Jurij Rojs, *Dialekt vasi Dobovec*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1967.
- Scheinigg 1882** = Janez Scheinigg, Obraz rožanskega razrečja na Koroškem, *Kres* 2 (1882), 427–431, 475–479, 529–532, 582–585, 628–630.
- SkP 1700** = Janez Svetokriški, *Sacrum promptuarium diversos pro diversis occurrentibus sacris ministeriis praedicabiles continens sermones* IV, Labaci: Ex Typographéo Mayriano, 1700.
- SLA** = *Gradivo za Slovenski lingvistični atlas*, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Smole 1994** = Vera Smole, *Oblikoglasje in oblikoslovje šentrupertskega govora*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1994.
- Smole 2006** = Vera Smole, Lingvogeografska obdelava spola v ednini: samostalniki srednjega spola na -o v slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 54, posebna št. (2006), 125–136.
- Snoj 2009** = Marko Snój, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC, 2009.
- SSKJ16** = Kozma Ahačič – Metod Čepar – Alenka Jelovšek – Andreja Legan Ravnikar – Majda Merše – Jožica Narat – France Novak, *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja: A–D*, Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2021.
- Stankiewicz 1965** = Edward Stankiewicz, Neutralizacja rodzaju nijakiego w dialektach słoweńskich, *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* 5 (1965), 179–187.
- Stankiewicz 1986** = Edward Stankiewicz, The Fate of the Neuter in the Slovene Dialects, v: *The Slavic Languages: Unity in Diversity*, Berlin – New York – Amsterdam: Mouton de Gruyter, 1986, 143–152.
- Strohal 1895** = R. Strohal, Osobine današnjega riječkoga narječja, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 124 (1895), 103–188.
- Šekli 2006** = Matej Šekli, Tonemski naglasni tipi samostalnikov srednje o-jevske sklanjatve v (knjižni) slovenščini, v: *Varia XIV: zbornik materialov zo XIV. kolokvia mladih jazykovedcov (Nitara – Šintava 8. – 10. 12. 2004)*, Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Nitra: Katedra slovenského jazyka DD UKF v Nitre, 2006, 23–39.
- Škofic 1996** = Jožica Škofic, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1996.
- Škofic 2019** = Jožica Škofic, *Krajevni govor Kroke*, Ljubljana: Založba ZRC, 2019.
- Škofic – Klinar 2015** = Jožica Škofic – Klemen Klinar, *Rateški slovar: ad abnjaka da žoka in ad agrabka da žlef*, Kranjska Gora: Občina, 2015.

- Škrabec 1994** = Stanislav Škrabec, *Jezikoslovna dela: ponatis platnic časopisa Cvetje z vertov sv. Frančiška 1880–1890* 1, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1994.
- Tesnière 1925a** = Lucien Tesnière, *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène*, Paris: Champion, 1925.
- Tesnière 1925b** = Lucien Tesnière, *Les formes du duel en slovène*, Paris: Champion, 1925.
- Tominec 1964** = Ivan Tominec, *Črnovrški dialekt*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1964.
- Toporišič 1976** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 1976.
- Toporišič 1981** = Jože Toporišič, K teoriji spola v slovenskem (knjižnem) jeziku, *Slavistična revija* 29.1 (1981), 79–94.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2000 (1976).
- TT 1557** = Primož Trubar, *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*, Tvbingæ, 1557.
- Villanueva Svensson 2011** = Miguel Villanueva Svensson, Indo-European long vowels in Balto-Slavic, *Baltistica* 46.1 (2011), 5–38.
- Vondrák 1908** = Wenzel Vondrák, *Vergleichende Slavische Grammatik II: Formenlehre und Syntax*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1908.
- Weiss 1990** = Peter Weiss, *Govori Zadrebke doline med Gornjim gradom in Nazarjami: glasoslovje, oblikoslovje in skladnja*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1990.
- Weiss 1998** = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrebke doline med Gornjim gradom in Nazarjami: poskusni zvezek (A–H)*, Ljubljana: ZRC SAZU – Založba ZRC, 1998.
- Weiss 2013** = Peter Weiss, Kategorija živosti v govorih spodnje Zadrebke doline, *Jezikoslovni zapiski* 19.2 (2013), 193–206.
- Zaliznjak 1964** = A. A. Zaliznjak, K voprosu o grammatičeskikh kategorijah roda i oduševlennosti v sovremennom russkom jazyke, *Voprosy jazykoznanija* 13.4 (1964), 25–40.
- Zorko 1998** = Zinka Zorko, *Haloško narečje in druge dialektološke študije*, Maribor: Slavistično društvo, 1998.

## SUMMARY

### The Development of Agreement Types of Neuter Nouns in Slovenian

The theory of grammatical gender presented here is broadly equivalent to that of Corbett (1991). Grammatical gender is defined as an immanent property of the noun that can be securely determined only from the form of the agreement targets of the noun. The declensional pattern of a word as it appears when agreeing with a noun is called the agreement pattern of that word, and a combination of the agreement patterns of all words agreeing with a certain noun is called the general agreement pattern for that noun. Nouns sharing their general agreement pattern belong to the same agreement class; that is, they share the same gender. Diachronically, there are two main ways the relationship between a noun and the form of an agreeing word may change: the noun may change its agreement class, switching to a different general agreement pattern (a gender switch), or the general agreement pattern itself (in other words, the morphology of the agreement targets) may change while the agreement classes remain unchanged (an agreement pattern change). Both can eventually lead to gender merger. The terms *masculinization* and *feminization* were given more precise definitions with a distinction drawn between the masculinization of a noun (a gender switch) and the masculinization of an agreement pattern (an analogical agreement pattern change). Alongside the three substantival genders, the existence of a separate so-called non-substantival agreement pattern in some Slovenian dialect systems was emphasized. The synthetic account of the development of the neuter in Slovenian incorporates and builds upon previous research on this topic (Oblak 1888; 1890; Tesnière

1925b; Ramovš 1935; 1952; Stankiewicz 1965; 1986; Priestly 1984a; 1984b; Smole 2006; Dovjak 2011) while adding additional relevant data. The identified innovative agreement types in the singular are *vélik mēsto*, *vélik jájc*, *velika čēla*, and *velika jájca*. Whereas some cases of the types *vélik mēsto* and *vélik jájc* and the type *velika čēla* appeared as a consequence of the phonetic development of \*-o in Slovenian, other cases of the types *vélik mēsto* and *vélik jájc* as well as the type *velika jájca* require a morphological explanation, likely from the dual type *dvâ ókna* and the plural type *velike mēste*. The dual type *dvâ ókna* is explained as a further development of *dvâ ókna*, itself a development of *dvê ókna*, with the latter two being likened to West Slavic types such as Polish *dwa wielkie miasta*, Slovak *dve veľké mestá*, and Czech *dvě velká města*. The types *dvâ létu/lētu* stem from masculine nouns, whereas the type *dvê ókni* is a blend of *dvê ókni* and *ókna*. The type *dvê ókne* is in origin the plural from the type *velike mēste*. In the plural, the type *velike mēste* represents a further development of *velike mēsta*, which may or may not be parallel to West Slavic types such as Polish *te wielkie miasta*, Slovak *tie veľké mestá*, and Czech dialect *ty velké města*. The types *velike okně*, *veliki mēsta*, *veliki mēsti*, *veliki mēsti*, and *velike mēsti* probably stem from innovative types in the singular and dual, such as *dvâ ókna* and *velika čēla*.



DEJAN GABROVŠEK

# POLOŽAJ NASLONSKEGA NIZA V VEZNIŠKEM STAVKU V SLOVENSKI ZLOŽENI POVEDI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.02](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.02)

Članek se ukvarja s položajem naslonskega niza v vezniškem stavku v slovenski zloženi povedi. Mesto veznika definira kot ničto mesto na začetku stavka, naslonski niz pa stoji na prvem ali drugem mestu, torej takoj za veznikom ali za prvim stavčnim členom. Članek pokaže položaj naslonskega niza glede na skupine razmerij, v katerih se pojavlja, v prirednih razmerjih pa opiše še položaj naslonskega niza glede na število in ponavljanje udeležencev. Glavno vlogo pri položaju naslonskega niza imata razmerje med stavkoma in veznik.

**Ključne besede:** klitika, zaimek, stavek, besedni red, skladnja

## The Position of the Clitic String in the Conjunction Clause in the Slovenian Multi-Clause Sentence

This article deals with the position of the clitic string in the conjunction clause in the Slovenian compound sentence. It defines the position of the conjunction as zero position at the beginning of the sentence, whereas the clitic string is placed in first or second position; that is, immediately after the conjunction or after the first constituent. The article shows the position of the clitic string according to the groups of relations in which it occurs, and in coordinations it also describes the position of the clitic string according to the number and repetition of the participants. The main role in the position of the clitic string is played by the relation between the clauses and the conjunction.

**Keywords:** clitics, pronoun, sentence, word order, syntax

## 1 Uvod

Namen članka je raziskati položaj slovenskega naslonskega niza v vezniškem stavku (to je stavku, ki ga uvaja veznik) v slovenski večstavčni povedi. Iz pregleda literature o stavi naslonskega niza (Smolej 2021) se kaže, da so jo do sedaj proučevali predvsem v enostavčni povedi, kar je pomanjkljiv pristop. Prispevek ta

**Dejan Gabrovšek** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana

■ [dejan.gabrovsek@zrc-sazu.si](mailto:dejan.gabrovsek@zrc-sazu.si) ■ <https://orcid.org/0000-0002-4995-1814>

Članek je nastal kot v okviru programa P6-0038 *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije. Jedro članka je nastalo kot doktorski seminar pod mentorstvom dr. Erike Kržišnik, ki se ji tudi zahvaljujem za dragocene pripombe.



manko zapolnjuje z obravnavo naslonskega niza v vezniškem stavku v večstavčni povedi.<sup>1</sup>

Pod terminom *veznik* razumemo vse besede, ki v vsaj enem pomenu opravljajo vezniško vlogo, torej veznike (*in*, *da*), členke (*pa*) in zaimke (*kjer*, *kaj*) (Krvina – Žele 2018: 8). Z vidika stave naslonskega niza razlik glede na to, v katero besedno vrsto sodijo izhodiščno, ni, zato je tako združevanje smiselno. Pogled je torej skladenjski, termin *veznik* pa je v tem primeru sinonimen s terminom *vezniška beseda*.<sup>2</sup> Ker večbesednost vezniških besednih zvez na položaj naslonskega niza nima vpliva, so s terminom *veznik* poimenovane tudi te.

Izhodišče so posamezni vezniki in znotraj njih možna pomenska razmerja. Tak vidik se je skozi raziskavo izkazal kot najbolj produktiven, saj za vse veznike znotraj podobnega razmerja (*ker* : *saj* : *kajti*) ne veljajo enaka pravila, poleg tega pa je možno, da se posamezni veznik glede na pomen obnaša drugače.<sup>3</sup>

Navedeni zgledi so iz korpusov *Gigafida 2.0* in *Janes*, nekateri zgledi, zlasti redkejših ali časovno že nekoliko oddaljenih rab, so iz drugih virov, zlasti iz SSKJ2. Večina zgledov je najdena s pomočjo orodja CQL, koda iskanja je navedena pri prvem zgledu, za katerega velja.

## 2 NASLONSKI NIZ

O položaju naslonskega niza<sup>4</sup> v povedi odločajo stavčni členi, ne pa posamezne besede. V slovenščini tako naslonski niz stoji (a) za prvim stavčnim členom, torej na drugem mestu (t. i. Wackernaglov zakon),<sup>5</sup> (b) na začetku stavka ali (c) za veznikom (Toporišič 1982: 175). Naslonski niz je lahko na prvem mestu, če je stavčni člen ali beseda brez stavčnočlenske vloge pred naslonskim nizom (predvidljivo)

1 Glavno vprašanje večine razprav o naslonskem nizu je, ali lahko stoji na začetku ali ne, pogled pa je bil predvsem stilistični: mi se z vrednotenjskim vidikom ne ukvarjamo, zanima nas predvsem stanje, kot ga kaže sodobno korpusno gradivo.

2 Primeren je tudi za leksikografsko analizo: besede, ki jih v tem članku razumemo kot veznike, slovar obravnava kot veznike v okviru besedne vrste (*da*, *in*) ali kot konverzijo v veznik (*ali*, *itak*).

3 Večstavčna brezvezja zato niso obravnavana, čeprav so pogosta.

4 Ta članek ne obravnava celotne problematike naslonskega niza: kot odprte teme se kažejo vsaj naslednje postavke: mesto členska, mesto *bi*, vrstni red členkov (*še pa*, *pa še*). Beseda *pa* je posebna, saj se kot članek lahko pojavi (skoraj) kjer koli v naslonskem nizu (Rath 2018: 239). Čeprav Toporišič (2004: 671) za (nikalni, čeprav navaja tudi druge) članek predvideva zadnje mesto v naslonskem nizu, raba, zlasti v govorjenih besedilih, kaže drugače. *Slovenska slovnica* (Toporišič 2004: 671) predvideva red *bi ne* (členek, z izjemo *naj*, je v naslonskem nizu zadnji), omenja pa tudi vrstni red *ne bi* v primeru *Rekel je, da se ne bi rad vmešaval* (Toporišič 2004: 674). Raba, kot jo izkazuje korpus *Gigafida*, kaže drugače, in sicer v razmerju 120 : 1 prevladuje možnost *ne bi*. V korpusu *Janes* je razmerje podobno, 91 : 1. Murko (1891: 59) predvideva, da se *bi* stavi k vezniku in ne k deležniku, čeprav že opaža odstopanja od tega pravila. Členki v naslonskem nizu nimajo povsem določenega mesta, saj se njihovo mesto spreminja glede na to, na katero besedo, besedno zvezo se nanašajo (Toporišič 2004: 445). Neredki so tudi primeri po več naslonskih nizov v enem stavku, npr. *Vneto trenira, ker si želi spustiti se v najglobljo jamsko vertikalo na svetu*.

5 Ta je lahko tudi ničto izražen: v tem primeru je naslonski niz na začetku stavka.

izpuščena (Zuljan Kumar 2019: 59), npr. *Boš jutri prišel?*, kjer je izpuščena vprašalnica *ali* (*Ali boš jutri prišel?*).<sup>6</sup>

Tu obravnavamo le t. i. stavčni naslonski niz, to je naslonski niz, ki ga sestavljajo nekateri vezniki, naslonske oblike zaimkov, nekateri členki in pomožne oblike glagola *biti*.<sup>7</sup> Poleg stavčnega naslonskega niza obstajajo tudi drugi naslonski nizi, ki jih tu ne obravnavamo, npr. predlog pred samostalnikom (*za mizo*) in določeni frazemi (*dober dan*). Stavčni naslonski nizi so v zgledih odebeljeni, poudarjene in s tem naglašene naslonke so podčrtane.

Veznik vedno stoji na začetku stavka, to je na ničtem mestu v stavku,<sup>8</sup> zato ga lahko z vidika proučevanja mesta naslonskega niza razumemo kot začetno mesto, četudi veznik opravlja stavčnočlensko vlogo in je naglašen: dokaz za to je, da se podredni vezniki s stavčnočlensko vlogo in brez nje, kot bomo videli v nadaljevanju, obnašajo enako. Če bi naglašenost ali stavčnočlenska vloga podrednega veznika vpliv na besedni red imela, bi naslonski niz pri veznikih *kdor*, *kar*, *kje* deloval drugače kot pri veznikih *da*, *če*, *ali*. To tudi dodatno dokazuje, da pri ozičnih in vprašalnih zaimkih vezniška funkcija prevladuje nad zaimkovno in da jih lahko v teh primerih obravnavamo kot veznike.<sup>9</sup> Na položaj naslonskega niza torej vpliva predvsem funkcija vezniškega stavka: zato se naslonski niz obnaša drugače pri vzročnem podredju (veznik *ker*) kot pri vzročnem priredju (veznik *kajti*). Če je veznik nenaglašen, je del naslonskega niza: tudi zato je smiselno reči, da veznik stoji na ničtem mestu glede na celoten stavek (ta vidik proučujemo mi) in na prvem mestu znotraj naslonskega niza, če je nenaglašen.<sup>10</sup> Nenaglašenost nekaterih prirednih veznikov (*in*, *pa*) na položaj naslonskega niza ne vpliva, prav tako ne vpliva njihova naglašenost (*kajti* : *torej*) – tako se še enkrat kaže, da so za položaj naslonskega niza odločilni razmerje kot celota ter stavčni členi, ki ne opravljajo vezniške vloge. Dodatni dokaz, da na položaj naslonskega niza

6 Na podobno rabo opozarja tudi Murko s primerom *Mi je pisal moj gospod*, pri čemer trdi, da v takih primerih enklitike nosijo glavni naglas (Murko 1891: 8). V nasprotju z njim Orešnik (1983: 129) ugotavlja, da se breznaglasnice oziroma naslonke praviloma obnašajo kot proklitike, torej da se navezujejo na naglašeno besedo za njimi. V primeru, ki ga navaja Murko, *mi* torej ni naglašen, ampak je prva naglašena beseda *pisal*. To tudi razloži samoglasniško redukcijo nenaglašene *mi* v govoru. Pri tem primeru tudi ne moremo reči, da je stavčni člen pred naslonko izpuščen.

7 Seveda ni nujno, da so v posameznem naslonskem nizu prisotne naslonke iz vseh skupin, za naslonski niz je dovolj že ena naslonka, jih je pa lahko tudi več: *Sprejel je pogojno zaporno kazen devetih mesecev, ki pa mu jih ne bo treba odsedeti*.

8 Veznik je lahko del besedne zveze, v kateri zaradi pravil besednega reda ne stoji na začetku, a obvezno na začetku stoji celotna besedna zveza: *Okoli mestnega obzidja je bilo pokopališče, ostanki katerega so vidni še danes*.

9 Zlasti ozični vezniki predstavljajo kompleksen preplet lastnosti zaimka, samostalnika, pridevnika ali prislova ter veznika: določitev, katera besedna vrsta je primarna, je zato odvisna predvsem od vidika proučevanja. Ker je naš vidik skladenjski, je v ospredju vezniška funkcija.

10 Praviloma so enozložni vezniki nenaglašeni, večzložni pa so naglašeni.

vpliva prisotnost veznika, je odsotnost sprememb naslonskega niza pri premem govoru, čeprav praviloma sodi v predmetni odvisnik – za naslonski niz torej ni pomembna vloga stavka v zloženih povedih, ampak sestava tega stavka, torej prisotnost veznika.<sup>11</sup>

Možnosti besednega reda naslonskega niza v vezniškem stavku sta dve:

- (1) prvo mesto za veznikom ne glede na njegovo stavčnočlensko vlogo in (ne)naglašenost;
- (2) drugo mesto za veznikom, torej je med veznikom in naslonskim nizom en stavčni člen.

### 3 POLOŽAJ NASLONKEGA NIZA ZNOTRAJ VEZNIŠKEGA STAVKA

V tem poglavju bomo prikazali primere iz vseh večjih skupin slovenske večstavčne povedi, v katerih se vezniki pojavljajo. Nevtralni besedni red je tak, kot bi bil, če bi stavek stal sam zase brez veznika. Obravnavamo zgolj zglede, v katerih je naslonski niz – torej vsaj ena naslonka – prisoten.

#### 3.1 Vezniki s stavčnočlensko vlogo

Vezniki, ki so po izvoru oziralni in vprašalni zaimki (*kdor*, *kdo*), znotraj odvisnika opravljajo funkcijo stavčnega člena ali njegovega dela (Toporišič 2004: 431). Ker pa hkrati tudi povezujejo dva stavka, je njihov položaj vedno na ničtem mestu v odvisniku – ne glede na skladijsko vlogo v njem. Veznik, ki opravlja stavčnočlensko vlogo, je naglašen, zato ni del naslonskega niza, ampak zaseda ničto mesto, za katerim se naslonski niz šele začneja.

Vezniška funkcija pri teh zaimkih prevlada nad zaimkovno: z vidika stave naslonskega niza se obnašajo enako kot ostali podredni vezniki, njihova stavčnočlenskost pa ne vpliva na to, da bi mesto naslonskega niza razumeli kot drugo mesto – naslonski niz še vedno stoji na prvem mestu takoj za veznikom, saj bi stal tam, četudi bi bil veznik nestavčnočlenski. Za njim stoji naslonski niz, nato pa ostali stavčni členi. Po členitvi po aktualnosti se razporedijo le tisti udeleženci v odvisniku, ki niso izraženi v vezniku in naslonskem nizu, ker členitev po aktualnosti vpliva zgolj na t. i. prosto stavo in ne na stalno stavo, del katere je naslonski niz (Žele 2018).

Zaradi prevlade vezniške funkcije pri oziralnem ali vprašalnem vezniku<sup>12</sup> lahko trdimo, da veznik stoji na ničtem mestu, naslonski niz na prvem, na drugem in naslednjih pa ostali stavčni členi.

<sup>11</sup> Podobno stavčnočlenska funkcija odvisnika ne vpliva nujno na stavčnočlensko vlogo veznika.

<sup>12</sup> Oziralni zaimki so vedno vezniki, saj zmeraj stojijo na vezniškem mestu, vprašalni zaimki pa vezniško funkcijo opravljajo le v določenih primerih, so torej konvertiti.

Zglede 1–4 uvajajo oziralni in vprašalni vezniki, ki znotraj odvisnika opravljajo stavčnočlensko vlogo, naslonski niz sledi vezniku.

[1] *Kdor **bo** želel kaj kupiti, bo moral seči v žep.*<sup>13</sup>

[2] *Povedal sem zgolj, kaj **sem** čutil do njih.*<sup>14</sup>

[3] *Ne vemo, kam **se** obrniti.*<sup>15</sup>

[4] *Država se mora odločiti, kakšen potniški promet **bo** imela.*

### 3.2 Vezniki brez stavčnočlenske vloge

Vezniki, ki v stavku nimajo stavčnočlenske vloge, so po besednovrstnem izvoru vezniki ali členki. Z vidika besednega reda se delijo na tiste, ki na besedni red (potencialno) vplivajo, in na tiste, ki nanj ne vplivajo. Ker nobeden od udeležencev ni izražen z veznikom, je naslonski niz pogostejše daljši, saj je večja verjetnost, da bo vsaj en udeleženec več izražen z zaimkom, torej praviloma znotraj naslonskega niza – pri veznikih s stavčnočlensko vlogo je en stavčni člen nujno izražen z veznikom.

Tu so pogostejši nenaglašeni vezniki, npr. *če*, *da*, ki so tudi prvi del naslonskega niza. Priredni nenaglašeni vezniki (*in*) so del naslonskega niza le, če jim takoj sledijo ostale naslonke, sicer pa tvorijo lasten naslonski niz na ničtem, tj. vezniškem mestu in tako niso del stavčnega naslonskega niza. Poseben veznik je *ki*, saj stavčnočlenske vloge ne opravlja, a vedno zahteva zaimek v ustreznem sklonu, razen če bi bil zaimek v imenovalniku, saj v tem primeru zaimka ni (zgled 5).

[5] *Ta, **ki ga** poznam, ni pri policiji.*

#### 3.2.1 Vezniki, ki vpeljujejo vsebinske odvisnike

Vsebinski odvisniki zapolnjujejo pomensko vlogo vsebine (Žele 2016a: 84; 2016b: 35; Gabrovšek – Žele 2019: 492). Najpogostejši veznik je *da*, pogosta sta še *ali* in *če*. Za vse odvisnike velja, da se naslonski niz postavi za veznik, tudi če odvisnik stoji na začetku povedi. Tu niso obravnavani primeri, ki jih uvajajo vprašalni zaimki, čeprav uvajajo vsebinske odvisnike, saj smo jih prikazali v razdelku 3.1.

[6] *Ali **jim bo** uspelo, bo precej odvisno od tega, ali **jim bo** še letos uspelo skleniti nove posle.*<sup>16</sup>

[7] *Mislim, **da je** to prava pot.*

13 [word="kdor"] [] {,3} [tag="Gg.\*"] [] {,3} [tag="U"] [] {,3} [tag="Gg.\*"].

14 [tag="Gg.\*"] [] {,3} [word=""] [word="kaj"] [] {,3} [tag="Gg.\*"].

15 [tag="Gg.\*"] [] {,3} [tag="U"] [word="kam"] [] {,3} [tag="Gg.\*"].

16 [word="\."][word="Ali"] [tag="Z.\*"] [tag="Z.\*"]? [word="ne"]? [] {,3} [tag="Gg.\*"].

### 3.2.2 Prislovnodoločilni vezniki

Vezniki, ki uvajajo prislovnodoločilne odvisnike, natančneje določajo prislovno-določilno razmerje odvisnika do matičnega stavka (vzrok, pogoj ipd.). Naslonski niz se postavi takoj za veznik ne glede na pomen in število udeležencev. Pri vezniku *ne da* pogojna oblika *bi* ni obvezni del veznika, je pa zelo pogosta in skoraj vedno stoji takoj za veznikom (Toporišič 2004: 671), zato se zdi, da gre za eno enoto. Krajevne odvisnike praviloma uvajajo oziralni vezniki, torej znotraj odvisnika opravljajo stavčnoočlensko vlogo.

[8] *Tako bi ravnali tudi, če bi ga videli zadnjič.*

[9] *Bil sem star štirinajst let, ko sem začel peti.*

[10] *Ogledal si je truplo, ne da bi se ga dotaknil.*

Veznik *čim* v sorazmerijskem odvisniku je del pridevniške ali prislovne zveze (enako kot veznik *kakšen*), naslonski niz se postavi za pridevniško ali prislovno zvezo kot celoto.

[11] *Čim višja je kategorija ali čim več zvezdic ima hotel, boljša je tudi njegova kakovost.*<sup>17</sup>

Pri prislovnodoločilnih odvisnikih prihaja do razhajanj pri stavi vejice: bodisi med odnosnico in veznikom (*kljub temu, da*) bodisi pred odnosnico, ki postane del večbesednega veznika (*, kljub temu da*). Postavitev vejice na položaj naslonskega niza nima vpliva, kar kaže, da je njen položaj do neke mere arbitraren (Gabrovšek – Krvina 2022: 578) in da veznik deluje kot ena enota, ne glede na to, ali je eno- ali večbeseden.

[12] *Cene naftnih derivatov so se znižale, kljub temu da je vlada zvišala trošarine.*

[13] *Kljub temu, da je prvič sodeloval v močni konkurenci, je končal na prvem mestu.*

### 3.2.3 Vezniki, ki vpeljujejo nematična dopolnila

V nematičnih dopolnilih (Gabrovšek 2019) se naslonski niz obnaša enako kot v podredjih ne glede na razliko v pomenu glede na podredja.<sup>18</sup> Isti vezniki, ki stavčnoočlensko vlogo opravljajo v podredjih, jo tudi v nematičnih dopolnilih in isti vezniki, ki v podredjih ne opravljajo stavčnoočlenske vloge, je tudi tu ne.

[14] *Iz prve lige je izpadel Livar, kar je bilo znano že dolgo pred koncem prvenstva.*

[15] *Prodaja je cvetela na domačem trgu, medtem ko je drugod v Aziji padla.*

[16] *Sneženje je zajelo Slovenijo, ki se bo čez noč še okrepilo.*

17 [word="čim"] [] {,3} [tag="Gg.\*"] [] {,3} [word=","] [tag="Ppp.\*"].

18 Razlike med odvisniki in nematičnimi dopolnili so sicer pomembne: nematična dopolnila se od odvisnikov razlikujejo predvsem po odsotnosti odnosnice, vezljivosti oziroma družljivosti in restriktivnosti. Nematična dopolnila uvajajo novo, dodatno informacijo in so s tega vidika bližje priredjem.

### 3.2.4 Priredni vezniki

Tudi pri nekaterih prirednih veznikih se naslonski niz postavi takoj za veznik, pri nekaterih raba niha (torej je naslonski niz takoj za veznikom ali za prvim stavčnim členom), nekateri vezniki pa besednega reda ne spreminjajo (skoraj) nikoli. Na podlagi korpusne analize<sup>19</sup> smo sestavili seznam najpogostejših veznikov glede na postavitev naslonskega niza. Zaradi težav pri označevanju moramo upoštevati, da je to zgolj okvirjen seznam in ne vključuje vseh veznikov, prav tako vezniki niso razporejeni po frekvenci – podatkov je preveč, da bi jih lahko preverili učinkovito. Tu so navedeni zgolj frekventni vezniki: vzročno-pojasnjevalni *zakaj* je preredeek, da bi ga korpusna raziskava, ki temelji na pogostih kolokacijah, zaznala, zato so taki primeri obravnavani posebej.

Vezniki, ki postavljajo naslonski niz takoj zase: *in, pa, saj, zato, a, vendar, ter, ampak, temveč, oziroma, sicer, torej, marveč, bodisi, niti, zatorej*.

Vezniki, ki naslonski niz postavljajo za prvi stavčni člen:<sup>20</sup> *in, a, toda, ampak, kajti, toda*.

Kot vidimo, se nekateri vezniki pojavljajo na obeh seznamih. Taka prekrivnost je pričakovana, saj se naslonski niz občasno postavlja takoj za veznik tudi pri tistih veznikih, pri katerih naslonski niz tam načeloma ne stoji. Korpusna analiza je pokazala, da (tudi) večina prirednih veznikov na besedni red vpliva, in sicer tako, da se naslonski niz postavi takoj za veznik. Pri nekaterih veznikih je možen tudi nespremenjeni besedni red, torej je naslonski niz za prvim stavčnim členom, vendar so taki v manjšini. Pri posameznih veznikih ima sprememba besednega reda tudi opazen pomenski vpliv, česar pri razmerjih, ki so bliže podrednemu polu, nismo opazili. S tem se tudi kaže, da je vsaka sprememba besednega reda povezana s spremembo skladijskega pomena celotne konstrukcije in da hkrati vsaka sprememba strukture vpliva na spremembo skladijskega pomena ali vsaj poudarka celotne konstrukcije (Gabrovšek – Krvina 2023). Kaže se tudi težnja, da pri veznikih, pri katerih je lahko naslonski niz takoj za veznikom ali za prvim stavčnim členom, naslonski niz pogosto stoji za prvim stavčnim členom, če je osebek v obeh stavkih različen. Razlog je v tem, da osebek kot izhodišče stavka praviloma stoji na začetku stavka in mora biti izražen, če je drugačen kot v prvem stavku – če je enak v obeh stavkih, je v drugem lahko izpuščen. Za te primere tudi velja, da je naslonski niz praviloma na drugem mestu, če so vsi udeleženci v obeh stavkih različni.

<sup>19</sup> Naslonski niz takoj za veznikom smo iskali z ukazom: [tag="Vp"] [tag="Z.....k\*[Gp.\*"]], naslonski niz ne za veznikom smo iskali z ukazom: [tag="Vp"] [tag!="Z.....k\*[Gp.\*"]], nato pa smo iskali vse primere z naslonskim nizom (pozitivni filter, ukaz [tag="Z.....k\*[Gp.\*"]]) na drugem do četrtem mestu od rezultatov osnovnega ukaza.

<sup>20</sup> Iskali smo naslonski niz na drugem do tretjem mestu za prirednim veznikom.

Naslonski niz se v parentezah obnaša enako kot v priredjih. V parentezah med vezniki izrazito prevladuje *in*,<sup>21</sup> naslonski niz se lahko postavi takoj za veznik (17) ali pa na drugo mesto, če za veznikom stoji naglašena oblika zaimka (18).

[17] *Dvakrat kliknite besedo (in jo tako izberite), nato pa vpišite pravilno črkovano besedo.*

[18] *Proti takšnim tekmečem, kot so bili takrat Italijani – in to so še danes – res ne potrebuješ motiva.*

Pri vezniku *ampak* se razmeroma izrazito kaže<sup>22</sup> naslednja težnja: če je prvi stavek zanikan, stoji naslonski niz takoj za veznikom, udeleženec v osebkovi vlogi je v obeh stavkih isti. SSKJ2 ta pomen definira 'za uvajanje nove trditve namesto prej zanikane': gre za podtip zamenjave (19). Pri primerih za pomen 'izražanje nasprotja s prej povedanim' prvi stavek ni zanikan, naslonski niz pogostejše stoji za prvim stavčnim členom, osebek pa je praviloma različen, gre za podtip nasprotje (20). Ta veznik je torej primer, kako se pri različnem pomenu znotraj protivnosti lahko razlikuje tudi besedni red.

[19] *Šamanizem ni bil omejen na Sibirijo, ampak je bil razširjen med vsemi severnimi ljudstvi.*

[20] *Šport je večinoma ob vikendih in ob večerih, ampak toliko časa sem že športna novinarka, da sem tega vajena.*

Pri stopnjevalnem dvodelnem vezniku *ne samo* – *ampak tudi* in njegovih sinonimnih variantah je opazna težnja, da se med *ampak* in *tudi* vrine (najmanj) naslonski niz, kadar je drugi stavek izražen v celoti.

[21] *Ljudje so se naučili ne samo gojiti hrano, ampak so jo tudi skladiščili za obdobje zime.*<sup>23</sup>

Pri vezniku *saj* se naslonski niz navadno postavi za veznik, tudi če so vsi udeleženci različni (22). Izjemo predstavlja poudarjenost enega od udeležencev; v tem primeru je poudarjeni udeleženec na prvem mestu za veznikom (23), naslonka pa je naglašena. Sporadično se taka raba pojavlja tudi pri podrednem vezniku *ker*, kar kaže na podobnost razmerij.

[22] *Finalno srečanje je bilo zanimivo, saj se je v dvorani zbralo veliko število gledalcev, ki so spodbujali domačine.*

[23] *Z moje strani bi to že moralo biti rešeno, saj denar je na razpolago.*

21 Še pogostejše je brezvezje.

22 Ali to velja v vseh primerih ali le v večini, je zaradi števila zgledov (660.000) težko zanesljivo raziskati.

23 [word="ne"] [word="samo"] [] {,6} [word="ampak"] [] {1,5} [word="tudi"].

Pri vezniku *a* raba niha med naslonskim nizom na začetku za veznikom in nespremenjenim besednim redom – če je eden od udeležencev na začetku pred naslonskim nizom, je ta udeleženec poudarjen.

[24] *Prva faza bo zaključena do junija, **a je** veliko odvisno tudi od vremenskih razmer.*

[25] *Njihovo podjetje tudi sicer dela s slovenskim lesom, a sogovornik **je** dodal, da je presodila predvsem kakovost.*

Pri vezniku *pa* naslonski niz izrazito teži na prvo mesto ne glede na pomen, s čimer se razlikuje od veznika *in*.

[26] *Rada bi ga oštela, **pa ji** besede niso hotele z jezika.<sup>24</sup>*

[27] *Zdaj bo prišel **pa mu** sam povej!*

Nekateri vezniki zaradi specifične rabe zahtevajo ob sebi točno določeno obliko določene besedne vrste, nekateri celo isto obliko iste besedne vrste, npr. pri dodelnem vezniku *niti – niti*. V zvezi *niti – niti* takoj za veznikom stoji naslonski niz in kot njegov zadnji del členek *ne* ali zanikana oblika glagola *biti*, to je *ni*, ki je naglašena. V drugem stavku je glagolska nikalnica pred nedoločnikom lahko izpuščena.

[28] *Obrambni minister različnih stališč niti **ne** skriva niti **ga ne** motijo.<sup>25</sup>*

Na splošno velja, da je v priredjih naslonski niz v neprvih stavkih pogosto (vsaj delno) izpuščen, zlasti če se naslonke ponavljajo iz prejšnjega stavka.

[29] *Borili smo se do konca, a na koncu ostali praznih rok.*

[30] *Sedela je pred vhodom v jamo in opazovala okolico.*

### 3.2.4.1 Prislovi v povezovalni vlogi

Nekateri prislovi povezujejo priredne, zlasti vezalne stavke, če stojijo na začetku neprvega stavka. To so *nato*, *potem*, *medtem* in še nekateri redkejši (Gabrovšek – Krvina 2022). To niso vezniki, čeprav je povezovalna vloga zaradi tipičnega vezniškega mesta izrazita. Naslonski niz se postavi za prislov: to mesto lahko obravnavamo kot drugo mesto, saj prislov zaseda prvo mesto. Za razliko od podrednih veznikov s stavčnočlensko vlogo (*kdor*, *kjer*), ki zasedajo ničto mesto, so ti prislovi za pomen celotne povedi neobvezni, lahko jih premaknemo z vezniškega mesta na sredino stavka, poleg tega pa razmerja ne uvajajo in s tem določajo, ampak ga le dodatno poudarjajo in pomensko specificirajo: nič od tega za podredne veznike ne velja (Gabrovšek – Krvina 2022: 574). Dodatno merilo, ki kaže, da ti prislovi

24 [tag="Gg.\*"] [] {,3} [word=","] [word="pa"] [] {,3} [tag="Gg.\*"].

25 [word="niti"] [] {,3} [tag="Gg.\*"] [] {,3} [word="niti"].

niso priredni vezniki, je, da pred prislov lahko vstavimo priredni veznik, kar za priredne veznike ni mogoče.

[31] *Izbruhnil je požar, nato **pa je** odjeknila še eksplozija.*

[32] *Peli in plesali smo do ognjemeta, potem **smo** srečni in veseli odšli domov.*

### 3.2.4.2 Vezniki, ki besednega reda ne spreminjajo

Razmerja, v katerih se naslonski niz postavi na drugo mesto, so blizu prirednemu polu: večja samostojnost obeh stavkov v priredju se tako kaže tudi povsem formalno, saj je besedni red drugega (tj. vezniškega) stavka enak, kot če bi stal samostojno. S tem se tudi bolje kaže, da imata oba stavka enak status, saj je naslonski niz pri obeh stavkih najverjetneje na drugem mestu. Kadar na (ne)spremembo besednega reda vpliva veznik, to kažejo sinonimni vezniki, kot sta *kajti* in *saj*: *kajti* namreč besednega reda ne spreminja, *saj* pa navadno ga. Nespremenjeni besedni red je značilen zlasti za pojasnjevalno in protivno priredje in znotraj njiju za veznike *kajti*, *toda*, *zakaj*, *le*. Raba prirednega *zakaj* je zaznamovana in redka. V zgledu 34 je za veznikom deležnik *bil* in ne *je*: *bil* je naglašen in tako zaseda prvo mesto, *je* pa (edini) sestavlja naslonski niz. Zgled 35 dobro kaže, da veznik *toda* besednega reda ne spreminja: prvi stavčni člen, naglasna oblika osebnega zaimka *njo*, je naglašena in ni del naslonskega niza – če bi bila, bi bila v naslonski obliki *jo*, naslonski niz sestavlja *le je*.

[33] *Turistična sezona je porušila vse rekorde, kajti deželo **je** obiskalo kar sedem milijonov turistov.*

[34] *Presenečenje je bilo popolno, zakaj bil **je** dovolj hiter, da bi na tekmi prednjačil z več kot četrto ure naskoka.<sup>26</sup>*

[35] *Padla je s konja, toda **njo je** skrbelo za njegovo varnost.*

[36] *Hekerji so napadli bolnišnico z virusom, ki je zašifriral vse njihove sisteme, le hekerji **pa so** imeli ključ za dešifriranje.<sup>27</sup>*

Kaže se, da se tudi pri teh veznikih naslonski niz sporadično postavlja takoj za veznik, verjetno po analogiji z ostalimi vezniki – to tudi dodatno kaže, da veznik kot besedna vrsta naslonski niz načeloma postavlja takoj zase, kar je lahko ena od definicijskih lastnosti veznika. V zgledu 37 je naslonski niz takoj za veznikom, ker je izpuščena vprašalnica *ali*.

[37] *Možnosti je danes mnogo, toda **jih** poznamo dovolj?<sup>28</sup>*

[38] *Trudim se gledati filme, toda **je** zelo težko.*

26 [word="," ] [word="zakaj"] [!word="je|si|ga"] {,3} [tag="Gg.\*"].

27 [word="," ] [word="le"] [!word="da"].

28 [word="kajti|toda"] [tag="Z.....k\*|Gp.\*"].

Naslonski niz veznikom, ki besednega reda (načeloma) ne spreminjajo, sledi tudi, če temu vezniku sledi podredni stavek, ki vsebuje naslonski niz – na sestavo podrednega stavka nadredni veznik nima vpliva.

[39] *Vest je bila sprva neverjetna, toda ko smo jo preverili po telefonu, je dobila logično razlago.*<sup>29</sup>

### 3.2.4.3 Veznik *to je*

Veznik *to je* je z vidika naslonskega niza zanimiv, saj naslonka *je* vedno stoji na koncu naslonskega niza, za njo je možen le še členek (Toporišič 2004: 671), kar pomeni, da za tem veznikom drugih naslonk ne more biti, naslonski niz pa je obvezni del veznika. Ta veznik je zato omejen predvsem na pojasnjevanje, sestava vezniškega stavka pa je *to je* + samostalni. Če je ta samostalni v dvojini ali množini, je veznik v obliki *to sta*, *to so*. Ostale naslonke se torej ne morejo pojaviti, saj vezljivost glagola *biti*, ki je del veznika, predmetov (*ga*, *mu*, *ji*) ali povratnosti (*se*, *si*) ne predvideva.<sup>30</sup>

[40] *Onkološki inštitut bo dobil mamotom, to je naprava za diagnosticiranje raka doj.*

### 3.2.4.4 Raba veznika *in*

Veznik *in* uvaja več razmerij, zato si zasluži posebno obravnavo. Na njegovem primeru najlažje prikažemo, kako na besedni red vplivajo pomen in udeleženci v obeh stavih. Kot kažejo primeri, vezalni *in* praviloma vpliva na besedni red tako, da se naslonski niz postavi takoj za veznik, pri drugih pomenih pa praviloma ne, vendar se hkrati kaže, da je spremenjeni besedni red pri vezalnem *in* praviloma posledica izpusta ponovljenih udeležencev. Skupaj z drugimi pomeni, kjer *in* besednega reda ne spreminja (najpogosteje zato, ker se udeleženci ne ponavljajo in zato morajo biti vsi izraženi), lahko ugotovimo, da *in* kot veznik sam po sebi na položaj naslonskega niza praviloma ne vpliva; ker pa se udeleženci pogosto ponavljajo, je naslonski niz pogosto na prvem mestu. Če se udeleženci ne ponavljajo, se naslonski niz praviloma postavi za prvi stavčni člen.<sup>31</sup> Veznik *ter* se obnaša enako, a pri njem prevladuje vezalna raba, torej se naslonski niz praviloma postavi za veznik.

[41] *Vozniki naj bi zaužili lažji obrok in se osvežili s pijačami.*

[42] *Sina so policisti na kraju prijeli ter mu odvzeli prostost.*<sup>32</sup>

<sup>29</sup> [word="kajti|toda"] [tag="Vd"].

<sup>30</sup> To velja vsaj za pomen izražanja lastnosti osebk, *to je* v tem primeru osebek.

<sup>31</sup> Elipsa je pogosta kot postopek izogibanja podvajanju istih informacij, ni pa obvezna, torej lahko v vsakem stavku v večstavčni povedi izrazimo vse udeležence. V tem primeru se naslonski niz postavi za prvi stavčni člen: *Bila je neka drobna, drobna misel, ki smo jo hoteli podčrtati, in misel smo podčrtali, po malem, ampak v redu.*

<sup>32</sup> [tag="Gg.\*"] [] {,3} [word="ter"] [] {,3} [tag="Gg.\*"].

[43] *Kar odšla je, in slovo se ni zdelo prav nič prijateljsko.*

[44] *Nekaj hrbtnih vretenc je vrnil v pravilni položaj, in težave s srcem so izginile.*

### 3.3 Poudarjena vloga veznika

Pri tem tipu je vezniški stavek ločen od veznika s pomišljajem ali dvopičjem. Tako so dodatno poudarjeni vloga in pomen veznika ter vsebina vezniškega stavka. Gre torej zlasti za stilistično varianto ostalih razmerij. Izstopajo dopustni in protivni vezniki, a razmerje ni omejeno zgolj nanje. Dokaj pogosto veznik uvaja premi govor, kar kaže na oddaljevanje od tipičnih priredij in podredij – pa tudi na to, da nekaj samostojnosti to razmerje vseeno ima. Dokaz samostojnosti vezniškega stavka je, da se naslonski niz ne postavi takoj za veznik.

[45] *Osnovati proizvodnjo za moške obleke je veliko dražje, čeprav: vse je odvisno od šivilje.*

### 3.4 Poudarjena naslonka

V posameznih primerih je naslonka poudarjena in s tem naglašena – obnaša se torej kot običajna naglašena beseda in naslonskega niza ne tvori, zato ne stoji za veznikom. Izrazito izstopa poudarjeni glagol *biti* v pomenu obstoja. Poudarjeni naslonski zaimki so redkejši, saj se zunaj naslonskega niza praviloma pojavlja naglasna oblika ustreznega zaimka.

[46] *Jaz sem prepričana, da denar je.*<sup>33</sup>

[47] *Tega res ne morem akceptirati, ker nekateri argumenti so res šli preko nekaterih meja.*

[48] *Vprašanje je le, s koliko klanci se je pripravljen spoprijeti, ker ušel jim v nobeni smeri ne bo.*<sup>34</sup>

Poudarjena naslonka se pri veznikih, ki naslonski niz postavljajo na drugo mesto, postavi takoj za veznik (49) – na videz torej ravno obratno kot pri zgledih 46–48 –, razlog pa je obkraj enak: poudarjena naslonka ni več del naslonskega niza, zato se razvršča po tematski progresiji.

[49] *Po površju sveta je lepo hoditi, kajti so ovinki, ki ti pripravijo prijetno presenečenje, so stvari, sestavljene tako, da ti ponudijo lep razgled.*

Posamezni primeri imajo naslonski niz na drugem mestu zaradi metrične sheme, kar velja zlasti za pregovore in pesmi. Naslonke v teh primerih zasedajo nepoudarjena mesta, torej se obnašajo kot tipične naslonke, le da ne stojijo na mestu, ki je zanje tipično.

[50] *Če maj se z vročino začenja, mraz še po Urbanu rad ne jenja.*

33 [tag="Vd"] [tag="S.\*|P.\*|Gg.\*"] []{,2} [tag="Z.....k|Gp.\*"] within <s/>, neg. filter [word="ni.\*|ne,|"], [tag="Vp"], [lemma="kot|kakor"].

34 [tag="Vd"] [tag="S.\*|P.\*|Gg.\*"] [tag!="V.|U"]{,2} [tag="Zo.....k\*"] within <s/>, neg. filter [lemma="kot|kakor"].

[51] Če kruhek pade **ti** na tla, poberi in poljubi ga.

[52] Da rojak prost **bo** vsak, ne vrag, le sosed bo mejak!

V posameznih primerih se v vsebinskih odvisnikih še vedno ohranja izhodiščni premi govor, kjer je naslonski niz na drugem mestu, tam pa ostane tudi v pretvorbi v odvisni govor.

[53] Vedno se bo našel kdo, ki bo opozoril, da zdaj **je pa** res konec.

## 4 ZAKLJUČEK

Raziskava je obravnavala razmerje med veznikom, njegovim pomenom in besednim redom stavka, ki ga veznik uvaja, in prišla do naslednjih ugotovitev:

- (1) Večina veznikov spreminja besedni red ne glede na pomen in število različnih udeležencev; to velja za vse podredne in večino prirednih: *da, kar, ki, kdor, zato*.
- (2) Nekateri priredni vezniki ne spreminjajo besednega reda ne glede na pomen in število različnih udeležencev: *kajti, le, toda*.
- (3) Nekateri priredni vezniki se obnašajo različno glede na pomen in število udeležencev: *ampak, ali, in*.
- (4) Pri nekaterih prirednih veznikih položaj naslonskega niza niha znotraj pomena: *pa, saj*.
- (5) Pri zadnjih dveh točkah je pomemben dejavnik tudi stilistika: udeleženec na začetku (drugega) stavka je navadno poudarjen: s slovničnega vidika je torej možen kateri koli položaj naslonskega niza.

Pregled in obravnava naslonskega niza sta potrdila, da veliko vprašanj o besednem redu zaenkrat ostaja še odprtih, zlasti red naslonk znotraj naslonskega niza. Poseben stilistično-zvrstni izziv je tudi vprašanje razmerja med govorjenim in zapisanim besedilom. Vsekakor pa se je tudi z vidika besednega reda potrdila teza o različnih stopnjah odvisnosti med stavki, ki izničuje izrazito ostro mejo med podredji in priredji.

## VIRI

**Fran:** <http://www.fran.si/>

**Korpus Gigafida:** <https://viri.cjvt.si/gigafida/>

**Korpus Gigafida v orodju NoSketch Engine:** [https://www.clarin.si/noske/sl.cgi/first\\_form](https://www.clarin.si/noske/sl.cgi/first_form).

**Korpus Janes v orodju NoSketch Engine:** <https://www.clarin.si/noske/sl.cgi/first?corpname=janes>

## LITERATURA

- Gabrovšek 2019** = Dejan Gabrovšek, Tipologija nestavčnočlenskih nematičnih dopolnil v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 25.2 (2019), 83–96.
- Gabrovšek – Krvina 2022** = Dejan Gabrovšek – Domen Krvina, Skladenjsko razmerje med istoizraznim prislovom in veznikom: opis glede na njuno mesto in funkcijo v povedi ter obravnava zlasti v SSKJ, *Slavistična revija* 70.4 (2022), 573–589.
- Gabrovšek – Krvina 2023** = Dejan Gabrovšek – Domen Krvina, Vloga permutativnosti pri določanju in razvrščanju skladenjskih pomenov, v: *Prispevki k preučevanju slovenske skladnje*, ur. Mojca Schlamberger Brezar – Mojca Smolej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2023, 59–75.
- Gabrovšek – Žele 2019** = Dejan Gabrovšek – Andreja Žele, Tipologija stavčnočlenskih odvisnikov v slovenščini, *Slavistična revija* 67.3 (2019), 487–507.
- Krvina – Žele 2018** = Domen Krvina – Andreja Žele, Vzniki: poskus opredelitve njihove vloge v slovenskih zloženih povedih, *Jezikoslovni zapiski* 24.1 (2018), 7–25.
- Murko 1891** = Matija Murko, Enklitike v slovenščini. Oblikoslovje in skladnja, *Letopis Matice slovenske za leto 1891*, Ljubljana: Matica slovenska, 1891, 1–65.
- Murko 1892** = Matija Murko, Enklitike v slovenščini. II. del: skladnja, *Letopis Matice slovenske za leto 1892*, Ljubljana: Matica slovenska, 1892, 1–36.
- Orešnik 1983** = Janez Orešnik, Slovenske breznaglasnice se vedejo predvsem kot proklitike, *Jezik in slovstvo* 29.4 (1983), 129.
- Orešnik 1985** = Janez Orešnik, O desnem izpustu proklitičnih-enklitičnih naslonk, *Jezik in slovstvo* 30.5 (1985), 145–147.
- Pogorelec 2021** = Breda Pogorelec, *Veznik v slovenščini*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2021.
- Rath 2018** = Alexander Rath, Skladenjski položaj prvine *pa* pri prevajanju v nemščino, *Jezik in slovstvo* 63.2–3 (2018), 237–244.
- Smolej 2021** = Mojca Smolej, Normiranje besednega reda slovenskega knjižnega jezika – začetna stava naslonk, *Jezik in slovstvo* 66.2 (2021), 67–80.
- Štarkl 2023** = Ema Štarkl, *Podredni velelni stavki v slovenščini kot prikriti subjunktivi*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.
- Toporišič 1982** = Jože Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana: DZS, 1982.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2004** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2004.
- Zuljan Kumar 2019** = Danila Zuljan Kumar, Word order in Slovene dialectal discourse, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 12 (2019), 53–74.
- Žele 2016a** = Andreja Žele, Odvisniki v slovenščini: vsebinski odvisniki in nepravi prislovnodoločilni odvisniki, *Slavistična revija* 64.2 (2016), 81–94.
- Žele 2016b** = Andreja Žele, O razlikah med priredno in podredno izraženim razmerjem, *Jezikoslovni zapiski* 22.2 (2016), 31–43.
- Žele 2018** = Andreja Žele, O aktualnostnočlenitveni stavi v slovenščini, *Jezik in slovstvo* 63.2–3 (2018), 59–73.

## SUMMARY

### The Position of the Clitic String in the Conjunction Clause in the Slovenian Multi-Clause Sentence

This article focuses on the position of the clitic string in relation to the conjunction: in Slovenian, the clitic string is placed in the first or second position in the clause, but most conjunctions affect it by placing it immediately after them. This applies to all subordinating conjunctions, even if they introduce non-subordinating relations. Some coordinate conjunctions have no effect on the position of the clitic string, indicating

greater independence of the clause in which the clitic string is placed. A corpus survey showed that most coordinate conjunctions show variation in the position of the clitic string; it can be placed immediately after the conjunction or after the first constituent (i.e., in second position). If the clitic is stressed, it is accented and therefore does not behave like a clitic; this phenomenon occurs in some stylistically marked examples, such as proverbs and poems.



IVANA MATAS IVANKOVIĆ – GORANKA BLAGUS BARTOLEC

PRIJEDLOŽNO-PADEŽNI IZRAZI U KOORDINACIJI  
U HRVATSKOME

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.03](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.03)**Predložnosklonski izrazi v priredju v hrvaščini**

V prispevku so analizirane predložnosklonske zveze, ki jih povezuje priredni veznik *i* 'in'. Strukturno-semantična analiza je bila opravljena na primerih najpogostejših predložnosklonskih izrazov, pridobljenih iz korpusa hrWaC kot stalnih izrazov. Posebna pozornost je namenjena predložnim besednim zvezam z enakim predlogom, ki se ponavlja, in tistim, v katerih je drugi predlog izpuščen (npr. *u jednom i u drugom* : *u jednom i drugom* 'v enem in v drugem' : v enem in drugem'). Posebej izpostavljen je tudi poudarjeni *i*, ki se ponavlja pred vsako predložno frazo.

**Ključne besede:** hrvaški jezik, priredje, priredni veznik *i*, poudarjeni *i*, predložnosklonski izrazi

**Prepositional Phrases in Coordination in Croatian**

The paper analyzes Croatian prepositional phrases with the conjunction *i* 'and'. Using the hrWaC corpus to search for examples, the most frequent examples were analyzed structurally and semantically. Special attention is paid to prepositional phrases with the same preposition that is repeated and prepositional phrases in which the second preposition is omitted (e.g., *u jednom i u drugom* : *u jednom i drugom* 'in one and in the other' : in one and the other'), as well as to emphatic *i*, which is repeated before each prepositional phrase.

**Keywords:** Croatian, coordination, coordinating conjunction *i*, emphatic *i*, prepositional phrases

**1 Uvod**

Koordinacija se prema Siliću i Pranjkoviću (2007) odnosi na nezavisnosložene rečenice (npr. *Sjede u kavani i čitaju novine.*).<sup>1</sup> Zhang (2009) koordinirani kompleks

**Ivana Matas Ivanković** ■ Institut za hrvatski jezik, Zagreb ■ [imatas@ihjj.hr](mailto:imatas@ihjj.hr) ■

 <https://orcid.org/0000-0002-9796-8346>

**Goranka Blagus Bartolec** ■ Institut za hrvatski jezik, Zagreb ■ [gblagus@ihjj.hr](mailto:gblagus@ihjj.hr) ■

 <https://orcid.org/0000-0002-3577-7026>

Ovaj rad financirala je Hrvatska zaklada za znanost projektima HRZZ-IP-2022-10-6867 i HRZZ-IP-2022-10-7697.

- 1 »Nezavisnosloženim (koordiniranim) rečenicama nazivaju se složene rečenice u kojima surečenice čine cjelinu (jednu jedinicu), ali strukturno ne ovise jedna o drugoj, što znači da svaka od surečenica zadržava posebno rečenično ustrojstvo, odnosno da jedna surečenica u strukturnome smislu ne postaje sastavnim dijelom druge.« (Silić – Pranjković 2007: 321)



opisuje kao sintaktički konstituent koji se sastoji od dviju ili više jedinica (koje se nazivaju konjunki), a njegova je kategorija identična kategoriji barem jednog od konjunkata. Općenito, postoji element (čestica, klitika, afiks) koji povezuje konjunkte. Takav se element naziva koordinator, koji se dalje može klasificirati kao konjunktivni (npr. *and* 'i'), disjunktivni (npr. *or* 'ili') i adverzativni koordinator (npr. *but* 'ali').<sup>2</sup> Toporišić (2000) razlikuje čak sedam vrsta koordinacije: kopulativnu, gradacijsku, disjunktivnu, adverzativnu, kauzalnu, eksplikativnu i konsekvativnu,<sup>3</sup> dok se koordinirana struktura u Traskovu rječniku (2005: 166) opisuje kao:

[g]ramatička struktura koja se sastoji od dviju ili više jedinica jednake razine, spojenih vezujućom riječi. U engleskom i u hrvatskom koordinirana se struktura većinom sastoji od gramatičkih jedinica povezanih **veznicima** kao što su *i* ili *ili*. U pravilu, dvije ili više **združenih** (eng. *conjoined*) ili **spojenih povezanih** jedinica (eng. *conjuncts*) moraju pripadati istim **sintaktičkim kategorijama**. Evo nekoliko primjera u kojima je koordinirana struktura izdvojena zagrada, kao i njezine sastavne povezane jedinice: [[*Suzana*] i [*njezini roditelji*]] *dolaze* (združene imenske skupine); *Suzana* [[*se svukla*] i [*otuširala*]] (združene glagolske skupine); *Mađarski se govori* [[*u Mađarskoj*], [*u velikom dijelu Rumunjske*] i [*u dijelu Hrvatske*]] (združene prijedložne skupine); *Vozi li ona* [[*dobro*] ili [*loše*]]? (združeni prilozi).

Prema navedenom opisu u koordinirane strukture ubrajaju se i združeni prijedložno-padežni izrazi koji podrazumijevaju pripadnost istim sintaktičkim kategorijama. U ovom radu proučavaju se prijedložno-padežni izrazi povezani veznikom *i* koji je tipičan i najfrekventniji koordinacijski veznik.<sup>4</sup> Prema ŠKRJ-u veznik *i* »1. **a.** povezuje riječi, označuje pridruživanje, dodavanje [*ja ~ ti; pas ~ mačka*] **b.** zatvara niz u kojemu se nabraja [*ja, ti, on ~ ona*] **c.** u ekspresivnome nabranju naglašuje svaku riječ u nizu [*Nakupovala je ~ haljina, ~ cipela, ~ svakakvih stvari.*]; sin. *te*; ant. *ni, niti* **d.** povezuje dvije iste riječi naglašujući njihovo značenje [*On priča ~ priča, nikad kraja.*]; sin. *pa, te* **e.** označuje zbrajanje [*dva ~ tri*].« Koordinacija se uglavnom obrađuje u kontekstu složenih rečenica (usp. Silić – Pranjeković 2007: 319–328; Belaj – Tanacković Faletar 2020: 15–158), dok je koordinacija na sintagmatskoj razini, kojoj pripadaju prijedložno-padežni izrazi, slabo

2 »A coordinate complex is a syntactic constituent consisting of two or more units (called conjuncts), and its category is identical to that of at least one of the conjuncts.[1] Generally, there is an element (particle, clitic, affix) to link the conjuncts. Such an element is called a coordinator, which can be further classified as a conjunctive (e.g. *and*), disjunctive (e.g. *or*), and adversative coordinator (e.g. *but*).« (Zhang 2009: 9)

3 »Glede na to, v kakšnem razmerju so si deli prirednosti (dalje jih imenujemo kar priredje), ločimo sedem vrst priredij: 1. vezalno (kopulativno), 2. stopnjevalno (gradacijsko), 3. ločno (disjunktivno), 4. protivno (adverzativno), 5. vzročno (kauzalno), 6. pojasnjevalno (eksplikativno) in 7. sklepalno (konsekvativno).« (Toporišić 2000: 646)

4 U hrWaC-u se *i* pojavljuje 44 774 436 puta, *pa* 3 082 784 puta, *te* 4 067 548, *ni* 1 634 773, *niti* 670 672 *te ili* 3 895 093 puta. Korpusna pretraga istim regularnim izrazom prijedložno-padežnih izraza među kojima je suprotni veznik pokazuje da oni ne povezuju susjedne prijedložno-padežne izraze, nego rečenice: ... *stoga smo Vam uvijek spremni ponuditi jedno od njih a na Vama je da samo izrazite svoje želje*.

opisana u hrvatskome, te je cilj ovog rada izdvojiti glavna obilježja prijedložnih spojeva povezanih koordinacijskim veznikom *i* na temelju primjera iz korpusa.

## 2 METODOLOGIJA

Analiza je rađena na temelju potvrda iz korpusa hrWaC, koji je javno dostupan u alatu NoSketch Engine te sadržava najveći broj pojava (više o korpusu usp. Ljubešić – Klubička 2014). Uzeto je prvih 200 primjera koji su dobiveni pretragom s pomoću regularnog izraza `[tag="S.*"][]{1}[lemma="i"][][tag="S.*"][]`, te su tako dobivene konstrukcije koje na prvome mjestu imaju prijedlog, zatim jednu riječ pa veznik *i* iza kojega slijedi prijedlog i neka riječ. U pretragu su tako ušle i riječi koje nisu imenice. Konstrukcije su zatim poredane prema frekvenciji.<sup>5</sup> Tri su isključene iz popisa jer veznik *i* ne povezuje prijedložno-padežne izraze koji pripadaju istim sintaktičkim kategorijama (*prije godinu i po dana, između ostalog i zbog toga, među ostalim i zbog toga*). Također, u daljnju analizu nisu uključene konstrukcije s velikim početnim slovom koje je korpus izdvojio kao zasebne: *U dobru i u zlu, Na početku i na kraju te Krajem 19. i početkom 20.* s obzirom na to da su zabilježene i u obliku *u dobru i u zlu, na početku i na kraju i krajem 19. i početkom 20.*, a u analizu nije uzeto ni pet konstrukcija kao *za vrijeme i nakon utakmice, za vrijeme i poslije rata* jer je u njima izraz *za vrijeme* prijedložni izraz sa značenjem istovremenosti te mu u odnosu na ostale primjere nedostaje imenska riječ koja za njim slijedi (npr. *za vrijeme utakmice i nakon nje*). Tako je dobiven popis od 189 konstrukcija na kojima je provedena daljnja analiza. U ostatku rada donosi se (1) opis dobivenih rezultata, (2) rezultati usporedbe prijedložno-padežnih izraza u kojima se isti prijedlog ponavlja ispred obiju imenskih riječi s onima u kojima je prijedlog na drugome mjestu izostavljen te (3) usporedba konstrukcija u kojima se *i* pojavljuje samo između dvaju prijedložno-padežnih izraza s onima u kojima se *i* pojavljuje i ispred prvoga i ispred drugoga prijedložno-padežnog izraza (emfatični *i*).

## 3 OPIS DOBIVENIH KONSTRUKCIJA

U većini primjera iz korpusa riječ je o konstrukcijama s istim prijedlogom – u 108 se ponavlja isti prijedlog te se izriče isti značenjski odnos između zavisnih riječi (*u jednom i u drugom, s jedne i s druge, u dobru i u zlu, u Hrvatskoj i u svijetu, na jednoj i na drugoj, u nas i u svijetu, za jedne i za druge*). Među njima dominira prijedlog *u*, koji se pojavljuje 43 puta, zatim slijede *na* (18 konstrukcija), *za* (18), s

<sup>5</sup> S pomoću opcije *Frequency > Make frequency list*, kao *Attribute* je odabrano *Word*, a kao *Position Node*.

(10), *kod* (6), *prema* (4), *od* (3), *po* (3), *o* (2) i *pred* (1). U 81 konstrukciji pojavljuju se različiti prijedlozi s istim ili različitim padežima (*kod nas i u svijetu, u svijetu i kod nas, u nama i oko nas...*), u kojima odnos među sastavnicama može biti i antoniman (*na posao i s posla*). Analiza konstrukcija pokazala je da riječi koje se kao kolokati zdesna pojavljuju iza prijedloga mogu biti i morfološki i sadržajno različite.

**Morfološka analiza** kolokata koji kao prvi zdesna dolaze iza prijedloga pokazuje da se kao zavisne riječi pojavljuju uglavnom riječi iste vrste koje imaju istu sintaktičku funkciju, npr.:<sup>6</sup>

- (a) imenice: *u proljeće i u jesen, u domovini i u inozemstvu, za muškarce i za žene, prema Bogu i prema čovjeku*;
- (b) zamjenice: *za tebe i za mene*;
- (c) pridjevi: *na hrvatskom i na engleskom*;
- (d) brojevi: *krajem 19. i početkom 20.*;
- (e) prilozi: *prema gore i prema dolje, na dugo i na široko*.<sup>7</sup>

Iznimka su primjeri kao:

- (f) *u Hrvatskoj i izvan nje, na terenu i izvan njega, krajem prošle i početkom ove, u svijetu i u nas, kod nas i u svijetu i kod nas i u inozemstvu*

u kojima se pojavljuju različite vrste riječi.

U primjerima *u Hrvatskoj i izvan nje, na terenu i izvan njega* imenica je na prvome mjestu, a zamjenica na drugome.<sup>8</sup> Obilježje da je zamjenica na drugom mjestu Zhang vidi kao potvrdu da se koordinirani kompleksi binarno granaju<sup>9</sup> te da nisu plitka struktura s višestrukim grananjem, odnosno da je prvi konjunkt strukturno viši od drugog.<sup>10</sup>

**Sadržajna (značenjska) analiza** prvoga kolokata zdesna od prijedloga pokazuje: (1) da se kod ponovljenih prijedloga prva i druga zavisna riječ uvijek razlikuju (*od tebe i od mene, u zemlji i u svijetu*), što je i očekivano jer bi se inače dobile dvije identične sastavnice; te su sastavnice često u komplementarnom (*na terenu i na tribinama*) ili antonimnom odnosu (*u ratu i u miru*); (2) kod različitih prijedloga najviše je konstrukcija u kojima su obje zavisne riječi iza prijedloga različite

6 U primjerima s pridjevima, brojevima i nekim zamjenicama česta je elipsa, tj. izostavljanje imenice koju određuju, npr. *na hrvatskom (jeziku) i na engleskom (jeziku)*.

7 Pravopis preporučuje sastavljeno pisanje tih priloga, *nadugo i naširoko*, a tako je i s izrazom *slijeva i zdesna* koji je ovdje zadanom pretragom u korpusu zabilježen kao *s lijeva i s desna*.

8 Osim u primjerima *kod nas i u svijetu i kod nas i u inozemstvu*.

9 »A well-cited argument for the binary-branching constituency of coordinate complexes is Blümel's (1914: 164) observation of a binding asymmetry in coordination. The first conjunct as a whole can be the antecedent of a pronoun in the second conjunct, but the second conjunct as a whole cannot be the antecedent of a pronoun in the first conjunct.« (Zhang 2009: 11)

10 »We can see that the two conjuncts are asymmetrical in binding: the first conjunct is structurally higher than the second one (...). Accordingly, the structure of coordinate complexes cannot be a flat multiple-branching one.« (Zhang 2009: 12)

i odnose se na različit sadržaj. To mogu biti različite imenice (46 konstrukcija): *na poslu i kod kuće, u školama i na fakultetima*. U nekoliko konstrukcija dolazi zamjenica i imenica: *kod nas i u svijetu, kod nas i u inozemstvu*, ili imenica i zamjenica: *u svijetu i kod nas*, gdje *kod nas* znači 'u našoj zemlji'. U ostalim konstrukcijama s različitim prijedlozima zavisne imenske riječi iza obaju prijedloga označavaju isti pojam koji može biti izražen:

- (a) imenicom koja se ponavlja: *na posao i s posla, s djecom i za djecu, u klubu i oko kluba, u školu i iz škole*;
- (b) zamjenicom koja se ponavlja: *u nama i oko nas, u sebi i oko sebe, oko nas i u nama, oko sebe i u sebi, u njemu i oko njega, prije svega i iznad svega*;
- (c) sa zamjenicom u drugom dijelu koja najčešće zamjenjuje imensku riječ u prvom dijelu: *u Hrvatskoj i izvan nje, na terenu i izvan njega, u klubu i oko njega, u školi i izvan nje*.

Među potvrđenim konstrukcijama ističe se velik broj prijedložno-padežnih izraza sa sastavnicama *jedan – drugi / jedni – drugi* kojima se izražava opreka između dvaju sadržaja: *na jednu i na drugu, s jednim i s drugim, od jednog i od drugog, od jednih i od drugih, u jednoj i u drugoj* (26 konstrukcija).<sup>11</sup> Uočene su i 22 konstrukcije koje među prvih 189 konstrukcija imaju i svoj simetrični parnjak s istim sastavnicama, ali različitim poretком sastavnica: npr. *za djecu i za odrasle – za odrasle i za djecu, u Hrvatskoj i u Sloveniji – u Sloveniji i u Hrvatskoj, u Zagrebu i u Splitu – u Splitu i u Zagrebu, na kopnu i na moru – na moru i na kopnu*.

Kad su sastavnica koordiniranih prijedložno-padežnih izraza imenice i/ili osobne zamjenice, njihovo je značenje uglavnom transparentno. Ti se izrazi prema značenju zavisnih imenskih riječi te prototipnih značenja prijedloga mogu svrstati u različita semantička polja: *prostor/mjesto (u nas i u inozemstvu, na nebesima i na zemlji, u Hrvatskoj i u Bosni, kod vas i kod nas, na terenu i na tribinama, na kopnu i na moru)*, vrijeme (*po noći i po danu, u ratu i u miru*), namjena (*za njih i za nas, za jednog i za drugog, za muškarce i za žene*), okolnosti (*u obrani i u napadu, u dobru i u zlu*), pripadnost (*kod jednog i kod drugog*), usmjerenost (*prema sebi i prema drugima*), odnos/društvo (*s Bogom i s ljudima, sa sobom i s drugima, pred Bogom i pred ljudima*) itd.

11 Obilježuje ih djelomično izostavljanje imenice (*na jednu i na drugu stranu*) ili potpuno izostavljanje imenice (*od jednih i od drugih*), kad je iz prethodnoga konteksta razumljivo na koji sadržaj upućuju (npr. ... *mogu razumjeti obje strane, jer sam svašta čuo od jednih i od drugih*.), pa se o takvoj uporabi u literaturi govori kao o neodređenim zamjenicama (Barić i dr. 1997: 208) ili o njihovu poimeničenju (usp. Marković 2012: 492). Barić i dr. (1997: 208) tumače: »Službu neodređene zamjenice imaju: [...] redni broj *drugi* kad ne znači položaj u redu nego je u suprotnosti s ličnim i pokaznim zamjenicama: ne ja, ne ti, ne ovaj, ne taj i sl., npr. *Ako nećeš ti, hoće d r u g i*. *Za sve su uvijek krivi d r u g i*, ili je u korelaciji s *jedan*, npr. *Jedni su otišli na sjever, d r u g i na jug*.«

Značenje prijedložno-padežnih izraza s pridjevima, pridjevnim zamjenicama ili brojevima (*s lijeve i s desne, u prvoj i u drugoj...*) ovisi o imenskoj riječi zdesna, primjerice izraz *s lijeve i s desne* najčešće označava prostor/mjesto (*s lijeve i s desne strane*), a izraz *u prvoj i u drugoj* može označavati ili vrijeme ili prostor (*u prvoj i u drugoj trudnoći/fazi/rubrici/rundi/rečenicu*). Značenje koordiniranih prijedložno-padežnih izraza sa sastavnicama *jedan i drugi* u jednini također ovisi o kontekstu na koji te sastavnice upućuju te ih je potrebno analizirati u široj sintaktičkoj okolini,<sup>12</sup> dok konstrukcije s množinskim oblicima *jedni i drugi* u koordinaciji najčešće označavaju dvije skupine osoba.

Neki prijedložno-padežni izrazi imaju obilježja frazema kao čvrstih sveza s cjelovitim (prenesenim) značenjem, npr. *po babi i po stričevima, na dugo i na široko, u svoje i u ime, u se i u svoje (kljuse)*.

### 3.1 Tipovi alternacija

Prijedložno-padežni izrazi povezani veznikom *i* mogu imati alternacije koje ne utječu na značenje, ali imaju stilsku vrijednost. Izdvajaju se dva tipa alternacija: izostavljanje ponovljenih sastavnica ili dodavanje sastavnica, koje odgovaraju dvjema tendencijama u jeziku. S jedne je strane uočljiva jezična ekonomičnost kao »značajka svih ljudskih jezika da neprestano nastoje uspostaviti ravnotežu (sintezu) između dviju suprotstavljenih sila koje u jeziku djeluju. To su s jedne strane komunikacijske potrebe (koje zahtijevaju što veći broj jedinica i što specifičnijih) i na drugoj strani prirodna ljudska inertnost i težnja za manjim naporom« (HE), a s druge redundancija ili zalihost kao »višak obavijesti u komunikaciji radi sigurnijega prenošenja obavijesti, sprječavanja nesporazuma i boljega nadzora nad prenošenjem obavijesti« (HE).

- (1) Izostavljanje dijela koji se ponavlja podrazumijeva:
  - (a) izostavljanje drugog prijedloga kod konstrukcija s ponovljenim prijedlozima (*u Zagrebu i u Splitu > u Zagrebu i Splitu*)
  - (b) izostavljanje imenske riječi kod konstrukcija s različitim prijedlozima i ponovljenom imenskom riječju (*u klubu i oko kluba > u i oko kluba, u školu i iz škole > u i iz škole*).<sup>13</sup> U eliptičnim konstrukcijama izostavlja se dio koji se ponavlja, odnosno koji se u obavijesnome smislu može shvatiti kao suvišan, ovdje je riječ o punoznačnoj sastavnici. Međutim, hrvatska normativistička literatura nije sklona takvim elipsama te preporučuje upotrebu obaju imenskih oblika, bilo u obliku ponavljanja iste riječi, bilo da na drugome mjestu

12 Npr., koordinirani prijedložno-padežni izraz *u jednom i u drugom* s obzirom na kolokate zdesna može označavati okolnost (*i u jednom i u drugom slučaju*), mjesto/prostor (*i u jednom i u drugom /poslu/mediju/području/filmu/smjeru*), vrijeme (*i u jednom i u drugom ratu*).

13 O izostavljanju imenske riječi vidi više u Petrović 2022.

dođe zamjenica, npr *u i oko kluba > u klubu i oko kluba/njega, u i iz škole > u školu i iz škole/nje*.<sup>14</sup>

- (2) Dodavanje podrazumijeva pojačavanje izraza još jednim *i* na početku prvoga prijedložno-padežnog izraza (npr. *u Zagrebu i u Splitu > i u Zagrebu i u Splitu, na posao i s posla > i na posao i s posla*). S aspekta razumijevanja taj je *i* zalihostan, međutim on ima svoju komunikacijsku vrijednost. Haspelmath (2007: 15–16) taj tip koordinacije naziva emfatičnom koordinacijom. Prema njemu mnogi jezici razlikuju normalnu koordinaciju kao što su *A i B, X ili Y* i ono što bi se moglo nazvati emfatičnom koordinacijom: *i A i B, ili X ili Y*. Razlika je u tome što je u emfatičnoj koordinaciji naglašeno da svaki koordinand pripada koordinaciji, a svaki se od njih razmatra zasebno.<sup>15</sup> U svjetlu emfatičnosti može se promatrati i ponavljanje prijedloga navedeno u **1a** (*u Zagrebu i u Splitu*) jer bi jezična ekonomičnost nalagala izostavljanje prijedloga (*u Zagrebu i Splitu*), pa se njegovo udvajanje može smatrati emfatičnim isticanjem.

## 4 DISKUSIJA

U ovom dijelu rada analizirat će se izostavljanje prijedloga ispred druge imenske riječi (*u Zagrebu i u Splitu > u Zagrebu i Splitu*) te pojačavanje izraza emfatičnim *i* (*u Zagrebu i u Splitu > i u Zagrebu i u Splitu*) kako bi se ustanovila raširenost u upotrebi *i* na ovom uzorku proučio odnos zalihosti i ekonomičnosti.

### 4.1 Izostavljanje drugog prijedloga

Kad se spajaju dva prijedložno-padežna izraza s istim prijedlogom, taj se prijedlog s obzirom na razumljivost sadržaja može izostaviti u drugom dijelu. Očekivalo se da će zbog jezične ekonomičnosti biti više primjera u kojima je drugi prijedlog izostavljen zbog potrebe za što sažetijim izrazom te da se u upotrebi izbjegava ponavljanje istih riječi ili izraza. Cilj nam je u ovom dijelu istraživanja bio utvrditi je li u hrvatskome proširenija upotreba s izostavljanjem prijedloga ili je češća upotreba s ponavljanjem prijedloga te postoje li neki razlozi za takve obrasce. Analiza je rađena na 108 konstrukcija iz korpusa s ponovljenim prijedlogom koje su izdvojene iz početnog popisa od 189 konstrukcija. Svaka konstrukcija s tog popisa pretražena je u korpusu i u obliku u kojemu se ne pojavljuje drugi prijedlog (*u subotu i u nedjelju > u subotu i nedjelju, u Hrvatskoj i u Sloveniji > u Hrvatskoj*

14 Usp. npr. »Budući da obvezno određuje padež imenskoj riječi ispred koje stoji, pogrešne su konstrukcije u kojima izostaje imenica iza prijedloga. U tim svezama (*s/sa i bez, s/sa ili bez*) svaki prijedlog traži svoju padežnu rekciju (*s/sa + I, bez + G*): \**Neki su došli s prijateljima, a neki bez* → *Neki su došli s prijateljima, a neki bez njih/prijatelja*.« (Barić i dr. 1999: 179)

15 Haspelmath koordinande određuje kao jedinice koordinacije, a koordinatore kao čestice ili afikse koji povezuju jedinice koordinacije.

*i Sloveniji*) te je zabilježen i uspoređen broj primjera za jednu i za drugu strukturu. U tablici 1 prikazani su rezultati poredani prema udjelu primjera s izostavljenim drugim prijedlogom (od većega prema manjem). S obzirom na različit broj primjera (npr. *u zemlji i (u) inozemstvu* pojavljuje se ukupno 3973 puta, a *kod vas i (kod) nas* ukupno 46 puta), uspoređivali su se omjeri (npr. od ukupno 3973 puta, konstrukcija *u zemlji i inozemstvu* s izostavljenim drugim prijedlogom pojavljuje se 3803 puta, tj. u 95,72 % primjera). Konstrukcije su zatim poredane prema postotku primjera s izostavljenim drugim prijedlogom.

**Tablica 1: Poredak konstrukcija prema udjelu izostavljenog prijedloga u ukupnom broju primjera**

| Konstrukcija                     | Broj primjera s ponovljenim prijedlogom | Broj primjera s izostavljenim drugim prijedlogom | Ukupan broj primjera | Udio primjera s izostavljenim drugim prijedlogom u ukupnom broju primjera (%) |
|----------------------------------|-----------------------------------------|--------------------------------------------------|----------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
| 1. u subotu i (u) nedjelju       | 77                                      | 1755                                             | 1832                 | 95,80                                                                         |
| 2. u zemlji i (u) inozemstvu     | 170                                     | 3803                                             | 3973                 | 95,72                                                                         |
| 3. u petak i (u) subotu          | 75                                      | 1270                                             | 1345                 | 94,42                                                                         |
| 4. za djecu i (za) odrasle       | 100                                     | 1280                                             | 1380                 | 92,75                                                                         |
| 5. u Hrvatskoj i (u) Sloveniji   | 52                                      | 661                                              | 713                  | 92,71                                                                         |
| 6. u Zagrebu i (u) Splitu        | 61                                      | 748                                              | 809                  | 92,46                                                                         |
| 7. na hrvatskom i (na) engleskom | 87                                      | 1014                                             | 1101                 | 92,10                                                                         |
| 8. u Hrvatskoj i (u) regiji      | 91                                      | 934                                              | 1025                 | 91,12                                                                         |
| 9. za sebe i (za) svoju          | 95                                      | 932                                              | 1027                 | 90,75                                                                         |
| 10. u Europi i (u) svijetu       | 130                                     | 1248                                             | 1378                 | 90,57                                                                         |
| 11. u SAD-u i (u) Europi         | 38                                      | 314                                              | 352                  | 89,20                                                                         |
| 12. u muškoj i (u) ženskoj       | 78                                      | 623                                              | 701                  | 88,87                                                                         |
| 13. za sebe i (za) svoje         | 160                                     | 1241                                             | 1401                 | 88,58                                                                         |
| 14. u Hrvatskoj i (u) BiH        | 165                                     | 1264                                             | 1429                 | 88,45                                                                         |
| 15. u zemlji i (u) svijetu       | 98                                      | 748                                              | 846                  | 88,42                                                                         |
| 16. na veliko i (na) malo        | 56                                      | 426                                              | 482                  | 88,38                                                                         |
| 17. u Europi i (u) Americi       | 46                                      | 347                                              | 393                  | 88,30                                                                         |
| 18. na sebe i (na) svoje         | 52                                      | 377                                              | 429                  | 87,88                                                                         |
| 19. u Hrvatskoj i (u) inozemstvu | 239                                     | 1707                                             | 1946                 | 87,72                                                                         |
| 20. u Splitu i (u) Zagrebu       | 71                                      | 507                                              | 578                  | 87,72                                                                         |
| 21. u Hrvatskoj i (u) Bosni      | 126                                     | 869                                              | 995                  | 87,34                                                                         |
| 22. u Sloveniji i (u) Hrvatskoj  | 51                                      | 349                                              | 400                  | 87,25                                                                         |

| Konstrukcija                       | Broj primjera s ponovljenim prijedlogom | Broj primjera s izostavljenim drugim prijedlogom | Ukupan broj primjera | Udio primjera s izostavljenim drugim prijedlogom u ukupnom broju primjera (%) |
|------------------------------------|-----------------------------------------|--------------------------------------------------|----------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
| 23. s lijeve i (s) desne           | 83                                      | 514                                              | 597                  | 86,10                                                                         |
| 24. u prvoj i (u) drugoj           | 54                                      | 332                                              | 386                  | 86,01                                                                         |
| 25. za žene i (za) muškarce        | 97                                      | 573                                              | 670                  | 85,52                                                                         |
| 26. u proljeće i (u) jesen         | 52                                      | 304                                              | 356                  | 85,39                                                                         |
| 27. u domovini i (u) inozemstvu    | 66                                      | 375                                              | 441                  | 85,03                                                                         |
| 28. sa sobom i (sa) svojim         | 45                                      | 250                                              | 295                  | 84,75                                                                         |
| 29. prema Bogu i (prema) bližnjemu | 83                                      | 457                                              | 540                  | 84,63                                                                         |
| 30. u teoriji i (u) praksi         | 53                                      | 277                                              | 330                  | 83,94                                                                         |
| 31. u Hrvatskoj i (u) Europi       | 88                                      | 436                                              | 524                  | 83,21                                                                         |
| 32. prema Bogu i (prema) čovjeku   | 43                                      | 202                                              | 245                  | 82,45                                                                         |
| 33. o sebi i (o) drugima           | 57                                      | 240                                              | 297                  | 80,81                                                                         |
| 34. u prvom i (u) drugom           | 127                                     | 530                                              | 657                  | 80,67                                                                         |
| 35. na lijevoj i (na) desnoj       | 38                                      | 153                                              | 191                  | 80,10                                                                         |
| 36. za muškarce i (za) žene        | 143                                     | 512                                              | 655                  | 78,17                                                                         |
| 37. za odrasle i (za) djecu        | 52                                      | 181                                              | 233                  | 77,68                                                                         |
| 38. za nas i (za) naše             | 43                                      | 149                                              | 192                  | 77,60                                                                         |
| 39. u Crkvi i (u) društvu          | 63                                      | 211                                              | 274                  | 77,01                                                                         |
| 40. u Hrvatskoj i (u) Srbiji       | 138                                     | 398                                              | 536                  | 74,25                                                                         |
| 41. prema sebi i (prema) drugima   | 157                                     | 430                                              | 587                  | 73,25                                                                         |
| 42. u domovini i (u) svijetu       | 62                                      | 169                                              | 231                  | 73,16                                                                         |
| 43. u Hrvatskoj i (u) svijetu      | 376                                     | 1006                                             | 1382                 | 72,79                                                                         |
| 44. po babi i (po) stričevima      | 49                                      | 131                                              | 180                  | 72,78                                                                         |
| 45. u tuzemstvu i (u) inozemstvu   | 41                                      | 105                                              | 146                  | 71,92                                                                         |
| 46. u Srbiji i (u) Hrvatskoj       | 75                                      | 190                                              | 265                  | 71,70                                                                         |
| 47. za majku i (za) dijete         | 75                                      | 187                                              | 262                  | 71,37                                                                         |
| 48. na sjeveru i (na) jugu         | 47                                      | 117                                              | 164                  | 71,34                                                                         |
| 49. s Bogom i (s) ljudima          | 54                                      | 125                                              | 179                  | 69,83                                                                         |
| 50. kod žena i (kod) muškaraca     | 52                                      | 119                                              | 171                  | 69,59                                                                         |
| 51. pred Bogom i (pred) ljudima    | 82                                      | 179                                              | 261                  | 68,58                                                                         |
| 52. u sebe i (u) svoje             | 273                                     | 548                                              | 821                  | 66,75                                                                         |
| 53. kod muškaraca i (kod) žena     | 131                                     | 248                                              | 379                  | 65,44                                                                         |

| Konstrukcija                      | Broj primjera s ponovljenim prijedlogom | Broj primjera s izostavljenim drugim prijedlogom | Ukupan broj primjera | Udio primjera s izostavljenim drugim prijedlogom u ukupnom broju primjera (%) |
|-----------------------------------|-----------------------------------------|--------------------------------------------------|----------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
| 54. u ratu i (u) miru             | 80                                      | 144                                              | 224                  | 64,29                                                                         |
| 55. s jedne i (s) druge           | 594                                     | 1067                                             | 1661                 | 64,24                                                                         |
| 56. kod publike i (kod) kritike   | 51                                      | 89                                               | 140                  | 63,57                                                                         |
| 57. na dugo i (na) široko         | 103                                     | 175                                              | 278                  | 62,95                                                                         |
| 58. za sebe i (za) druge          | 198                                     | 336                                              | 534                  | 62,92                                                                         |
| 59. na kopnu i (na) moru          | 154                                     | 259                                              | 413                  | 62,71                                                                         |
| 60. na moru i (na) kopnu          | 84                                      | 132                                              | 216                  | 61,11                                                                         |
| 61. u Crkvi i (u) svijetu         | 98                                      | 153                                              | 251                  | 60,96                                                                         |
| 62. sa jedne i (sa) druge         | 807                                     | 1255                                             | 2062                 | 60,86                                                                         |
| 63. za tebe i (za) mene           | 52                                      | 69                                               | 121                  | 57,02                                                                         |
| 64. s ove i (s) one               | 48                                      | 60                                               | 108                  | 55,56                                                                         |
| 65. na Istoku i (na) Zapadu       | 110                                     | 137                                              | 247                  | 55,47                                                                         |
| 66. u napadu i (u) obrani         | 82                                      | 102                                              | 184                  | 55,43                                                                         |
| 67. od tebe i (od) mene           | 43                                      | 53                                               | 96                   | 55,21                                                                         |
| 68. s jednima i (s) drugima       | 44                                      | 54                                               | 98                   | 55,10                                                                         |
| 69. sa sobom i (s) drugima        | 49                                      | 60                                               | 109                  | 55,05                                                                         |
| 70. u pozitivnom i (u) negativnom | 41                                      | 46                                               | 87                   | 52,87                                                                         |
| 71. u svijetu i (u) Hrvatskoj     | 211                                     | 223                                              | 434                  | 51,38                                                                         |
| 72. za jednu i (za) drugu         | 113                                     | 119                                              | 232                  | 51,29                                                                         |
| 73. u obrani i (u) napadu         | 195                                     | 196                                              | 391                  | 50,13                                                                         |
| 74. na jedno i (na) drugo         | 53                                      | 53                                               | 106                  | 50,00                                                                         |
| 75. u dobru i (u) zlu             | 645                                     | 635                                              | 1280                 | 49,61                                                                         |
| 76. na jednu i (na) drugu         | 76                                      | 73                                               | 149                  | 48,99                                                                         |
| 77. na vrhu i (na) dnu            | 48                                      | 43                                               | 91                   | 47,25                                                                         |
| 78. s jednim i (s) drugim         | 76                                      | 65                                               | 141                  | 46,10                                                                         |
| 79. na terenu i (na) tribinama    | 44                                      | 34                                               | 78                   | 43,59                                                                         |
| 80. od jednog i (od) drugog       | 75                                      | 57                                               | 132                  | 43,18                                                                         |
| 81. prema gore i (prema) dolje    | 52                                      | 39                                               | 91                   | 42,86                                                                         |
| 82. od jednih i (od) drugih       | 75                                      | 52                                               | 127                  | 40,94                                                                         |
| 83. u jednoj i (u) drugoj         | 182                                     | 124                                              | 306                  | 40,52                                                                         |
| 84. za jedan i (za) drugi         | 699                                     | 460                                              | 1159                 | 39,69                                                                         |

| Konstrukcija                   | Broj primjera s ponovljenim prijedlogom | Broj primjera s izostavljenim drugim prijedlogom | Ukupan broj primjera | Udio primjera s izostavljenim drugim prijedlogom u ukupnom broju primjera (%) |
|--------------------------------|-----------------------------------------|--------------------------------------------------|----------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
| 85. o jednom i (o) drugom      | 65                                      | 41                                               | 106                  | 38,68                                                                         |
| 86. za jedne i (za) druge      | 248                                     | 153                                              | 401                  | 38,15                                                                         |
| 87. kod jednih i (kod) drugih  | 148                                     | 88                                               | 236                  | 37,29                                                                         |
| 88. na jednoj i (na) drugoj    | 292                                     | 170                                              | 462                  | 36,80                                                                         |
| 89. na početku i (na) kraju    | 430                                     | 234                                              | 664                  | 35,24                                                                         |
| 90. s lijeva i (s) desna       | 92                                      | 50                                               | 142                  | 35,21                                                                         |
| 91. za jedno i (za) drugo      | 221                                     | 115                                              | 336                  | 34,23                                                                         |
| 92. na jednom i (na) drugom    | 147                                     | 66                                               | 213                  | 30,99                                                                         |
| 93. u svoje i (u) ime          | 110                                     | 49                                               | 159                  | 30,82                                                                         |
| 94. u jednom i (u) drugom      | 707                                     | 306                                              | 1013                 | 30,21                                                                         |
| 95. u nas i (u) inozemstvu     | 37                                      | 16                                               | 53                   | 30,19                                                                         |
| 96. kod jednog i (kod) drugog  | 84                                      | 32                                               | 116                  | 27,59                                                                         |
| 97. za jednog i (za) drugog    | 46                                      | 16                                               | 62                   | 25,81                                                                         |
| 98. po danu i (po) noći        | 153                                     | 50                                               | 203                  | 24,63                                                                         |
| 99. za nas i (za) njih         | 45                                      | 14                                               | 59                   | 23,73                                                                         |
| 100. po noći i (po) danu       | 44                                      | 12                                               | 56                   | 21,43                                                                         |
| 101. za njega i (za) nas       | 45                                      | 10                                               | 55                   | 18,18                                                                         |
| 102. na nebu i (na) zemlji     | 245                                     | 47                                               | 292                  | 16,10                                                                         |
| 103. u se i (u) svoje          | 207                                     | 33                                               | 240                  | 13,75                                                                         |
| 104. za njih i (za) nas        | 51                                      | 8                                                | 59                   | 13,56                                                                         |
| 105. na nebesima i (na) zemlji | 106                                     | 11                                               | 117                  | 9,40                                                                          |
| 106. kod vas i (kod) nas       | 42                                      | 4                                                | 46                   | 8,70                                                                          |
| 107. u nas i (u) svijetu       | 266                                     | 18                                               | 284                  | 6,34                                                                          |
| 108. u svijetu i (u) nas       | 135                                     | 2                                                | 137                  | 1,46                                                                          |

Prikaz u tablici 1 potvrđuje tezu o ekonomičnosti – prevladava izostavljanje prijedloga: ukupno 73 konstrukcije (od 108) pojavljuju se češće s izostavljenim prijedlogom nego s ponovljenim. Najveća razlika u korist izostavljenih prijedloga pokazala se u ovim konstrukcijama (prvih 10 na popisu): *u subotu i nedjelju, u zemlji i inozemstvu, u petak i subotu, za djecu i odrasle, u Hrvatskoj i Sloveniji, u Zagrebu i Splitu, na hrvatskom i engleskom, u Hrvatskoj i regiji, za sebe i svoju, u Europi i svijetu.*

Konstrukcija *na jedno i na drugo* pojavljuje su u jednakom broju kao *na jedno i drugo*.

Ukupno 34 konstrukcije pokazuju jezičnu zalihost jer se češće pojavljuju s ponovljenim prijedlogom, iako ponavljanje nije nužno s obzirom na to da je s aspekta razumijevanja dovoljan samo prvi prijedlog. Najveća je razlika u konstrukciji: *u svijetu i u nas*, koja se 135 puta pojavljuje s ponovljenim prijedlogom, a samo 2 puta s izostavljenim prijedlogom: *u svijetu i nas*. Po omjeru zatim slijede konstrukcije (u tablici 1 od 107. do 99.): *u nas i u svijetu, kod vas i kod nas, na nebesima i na zemlji, za njih i za nas, u se i u svoje, na nebu i na zemlji, za njega i za nas, po noći i po danu, za nas i za njih*. Pregled pojedinačnih konstrukcija u kojima je veći broj ponovljenih prijedloga u odnosu na izostavljeni pokazuje sljedeće:

- (a) U 15 konstrukcija pojavljuje se *jedan – drugi*: npr. *na jednu i na drugu, s jednim i s drugim, od jednog i od drugog*. Već samo pojavljivanje obiju sastavnica *jedan i drugi* u takvim svezama može se smatrati naglašavanjem jer bi umjesto konstrukcija s *jedan – drugi* kraće i sadržajno jednako informativne bile konstrukcije s brojevnim riječima *oba, oboje, obojica* i sl., npr. umjesto *Mislim da je žuti karton za jednog i za drugog bilo najpravednije rješenje...* kraće i ekonomičnije bilo bi *Mislim da je žuti karton za obojicu bilo najpravednije rješenje...* U tom smislu i ponavljanje prijedloga u tim konstrukcijama može se smatrati stilskim naglašavanjem jer drugi prijedlog na obavijesnoj razini ne nosi novi sadržaj.
- (b) U pet konstrukcija u drugom je dijelu osobna zamjenica: *za nas i za njih, za njega i za nas, za njih i za nas, kod vas i kod nas; u svijetu i u nas*. Osobne zamjenice jednosložni su oblici sa silaznim naglaskom, te često dolaze i kao nenaglašene riječi jer im se naglasak pomiče na riječ ispred njih. Budući da je veznik *i* prednaglasnica, ponavljanjem prijedloga ispred druge zamjenice otvara se i mjesto za naglasak čime se postiže jednaka izgovorna vrijednost koordiniranih izraza lijevo i desno od kordinacijskog veznika *i*.
- (c) Neke konstrukcije čvrste su i ustaljene sveze koje imaju stilsku vrijednost (*u dobru i u zlu, na početku i na kraju, na nebu i na zemlji, po danu i po noći*). Korpusna pretraga pokazuje da je ponavljanje prijedloga rjeđe nego upotreba pojedinačnog prijedloga s izostavljenim drugim prijedlogom. Ponavljanje prijedloga nema obavijesnu vrijednost, ali ima stilsku funkciju i pridonosi ekspresivnosti iskaza te oba prijedložna izraza u koordinaciji imaju jednaku naglasnu vrijednost. Ponavljanje veznika Haspelmath opisuje kao emfatičnu koordinaciju, pa bi se slijedom toga kod ponavljanja prijedloga moglo govoriti o emfatičnoj upotrebi prijedloga. Svaki prijedložno-padežni izraz sastoji se prototipno od prijedloga i imenske riječi pa je izostavljanje prijedloga otklon od incijalnog izraza i rezultat jezične ekonomije koja, kako pokazuju primjeri, ipak prevladava. Ponavljanje prijedloga posljedica je želje za isticanjem (no uzimajući u obzir inicijalni izraz koji uključuje

prijedlog, to je isticanje možda slabije izraženo nego kod emfatičnog *i*, koji se prototipno uopće ne nalazi na početku sveze, nego je njegovo pojavljivanje isključivo rezultat želje za isticanjem).

## 4.2 Emfatična koordinacija

Prema Haspelmathu (usp. 2007: 15–16) europski jezici imaju monosindetski oblik A koordinator-B za normalnu koordinaciju i bisindetski oblik koordinator-A koordinator-B za emfatičnu koordinaciju. Dva koordinatora (kao što su u engleskom *both... and, either... or*) često se nazivaju korelativnim koordinatorima u takvim emfatičnim konstrukcijama jer se barem jedan od njih ne može pojaviti bez drugoga. U emfatičnoj koordinaciji nije neuobičajeno da oba koordinatora imaju isti oblik i da su identični pojedinačnom koordinatoru (npr. u ruskom *i... i* u usporedbi s pojedinačnim *i*, u talijanskom *e... e* u usporedbi s pojedinačnim *e*). U nekim jezicima samo je drugi koordinator identičan pojedinačnom koordinatoru (npr. u engleskome *both... and* u usporedbi s pojedinačnim *and*), a rjeđe su dva koordinatora identična jedan drugomu, ali nisu identična pojedinačnom koordinatoru (npr. u mađarskom *mind... mind* u usporedbi s pojedinačnim *és*).<sup>16</sup>

Prema Haspelmathovoj podjeli hrvatski se ubraja u skupinu jezika u kojoj se pojedinačni koordinator *i* pojavljuje i u udvojenom obliku *i ... i* (*i kod jednih i kod drugih*). Kako bi se dobio uvid u proširenost emfatičnog *i* u koordinaciji prijedložno-padežnih izraza, u daljnjoj analizi uspoređena je upotreba pojedinačnog *i* i ponovljenog *i* tako da je za svaku konstrukciju napravljena usporedba broja primjera s pojedinačnim *i* i broja primjera s ponovljenim *i*, tj. zabilježeno je koliko se puta određena konstrukcija u korpusu pojavljuje bez emfatičnog *i* (npr. *kod jednih i kod drugih*) i s emfatičnim *i* (npr. *i kod jednih i kod drugih*). S obzirom na različit broj primjera (npr. *u nas i u inozemstvu* pojavljuje se 37 puta, a *sa jedne i sa druge* 807 puta), i ovdje su u izračun uzimani omjeri (npr. od ukupno 37 puta oblik *u nas i u inozemstvu* pojavljuje se 31 put, a *i u nas i u inozemstvu* šest puta, što znači da se u ukupnom broju primjera ponovljeni *i* pojavljuje u 16,22 % primjera). Ti su brojevi stavljeni u omjer te su poredani po postotku emfatičnog *i*. Taj je postupak zatim napravljen i na konstrukcijama s različitim prijedlozima.

### 4.2.1 Usporedba emfatičnog *i* uz ponovljene i različite prijedloge

Usporedba broja primjera emfatičnog *i* uz ponovljene i različite prijedloge pokazuje da je omjer konstrukcija s emfatičnim *i* veći u skupini s ponovljenim prijedlozima. Tako se raspon kod ponovljenih prijedloga kretao od 93,9 % (*i kod jednih i kod drugih*, koji se u tom obliku pojavljuje 139 puta, a kao *kod jednih i kod drugih* devet puta) do 0 % (za dvije konstrukcije koje se ne pojavljuju s emfatičnim *i*, tj.

<sup>16</sup> Takve konstrukcije postoje i u hrvatskome, npr. *i... i, ni... ni, niti... niti*, i u slovenskome *ni... niti, ali... ali, bodisi... bodisi* itd.

pojavljuju se samo kao *u tuzemstvu i u inozemstvu te na dugo i na široko*), a srednja vrijednost svih postotaka s emfatičnim *i* iznosi 42,75 %.

Raspon se kod različitih prijedloga kretao od 35,1 % (za konstrukciju *na selu i u gradu*, koja se u tom obliku pojavljuje 24 puta, a kao *i na selu i u gradu* 13 puta) do 0 % (za 23 konstrukcije koje nisu zabilježene s emfatičnim *i*) sa srednjom vrijednošću svih postotaka s emfatičnim *i* 7,65 %.

Iz navedenih podataka vidljivo je da se emfatični *i* češće pojavljuje uz ponovljene prijedloge: ponavljanje prijedloga u korelaciji je s ponavljanjem koordinatora *i*. Prema Haspelmathu (2007: 15) u takvoj je koordinaciji naglašeno da svaki koordinand pripada koordinaciji i da se svaki od njih promatra odvojeno. Prvi *i* tako ima isključivo stilsku vrijednost naglašavanja jer dolazi na početku izraza te ispred sebe nema istu sintaktičku kategoriju koju bi povezivao s ostatkom. Drugi *i* povezuje prijedložno-padežne izraze, ali u paru s prvim *i*, osim funkcije povezivanja, dobiva i stilsku funkciju isticanja, a ponavljanjem se postiže i ritmičnost.

#### 4.2.1.1 Emfatični *i* uz ponovljene prijedloge

Među konstrukcijama u kojima prevladava emfatični *i* dominiraju one s *jedan i drugi*. U tablici 2 prikazano je prvih 15 konstrukcija po udjelu primjera s emfatičnim *i*, u kojima je vidljivo da samo jedna konstrukcija ((*i*) u *prvoj i u drugoj*) ne odgovara tomu opisu jer je riječ o rednim brojevima.

**Tablica 2:** Prvih 15 konstrukcija s ponovljenim prijedlozima prema udjelu primjera s emfatičnim *i*

| Konstrukcija                    | Ukupan broj primjera | Broj primjera bez emfatičnog <i>i</i> | Broj primjera s emfatičnim <i>i</i> | Udio primjera s emfatičnim <i>i</i> (%) |
|---------------------------------|----------------------|---------------------------------------|-------------------------------------|-----------------------------------------|
| 1. (i) kod jednih i kod drugih  | 148                  | 9                                     | 139                                 | 93,92                                   |
| 2. (i) za jednu i za drugu      | 113                  | 7                                     | 106                                 | 93,81                                   |
| 3. (i) s jednim i s drugima     | 44                   | 3                                     | 41                                  | 93,18                                   |
| 4. (i) za jedno i za drugo      | 221                  | 16                                    | 205                                 | 92,76                                   |
| 5. (i) za jedan i za drugi      | 699                  | 57                                    | 642                                 | 91,85                                   |
| 6. (i) u jednoj i u drugoj      | 182                  | 15                                    | 167                                 | 91,76                                   |
| 7. (i) za jedne i za druge      | 248                  | 21                                    | 227                                 | 91,53                                   |
| 8. (i) u prvoj i u drugoj       | 54                   | 5                                     | 49                                  | 90,74                                   |
| 9. (i) na jedno i na drugo      | 53                   | 5                                     | 48                                  | 90,57                                   |
| 10. (i) u jednom i u drugom     | 707                  | 71                                    | 636                                 | 89,96                                   |
| 11. (i) s jednim i s drugim     | 76                   | 8                                     | 68                                  | 89,47                                   |
| 12. (i) kod jednog i kod drugog | 84                   | 9                                     | 75                                  | 89,29                                   |
| 13. (i) o jednom i o drugom     | 65                   | 7                                     | 58                                  | 89,23                                   |
| 14. (i) za jednog i za drugog   | 46                   | 5                                     | 41                                  | 89,13                                   |
| 15. (i) na jednom i na drugom   | 147                  | 21                                    | 126                                 | 85,71                                   |

Ponavljjanje i veznika *i* i prijedloga može se smatrati rezultatom stilskog naglašavanja jer je u obavijesnom smislu redundantno i jedno i drugo. To potvrđuje i činjenica da se među konstrukcijama s ponovljenim prijedlogom i s emfatičnim *i* po učestalosti izdvajaju konstrukcije *s jedan i drugi*, koje se i tako mogu promatrati kao naglašeno isticanje elemenata koordinacije u odnosu na kraću i jezično ekonomičniju alternativu *s oba/obje/oboje* (umjesto *I na jedno i na drugo odgovara negativno*. moglo bi se kraće reći *Na oboje odgovara negativno*).

S druge strane, konstrukcije izdvojene u tablici 3 pojavljuju se s emfatičnim *i* samo jednom (npr. *sa sobom i sa svojim*, *u se i u svoje*, *u sebe i u svoje*, kod kojih prva zamjenica ima imeničku funkciju, a druga pridjevnju ili nijednom (*u tuzemstvu i u inozemstvu*, *na dugo i na široko*).

**Tablica 3: Konstrukcije koje se s emfatičnim *i* pojavljuju jednom ili nijednom**

| Konstrukcija                  | Ukupan broj primjera | Broj primjera bez emfatičnog <i>i</i> | Broj primjera s emfatičnim <i>i</i> | Udio primjera s emfatičnim <i>i</i> (%) |
|-------------------------------|----------------------|---------------------------------------|-------------------------------------|-----------------------------------------|
| 1. (i) sa sobom i sa svojim   | 45                   | 44                                    | 1                                   | 2,22                                    |
| 2. (i) u se i u svoje         | 207                  | 206                                   | 1                                   | 0,48                                    |
| 3. (i) u sebe i u svoje       | 273                  | 272                                   | 1                                   | 0,37                                    |
| 4. u tuzemstvu i u inozemstvu | 41                   | 41                                    | 0                                   | 0                                       |
| 5. na dugo i na široko        | 103                  | 103                                   | 0                                   | 0                                       |

Primjeri uz koje se emfatično *i* pojavljuje samo jednom netipični su primjeri jer prva i druga zavisna riječ ne pripadaju istoj vrsti, a pregled primjera pokazuje da prva, povratna zamjenica često pripada kolokaciji *sam sa sobom* (*Danas sam zadovoljna sama sa sobom i sa svojim rezultatima...*) te da se dio s povratno-posvojnjom zamjenicom može protumačiti kao specifikacija, uže određenje povratne zamjenice (*Ljudi iz daleko težih početnih pozicija čine čuda sa sobom i sa svojim životom.*, *Korist masaže za roditelje je u tome što postaju sigurniji u sebe i u svoje postupanje s djetetom, pogotovo ako je to prvo dijete.*). Slijed *u se i u svoje* dio je frazema *uzdati se u se i u svoje kljuse* i njegovih izvedenica (*Inače, za duži sezonski posao još uvijek vrijedi uzrečica “uzdaj se u se i u svoje kljuse”...*, *Ne mogu reći da nisam vjernik (ako ništa drugo - vjerujem u se i u svoje kljuse...)*). Pregled primjera s *u tuzemstvu i u inozemstvu* pokazuje da oni uglavnom potječu iz novina (vjerojatno iz komentara), te im je u prvom planu objašnjavanje i ne očekuje se stilizacija (*Takovim bi se potezom pravovremeno i ozakonjeno svim državljanima RH u tuzemstvu i u inozemstvu dala kvalitetna informacija...*), ili pripadaju administrativno-pravnim tekstovima (*Ukupni dohodak je ukupni iznos dohotka podnositelja zahtjeva i dohotka članova njegova kućanstva, ostvaren u tuzemstvu i u inozemstvu sukladno propisima o oporezivanju dohotka.*). *Na dugo i na široko*

frazem je koji je zabilježen samo u tom obliku, odnosno bez početnog *i* (*A sebe će na dugo i na široko bez pol problema hvaliti i hvaliti i hvaliti...*).

#### 4.2.1.2 Emfatični *i* uz različite prijedloge

U skupini s različitim prijedlozima po omjeru primjera s emfatičnim *i* i bez njega općenito je manji broj primjera s emfatičnim *i* te je veći broj konstrukcija koje uopće nemaju emfatičnu koordinaciju. Od svih pregledanih konstrukcija (189) nema potvrde za 25 konstrukcija s emfatičnim *i*. Od toga se 23 konstrukcije koje nemaju svoj parnjak s emfatičnim *i* nalaze u skupini s različitim prijedlozima (npr. u korpusu nisu zabilježene konstrukcije *i krajem prošle i početkom ove, i na način i pod uvjetima, i krajem kolovoza i početkom rujna, i na način i po postupku, i s djecom i za djecu, i oko sebe i u sebi, i iz rada i po osnovi, i krajem svibnja i početkom lipnja, i krajem 19. i početkom 20., i u prizemlju i na prvom, i s nama i u nama...*).<sup>17</sup> Među tim konstrukcijama izdvajaju se one koje u sastavu imaju *krajem i početkom* te su u tablici 4 izdvojene sve konstrukcije s tim sastavnicama. Od 12 konstrukcija čak devet ih uopće nije zabilježeno s emfatičnim *i*, a samo tri ih ima emfatično *i* samo u jednom ili dvama primjerima (*i krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih, i krajem srpnja i početkom kolovoza, i krajem osamdesetih i početkom devedesetih*).

**Tablica 4: Konstrukcije koje u sastavu imaju *krajem i početkom***

| Konstrukcija                                   | Ukupan broj primjera | Broj primjera s emfatičnim <i>i</i> |
|------------------------------------------------|----------------------|-------------------------------------|
| 1. krajem 19. i početkom 20.                   | 339                  | 0                                   |
| 2. krajem prošle i početkom ove                | 119                  | 0                                   |
| 3. krajem osamdesetih i početkom devedesetih   | 128                  | 1                                   |
| 4. krajem kolovoza i početkom rujna            | 90                   | 0                                   |
| 5. krajem srpnja i početkom kolovoza           | 81                   | 1                                   |
| 6. krajem svibnja i početkom lipnja            | 74                   | 0                                   |
| 7. krajem 17. i početkom 18.                   | 55                   | 0                                   |
| 8. krajem rujna i početkom listopada           | 53                   | 0                                   |
| 9. krajem lipnja i početkom srpnja             | 55                   | 0                                   |
| 10. krajem 18. i početkom 19.                  | 61                   | 0                                   |
| 11. krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih | 56                   | 2                                   |
| 12. krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih  | 50                   | 0                                   |

<sup>17</sup> U skupini s ponovljenim prijedlogom nisu zabilježene samo dvije konstrukcije s emfatičnim *i*, a to su: *i u tuzemstvu i u inozemstvu* te *i na dugo i na široko*.

Specifična semantika te rijetka upotreba ponovljenog *i* pokazuje da konstrukcije s *krajem* i *početkom* treba promatrati kao višerječne jedinice, tj. čvrste sveze koje se sastoje od dvaju dijelova jedinstvene semantike i u čiji sastav ulazi prijedlog, a pravo značenje ostvaruju tek kao cjelina. »U sveze se ubrajaju i primjeri kao *nastati krajem 19. i početkom 20. stoljeća*. Iako je riječ o nekoj vrsti nabiranja, tj. o vremenskom razdoblju koje obuhvaća i kraj jednoga i početak drugoga vremenskog odsječka, njihova semantika zapravo je jedinstvena, odnosi se na razdoblje prije i nakon neke granice (u ovom primjeru oko 1900. godine), a izostavljanje bilo kojeg dijela dovodi do promjene značenja.« (Matas Ivanković 2016: 553)

## 5 ZAKLJUČAK

U ovom radu na sintagmatskoj razini analizirani su koordinirani prijedložno-padežni izrazi povezani veznikom *i* s obzirom na to da se koordinacija opisuje najčešće na rečeničnoj razini. Posebno su razmatrana dva aspekta: ponavljanje prijedloga i ponavljanje koordinatora *i*. Usporedba konstrukcija u kojima se prijedlog pojavljuje samo jednom i onih u kojima se ponavlja isti prijedlog pokazuje dominaciju eliptičnih izraza s pojedinačnim prijedlogom, što se tumači kao rezultat jezične ekonomičnosti i potrebe da se misao iskaže sa što manje jedinica. Manji je broj primjera koji nisu u skladu s tim načelom, a ponovljeni prijedlozi češće su u upotrebi uz *jedan* i *drugi*, uz osobne zamjenice te u čvrstim vezanim skupinama stalne strukture (*na nebu* i *na zemlji*, *po danu* i *po noći*, *na dugo* i *na široko*) koje pošiljatelj uzima kao gotove jedinice i ne mijenja ih. Ponavljanjem prijedloga postiže se naglasna ritmičnost i ekspresivnost prijedložno-padežnih izraza u koordinaciji, i to neovisno o njihovom sadržaju jer je analiza pokazala da pripadaju različitim semantičkim poljima (mjesto/prostor, vrijeme, način, odnos, pripadnost, društvo, okolnost, namjena itd.).

Drugi dio istraživanja posvećen je emfatičnom *i* te je uočena korelacija između emfatičnog *i* i ponavljanja prijedloga, što je vidljivo i po tome da se po ovom svojstvu razlikuju konstrukcije s ponovljenim prijedlozima i s različitim prijedlozima te je emfatično *i* češće uz ponovljene prijedloge. Ponavljanje prijedloga ima funkciju naglašavanja, a ta se funkcija pojačava emfatičnim *i*, čime se naglašava sadržaj i primateljeva pozornost usmjerava na sadržaj.

Za cjelovitu analizu koordinacije u prijedložno-padežnim izrazima u daljnje je istraživanje potrebno uključiti širu sintaktičku okolinu i širi kontekst (pogotovo upotrebu koordinatora na kraju niza više koordiniranih prijedložno-padežnih izraza), te diskursna i komunikacijska obilježja iskaza u kojima se koordinirani izrazi pojavljuju.

## LITERATURA

- Barić i dr. 1997** = Eugenija Barić – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- Barić i dr. 1999** = Eugenija Barić – Lana Hudeček – Nebojša Koharović – Mijo Lončarić – Marko Lukenda – Mile Mamić – Milica Mihaljević – Ljiljana Šarić – Vanja Švačko – Luka Vukojević – Vesna Zečević – Mateo Žagar, *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školska knjiga, 1999.
- Belaj – Tanacković Faletar 2020** = Branimir Belaj – Goran Tanacković Faletar, *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika 3: sintaksa složene rečenice*, Zagreb: Disput, 2020.
- Haspelmath 2007** = Martin Haspelmath, Coordination, v: *Language Typology and Syntactic Description*, ur. Timothy Shopen, Cambridge: Cambridge UP Cambridge, 1–51.
- HE** = ekonomija, jezična; redundancija, v: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2024, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ekonomija-jezicna>, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/redundancija>.
- hrWaC** = *Croatian web corpus*, [https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first\\_form?corpname=hrwac;align=](https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=hrwac;align=).
- Ljubešić – Klubička 2014** = Nikola Ljubešić – Filip Klubička, {bs,hr,sr}WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian, v: *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*, ur. Felix Bildhauer – Roland Schäfer, Gothenburg: Association for Computational Linguistics, 2014, 29–35.
- Marković 2012** = Ivan Marković, *Uvod u jezičnu morfologiju*, Zagreb: Disput, 2012.
- Matas Ivanković 2016** = Ivana Matas Ivanković, Složeni prijedložni spojevi, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42.2 (2016), 543–562.
- Petrović 2022** = Ante Petrović, Sa ili bez istog padeža: katalipsa prijedložne dopune u koordiniranim konstrukcijama, *Jezikoslovlje* 23.2 (2022), 255–279, DOI:10.29162/jez.2022.10.
- Silić – Pranjković 2007** = Josip Silić – Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- ŠKRJ** = Matea Birtić – Goranka Blagus Bartolec – Lana Hudeček – Ljiljana Jojić – Barbara Kovačević – Kristian Lewis – Ivana Matas Ivanković – Milica Mihaljević – Irena Miloš – Ermina Ramadanović – Domagoj Vidović, *Školski rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga, 2012.
- Toporišić 2000** = Jože Toporišić, *Slovenska slovnica*, Maribor: Založba Obzorja, 42000.
- Trask 2005** = Robert Lawrence Trask, *Temeljni lingvistički pojmovi*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- Zhang 2009** = Niina Ning Zhang, *Coordination in syntax*, New York: Cambridge University Press, 2009.

## POVZETEK

### Predložnosklonski izrazi v priredju v hrvaščini

V prispevku so analizirani predložnosklonski izrazi, ki jih povezuje priredni veznik i 'in'. Strukturno-semantična analiza je bila izvedena na primerih najpogostejših predložnosklonskih izrazov, pridobljenih iz korpusa hrWaC kot stalni izraz. Usklajevanje omogoča povezovanje: (a) predložnosklonskih izrazov z enakim predlogom, ki se ponavlja (npr. *u nas i u svijetu* 'pri nas in v svetu'), (b) predložnosklonskih izrazov, v katerih je drugi predlog izpuščen, saj se šteje za ponavljajočega (npr. *u Hrvatskoj i svijetu* 'na Hrvaškem in svetu'), in (c) predložnosklonskih izrazov z različnimi predlogi (npr. *u svijetu i kod nas* 'v svetu in pri nas'). Analizirani primeri so obravnavani glede na predloge in odvisne besede, ki se pojavljajo v njih. Posebna pozornost je namenjena razmerju med izrazi z istim predlogom, ki se ponavlja, in izrazi, kjer je drugi predlog izpuščen (npr. *u jednom i u drugom* : *u jednom i drugom* 'v enem in v drugem : v enem in drugem'), kot tudi poudarjenemu i, ki se ponavlja pred vsako predložno besedno zvezo.

## SUMMARY

### Prepositional Phrases in Coordination in Croatian

This article analyzes Croatian prepositional phrases with the conjunction *i* 'and'. Using the hrWaC corpus to search for examples, the most frequent examples were analyzed structurally and semantically. Coordinated prepositional phrases may be divided into: (a) prepositional phrases with the same preposition that is repeated (e.g., *u nas i u svijetu* 'at home and around the world'), (b) prepositional phrases in which the second preposition is omitted because it is considered repetitive (e.g., *u Hrvatskoj i svijetu* 'in Croatia and around the world'), and (c) prepositional phrases with differing prepositions (e.g., *u svijetu i kod nas* 'around the world and at home'). The examples are analyzed in terms of prepositions and the words they govern. Special attention is paid to prepositional phrases with the same preposition that is repeated and prepositional phrases in which the second preposition is omitted (e.g., *u jednom i u drugom : u jednom i drugom* 'in one and in the other : in one and the other'), as well as to emphatic *i*, which is repeated before each prepositional phrase.



BRANIMIR BELAJ – DARKO MATOVAC

# O KOGNITIVNIM TEMELJIMA DISTRIBUCIJE I ALTERNACIJE PRIJEDLOGA *U* I *NA* U HRVATSKOME JEZIKU

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.04](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.04)

## O kognitivnih temeljih distribucije in alternacije predlogov *u* ‘v’ in *na* ‘na’ v hrvaščini

V prispevku z metodološkim aparatom teorije konceptualne metafore in metonimije ter kognitivne slovnice analiziramo kognitivne temelje distribucije in alternacije predlogov *u* ‘v’ in *na* ‘na’ v hrvaških predložnih zvezah, v katerih predložna dopolnila označujejo prevozna sredstva, kraje, ustanove ter lokacije in dogodke. Prispevek izhaja iz predpostavke, da vsak konkretniji pomen obeh predlogov predstavlja elaboracijo njihovih shematskih pomenov intralokalnosti in supralokalnosti.

**Ključne besede:** predlog *u* ‘v’, predlog *na* ‘na’, distribucija, alternacija, shematski pomen, hrvaški jezik

## The Cognitive Foundations of Distribution and Alternation of the Prepositions *u* ‘in’ and *na* ‘on’ in Croatian

This article uses the methodological apparatus of conceptual metaphor and metonymy, as well as cognitive grammar, to analyze the cognitive foundations of the distribution and alternation of the prepositions *u* ‘in’ and *na* ‘on’ in Croatian prepositional phrases in which prepositional complements denote means of transport, inhabited places, institutions, various selected locations, and events. The article starts with the assumption that each more specific meaning of these prepositions represents an elaboration of their schematic meanings of intralocality and supralocality.

**Keywords:** preposition *u*, preposition *na*, distribution, alternation, schematic meaning, Croatian language

## 1 Uvod

Budući<sup>1</sup> da je prostor temeljna kognitivna domena koja je na različite načine (implicitno ili eksplicitno, doslovno ili metaforički) prisutna u (gotovo) svim jezičnim

**Branimir Belaj** ■ Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet ■ [bbelaj@ffos.hr](mailto:bbelaj@ffos.hr) ■  <https://orcid.org/0000-0002-2334-9673>

**Darko Matovac** ■ Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet ■ [dmatovac@ffzg.unizg.hr](mailto:dmatovac@ffzg.unizg.hr) ■  <https://orcid.org/0000-0003-2919-2029>

Ovaj je rad izrađen u okviru projekata *Semantičko-sintaktička klasifikacija glagola u hrvatskom jeziku* (SEMTACTIC) (IP-2022-10-8074) i *Hrvatski prijedlozi u upotrebi – semantička i sintaktička analiza* (HRPA) (HRZZ-IP-2022-10-6867), koje u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.



izrazima, determinatori prostornih odnosa, u prvome redu prijedlozi, glagolski prefiksi i glagolske čestice, kao prototipni načini kodiranja prostornih informacija u indoeuropskim jezicima, od samih su početaka bili jedno od središnjih područja istraživanja u kognitivnoj lingvistici (npr. Janda 1986; Lakoff 1987; Taylor 1995), a moglo bi se čak i reći da je intenzivan razvoj kognitivne lingvistike i započeo upravo analizom engleskoga prijedloga *over* (Brugman 1981) i engleskih glagolskih čestica *up* i *out* (Lindner 1981). I mnogi prijedlozi u hrvatskome jeziku analizirani su primjenom kognitivnolingvističke metodologije (v. Šarić 2008 i 2014 ili Matovac 2017 te literaturu koja se tamo navodi), a u ovome radu taj će se metodološki okvir, konkretnije metodološki aparat teorije konceptualne metafore i metonimije (Lakoff – Johnson 1980) te kognitivne gramatike (Langacker 1987; 1991; 2008), primijeniti kako bi se opisale i analizirale konstrukcije s prijedlozima *u* i *na* te kako bi se objasnila kognitivna uvjetovanost alternacije tih prijedloga uz određene tipove prijedložnih dopuna. Primjerice u radu će se analizirati i objašnjavati alternacija prijedloga *u* i *na* u konstrukcijama u kojima se kao prijedložne dopune pojavljuju različite ustanove i institucije, kao u primjeru **1a** i **1b** iz korpusa *hrWaC*, a slično se vidi i u slovenskim primjerima **2a** i **2b** iz korpusa *slWaC*.

**[1a]** *Do prije nekih 15 godina sam i sama radila u školi (predavala sam engleski jezik).*

**[1b]** *Vjerujem da velik broj onih koji studiraju npr. književnost, a često i strane jezike, zaista i žele biti profesori književnosti ili stranih jezika i raditi na školama.*

**[2a]** *Tako bi v pripravištvu lahko delal v šoli kot profesor brez enega samega nastopa pred razredom.*

**[2b]** *Na informativnih dnevih so dijaki obiskovalcem prikazali delček tega, kar se učijo in delajo na šoli v okviru programa naravovarstveni tehnik.*

U radu će se poći od pretpostavke da je svaka specifičnija upotreba prijedloga *u* elaboracija njegova shematičnoga značenja intralokalnosti te da je svaka specifičnija upotreba prijedloga *na* elaboracija njegova shematičnoga značenja supralokalnosti. Značenja intralokalnosti i supralokalnosti pak temelje se na dvjema predodžbenim shemama – shemi SPREMNIKA i shemi POVRŠINE. Naglasak će biti na konstrukcijama s prijedlogom *na* jer je riječ o jednome od značenjski najslabijih odnosno najpolisemnijih prijedloga u hrvatskome jeziku, a posebna će se pozornost posvetiti uočavanju konceptualnosemantičkih razlika i odnosa između konstrukcija s prijedlogom *na* i konstrukcija s prijedlogom *u*.

Analiza koja će biti predstavljena u ovome radu temelji se na primjerima pribavljenim pretragom korpusa *hrWaC*. Riječ je o korpusu koji obuhvaća tekstove s internetskih stranica na .hr domeni te obaseže 1,2 milijarde riječi. Budući da je upotreba prijedloga *u* i *na* izrazito česta (prema korpusu *hrWaC* prijedlozi *u* i *na* nalaze se, zajedno s prijedlozima *za* i *s*, među deset najčešćih riječi u hrvatskome

jeziku), pretraga korpusa ograničena je na konstrukcije s odabranim glagolima (npr. glagol *raditi* uz konstrukcije u kojima se kao prijedložne dopune pojavljuju različite ustanove i institucije) kako bi se dobili što bolji primjeri upotrebe i provjerila distribucija i učestalost alternacije tih dvaju prijedloga.<sup>1</sup> Za svaku konstrukciju provjereno je koliko se puta pojavljuje u korpusu i koliki je udio pojava u kojima se pojavljuje prijedlog *u*, a koliki pojava u kojima se pojavljuje prijedlog *na*. Iako su kvantitativni podaci utjecali na usmjeravanje analize, ponajprije pri odabiru primjera koje je potrebno analizirati i u uočavanju upotreba kojima je potrebno posvetiti pozornost i objasniti ih, potrebno je istaknuti da se analiza u nastavku neće temeljiti na kvantitativnoj metodi, nego na kvalitativnoj jer je cilj rada konceptualnosemantička analiza.

Rad će biti organiziran tako da nakon uvodnih poglavlja u kojima se donose osnovne informacije o teorijskome okviru (poglavlje 2) slijedi središnji dio rada (poglavlje 3) u kojem će se opisivati i analizirati, uzimajući u obzir i objašnjavajući konceptualnosemantičku uvjetovanost, distribucija i alternacija prijedloga *u* i *na* u hrvatskome jeziku uz prijedložne dopune koje pripadaju kategoriji prijevoznih sredstava (poglavlje 3.1), kategoriji naseljenih mjesta (poglavlje 3.2), kategoriji ustanova i institucija (poglavlje 3.3), različitih lokacija (poglavlje 3.4) i događaja (poglavlje 3.5). Rad će završiti sažetkom spoznaja i zaključnim razmatranjima (poglavlje 4).

## 2 TEORIJSKA POZADINA

Prijedlozi su izrazito polisemne jezične jedinice, što je jasno čim se pogleda njihov opis u rječnicima i gramatikama. Tradicionalan pristup opisu značenja prijedloga, kao i općenito svih polismenih jezičnih jedinica, podrazumijevao je ili potpuno zanemarivanje pitanja povezanosti različitih značenja ili se smatralo da su različita značenja međusobno povezana na potpuno proizvoljan način. Takav nezadovoljavajući, a u krajnju ruku i neintuitivan pristup, potaknuo je razvoj kognitivnolingvističkih opisa u kojima se smatra da su različita značenja prijedloga međusobno sustavno i motivirano povezana u koherentnu značenjsku mrežu organiziranu oko prototipnoga značenja. Iako nema općeprihvaćenoga dogovora oko toga kako definirati prototipno značenje neke jezične jedinice (usp. Tyler – Evans 2003: 47; Matovac 2017: 75–79), kod prijedloga, barem osnovnih, a takvima pri-

<sup>1</sup> Dodatno je potrebno reći da su upotrebe prijedloga *u* i *na*, posebice prijedloga *na*, izrazito razgranate te da distribucija i alternacija tih prijedloga mogu biti drugačije uz različite glagole, pa smo svjesni da je ponekad moguće pronaći primjere upotrebe koji odudaraju od interpretacija predstavljenih u ovome radu. Zbog toga smo pretragu ograničili na određene glagole, a svrha rada je opisati kako konceptualizacija utječe na upotrebu prijedloga, a ne donijeti popis pravila o upotrebi prijedloga *u* i *na*.

padaju i prijedlozi *u* i *na* koji su tema ovoga rada, neupitno je da je prototipno značenje prostorne naravi. To je značenje izravno povezano s percepcijom i tjelesnim iskustvom kognitivnim načelom *otjelovljenosti* (engl. *embodied cognition*) i iz njih proizlazi te je shematične naravi – riječ je o shematskome prostornom prizoru (prododžbenoj shemi)<sup>2</sup> koji se sastoji od konfiguracijskih i funkcionalnih elemenata. Konfiguracijski elementi prostornoga prizora nazivaju se trajektor (tr) (engl. *trajectory*) i orijentir (or) (engl. *landmark*) (Langacker 1987), a funkcionalni elementi prostornoga prizora proizlaze iz međudjelovanja trajektora i orijentira. Primjerice u izrazu *knjiga je na polici* prijedlogom *na* kodira se prostorni prizor u kojem se određuje položaj prvoga elementa prostornoga prizora – *knjige* – u odnosu na drugi – *policu*. Prvi element naziva se trajektor i njemu se određuje položaj, a drugi se naziva orijentir i služi kao referentna točka pomoću koje se određuje položaj trajektoru. Prijedlog *na* donosi i informaciju da orijentir ima obilježja POVRŠINE. Ili, drugačije rečeno, činjenica da orijentir ima obilježja POVRŠINE uvjetovala je da se prostorni odnos kodira prijedlogom *na*. S druge pak strane u izrazu *knjiga je u torbi* orijentir *torba* ima obilježja SPREMNIKA, pa je zbog toga prostorni odnos kodiran prijedlogom *u*. Različiti prostorni odnosi i različite karakteristike konfiguracijskih elemenata imaju i različite funkcionalne posljedice, što utječe na upotrebu prijedloga, posebice u situacijama kada se prijedlogom ne kodiraju konkretni prostorni odnosi. Primjerice u odnosu kakav kodira prijedlog *u* orijentir često zaklanja trajektor od pogleda, štiti ga od utjecaja vanjskih sila, ograničava njegovo kretanje ili upravlja njegovim kretanjem itd., pa je stoga govornicima hrvatskoga sasvim logična upotreba prijedloga *u* u izrazu *živimo u opasnosti* iako orijentir *opasnost* više nema fizičke karakteristike SPREMNIKA, ali zato ima isti funkcionalni utjecaj na trajektor kakav ima orijentir s fizičkim karakteristikama SPREMNIKA – ograničava i utječe na ponašanje orijentira. Na to koji će se prijedlog iskoristiti za kodiranje nekoga odnosa utječe dakle kako se percipira odnos trajektora i orijentira, ali i kako se percipiraju njihova obilježja i konceptualizira njihova međusobna interakcija. U ovome radu analizirat će se upotreba prijedloga *u* i *na* u konstrukcijama s različitim orijentirima (prijevoznim sredstvima, naseljenim mjestima, ustanovama i institucijama, različitim lokacijama i događajima) i objašnjavat će se kako je upotreba tih prijedloga motivirana konceptualiziranjem tih orijentira u okvirima predodžbenih shema SPREMNIKA s jedne strane i POVRŠINE s druge strane. U skladu s konvencijama kognitivne gramatike značenja će se prikazivati shematskim prikazima.

Promjene u prostornome odnosu i karakteristikama konfiguracijskih elemenata kao i funkcionalne posljedice međudjelovanja konfiguracijskih elemenata motiviraju nastanak novih značenja prijedloga. Međutim sva različita značenja

2 Detaljnije o predodžbenim shemama v. u Hampe – Grady 2005.

nekoga prijedloga proizlaze izravno ili neizravno iz njegova prototipnoga značenja. To znači da se sva značenja unutar značenjske mreže mogu povezati u jednu cjelinu. Pri tome se u kognitivnoj lingvistici mogu uočiti dva pristupa – povezivanje značenjske mreže u cjelinu uočavanjem značenjskih lanaca (što je češći pristup) i uočavanje elaboracije ishodišne predodžbene sheme u svim značenjima, što drži značenjsku mrežu koherentnom i čvrstom (što je pristup primijenjen u ovome radu).<sup>3</sup> Neovisno o odabranome pristupu, nastanak novoga značenja nekoga prijedloga motiviran je uvijek istim kognitivnim procesima koji oblikuju i konceptualne kategorije. Drugim riječima, jezične i konceptualne kategorije organizirane su na isti način, a, prema shvaćanju kognitivne lingvistike, jezična sposobnost dio je opće ljudske kognitivne sposobnosti. U ovome će se radu pri objašnjavanju konceptualiziranja različitih orijentira u okvirima predodžbenih shema SPREMNIKA i POVRŠINE naslanjati na konceptualnu metaforu i metonimiju kao dva temeljna procesa koja sudjeluju u uspostavljanju značenjske veze između tih predodžbenih shema i konkretnih upotreba prijedloga *u* i *na*.

### 3 RASPRAVA

U nastavku će se analizirati i objašnjavati konceptualnosemantičke razlike između konstrukcija s prijedlozima *u* i *na* u kojima prijedložna dopuna, tj. orijentir, pripada jednoj od sljedećih pet kategorija: (1) kategoriji prijevoznih sredstava, (2) kategoriji naseljenih mjesta, (3) kategoriji ustanova i institucija, (4) kategoriji različitih odabranih lokacija i (5) kategoriji događaja. Te će konceptualnosemantičke razlike biti promatrane kao elaboracije dviju predodžbenih shema – sheme SPREMNIKA ili intralokalnoga značenja inherentnoga prijedlogu *u* i sheme POVRŠINE ili supralokalnoga značenja inherentnoga prijedlogu *na*.

#### 3.1 Prijedlozi *u* i *na* uz prijevozna sredstva

U prijedložnim skupinama u kojima se prijedlozi *u* i *na* upotrebljavaju s prijevoznim sredstvima shema SPREMNIKA s prijedlogom *u* elaborira se značenjem fizičkoga ulaska u prijevozno sredstvo, a shema POVRŠINE s prijedlogom *na* značenjem upotrebe prijevoznoga sredstva, usp. primjere 3–7:

[3a] *Iskreno se i srdačno nasmijao i rekao da uzmem torbu i da mogu ići u autobus.*

[3b] *Budući da nije izgrađen nogostup, djeca su u opasnosti dok idu na autobus.*

[4a] *Sad u doba svinjske gripe mi se baš ne ide u tramvaj koji je pun.*

[4b] *Vidala sam ga često jer sam tamo uvijek išla na tramvaj u školu.*

[5a] *Ima li netko kakvu preporuku za ruksak koji ide u avion, a da je ipak prostraniji od običnog školskog?*

3 Više o tome u npr. Belaj – Buljan 2016 ili Matovac 2017. Primjena takvog pristupa značenjima padeža u hrvatskome nalazi se u Belaj – Tanacković Faletar 2014.

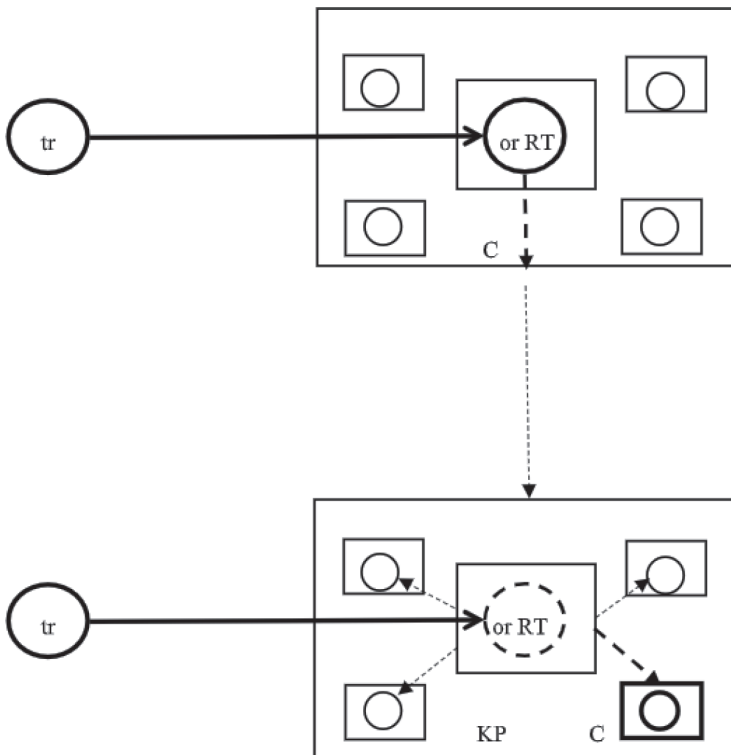
- [5b] *Nažalost ne stignem na sve odgovoriti jer za par sati trebam ići na avion.*  
 [6a] *Inače, ako biciklom idete u vlak, morate za njega kupiti kartu.*  
 [6b] *Kroz Kolodvorsku ulicu prolazi puno ljudi, ljudi idu na vlak, s vlaka...*  
 [7a] *Nedavno, dok su „izvlačili“ jednu putnicu iz vozila na aerodromu, žena se pobunila i rekla da ne ide u taksi jer je puno skuplji.*  
 [7b] *Idemo na taksi, prati nas neki drugi lik, klasična pitanja, klasičan engleski kao i svi drugi.*

Elaboracije sheme SPREMNIKA prijedlogom *u* u navedenim konstrukcijama semantički su jasne i ne zahtijevaju dodatna pojašnjenja. Riječ je jednostavno o tome da različita prijevozna sredstva kao orijentiri predstavljaju spremnike u koje se intralocira neki trajektor. No u konstrukcijama s prijedlogom *na* semantička je konstelacija kudikamo složenija, a ključno je pitanje zašto u značenju upotrebe prijevoznoga sredstva dolazi prijedlog *na*, odnosno u kojoj je vezi značenje upotrebe prijevoznoga sredstva sa shemom POVRŠINE. Šarić (2008: 115) takvu upotrebu prijedloga *na* objašnjava time da je riječ o tipu konstruala (načina izgradnje značenja) u kojem se prijevozna sredstva konceptualiziraju kao voznim redom uređena usluga javnoga prijevoza, pa je njihov oblik i funkcija SPREMNIKA u drugome planu. S time se može složiti, ali s druge strane mogu se ponuditi i dva alternativna objašnjenja nešto detaljnije kognitivne motivacije.

Prvo se objašnjenje tiče toga da se značenje supralokalnosti inherentno shemi POVRŠINE aktivira preko metonimije PRIJEVOZNO SREDSTVO ZA MJESTO POLASKA općega tipa DIO ZA CJELINU, što je prikazano i na gornjem dijelu slike (1). Pri tome prijevožno sredstvo funkcionira kao referencijska točka (RT) (Langacker 1993; 2009) preko koje se provodi mentalni kontakt (deblja isprekidana strelica) s mjestom polaska kao ciljnim konceptom (C). U tome smislu konstrukcije tipa *ići na vlak* zapravo znače ‘ići na željeznički kolodvor (na kojem će se ući u vlak za željeno odredište)’, a kolodvori kao mjesta polaska prototipne su površine kompatibilne s temeljnim značenjem supralokalnosti prijedloga *na*.<sup>4</sup> Da je tomu doista tako, potvrđuje se slabijom učestalošću primjera upotrebe prijedloga *na* s imenicom *taksi* (7b) jer unatoč postojanju taksi-stajališta njih ne konceptualiziramo kao mjesta polaska tipa kolodvora ili aerodroma prije svega zato što ona nisu dio službene infrastrukture mjesta ili gradova, a i perceptivno su slabije dostupna jer su manja. Osim toga u konstrukcijama s nespecificiranim odredištem tipa *ići na vlak*, *žuriti se na avion* i sl. može se govoriti o još jednome metonimijskom odnosu koji

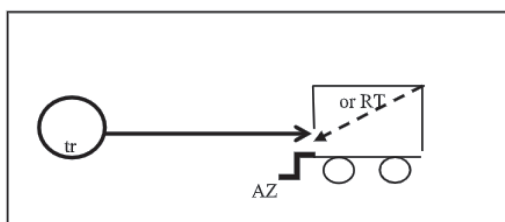
4 Kada je riječ o upotrebi prijedloga *na* uz prijevozna sredstva, potrebno je reći da se u takvim konstrukcijama, npr. *ići na vlak* ili *žuriti se na tramvaj*, može kao motivacija upotrebi prijedloga *na* povući paralela i s dolaskom na određenu stanicu kao jednu od točaka fiktivne linije po kojoj vozila prometuju. Da je tomu doista tako, potvrđuje se i time što se o određenim relacijama po kojima se prometuje govori kao o linijama, npr. za tramvaje *linija 17*, *linija 2...*, za vlakove i autobuse *linija Zagreb-Ljubljana*, *linija Zagreb-Osijek* itd., a takva bi pak interpretacija također potpadala pod metonimiju PRIJEVOZNO SREDSTVO ZA MJESTO (TOČKU) POLASKA.

nije u izravnoj vezi s interpretacijom značenja prijedloga *na*, a aktivira se paralelno s interpretacijom metonimije PRIJEVOZNO SREDSTVO ZA MJESTO POLASKA. Riječ je o metonimiji općega tipa CJELINA ZA DIO odnosno GENERIČKO (OPĆE) ZA SPECIFIČNO (POJEDINAČNO), što je prikazano u donjem dijelu slike 1. Imenovano prijevozno sredstvo kao shematična generička referencijska točka (RT) (isprekidane linije) stoji za ciljni koncept konkretnoga, točno određenoga prijevoznog sredstva koje vozi na željeno odredište. Taj metonimijski odnos podrazumijeva odabir ciljnoga koncepta iz konceptualnoga područja (KP) (engl. *dominion*) koje sadrži skup entiteta (u ovome slučaju vlakova za različita odredišta) konceptualno povezanih sa shematičnom generičkom referencijskom točkom (RT), a iz kojih govornik potom odabire jedan entitet (u ovome slučaju vlak koji vozi na njegovo odredište) kao ciljni koncept označen debljim linijama. Oba navedena metonimijska odnosa prikazana su na slici 1, pri čemu gornji dio slike prikazuje konceptualnosemantičke odnose pri metonimijskoj interpretaciji supralokalnoga značenja prijedloga *na* u prijedložnim konstrukcijama s prijevoznim sredstvom kao orijentirrom, a donja slika interpretaciju metonimije GENERIČKO (OPĆE) ZA SPECIFIČNO (POJEDINAČNO).



Slika 1: *ići na vlak*

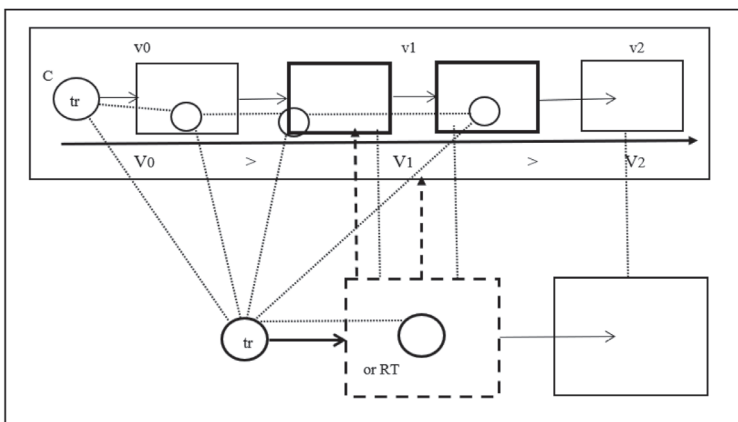
Drugo objašnjenje aktivacije sheme POVRŠINE odnosno značenja supralokalnosti u konstrukcijama u kojima se prijedlog *na* upotrebljava s prijevoznim sredstvi-ma odvija se preko metonimije CJELINA ZA DIO jer se aktivira scenarij ulaska koji započinje stajanjem ili zakoračivanjem na dio prijevoznoga sredstva (najčešće stepenicu ili neki tip podesta) koji omogućuje ulaz u vozilo. Tada metonimijska interpretacija počiva na suprotstavljanju odnosno diskrepanciji referencijske točke (RT) i aktivne zone (AZ) (Langacker 1993: 31; 2009: 49). U slučaju izraza *ići na vlak* referencijsku točku predstavlja vlak kao CJELINA, a aktivnu zonu DIO vozila koji omogućava ulaz odnosno intralociranje trajektora u vozilo kao spremnik, što je prikazano na slici 2. Iako to značenje zakoračivanja na prijevozno sredstvo Šarić (2008: 116) povezuje samo s glagolom *penjati se*, npr. u izrazima *penjati se na tramvaj*, mogućnost takve interpretacije moguća je i s drugim glagolima, kao što se dobro vidi iz primjera **6b**, u kojem suprotstavljanje značenjski antonimnih prijedloga *na* i *s* snažno aktivira koncept ulaza u vozilo kao aktivnu zonu konstrukcije.



Slika 2: *ići na vlak*

U kategoriji upotrebe prijedloga *na* uz prijevozna sredstva vrlo su zanimljive i izrazito učestale i konstrukcije s glagolom *sjesti*, npr. *sjesti na tramvaj*, *sjesti na vlak*, *sjesti na autobus*. I u tim konstrukcijama dolazi do izražaja visokoshematično supralokalno značenje prijedloga *na*, koje metonimijski defokusira sam čin ulaska u prijevozno sredstvo odnosno defokusira shemu SPREMNIKA. Kažemo li nekome npr. *Sjedni na tramvaj i dođi k meni!*, ta konstrukcija predstavlja kondenziranu događajnu strukturu *Idi na tramvajsku stanicu, pričekaj odgovarajući tramvaj, uđi u njega i dovezi se do mene!* U tome smislu semantička interpretacija uključuje metonimiju SREDIŠNJA FAZA RADNJE ZA CIJELU RADNJU općega tipa DIO ZA CJELINU jer je samo smještanje trajektora u prijevozno sredstvo, a koje kao posljedica kondenzacije i niveliranja događajne strukture nije kodirano prijedlogom *u*, konceptualno najistaknutija i najvažnija faza cijele radnje, pa stoga i jedina ima potencijal funkcionirati kao referencijska točka. Što se tiče same motivacije za upotrebu glagola *sjesti*, razlog treba tražiti u tome što je sjedenje, prije nego stajanje, prototipni i

profilirani način vožnje u prijevoznim sredstvima, pa stoga ima najveći uporabni potencijal. Ako odredište nije kodirano, onda se kao i u konstrukcijama s glagolom *ići* može govoriti i o metonimiji GENERIČKO (OPĆE) ZA SPECIFIČNO (POJEDINAČNO) jer generički profil tramvaja kao referencijske točke reducira konceptualno područje na jedan određeni tramvaj kao ciljni koncept. Na slici 3 događajna struktura *Idi na tramvajsku stanicu, pričekaj odgovarajući tramvaj, uđi u njega i dovezi se do mene!* kao ciljni koncept (C) metonimije SREDIŠNJA FAZA RADNJE ZA CIJELU RADNJU odnosno kondenzirane događajne strukture *Sjedni na tramvaj i dođi k meni!* (donji dio slike) prikazana je u gornjem pravokutniku. Budući da je riječ o temporalnoj relacijskoj predikaciji ona je podložna sekvencijskomu promatranju (engl. *sequential scanning*), koje se odvija fiktivnim kretanjem u govornikovu umu od etape do etape u određenim trenucima poimanoga vremena (v), a konceptualizacija svake od tih etapa odvija se u određenome trenutku stvarnoga vremena (V).<sup>5</sup> Dvije isprekidane strelice označavaju dvije metonimijske interpretacije: kraća strelica označava metonimiju SREDIŠNJA FAZA RADNJE ZA CIJELU RADNJU, a dulja GENERIČKO (OPĆE) ZA SPECIFIČNO (POJEDINAČNO). Nasuprot shematično-generičkomu konceptu tramvaja kao referencijske točke (deblje isprekidane linije) u gornjem su pravokutniku dva središnja manja pravokutnika označena debljim linijama, koje označavaju specifični tramvaj kao ciljni koncept metonimije GENERIČKO (OPĆE) ZA SPECIFIČNO (POJEDINAČNO), a točkaste linije označavaju korespondenciju među entitetima događajne strukture. Radi jednostavnosti shematskoga prikaza na slici 3 izostavljeno je konceptualno područje (engl. *dominion*) iz kojega bi metonimijom GENERIČKO ZA SPECIFIČNO bio odabran odgovarajući tramvaj iz skupa tramvaja konceptualno povezanih s referencijskom točkom.



Slika 3: *Sjedni na tramvaj i dođi k meni!*

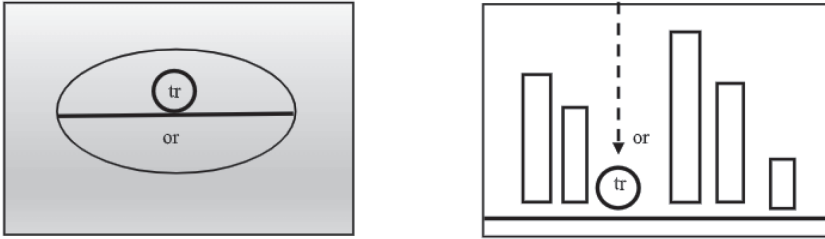
5 O odnosu poimanoga i stvarnoga vremena kod sekvencijskoga promatranja svojstvenoga glagolima v. više u Langacker 1987: 250.

U konstrukcijama s glagolom *sjesti*, npr. *sjesti na tramvaj*, *sjesti na vlak*, *sjesti na autobus*, može se govoriti i o značenju sredstva jer primjerice izraz *Sjedni na tramvaj i dođi!* podliježe i interpretaciji *Dođi tramvajem!*. Tada je riječ o metaforičkome preslikavanju prijevoznoga sredstva kao trajektorove lokacije na imanentno mu značenje sredstva. Potrebno je spomenuti da je metaforičko iskazivanje značenja sredstva kod različitih vozila prisutno u hrvatskome, kao i u mnogim drugim jezicima, i u konstrukcijama s glagolom *uzeti*, npr. *Uzmi taksi i dođi!* ili *Bolje uzmi autobus nego vlak.*, pri čemu se vozila konceptualiziraju kao prototipna sredstva u fizičkome posjedu trajektora podložna manipulaciji odnosno prijenosu energije u izvornoj domeni lanca radnje.

### 3.2 Prijedlozi *u* i *na* uz naseljena mjesta

Što se tiče distribucije prijedloga *u* i *na* u prijedložnim skupinama s različitim naseljenim mjestima, u najvećem broju slučajeva vrijedi pravilo da imena sela, mjesta, gradova, regija, država i kontinentata dolaze kao orijentiri i dopune s prijedlogom *u*, a imena otoka i poluotoka s prijedlogom *na*, npr. *u Josipovcu*, *u Zagrebu*, *u Hrvatskoj*, *u Slavoniji*, *u Europi* te *na Braču*, *na Visu*, *na Madagaskaru*, *na Pelješcu* itd. Takvu distribuciju tih dvaju prijedloga Šarić (2008: 120–121) i Ban Matovac – Matovac (2020) objašnjavaju razlikom u (ne)jasnoj i (ne)samodostatnoj strukturiranosti dvaju tipova orijentira. Mjesta s jasnom i samodostatnom strukturiranošću, koja uključuje granice, središte, periferiju, glavni grad ako je riječ o državi itd., pojavljuju se kao orijentiri s prijedlogom *u*, a mjesta kao orijentiri čija strukturiranost u navedenome smislu nije toliko jasna dolaze s prijedlogom *na*. S takvim se stavom može složiti, no dodatno se postavlja pitanje u kakvoj je vezi (ne)jasna strukturiranost s predodžbenim shemama POVRŠINE i SPREMNIKA odnosno sa shematičnim značenjima supralokalnosti i intralokalnosti, značenjima koja uvijek na neki način, izravnije ili manje izravno, moraju biti prepoznata u svakoj uporabnoj varijanti prijedloga *na* i *u*. Odgovor na to pitanje jest u činjenici što jasna strukturiranost uključuje i infrastrukturnu razvedenost, koja posljedično u slučaju gradova, država i različitih drugih naseljenih mjesta na konceptualnoj razini uključuje i dimenziju visine, koja pak rezultira konceptom dubine, te se tako aktivira koncept trodimenzionalnoga prostora kompatibilnoga sa shemom SPREMNIKA i značenjem INTRALOKALNOSTI, a otoci i poluotoci s obzirom na konceptualnu asocijaciju nerazvedenosti infrastrukture, koja se, razumije se, ne mora poklapati s izvanjezičnom stvarnošću, aktiviraju samo dvodimenzionalnu shemu POVRŠINE, odnosno shematično značenje supralokalnosti. Dakle predodžbene sheme SPREMNIKA i POVRŠINE u podlozi su dviju konceptualnih metafora na temelju kojih konceptualiziramo infrastrukturno razvedena i nerazvedena naseljena mjesta, a to su konceptualne metafore INFRASTRUKTURNO RAZVEDENA MJESTA SU SPREMNICI i INFRASTRUKTURNO NERAZVEDENA MJESTA SU POVRŠINE. Dvodimenzionalna shema POVRŠINE

kod otoka se, a analogno i kod poluotoka, dodatno aktivira i kontrastom s vodom kojom su omeđeni, čime se uspostavlja iskustvena veza s konceptom plutanja različitih predmeta po vodi, pri čemu je treća dimenzija visine u pravilu isključena. Ti su odnosi prikazani na slici 4.



Slika 4: *na Braču* (lijevo) i *u Zagrebu* (desno)

Iako se o opisanoj distribuciji prijedloga *u* i *na* s imenima naseljenih mjesta može govoriti kao o pravilu, od toga pravila ima i podosta iznimaka. One se u prvome redu tiču otoka i poluotoka koji su ujedno i države, regije ili čak kontinenti, pa u nekim slučajevima konceptualni primat ima shema POVRŠINE, a u nekim shema SPREMNIKA. Razlika u aktivaciji shema POVRŠINE i SPREMNIKA dobro se recimo vidi na primjeru distribucije tih dvaju prijedloga s imenima dvaju hrvatskih poluotoka – Istre i Pelješka. Iako su čisto geografski gledano i Istra i Pelješac poluotoci, Istra je ujedno i regija s razvedenom infrastrukturom koja aktivira trodimenzionalni prostor, pa status regije ima konceptualni primat nad samim geografskim statusom, čime se eliminira upotreba prijedloga *na*, npr. *živjeti u Istri* i *\*živjeti na Istri*. Nasuprot tomu konceptualizacija poluotoka Pelješka, kako zbog veličine tako i zbog strukturne i infrastrukturne nerazvedenosti, odgovara konceptualizaciji otoka te posljedično licencira shemu POVRŠINE kodiranu prijedlogom *na*, npr. *živjeti na Pelješcu* i *\*živjeti u Pelješcu*. Isto je tako primjerice geografski status kontinenta, a koji bi podržao upotrebu prijedloga *u*, u slučaju Antarktike u drugome planu jer je na konceptualnoj razini kudikamo relevantnija profiliranost sheme POVRŠINE kao posljedice izrazite infrastrukturne nerazvedenosti toga kontinenta, pa je prijedlog *na* jedina mogućnost, npr. *živjeti na Antarktici* i *\*živjeti u Antarktici*. S druge strane u slučaju Australije, a unatoč činjenici da je objektivno riječ o otoku, ne dolazi u obzir *\*živjeti na Australiji* jer prevagu ima profilirani koncept državnosti, koji posljedično aktivira shemu SPREMNIKA i upotrebu prijedloga *u*, a isto je recimo i s Japanom kao otočnom državom, npr. *živjeti u Japanu* i *\*živjeti na Japanu*. Nasuprot tomu u slučaju npr. Kube, Islanda ili Cipra prevladava koncept otoka i shema POVRŠINE, pa se najčešće i neutralno nazivi tih država upotrebljavaju s prijedlogom *na*, npr. *živjeti na Kubi*, *živjeti na Islandu*, *živjeti na Cipru*, iako ima

potvrda i za obrnutu konceptualizaciju i posljedično upotrebu prijedloga *u* (Šarić 2008: 121; Ban Matovac – Matovac 2020).

Ima i slučajeva kada se naseljeno mjesto upotrebljava paralelno s obama prijedlozima, ali u različitome značenju kao posljedicom alternativnih konstruala s obzirom na aspekt specifičnosti/shematičnosti kao jedne od dimenzija konstruala,<sup>6</sup> npr. takva je upotreba prijedloga *u* i *na* uz imenicu *selo*. Kada se ona upotrebljava s prijedlogom *u*, tada je obvezno riječ o konkretnome, specifičnom selu, koje kao takvo aktivira koncept trodimenzionalnoga prostora i podržava shemu SPREMNIKA, a naziv sela mora biti izrečen, usp. *\*on živi u selu* i *on živi u selu Babina Greda*. To se, naravno, odnosi samo na slučajeve u kojima se konstrukcijski pretpostavlja kodiranje imena sela, kao ovdje s glagolom *živjeti*, a ne i općenito kada je upotreba prijedloga *u* moguća, usp. *U nekoliko sela u Slavoniji pojavila se svinjska kuga* ili *U ta dva sela nema djece* i sl. No i tada je riječ o specifičnim, određenim selima, pa konstrukcija obavezno zahtijeva neki determinator, bilo eksplicitni bilo implicitni odnosno nulti (Ø), npr. *U Ø selu nema struje*. S druge strane prijedlog *na* dolazi u slučajevima generičkoga značenja, pri čemu se konceptualnom shematizacijom trodimenzionalnost defokusira, a profilira plošnost kompatibilna sa shemom POVRŠINE. Posljedično, tada ne dolazi u obzir izricanje imena sela, usp. *on živi na selu* i *\*on živi na selu Babina Greda*. Ponekad su kolebanja u distribuciji tih dvaju prijedloga rezultat političkoga opredjeljenja uvjetovanoga promjenom administrativnoga statusa. Tako Ban Matovac – Matovac (2020: 75) kao jedan od primjera navode Island, uz koji je u švedskome, danskom i norveškom upotreba jednoga ili drugoga prijedloga postala osjetljiva politička tema nakon što je Island 1944. stekao samostalnost. Slično je i s Ukrajinom, pa Krivoruchko (2008) navodi da je do raspada SSSR-a i u ruskome i u ukrajinskome bila neutralna upotreba prijedloga *na*, a osamostaljenjem Ukrajine 1991. godine u ukrajinskome prevladava upotreba prijedloga *u*, dok je u ruskome upotreba jednoga ili drugoga prijedloga pitanje političkoga opredjeljenja. Što se tiče prostora bivše Jugoslavije, dobar su primjer političke uvjetovanosti alternacije tih dvaju prijedloga sarajevske *Pale*. Prije rata uobičajeno je bilo govoriti *na Palama*, a danas Srbi u Republici Srpskoj govore *u Palama*, dok su Bošnjaci zadržali *na Palama*.<sup>7</sup>

6 Osim specifičnosti dimenzije su konstruala još fokusiranje, isticanje i perspektiva. Detaljnije o različitim dimenzijama konstruala v. u Langacker 2008: 55–89.

7 U kategoriji upotrebe prijedloga *u* i *na* s naseljenim mjestima vrlo je zanimljiva i alternacija tih dvaju prijedloga u prijedložnim skupinama s imenima kvartova kao orijentirima, npr. *na Trešnjevci* (dio Zagreba), *na Bašćaršiji* (dio Sarajeva), *na Borongaju* (dio Zagreba), *na Sjenjaku* (dio Osijeka) i *u Donjem gradu* (dio Osijeka), *u Španskom* (dio Zagreba), *u Dubravi* (dio Zagreba), *u Trnju* (dio Zagreba) itd. Načelno i ovdje alternacija ovisi o konceptualnoj aktivaciji sheme POVRŠINE odnosno SPREMNIKA, što posebno dolazi do izražaja u prototipnim slučajevima tipa *na Bašćaršiji* i *na Sjenjaku* te *u Donjem gradu* i *u Dubravi*. Međutim u ta pitanja nećemo detaljnije ulaziti jer su takvi orijentiri izrazito brojni, pa u mnogim slučajevima jednostavno nije moguće uspostaviti jasne kriterije, odnosno u svakome bi gradu bilo nekoliko iznimaka ili primjera čija motivacija nije dovoljno jasna, što se prije svega odnosi na kvartove koji zahtijevaju shematičniji prijedlog *na*.

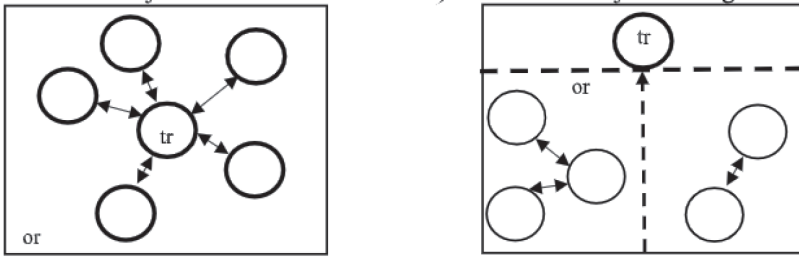
### 3.3 Prijedlozi *u* i *na* uz ustanove i institucije

Distribucija i alternacija prijedloga *u* i *na* u konstrukcijama gdje mjesto orijentira elaboriraju ustanove i institucije prikazana je u primjerima 8–15:

- [8a] *Svejedno sam jako ponosna i zadovoljna jer radim u Poliklinici SUVAG i pomažem djeci i olakšavam im život.*
- [8b] *Radio je na Poliklinici posljednje četiri godine na mjestu specijalista.*
- [9a] *Radi u Centru za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti od 1998 godine.*
- [9b] *Ona trenutačno radi na Centru za ženske studije.*
- [10a] *A krivi su i roditelji jer ne prate što im djeca rade u školi.*
- [10b] *Nakon preseljenja u Beč 1965. godine radi na Visokoj školi za primijenjenu umjetnost.*
- [11] *To se ne radi na fakultetima jer se to na fakultetima ne može raditi.*
- [12] *Otac je novinar i dugo je predavao na Sveučilištu.*
- [13a] *Prije diplomatskog rada, dugi je niz godina radio u Odsjeku za obranu zagrebačke općine Centar.*
- [13b] *Nakon doktorata vratio se u Hrvatsku gdje je nastavio raditi na Odsjeku zapovijest HAZU.*
- [14a] *Njih dvojica rade u Odjelu za arhiv Ureda predsjednika.*
- [14b] *U svojstvu znanstvenog novaka radio je na Odjelu ginekologije i poro ništva KB Sveti Duh od 1989. do 1991. godine.*
- [15a] *Ona sada radi u Zavodu za javno zdravstvo Zadar, a prije je radila u vinariji u Benkovcu.*
- [15b] *Do 2004. godine radila je na Zavodu za fiziku Medicinskog fakulteta u Rijeci.*

Kao i s prethodnim dvjema kategorijama temeljno je problemsko pitanje sljedeće – koji konceptualnosemantički faktori uvjetuju intralokalni, a koji supralokalni konstrual? Stevanović (1979: 490–492) upotrebu prijedloga *na* u kontekstu viših obrazovnih institucija objašnjava metaforički, pri čemu se fizička visina preslikava na apstraktnu visinu prestižnih institucija, što je onda kompatibilno značenju prijedloga *na* jer se prijedlog *na* tipično upotrebljava uz orijentire koji aktiviraju koncept visine. Da su u pitanju samo obrazovne institucije, takvo bi objašnjenje možda bilo dovoljno uvjerljivo, no kako se iz navedenih primjera vidi, obrazovne institucije nisu jedini tip ustanova uz koje prijedlozi *u* i *na* alterniraju. S druge strane Šarić (2008: 112) daje uvjerljivije objašnjenje tvrdeći da se prijedlog *u* s nazivima institucija upotrebljava onda kada je riječ o konceptualizaciji institucije u konkretnome značenju, a prijedlog *na* onda kada je riječ o funkcionalnome metonimijskom značenju, pri čemu MJESTO stoji za AKTIVNOSTI koje se u njemu provode. Međutim unatoč tomu što je objašnjenje alternacije dvaju prijedloga preko aktivacije metonimije MJESTO ZA AKTIVNOST prihvatljivije od Stevanovićeva (1979: 490–492) objašnjenja, ono također otvara neka dodatna pitanja. Prvo, ono nije primjenjivo na konstrukcije sa svim glagolima. S glagolom *raditi* primjerice jest, npr. *raditi u*

*školi* i *raditi na fakultetu*, ali u primjerima *ići u osnovnu školu* i *ići na fakultet* u značenju pohađanja određenoga obrazovnog programa metonimija MJESTO ZA AKTIVNOST aktivira se i u jednome i u drugome slučaju, iako je riječ o različitim prijedlozima, jer i u *ići u osnovnu školu* MJESTO stoji za AKTIVNOSTI koje se tamo provode, odnosno učenje, pohađanje nastave i, jednom riječju, sve ono što učenici u školama rade. Drugo pitanje koje se nameće u vezi objašnjenja alternacije prijedloga *u* i *na* uz ustanove i institucije preko aktivacije metonimije MJESTO ZA AKTIVNOST jest kako tu metonimiju u konstrukcijama s prijedlogom *na* povezati sa shemom POVRŠINE odnosno supralokalnim značenjem, koje na neki način mora biti u podlozi svake upotrebe prijedloga *na*. Smatramo stoga da je u konstrukcijama s prijedlogom *na* uz institucije i ustanove u podlozi metonimije MJESTO ZA AKTIVNOST metafora APSTRAKTA INTELEKTUALNA ILI ZNANSTVENA POTPORA JE FIZIČKA POTPORA. Naime kod ustanova i institucija gdje je profiliran bilo koji takav vid potpore (one projektnoga tipa, potpore u smislu dostupnosti znanstvene građe, potpore znanstvenoga napredovanja, potpore usavršavanja itd.) dolazi prijedlog *na*, a tamo gdje to nije izraženo, odnosno gdje je profilirana interaktivna uključenost trajektora u radnju koja se obavlja u nekoj instituciji, češće dolazi prijedlog *u*. Zato recimo u kontekstu osnovnih i srednjih škola u najvećem broju slučajeva dolazi prijedlog *u* jer je konstrual takav da profilira međuljudsku interakciju, bilo djece međusobno bilo djece i nastavnika, dok je u slučaju visokih učilišta i njihovih različitih odjela takva interakcija konceptualno u drugome planu iako, razumije se, i tamo postoji. Isto tako različite *poliklinike* (8a–8b), *centri* (9a–9b), *odsjeci* (13a–13b), *odjeli* (14a–14b) ili *zavodi* (15a–15b) mogu s jedne strane profilirati interaktivnu uključenost trajektora u radnju, a s druge pak znanstvenu potporu radu. Razlike između tih dvaju konstruala prikazane su na slici 5. Lijevi dio slike 5 prikazuje interaktivnu uključenost trajektora u radnju istaknutu odabirom prijedloga *u*, a desni dio slike 5 prikazuje znanstvenu potporu radu istaknutu prijedlogom *na*, pri čemu je profilirana apstraktna potpora kao elaboracija sheme POVRŠINE označena debljom isprekidanom linijom, isto kao i strelica koja označava različite aktivnosti ustanova i institucija koje rezultiraju takvom potporom, ali su konceptualno defokusirane i označene tanjim linijama.



Slika 5: *raditi u Odsjeku za obranu* (lijevo) i *raditi na Odsjeku za anglistiku* (desno)

Kod nekih ustanova kao što su primjerice instituti kao isključivo znanstvene ustanove upotrebljavaju se paralelno oba prijedloga, npr. *raditi na institutu* i *raditi u institutu*. Iako bi s obzirom na postavljene kriterije očekivana bila isključivo upotreba prijedloga *na*, upotreba prijedloga *u*, koja čak i prevladava, može se objasniti etimološkom analogijom prema imenici *institucija*, koja se gotovo isključivo upotrebljava s prijedlogom *u*, npr. *raditi u instituciji* i *\*raditi na instituciji*. Korpus potvrđuje, doduše vrlo rijetko, i upotrebu prijedloga *na* sa srednjim i osnovnim školama kao orijentirima. Tako se recimo može pronaći *raditi na školi* ili *zaposliti se na školi*, ali ta je mogućnost ograničena na glagole koji donekle profiliraju i značenje potpore ustanove, ali s drugim glagolima prijedlog *na* ne dolazi u obzir, usp. *\*ići na školu*, *\*biti na školi*, *\*otići na školu* itd.<sup>8</sup>

### 3.4 Prijedlozi *u* i *na* uz različite lokacije

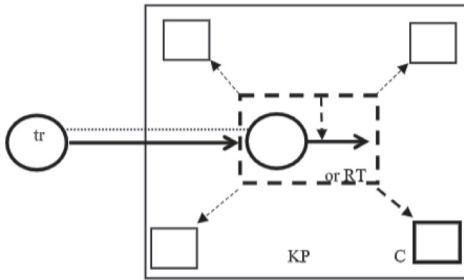
Rasprava o alternaciji prijedloga *u* i *na* uz orijentire koji označavaju različite lokacije temeljit će se na primjerima 16–21:

- [16a] *Živim u Njemačkoj i sa svojim osmogodišnjim sinom često idem na stadion.*
- [16b] *Većina ljudi koji to podržavaju, idu u stadione i kupuju neke bezvezne dresove.*
- [17] *Pitaj kuda se ide na kolodvor.*
- [18] *Jutro nakon je proteklo u polupaničnom završavanju preostalih poslova u kući i po gradu, jer je trebalo ići na aerodrom.*
- [19] *Spuštamo se kroz bolnicu, jer nam je pobjegla devetka u 18:20 h, i idemo na stanicu čekati četvorku.*
- [20a] *Ukoliko more bude valovito i nepristupačno, toga dana djeca neće ići u more.*
- [20b] *Sjećam se kad smo prvi put išle na more.*
- [21a] *Voda koja ide u bazen može biti slatka ili slana.*
- [21b] *Mi smo nekad morali u sklopu tjelesnog ići na bazene.*

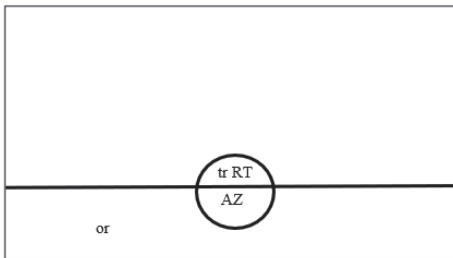
8 Pretraživanje korpusa pokazuje da do sustavnijega alterniranja prijedloga *u* i *na*, a u konstrukcijama s glagolom *raditi*, dolazi uz orijentire *klinika*, *institut*, *odjel* i *zavod*. Sustavno s prijedlogom *u* (pri tome se misli da je u korpusu pronađeno manje od 20% primjera s prijedlogom *na*) pojavljuju se orijentiri *bolnica*, *poliklinika*, *centar*, *galerija*, *kazalište*, *ured*, *jaslice*, *knjižnica*, *muzej*, *škola*, *ustanova*, *vrtić*. Sustavno s prijedlogom *na* (pri tome se misli da je u korpusu pronađeno manje od 20% primjera s prijedlogom *u*) pojavljuju se orijentiri *fakultet*, *sveučilište*, *odsjek*, *katedra*, *visoka škola*, *visoko učilište*, *veleučilište*.

U konstrukcijama u kojima orijentiri označavaju stajališta javnoga prijevoza, a riječ je o primjerima 17–19, izrazita je profiliranost sheme POVRŠINE te u analiziranome korpusu nema primjera upotrebe prijedloga *u*, npr. *\*ići u kolodvor*, *\*ići u aerodrom* ili *\*ići u stanicu* i sl.<sup>9</sup> Iznimka je od toga luka (analogijom i zračna luka), s kojom dolazi isključivo prijedlog *u*, i to zato što su luke kao pristaništa najčešće u obliku uvale ili zaljeva koji pak svojim oblikom profiliraju shemu SPREMNIKA. Drugim riječima, unatoč tomu što stajališta javnoga prijevoza osim otvorenoga prostora uključuju i zatvoreni prostor, koji bi pak aktivirao shemu SPREMNIKA, zatvoreni prostor konceptualno je potisnut u drugi plan, pa se značenje konstruira isključivo na bazi otvorenoga prostora kompatibilnoga sa shemom POVRŠINE, a isto vrijedi i za druge lokacije kod kojih događajna struktura podrazumijeva odvijanje radnje na otvorenome, kao što su primjerice *stadioni*, npr. u 16a. U tim slučajevima, barem što se tiče konstrukcija s glagolom *ići*, npr. *ići na kolodvor*, *ići na stanicu*, *ići na aerodrom* ili *ići na stadion*, interpretacija značenja odvija se aktivacijom metonimije MJESTO ZA AKTIVNOST jer odlazak na javno stajalište pretpostavlja radnju ulaska u određeno vozilo i odlaska na željenu destinaciju. Tada mjesto kao orijentir (isprekidani pravokutnik) funkcionira (deblja isprekidana strelica) kao referencijska točka (RT) za konceptualizaciju aktivnosti trajektora kao ciljnoga koncepta (C), kao što je prikazano na slici 6. Također, a kao i u primjerima tipa *ići na vlak*, što je prikazano na slici 1, kolodvor kao shematična referencijska točka metonimijski stoji za specifični, određeni kolodvor na koji se ide, a koji se kao ciljni koncept bira iz konceptualnoga područja (KP) koje sadrži različite kolodvore iskustveno povezane s govornikom. Ti su odnosi prikazani na slici 6. Dodatno, potrebno je reći da uz orijentir *stadion* u konstrukciji s glagolom *ići* ipak vrlo rijetko može doći do odstupanja od upotrebe prijedloga *na*, npr. kao u 16b, ali tada je riječ o drukčijem konstrualu koji profilira zatvoreni prostor, odnosno različite lokale i trgovine koje se kao SPREMNICI nalaze unutar suvremenih stadiona.

9 Za potrebe rada analizirane su konstrukcije s glagolom *ići*. Uz neke druge glagole orijentiri *kolodvor*, *aerodrom* i *stanica* mogu se upotrebljavati i uz prijedlog *u*, a tada je riječ o konkretnome značenju intralociranja trajektora u prostor orijentira, npr. *vlak ulazi u kolodvor Zagreb* i sl.

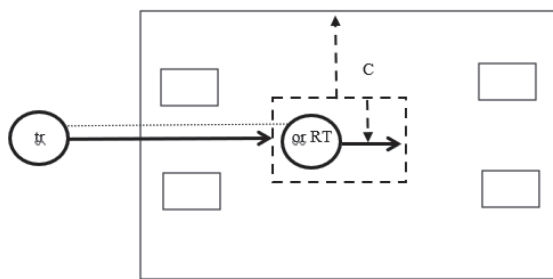
Slika 6: *ići na kolodvor*

Kada je riječ o lokacijama tipa *more*, *bazen*, *jezero* i sl., prijedlozi *u* i *na* alterniraju u različitome značenju koje uključuje ili aktivaciju sheme SPREMNIKA ili aktivaciju sheme POVRŠINE. Intralokalno značenje SPREMNIKA oprimjereno je u **20a** i **21a**. To značenje može biti elaborirano ili tako da je u pitanju intralociranje cijeloga trajektora u granice orijentira, kao u **21a**, ili pak aktivacijom metonimije CJELI ENTITET ZA DIO ENTITETA, pri čemu dolazi do izražaja diskrepancija profila kao referencijske točke i aktivne zone, kao u **20a**. Ti slučajevi uključuju konstrukcije tipa *biti u moru*, *ući u rijeku* itd., u kojima trajektor kao CJELINA stoji za svoj DIO (obično trup) koji je kao aktivna zona intralociran u vodi kao orijentiru, što je prikazano na slici 7.

Slika 7: *biti u moru*

Nasuprot tomu kada se uz te lokacije upotrebljava prijedlog *na*, kao u **20b** i **21b**, shema POVRŠINE aktivira se na dva načina. Prvi je preko metonimije MJESTO ZA AKTIVNOST, kao u **21b**, gdje *bazeni* kao shematična MJESTA defokusiraju narav SPREMNIKA, a profiliraju različite AKTIVNOSTI koje se provode unutar takvoga rekreacijskoga kompleksa, aktivnosti koje primarno profiliraju lociranje trajektora na POVRŠINE izvan samih *bazena* kao SPREMNIKA, a tek sekundarno i radnju ulaska u sam bazen. U drugome slučaju, u primjerima kakav je **20b**, shema POVRŠINE elaborira se preko dviju metonimija, što je i prikazano na slici 8. Prva je ISTAKNUTI

DIO LOKACIJE ZA CIJELU LOKACIJU, pri čemu *more* kao shematična referencijska točka (isprekidani pravokutnik), središnji i najvažniji DIO lokacije, štoviše, i primarni razlog putovanja, stoji za CIJELU lokaciju kao ciljni koncept (C) (dulja isprekidana strelica). Da je to doista tako, dobro se vidi recimo u dijalozima tipa: A: *Sutra idem na more*. B: *Kamo?* A: *U Biograd*. Paralelno s tom metonimijom aktivira se i metonimija MJESTO ZA AKTIVNOST jer *more* odnosno lokacija koja uključuje i *more* stoji (kraća isprekidana strelica) za različite aktivnosti koje će trajektor tamo provoditi (odmor, sunčanje, kupanje, šetnje itd.). Naravno, u konstrukcijama kao što su *na more*, *na jezero* ili *na rijeku* shema POVRŠINE može imati i prototipnije elaboracije, kao primjerice u konstrukciji *ribari obično uvečer odlaze na more*, gdje se aktivira koncept kretanja ribarskoga čamca po površini vode.



Slika 8: *ići na more*

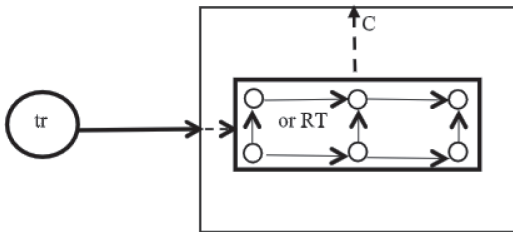
### 3.5 Prijedlozi *u* i *na* uz događaje

Posljednja se kategorija tiče različitih događaja kao orijentira s prijedlozima *u* i *na*, a jedna je od temeljnih značenjskih razlika u tome što se prijedlogom *u* kodira aktivno sudjelovanje trajektora u nekome događaju, a prijedlogom *na* pasivno, usp. primjere 22–24:

- [22a] *Većina navijača išla bi na utakmice samo da iskaže mržnju.*
- [22b] *S takvim se kalkulacijama ne ide u utakmicu.*
- [23a] *I dan-danas idem na predstave kao da o kazalištu ništa ne znam.*
- [23b] *Ta potpora najčešće je išla u predstave, ali sam osmislila i realizirala niz posebnih projekata.*
- [24a] *Ja godinama idem na prosvjede, ali nikad ne znam zašto se prosvjeduje.*
- [24b] *Kazao je da će seljaci idući tjedan ići u prosvjede ako im se ne ispune njihovi zahtjevi.*

Konstrukcije pasivnoga sudjelovanja kodirane prijedlogom *na* sa shemom POVRŠINE povezane su metonimijom DOGAĐAJ ZA MJESTO, pa se tako 22a može interpretirati kao *Većina navijača išla bi na mjesta gdje se odigravaju utakmice samo*

da iskaže mržnju.<sup>10</sup> Taj je metonimijski odnos prikazan na slici 9, gdje utakmica kao DOGAĐAJ (referencijska točka, RT) stoji (isprekidana strelica) za MJESTO odigravanja kao ciljni koncept (C). Punom strelicom koja vodi od trajektora prema mjestu odigravanja označena je konkretna fizička radnja dolaska, a isprekidanom, usmjerenom na događaj, apstraktnija koja uključuje vizualnu i auditivnu percepciju događaja.



Slika 9: *ići na utakmicu*

Kada je riječ o konstrukcijama s glagolom *ići*, upotreba prijedloga *na* gotovo je beziznimna. Jedina je česća iznimka izraz *ići u prosvjede*, kao u 24b. U toj situaciji prijedlog *u* profilira aktivno sudjelovanje trajektora u prosvjedu, dok se odabirom prijedloga *na* u primjeru 24a to ne ističe (iako se ne isključuje kao mogućnost). U primjeru 23b pak prijedlogom *u* označava se da su financijska sredstva investirana u predstavu, tj. nije riječ o situaciji u kojoj je trajektor aktivni ili pasivni sudionik događaja (niti to trajektor *potpora* može biti). Potrebno je istaknuti da se u situacijama kad se uz iste orijentire upotrebljava glagol *sudjelovati*, npr. *sudjelovati u utakmici*, koji sam po sebi profilira aktivno sudjelovanje trajektora, upotrebljava prijedlog *u*, koji također izrazito profilira aktivno sudjelovanje. To je još jedna potvrda da je za distribuciju i alternaciju prijedloga *u* i *na* uz orijentire koji označuju događaje važan način sudjelovanja trajektora u događaju.

Ima međutim dosta događaja kod kojih upotreba prijedloga *u* ili ne dolazi u obzir ili je rjeđa i obilježena bez obzira na aktivno odnosno pasivno sudjelovanje trajektora. Takvi su događaji recimo Olimpijske i Mediteranske igre ili različita svjetska i europska prvenstva u različitim sportovima ili pak različiti festivali, koji čak i s glagolom *sudjelovati*, uz koji se inače dominantno upotrebljava prijedlog *u* jer izrazito profilira aktivno sudjelovanje i shemu SPREMNIKA, prednost daju prijedlogu *na*,<sup>11</sup> usp. *sudjelovati na Olimpijskim igrama* i ?*sudjelovati u Olimpijskim*

10 Razlika između aktivnoga i pasivnoga sudjelovanja načelna je razlika jer ne mora uvijek biti tako, kao recimo u konstrukciji *biti na treningu*, gdje razlog upotrebe prijedloga *na* očito nije pasivno sudjelovanje, ali i tada je riječ o metonimiji DOGAĐAJ ZA MJESTO.

11 Pretraga korpusa pokazuje da se takvi događaji uz glagol *sudjelovati* još donekle i pojavljuju uz prijedlog *u*, ali rijetko, no da uz glagol *ići* upotreba s prijedlogom *u* nije moguća.

*igrama, sudjelovati na svjetskom prvenstvu i ?sudjelovati u svjetskom prvenstvu, sudjelovati na Festivalu kajkavske popevke i \*sudjelovati u Festivalu kajkavske popevke, ići na Olimpijske igre i \*ići u Olimpijske igre, ići na svjetsko prvenstvo i \*ići u svjetsko prvenstvo te ići na Festival kajkavske popevke i \*ići u Festival kajkavske popevke. S druge strane ako je riječ o nacionalnom prvenstvu u nekom sportu, prijedlog u jedina je mogućnost, usp. sudjelovati u nacionalnom prvenstvu i \*sudjelovati na nacionalnom prvenstvu, dobro igrati u nacionalnom prvenstvu i \*dobro igrati na nacionalnom prvenstvu te dobro stajati u nacionalnom prvenstvu i \*dobro stajati na nacionalnom prvenstvu. O čemu je tu riječ, odnosno koji su konceptualnosemantički razlozi odgovorni za takvu distribuciju prijedloga u i na? Odgovor na to pitanje treba tražiti u značenju smotre, koja se u kontekstima s Olimpijskim igrama, svjetskim i europskim prvenstvima redovito upotrebljava, pogotovo u sportskom diskursu novinsko-publicističkoga stila. Tako se često uoči tih događaja mogu čuti konstrukcije tipa *svjetska smotra, svjetska smotra nogometaša, europska nogometna smotra, olimpijska smotra* itd., a značenje smotre vrlo je usko povezano sa shemom POVRŠINE jer smotra podrazumijeva okupljanje skupine ili skupina (u slučaju momčadi) ljudi iste profesionalne orijentacije na jednom MJESTU, što je posebno recimo izraženo na otvaranju Olimpijskih igara. Tada se navedeni DOGAĐAJI metaforički konceptualiziraju kao POVRŠINE odnosno MJESTA okupljanja i natjecanja sportaša. Nasuprot tomu nacionalna prvenstva nemaju to značenje, ona traju cijele godine i nisu kompatibilna sa značenjem smotre, pa posljedično ne aktiviraju ni shemu POVRŠINE, nego SPREMNIKA.*

Osvrnimo se na kraju na još jedan važan aspekt opisanih metonimijskih konstrukcija s prijedlogom *na*. Naime iako je profiliranje ciljnoga koncepta jedna od glavnih uloga metonimije i iako većina metonimija počiva upravo na tome, u dobrome dijelu ovdje problematiziranih konstrukcija situacija je obrnuta, odnosno izvorni je koncept ili referencijska točka onaj koncept koji je profiliran.<sup>12</sup> Tako naprimjer u konstrukciji *ići na utakmicu*, unatoč tomu što *utakmica* kao DOGAĐAJ stoji za *stadion* kao MJESTO, čime se omogućuje aktivacija sheme POVRŠINE, odnosno omogućuje se povezivanje toga specifičnijega metonimijskog značenja visokoschematičnoga i polisemnoga prijedloga *na* s njegovim temeljnim supralokalnim značenjem, utakmica je kao izvorni koncept profilirana jednostavno zato što stadioni

12 Takvi slučajevi nisu toliko neobični kao što bi se na prvi pogled moglo zaključiti, a prepoznani su već u Lakoff – Johnson 1980: 38, a usp. i u Panther 2005: 371–373 te u Belaj 2023: 273, u kontekstu analize metonimije ZAPOVJEDNIK ZA PODREĐENE tipa *Nixon je bombardirao Hanoi i Napoleon je izgubio kod Waterlooa*, gdje su *Nixon* i *Napoleon* profilirani unatoč tomu što metonimijski kao referencijska točka stoje za *američke pilote* i *francuske vojnike*. Tomu je tako jer su oni kao vrhovni zapovjednici idejno odgovorni za radnje koje provode njihovi podređeni, pa posljedično imaju i konceptualni primat kao najvažniji elementi vojne sile, a koja se pak sastoji od niza nepoznatih osoba koje govornicima na konceptualnome planu ne znače ništa. Slično je i u konstrukcijama s prijedlogom *na*.

postoje zbog utakmica koje se na njima odigravaju, a ne obrnuto. Isto je i u primjerima kao što su *ići na vlak*, *ići na autobus* i sl., gdje su oni također, unatoč tomu što *vlakovi* i *autobusi* kao PRIJEVOZNA SREDSTVA stoje za *kolodvore* kao MJESTA i doprinoseći time povezivanju prijedloga *na* sa značenjem supralokalnosti, kao izvorni koncepti profilirani jer kolodvori postoje zbog prijevoznih sredstava koji s njih polaze i na njih dolaze, pa su oni posljedično konceptualno u prvome planu prilikom interpretacije značenja leksema *kolodvor*, a rečeno vrijedi i za primjere tipa *sjesti na vlak*, kao i za konstrukcije s lokacijskim orijentirima tipa *ići na more* ili *ići na bazene* itd. Upravo je to i razlog zbog kojega su na slikama koje prikazuju te odnose navedeni ciljni koncepti označeni tanjim linijama kao znakom relativne konceptualne defokusiranosti u odnosu na profiliranu referencijsku točku.

#### 4 ZAKLJUČAK

U ovome radu analizirane su i objašnjavane konceptualnosemantičke razlike između konstrukcija s prijedlozima *u* i *na* u kojima prijedložna dopuna, tj. orijentir, pripada jednoj od sljedećih pet kategorija: (1) kategoriji prijevoznih sredstava, (2) kategoriji naseljenih mjesta, (3) kategoriji ustanova i institucija, (4) kategoriji različitih odabranih lokacija i (5) kategoriji događaja. Rad je pokazao i objasnio da su sve analizirane upotrebe prijedloga *na* povezane sa shemom POVRŠINE, a sve analizirane upotrebe prijedloga *u* sa shemom SPREMNIKA, tj. da je svaka specifičnija upotreba prijedloga *na* elaboracija njegova shematičnoga značenja supralokalnosti te da je svaka specifičnija upotreba prijedloga *u* elaboracija njegova shematičnoga značenja intralokalnosti. Budući da je u mnogim primjerima upotreba prijedloga *u* jasno semantički motivirana i ne zahtijeva detaljna pojašnjenja, dana je prednost analizi konstrukcija u kojima se pojavljuje prijedlog *na*. Naime pokazalo se da su elaboracije sheme POVRŠINE kod prijedloga *na* izrazito razgranate i samim time podložne različitim pragmatičkim inferencijama koje počivaju na brojnim metaforičko-metonimijskim preslikavanjima kojima se uspostavlja značenjska veza sa shemom POVRŠINE odnosno supralokalnim značenjem toga prijedloga. Također, rad je pokazao da su u određenim kontekstima moguće višestruke semantičke interpretacije, tj. višestruke konceptualizacije utemeljene na različitim konstrualima, te je ukazao na prednosti i nedostatke pojedinih interpretacija. U konačnici, potrebno je istaknuti da ovaj rad nije imao za cilj prikazati pravila upotrebe prijedloga *u* i *na* te preskriptivistički uočiti i odrediti alternaciju prijedloga *u* i *na* u konstrukciji s pojedinim glagolima. Naprotiv, ovaj rad želio je pokazati na koji su način značenje i gramatika povezani i na koji način konceptualizacija i kognitivni mehanizmi kao što su konceptualna metafora i metonimija utječu na jezične realizacije.

## LITERATURA

- Ban Matovac – Matovac 2020** = Lidija Ban Matovac – Darko Matovac, Varijacija u upotrebi prijedloga *u* i *na* uz imena država (s naglaskom na poučavanje hrvatskoga kao drugog i stranog jezika), v: *HINIZ – Hrvatski inojezični*, ur. Zrinka Jelaska – Igor Marko Gligorić, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, Filozofski fakultet u Zagrebu – Klagenfurt: Institut za slavistiku Sveučilišta u Klagenfurtu, 2020, 65–84.
- Belaj 2023** = Branimir Belaj, *Kognitivna lingvistika i hrvatski jezik*, Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2023.
- Belaj – Buljan 2016** = Branimir Belaj – Gabrijele Buljan, The polysemy of the Croatian verbal prefix *od-*, *Review of Cognitive Linguistics* 14.2 (2016), 337–384.
- Belaj – Tanacković Faletar 2014** = Branimir Belaj – Goran Tanacković Faletar, *Kognitivna gramatika hrvatskog jezika 1: imenska sintagma i sintaksa padeža*, Zagreb: Disput, 2014.
- Brugman 1981** = Claudia Brugman, The story of *over*, MA Thesis, University of California, 1981.
- Hampe – Grady 2005** = Beate Hampe – Joseph E. Grady (ur.), *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2005.
- Janda 1986** = Laura A. Janda, *A semantic analysis of the Russian verbal prefixes ZA-, PERE-, DO-, and OT-*, München: Otto Sagner, 1986 (Slavistische Beiträge 192).
- Krivoruchko 2008** = Julia G. Krivoruchko, Prepositional wars: when ideology defines preposition, v: *Adpositions: pragmatic, semantic and syntactic perspectives*, ur. Dennis Kurzon – Silvia Adler, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008, 191–208.
- Lakoff 1987** = George Lakoff, *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicago: The University of Chicago Press, 1987.
- Lakoff – Johnson 1980** = George Lakoff – Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, Chicago – London: The University of Chicago Press, 1980.
- Langacker 1987** = Ronald W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, Stanford: Stanford University Press, 1987.
- Langacker 1991** = Ronald W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar: Descriptive Application*, Stanford: Stanford University Press, 1991.
- Langacker 1993** = Ronald W. Langacker, Reference-point constructions, *Cognitive Linguistics* 4.1 (1993), 1–38.
- Langacker 2008** = Ronald W. Langacker, *Cognitive Grammar: a Basic Introduction*, New York: Oxford University Press, Inc., 2008.
- Langacker 2009** = Ronald W. Langacker, Metonymic grammar, v: *Metonymy and Metaphor in Grammar*, ur. Klaus-Uwe Panther – Linda L. Thornburg – Antonio Barcelona, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2009 (Human Cognitive Processing 25), 45–71.
- Lindner 1981** = Susan Jean Lindner, *A Lexico-Semantic Analysis of English Verb-Particle Constructions with UP and OUT*, PhD dissertation, University of California, 1981.
- Matovac 2017** = Darko Matovac, *Prijedlozi u hrvatskome jeziku: značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2017.
- Panther 2005** = Klaus-Uwe Panther, The role of conceptual metonymy in meaning construction, v: *Cognitive Linguistics, Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction*, ur. Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez – M. Sandra Peña Cervel, New York: De Gruyter Mouton, 2005, 353–386.
- Stevanović 1979** = Mihailo Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik 2*, Beograd: Naučna knjiga, 1979.
- Šarić 2008** = Ljiljana Šarić, *Spatial concepts in Slavic: a cognitive linguistic study of prepositions and cases*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2008.
- Šarić 2014** = Ljiljana Šarić, *Prostor u jeziku i metafora: kongnitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2014.
- Taylor 1995** = John R. Taylor, *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Tyler – Evans 2003** = Andrea Tyler – Vyvyan Evans, *The Semantic of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

## POVZETEK

### O kognitivnih temeljih distribucije in alternacije predlogov *u* 'v' in *na* 'na' v hrvaščini

Določevalci prostorskih odnosov – zlasti predlogi, glagolske predpone in glagolski morfemi – so bili že od samega začetka eno od osrednjih raziskovalnih področij v okviru kognitivnega jezikoslovja. V članku so z metodološkim aparatom konceptualne metafore in metonimije ter kognitivne slovnice analizirane konstrukcije s predlogoma *u* 'v' in *na* 'na' v hrvaščini; analizirani so kognitivni temelji distribucije in alternacije omenjenih predlogov v izbranih konstrukcijah. Izhodišče članka je domneva, da vsak konkretnější pomen teh predlogov predstavlja elaboracijo njunih shematskih pomenov intralokalnosti in supralokalnosti. Analizirane so elaboracije in alternacije predlogov *u* 'v' in *na* 'na' v predložnih zvezah, v katerih predložna dopolnila označujejo prevozna sredstva, kraje, ustanove ter lokacije in dogodke. Za opis konceptualizacije teh pomenskih skupin sta uporabljeni shema POSODA in shema POVRŠINA.

## SUMMARY

### The Cognitive Foundations of Distribution and Alternation of the Prepositions *u* 'in' and *na* 'on' in Croatian

Determinators of spatial relations—primarily prepositions, verb prefixes, and verb particles—have been one of the central areas of research in cognitive linguistics since its very beginning. This article uses the methodological apparatus of conceptual metaphor and metonymy, as well as cognitive grammar, to analyze constructions with the prepositions *u* 'in' and *na* 'on' in Croatian; that is, to analyze the cognitive foundations of the distribution and alternation of these prepositions in certain constructions. The article proceeds from the assumption that each more specific meaning of these prepositions is an elaboration of their schematic meanings of intralocality and supralocality. The elaborations and alternations of the prepositions *u* 'in' and *na* 'on' are analysed in prepositional phrases in which prepositional complements denote means of transport, inhabited places, institutions, locations and events. The CONTAINER image schema and the SURFACE image schema are used to address the conceptualization of these semantic groups.



NIKOLINA HRŠAK – INES CAROVIĆ

GLASNIK /v/ IZMEĐU APROKSIMANTA I FRIKATIVA  
U KAJKAVSKOM GOVORU JURJEVCA

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.05](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.05)Fonem /v/ med aproksimanti in frikativi v jurjevskem govoru  
kajkavščine

Prispevek podaja akustični opis govornih uresničitev fonema /v/ v jurjevskem govoru, ki ga uvrščamo v srednjeslovensko narečje kajkavščine. Nekateri avtorji pri podrobnejših opisih kajkavskih narečij uvrščajo fonem /v/ med prave soglasnike (nezvočnike) v položaju na koncu besed ali pred nezvenečimi soglasniki, v drugih primerih pa med aproksimante. Zaradi razlikosti v opisih fonema /v/ v literaturi je prispevek usmerjen v akustično opisovanje alofonov fonema /v/ v kajkavskem govoru; predpostavka prispevka je, da se fonem /v/ v govoru Jurjevca uresničuje kot frikativ, ne pa kot aproksimant, kot običajno navaja literatura. Natančna akustična analiza zajema glasovne uresnitve fonema /v/ v različnem glasovnem okolju, da bi tako ugotovili fonetične lastnosti njegovih alofonov.

**Ključne besede:** kajkavsko narečje, govor Jurjevca, fonem /v/, akustični opis

The Phoneme /v/ in the Kajkavian Dialect of Jurjevec:  
Approximant or Fricative?

This article describes the consonant system of the local dialect of Jurjevec, which belongs to the central Zagorje dialect. When describing Kajkavian dialects, some authors classify the phoneme /v/ among consonants when it is pronounced at the end of words or before voiceless consonants, whereas in other cases it is an approximant. Inconsistency in the description and the attempt to describe allophones of Kajkavian /v/ acoustically were a reason for the assumption that the phoneme /v/ in Kajkavian is realized as a fricative and not as an approximant, as is usually stated in the literature. A detailed acoustic analysis covers the phonetic realizations of the phoneme /v/ in various phonetic environments to determine the phonetic characteristics of its allophones.

**Keywords:** Kajkavian dialect, Jurjevec phonemes, phoneme /v/, phonetic inventory

Nikolina Hršak ■ [nikolina.hrsak@gmail.com](mailto:nikolina.hrsak@gmail.com)

Ines Carović ■ Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet ■ [icarovic@ffzg.hr](mailto:icarovic@ffzg.hr) ■

 <https://orcid.org/0009-0006-3994-0683>

Rad je nastao i financiran je u sklopu Institucijskog istraživačkoga projekta Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu *FluNetnost u govornoj proizvodnji*. Dužna zahvala ide recenzentima te njihovim konstruktivnim i detaljnim primjedbama koje su rad učinile puno kvalitetnijim i nadamo se, boljim. Na sugestijama zahvaljujemo i Mariji Malnar Jurišić te Arini Veseli.



## 1 Uvod

Prilikom proučavanja jezika oduvijek se pristupalo govoru kao jezičnom fenomenu, pa su ga zato brojni jezikoslovci iznova pokušali definirati. Nedvojbeno je pak reći uzgred mnogim definicijama da je govor komunikacijsko sredstvo koje razlikuje misaona bića od ostalih. Već se samim svojim dolaskom na svijet javljamo krikom i postepeno pokušavamo ovladati govorom. Nakon krika javlja se dječje gugutanje, slogotvorno brbljanje, a onda i spajanje vokala i konsonanata koje će činiti naše prve riječi. Spominjući usvajanje govora već od najranije životne dobi, neophodno je osvrnuti se na pojam mjesnoga govora, tj. idioma. Tako u hrvatski jezik s jedne strane ubrajamo standardni jezik, a s druge narječja (štokavsko, čakavsko i kajkavsko). Dok standardni jezik učimo od trenutka sjedanja u školske klupe, organski govor učimo spontano i nesvjesno još ranije. Potonji je prvi govor koji usvajamo od nama najbliže osobe (najčešće majke) i kojim izražavamo svoje želje, potrebe i mišljenja. Mjesne govore proučavaju mnogi dijalektolozi diljem Hrvatske, ali brojni su i do danas ostali neistraženi. Među njima je i govor Jurjevca koji pripada središnjozagorskom dijalektu kajkavskoga narječja (Lončarić 1996: 141–146). Jurjevec se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Republike Hrvatske u Krapinsko-zagorskoj županiji, otprilike 9 kilometara sjevernije od grada Zaboka i 15 kilometara zapadnije od grada Pregrade. Jurjevec je maleno naselje koje je 2021. godine brojilo, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, 140 stanovnika. Glavni izvor prihoda stanovnika jest poljoprivreda i rad u zanatskim zanimanjima. Stanovnici izuzetno cijene svoj mjesni govor te nisu pod velikim utjecajem hrvatskog standardnog jezika.

Uvidom u inventar jedinica govora Jurjevca te njihovih realizacija i distribucija, nedostatno preciznim se pokazalo klasificiranje glasnika /v/ kao i u brojnim radovima koji opisuju kajkavske govore. Horga (2019) je istraživao razlike akustičkim mjerama između realizacija hrvatskoga i slovenskoga /v/, dok je Unuk (2023) istraživao fonetsko-fonološke karakteristike glasnika /v/ u raznolikom glasovnom okruženju u slovenskome jeziku što bi se moglo uspoređivati s kajkavskim jer imaju istu bazu kajkavskoga narječja. O fonetskim osobitostima fonema /v/ u standardnom slovenskom jeziku pisao je Tivadar (1999; 2023), prije svega putem opisa spektrograma fonema /v/ te se kritički i detaljnom akustičkom analizom osvrnuo na opise u slovenskim gramatikama. Razlika u slovenskome jeziku kod glasnika /v/ ovisi i o tome istražuje li se standardan slovenski, ili istočna narječja (kao npr. štajerski dijalekt, panonski dijalekt) u kojima je /v/ frikativ i zvučni je parnjaka bezvučnoga frikativa /f/ (Ramovš 1924: 130). Izgovorom glasnika /v/ u različitim fonotaktičkim uvjetima pomoću akustičke analize provjerit će se fonetske značajke navedenoga glasa u kajkavskom jurjevečkom govoru. Time će se se ovim radom pokušati definirati akustička svojstva glasnika /v/ i njegovo

smještanje u konsonantsku tablicu te ponuditi prijedlog za ujednačavanje dijalektološkog i fonetskog nazivlja za ovaj glasnik.

## 2 CILJ RADA I ISTRAŽIVAČKO PITANJE

Cilj je ovoga rada istražiti, snimiti te akustički i fonetski analizirati alofone glasnika /v/ u govoru Jurjevca. Na taj će se način adekvatno riješiti problemsko pitanje svrstavanja glasnika /v/ u konsonantski inventar, odnosno provjerit će se ima li glasnik /v/ značajke frikativa ili pak aproksimanta. U autorskoj tablici donosi se pregled kako se glasnik /v/ definira u radovima istraživača kajkavskih govora.

**Tablica 1: Specifikacija glasnika /v/ u kajkavskim govorima**

| Autor, godina                                          | Opis glasnika /v/                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Antun Šojat<br>(1982: 352)                             | Glasnik /v/ je smješten pod turbulente i sonante u konsonantskoj tablici. „Fonem /v/ ostvaruje se kao sonant samo ispred vokala – u drugim je položajima zvučni parnjak fonema /f/.“                                                                                                                                                                                     |
| Mijo Lončarić<br>(1996: 87–88)                         | /v/ je sonant u konsonantskoj tablici. Ali Lončarić piše: „v se počeo ponašati kao opstruent, tj. postaje zvučni parnjak bezvučnome f, pa dolazi do jednačenja po zvučnosti“.                                                                                                                                                                                            |
| Đuro Blažeka<br>(2008: 271)                            | /v/ je sonant – „Fonem v u distribuciji može imati osobine i sonanta (ispred samoglasnika i iza šumnika) i zvučnog opstruenta, sa šumnikom f kao bezvučnim parom (u svim ostalim pozicijama).“                                                                                                                                                                           |
| Marija Malnar Jurišić<br>(2012: 100, 105)              | /v/ je smješten pod sonante u konsonantskoj tablici no autorica napominje „sonant v se ispred bezvučnih opstruenata i na kraju riječi ponaša kao zvučni opstruent čiji je parnjak f.“                                                                                                                                                                                    |
| Anita Celinić<br>(2015: 61)                            | „Suglasnik v u dijelu se distribucije ponaša kao sonant, a u dijelu kao zvučni konsonant. Osobine konsonanta ima u položajima u kojima dolazi do zamjene zvučnih konsonanata bezvučnima.“                                                                                                                                                                                |
| Marina Marinković<br>(2015: 90)                        | /v/ je sonant (konsonantska tablica).                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| Hrvoje Kovač i<br>Marija Malnar Jurišić<br>(2016: 494) | /v/ je sonant (konsonantska tablica). No, „kada se nalazi na kraju riječi u glagolskome pridjevu radnome, obezvučuje se do v (spov ‘spavao’).“                                                                                                                                                                                                                           |
| Josip Galić i<br>Josip Lisac<br>(2017: 136)            | /v/ je smješten pod sonante u konsonantskoj tablici. Međutim – „sonant v u dijelu se distribucije, i to ispred šumnika i na kraju riječi, i sam ponaša kao (zvučni) šumnik, koji pred bezvučnim šumnicima i na kraju riječi prelazi u svoj bezvučni parnjak f.“                                                                                                          |
| Samanta Kretić<br>(2019: 22)                           | /v/ je klasificiran kao sonant u konsonantskoj tablici. No – „Sonant v se ispred bezvučnih opstruenata i na kraju riječi ponaša kao opstruent, dakle obezvučuje se...“                                                                                                                                                                                                   |
| Joža Horvat<br>(2020: 54)                              | /v/ je sonant ako promatramo konsonantsku tablicu. Ali – „Konsonant v može imati i značajke sonanta i značajke opstruenta. Značajke sonanta ima ako se nalazi ispred vokala, sonanata i zvučnih opstruenata. Kao opstruent ponaša se ispred bezvučnih opstruenata i u završnome položaju ispred stanke – u tim položajima uvijek je zamijenjen bezvučnim opstruentom f.“ |
| August Kovačec<br>(2021: 133)                          | /v/ je okarakteriziran kao labiodentalni frikativ u konsonantskoj tablici.                                                                                                                                                                                                                                                                                               |

Kao što je prikazano, u dosadašnjoj se literaturi glasnik /v/ najčešće klasificira kao aproksimant u konsonantskoj tablici (Lončarić 1996; Blažeka 2008; Malnar Jurišić 2012; Celinić 2015; Marinković 2015; Kovač – Malnar Jurišić 2016; Galić – Lisac 2017; Kretić 2019; Horvat 2020) s napomenom da se može govoriti o glasniku /v/ kao pravom konsonantu u dijelu distribucije, odnosno u položajima na kraju riječi ili prije bezvučnih konsonanata. Šojat (1982) piše da se o glasniku /v/ kao aproksimantu može govoriti samo kad se nalazi ispred vokala, a u svim je ostalim položajima frikativ. Postoje i objašnjenja da je glasnik /v/ isključivo frikativ (Kovačec 2021). Upravo zbog različitih opisa glasnika /v/ u kajkavskim govorima, postavljaju se sljedeća pitanja: Zašto se u konsonantskoj tablici glasnik /v/ ne klasificira kao zvučni parnjak bezvučnome frikativu /f/ ako se već upućuje na njegovo dvojno tumačenje? Može li se o glasniku /v/ govoriti isključivo kao o frikativu ili u kajkavskom govoru imamo možda dva različita glasnika /v/ – aproksimant i frikativ? Postoji li mogućnost da se /v/ kao frikativ ostvaruje samo kao alofon?

### 3 METODA

#### 3.1 Ispitanici

U ovome je istraživanju sudjelovalo četvero ispitanika (dvoje muških i dvoje ženskih) u dobi od 50 do 75 godina (srednja vrijednost 58,75). Ispitanici imaju srednjoškolsko obrazovanje te za svoga života nisu napuštali Jurjevec na duže vremensko razdoblje. Većina ispitanika odlazi na posao u Zabok zbog nemogućnosti zapošljavanja u rodnom naselju dok se ostali bave poljoprivredom. Riječ je o ispitanicima koji nisu pod velikim utjecajem hrvatskoga jezičnog standarda te im izražavanje mjesnim govorom ne predstavlja problem. Također, artikulacijske su sposobnosti ispitanika uredne, odnosno nemaju zabilježene slušne ni govorne poteškoće. Tijekom ispitivanja ispitanici nisu bili izloženi stresu, rizicima ni neugodi više nego što je to u uobičajenoj komunikaciji. Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Odsjeka za fonetiku na sjednici održanoj 6. lipnja 2022.

#### 3.2. Izrada materijala i zadaci

Prije samoga istraživanja, napravljen je materijal za snimanje. Budući da se ovim istraživanjem nastoje utvrditi fonetske značajke alofona glasnika /v/ u govoru Jurjevca, pripremljene su određene fotografije koje su ispitanici trebali imenovati na svom organskom idiomu. Riječ je o riječima koje sadrže glasnik /v/ u raznolikom glasovnom okruženju, odnosno glasnik /v/ nalazi se u inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj poziciji u kombinaciji s vokalima i svim mogućim konsonantima. Isto tako, ponekad je bilo ključno dobiti traženu riječ u određenom padežu pa je uz

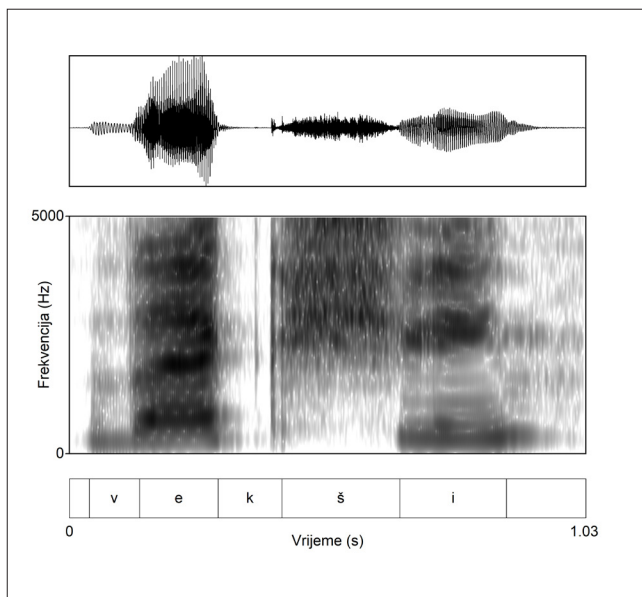
sliku napisana i dodatna riječ kako bi se dobio traženi oblik. Prilikom izgovora apstraktnih riječi, fotografija bi najčešće izostala te bi ispitanik trebao dopuniti rečenicu. U slučaju da ispitanici ne izgovore ciljanu riječ, postavlja im se potpitanje na mjesnom govoru.

Prikazani materijal unaprijed je pripremljen te nije napisano što je prikazano na fotografijama kako čitanje ne bi utjecalo na izgovor ispitanika. Sav materijal prikazan je ispitanicima na *PowerPoint* prezentaciji. Ispitanici su snimljeni u studiju za akustička snimanja na Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Prije snimanja dobili su upute za pokretanje *PowerPoint* prezentacije te imenovanje fotografija, odnosno, u rijetkim slučajevima kad je fonotaktički trebalo izazvati neki gramatički oblik osim nominativa ili infinitiva, nadopunjavanja rečenica. Tijek snimanja reguliran je prezentacijom. Nakon svake izgovorene riječi ispitanici su pritiskom na strelicu udesno samostalno prelazili na idući primjer da bi se osiguralo dovoljno vremena za prepoznavanje i imenovanje denotata koji se tražio na pojedinoj fotografiji te dobili pomoć ako je potrebna. Snimanje je provedeno tijekom srpnja 2022. godine, a snimanje pojedinoga govornika trajalo je 40 minuta. Na početku su ispitanici ispunili upitnik o demografskim podacima i korištenju ciljanoga govora u pojedinim situacijama. Osim pripreme i upoznavanja s akustičkim studijem te uputama za udaljenost od mikrofona, ispitanicima su pokazane slike koje su se tijekom snimanja izmjenjivale na *PowerPoint* prezentaciji da bi se mogli pripremiti za što spontaniji i povezaniji govor koji je bio cilj istraživanja. Također, uz navedeno snimanje, u radu se koriste i rezultati snimanja spontanoga govora te građa prikupljena ciljanim upitnikom (prema Horvat 2020). Opažanjem je zaključeno da su ispitanici bili pod tremom jer su htjeli što jasnije artikulirati glasove.

### 3.3 Anotiranje i segmentiranje

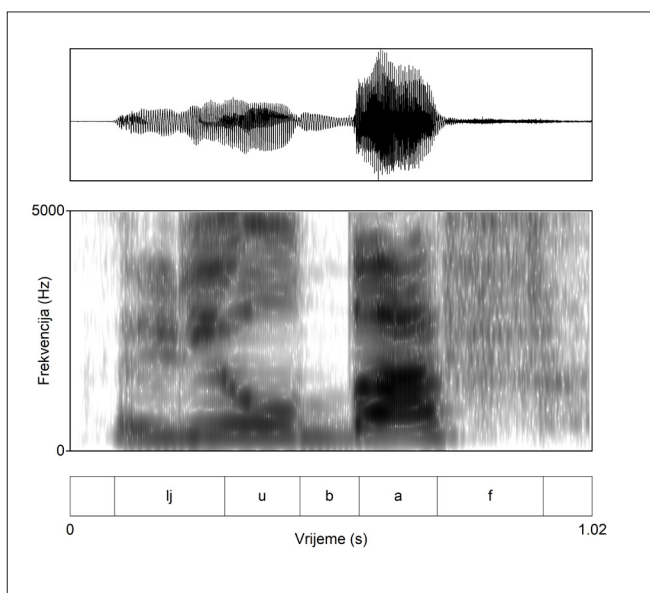
Nakon snimanja u zvučno izoliranoj sobi, snimke su anotirane u računalnom programu *Praat* 6.2.23 (Boersma – Weenink 2022) oslanjajući se na valni oblik i spektrogram. Kriterij za uzimanje uzorka za analizu bilo je određivanje središnjeg dijela realizacije konsonanta /v/ zbog normativizacije podataka te minimalnog utjecaja koartikulacije. Na slikama u nastavku bit će prikazan spomenuti kriterij u anotacijama realizacije konsonanta /v/ u različitom položaju (inicijalni, medijalni, finalni, intervokalni) u pojedinim riječima.

Slika 1 prikazuje anotaciju realizacije glasnika /v/ u inicijalnom položaju ispred vokala.



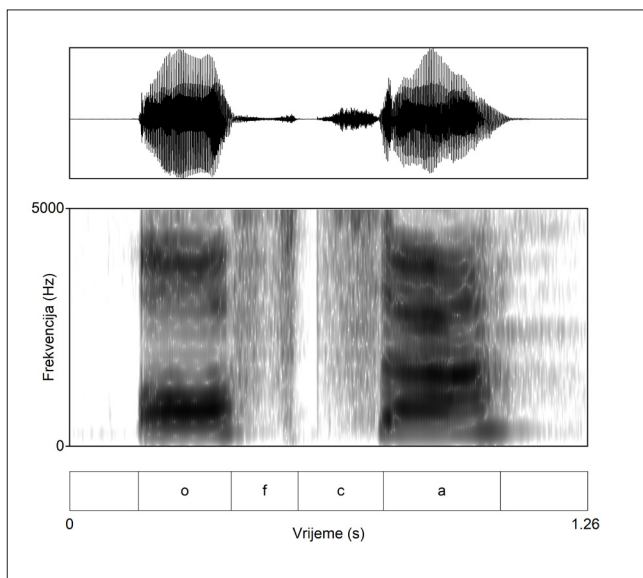
**Slika 1:** Anotacija realizacije glasnika /v/ u inicijalnom položaju ispred vokala

Slika 2 reprezentira anotaciju realizacije glasnika /v/ u finalnom položaju.



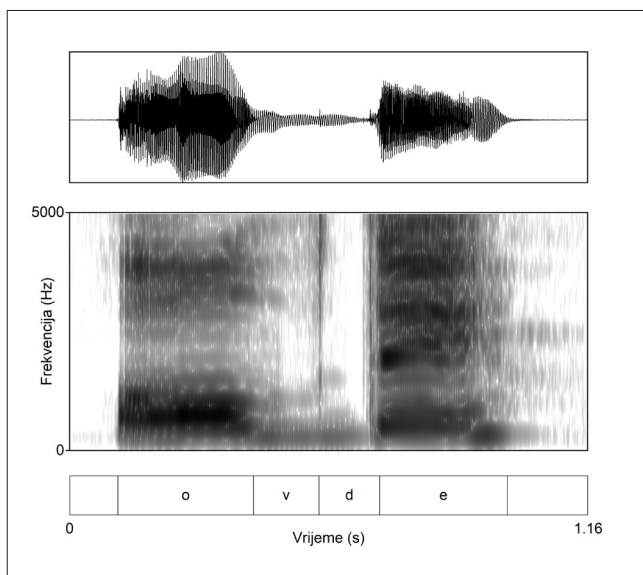
**Slika 2:** Anotacija realizacije glasnika /v/ u finalnom položaju

Na slici 3 dana je anotacija realizacije glasnika /v/ ispred bezvučnog konsonanta.



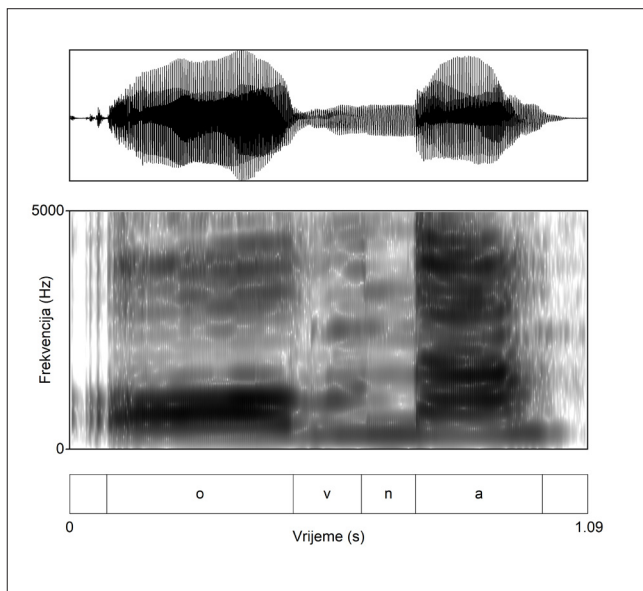
**Slika 3:** Anotacija realizacije glasnika /v/ ispred bezvučnog konsonanta

Na slici 4 vidi se anotacija realizacije glasnika /v/ ispred zvučnog konsonanta.



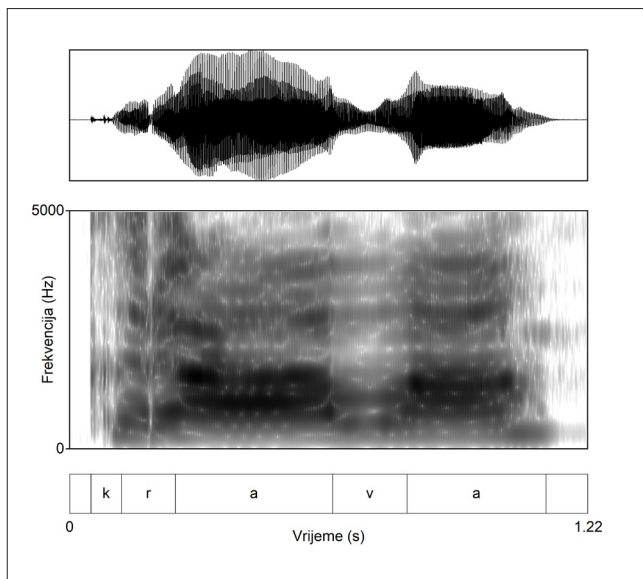
**Slika 4:** Anotacija realizacije glasnika /v/ ispred zvučnog konsonanta

Na slici 5 anotirana je realizacija glasnika /v/ ispred sonanta.



**Slika 5:** Anotacija realizacije glasnika /v/ ispred sonanta

Slika 6 prikaz je anotacije realizacije glasnika /v/ u medijalnom položaju između vokala.



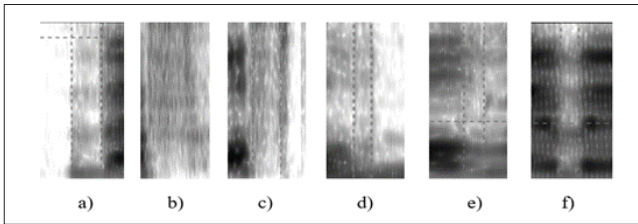
**Slika 6:** Anotacija realizacije glasnika /v/ u intervokalnom položaju

## 4 ANALIZA

### 4.1 Kvalitativna analiza

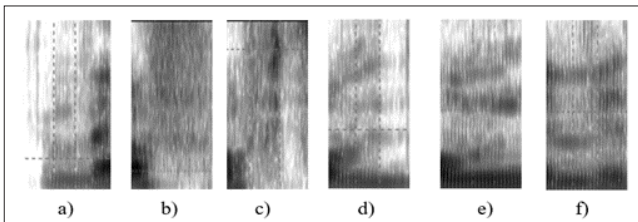
Akustička se analiza u većini radova većinom bazirala na vizualnoj inspekciji spektrograma, a ne na kvantitativnim mjerenjima (Vujasić 2014: 111). Bakran (1996) pomoću vizualne inspekcije objašnjava da je kod zvučnih frikativa u nižem dijelu spektra vidljiv harmoničan ton koji može biti prisutan i na višim frekvencijama. Zato će se prvo opisati kvalitativna analiza na temelju spektrograma labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju pojedinih riječi. Svaki položaj glasa bit će naznačen određenim slovom na slikama: (a) za inicijalni /v/ ispred vokala, (b) za finalni /v/, (c) za kombinaciju /v/ + bezvučni konsonant, (d) za /v/ + zvučni konsonant, (e) za /v/ + sonant, (f) za intervokalno /v/.

Slika 7 prikazuje spektrograme labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju riječi prvog ispitanika.



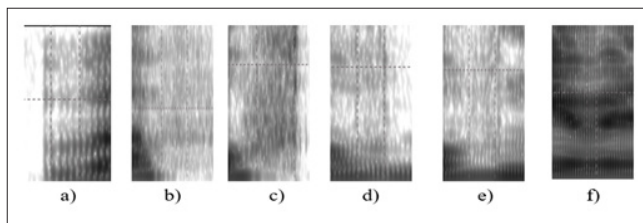
**Slika 7:** Spektrogrami labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju riječi prvog ispitanika

Slika 8 prikaz je spektrograma labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju riječi drugog ispitanika.



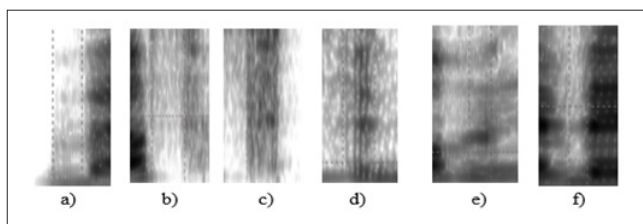
**Slika 8:** Spektrogrami labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju riječi drugog ispitanika

Slika 9 reprezentira spektrograme labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju riječi trećeg ispitanika.



**Slika 9:** Spektrogrami labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju riječi trećeg ispitanika

Slika 10 prikazuje spektrograme labiodentalnog alofona /v/ u različitom položaju riječi četvrtog ispitanika.



**Slika 10:** Spektrogrami labiodentalnog alofona /v/ u različitim položaju riječi četvrtog ispitanika

Prema Vujasić (2014: 111) šum je akustički pokazatelj bezvučnosti konsonanata, a kod zvučnih se šumu pridodaje i prisutnost harmoničnosti. Odnos harmoničnosti i šumnosti upućuje na glavnu razliku zvučnih i bezzvučnih glasova. Zvučni će glasovi imati harmoničan ton u nižem dijelu spektra, a često i na višim frekvencijama. Upravo su te razlike vidljive na priloženim spektrogramima. Realizacije glasnika /v/ u položajima a), d), e) i f) ima harmoničan ton u nižem dijelu spektra te na višim frekvencijama. Stoga možemo govoriti o zvučnom i bezzvučnom alofonu glasnika /v/.

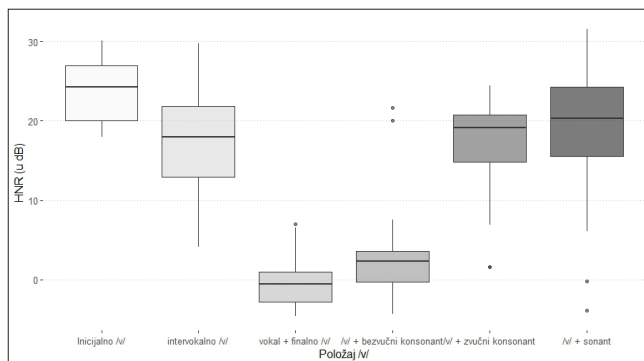
#### 4.2 Deskriptivna i statistička analiza

Analizirano je pet varijabli: HNR i četiri momenta spektra: težište ili centar gravitacije, raspršenje, nagib spektra šuma te istaknutost glavne amplitude.

HNR (engl. *harmonic to noise ratio*) mjera je odnosa količine šumnog i harmoničnog dijela spektra, stoga se koristi za analiziranje prisutnosti harmoničnosti u zvučnim glasovima u odnosu na bezzvučne. Težište ili centar gravitacije (engl. *centre of gravity*) mjera je težišta najveće koncentracije energije u spektru, tj. težište je mjesto u spektru u kojem je zastupljena podjednaka količina energije iznad i ispod tog mjesta (Harrington 2010; Vujasić 2014: 116). Raspršenje ili standardna devijacija centra gravitacije (engl. *spectral standard deviation*) mjera je koja ukazuje

koliko je zvučna energija raspršena u spektru šuma, odnosno njome se pokazuje koliko frekvencije u spektru mogu odstupati od težišta (Vujasić 2014: 116). Nagib spektra šuma (engl. *skewness*) tumači gdje se u odnosu na težište nalazi većina energije u spektru (Harrington 2010; Vujasić 2014: 116). Istaknutost glavne amplitude (engl. *kurtosis*) mjeri istaknutost glavne amplitude u odnosu na energiju u ostatku spektra (Harrington 2010; Vujasić 2014: 117).

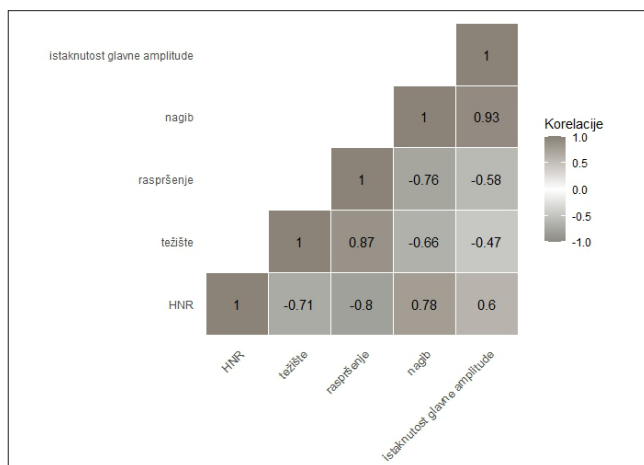
Nakon svake anotacije i segmentacije glasovnih realizacija glasnika /v/ u različitim riječima četiriju ispitanika, izrađen je spektar koji je potom analiziran u programu *Praat* (Boersma – Weenink 2022) koje se odnose na HNR i četiri momenta spektra. Sve su mjere dobivene pomoću funkcija u *Praatu*. Dobiveni rezultati prikazani su u *Microsoft Excelu* te u statističkom program *R* i statistički su izračunate mjere korelacije i značajnosti razlike između spomenutih varijabli. Budući da su sve mjere pokazivale vrlo sličnu tendenciju, radi preglednosti će u radu biti grafički prikazani rezultati za HNR. Napravljena je provjera normalnosti podataka, provjera jednakosti varijanci, testiranje razlika i vizualizacija HNR vrijednosti s obzirom na položaj fonema /v/. HNR vrijednosti ne prate normalnu raspodjelu (testirano pomoću Kolmogorov Smirnovljevog testa; p-vrijednost < 2.2e-16). Varijance unutar grupa položaja /v/ nisu jednake (testirano pomoću Levene testa; p-vrijednost = 0.01768). Budući da uvjeti za parametrijske metode nisu zadovoljene, nastavak analize je napravljen s neparametrijskim testom Kruskal-Wallis koji testira razlike između više grupa. Kruskal-Wallis hi-kvadrat vrijednost = 82.374, stupnjevi slobode = 5, p-vrijednost = 2.672e-16 te se može zaključiti da postoji značajna razlika u vrijednosti HNR između 6 grupa položaja /v/. Kako bi se ispitalo o kojim se grupama radi, dalje je proveden test višestruke usporedbe: pairwise.wilcox.test. Pokazalo se da ne postoji statistički značajna razlika između parova inicijalan položaj fonema /v/ i položaj ispred sonanta, intervokalan položaj i ispred zvučnog glasnika, u intervokalnom položaju i ispred sonanta te ispred sonanta i ispred zvučnog glasnika. Između ostalih parova postoji statistički značajna razlika ( $p < 0.05$ ) što navodi na zaključak da postoji razlika između zvučnih i bezzvučnih labiodentalnih frikativa, no nema statistički značajne razlike između različitih harmoničnih glasnika (aprosimanta i frikativa). U programu *R* je provedena i ugniježdjena statistika (nested linear mixed models) te napravljena regresija koja kao random efekte uzima ispitanika i riječ, budući da su to bile razine koje se ponavljaju. Uz kontrolu efekta svakog ispitanika i svake riječi, dobiven je značajan efekt položaja /v/ na HNR vrijednosti (p-vrijednost = 2.424e-15) što je dovelo do zaključka da se odlučimo na neparametrijske testove i prikaz boxplotevima. Na slici 11 se može vidjeti središnja horizontalna crta unutar pravokutnika u boxplot grafu koja označava medijan (medijan je mjera centralne vrijednosti koja se prikazuje kad podaci ne prate normalnu distribuciju kao u ovom slučaju), gornja crta je treći kvartil, donja crta je prvi kvartil. Ostale okomite crte pokazuju minimalno i maksimalno raspršenje vrijednosti.



Slika 11: Statistička analiza i boxplot grafovi – HNR vrijednosti prema položaju glasnika /v/

Vrijednost korelacije brojčano se iskazuje koeficijentom korelacije koji pokazuje omjer kovarijance i umnoška varijanci s predznakom + ili – ovisno o smjeru povezanosti (Vulić 2015: 11). Jačina povezanosti između varijabli određuje se modulom koeficijenta korelacije.

Na temelju ovih podataka objasniti će se korelacija između HNR-a, težišta, raspršenja, nagiba i istaknutosti glavne amplitude glasovnih realizacija glasnika /v/ u riječima četiriju ispitanika. Rezultati su dobiveni primjenom funkcije za izračun korelacije u programu *R* te su vidljivi na slici 12 u različitim nijansama sivih tonova.



Slika 12: Korelacija između HNR-a i četiri momenta spektra

Koeficijenti korelacije između HNR-a i četiri momenta spektra (težište, raspršenje, nagib, istaknutost glavne amplitude) ukazuju na jaku (HNR i raspršenje), od-

nosno srednje jaku korelaciju (HNR i težište, HNR i nagib, HNR i istaknutost glavne amplitude). Korelacija između težišta i raspršenja je jaka, između težišta i nagiba srednje jaka dok je između težišta i istaknutosti glavne amplitude relativno slaba. Izračun između raspršenja i nagiba te istaknutosti glavne amplitude upućuje na srednje jaku korelaciju, a korelacija je između nagiba i istaknutosti glavne amplitude jaka. Naravno, potpuna je korelacija mjera s njima samima. Budući da sve mjere međusobno koreliraju više od srednje jake korelacije, može se odabrati jedna od njih kao reprezentativna mjera za tumačenje podataka. U ovome radu odabrana je mjera HNR za analizu šumnosti, a uz nju kao provjera i težište ili centar gravitacije.

U prilogu ovog rada izneseni su podaci o HNR-u (ali i sve mjereza četiri momenta spektra šuma) koji su, kako je već navedeno, dobiveni u programu *Praat* (Boersma – Weenink 2022). HNR mjera je koja se izražava u decibelima (dB) te nam govori koliko je određeni glasnik harmoničan, odnosno šuman što možemo primijeniti na provjeru teze o frikativnosti, odnosno sonantnosti u našem istraživanju. Što je brojčani rezultat bliže nuli ili ide u minus, glasovna realizacija ima više šumnosti, a što je veći broj u plusu ili se približava 20 dB, glasovna realizacija ima više harmoničnosti. Promatrajući rezultate možemo zaključiti da glasovna realizacija /v/ u finalnom položaju i u kombinaciji /v/ + bezvučan konsonant sadrži više šumnosti dok ima više harmoničnosti u inicijalnom i intervokalnom položaju te u kombinaciji /v/ + zvučni konsonant i /v/ + sonant.

Na temelju priloga, rezultata mjere težišta ili centra gravitacije, deskriptivno se može opisati da se kategorije glasovne realizacije /v/ mijenjaju sa smanjenjem težišta. Što se težište smanjuje, to se pretvara položaj glasovnih realizacija /v/ iz finalnog, bezvučnog prema zvučnom, sonantu, inicijalnom, vokalu. Dakle, glasovna realizacija /v/ ima najveće težište u finalnom položaju, zatim malo manje u kombinaciji /v/ + bezvučni konsonant, /v/ + zvučni konsonant, /v/ + sonant, inicijalnom i najmanje u intervokalnom položaju. Time ponovno potvrđujemo da je razlika između Zaključujemo da nije ustanovljena statistički značajna razlika između položaja finalno /v/ i /v/ + bezvučni konsonant kao i u odnosu položaja inicijalno /v/ + vokal, /v/ + zvučni konsonant, /v/ + sonant, intervokalno /v/. Razlika je statistički značajna između svih preostalih parova položaja. Interpretacijom dobivenih rezultata, dolazimo do zaključka da su zbog nedostataka statističke značajnosti razlike u količini šumnosti u izgovoru glasovnih realizacija glasnika /v/ u položaju finalno /v/ i /v/ + bezvučni konsonant te kategorije glasova slične. Također, kategorije su glasovnih realizacija glasnika inicijalno /v/ + vokal, intervokalno /v/, /v/ + zvučni konsonant, /v/ + sonant slične zbog nedostataka statističke značajnosti razlike u količini harmoničnosti. To bi značilo da je harmoničnost glasovne realizacije glasnika /v/, odnosno njegova šumnost, u spomenutim položajima vrlo slična te da glasnik /v/ ima opreku po razlikovnom obilježju zvučnosti

(odnosno harmoničnosti). Možemo zaključiti da govor Jurjevca ima jedan labiodentalni glasnik koji se može svrstati u kategoriju frikativa jer ima spomenutu opreku po zvučnosti.

Treba naglasiti da su potencijalne nekonzistentnosti u govoru ispitanika mogle utjecati na konačna mjerenja, a time i na vrijednost t-testa, ali iz dobivenih vrijednosti moguće je kvalitativno odrediti značajke glasovnih realizacije glasnika /v/, tj. odnose među položajima glasnika. Naime, pojedini ispitanici određene riječi izgovaraju drugačije, s time i glasnik /v/, u odnosu na ostale ispitanike. »Sumnjive« riječi označene su sivom bojom u prilogu. Riječi su izgovorene drugačije zbog utjecaja standardnog jezika te pogrešnog izgovaranja naglasnih cjelina (riječ + zanaglasnica). Utjecaj standardnog jezika prevladao je kod nekih ispitanika u riječima *bivši*, *kajkavsko*, *nalivpero*. Što se tiče izgovora naglašene riječi s klitikom, auditivno je opaženo da su poneki ispitanici napravili pauzu između naglašene i nenaglašene riječi te su pritom obezvučili glasovnu realizaciju glasnika /v/ na kraju riječi, a onda izgovorili klitiku (*kriv je*, *ljubav mi*, *ljubav ga*).

## 5 ZAKLJUČAK

Prilikom opisa konsonantskoga sustava govora Jurjevca izdvaja se glasnik /v/ zbog dvosmislenog definiranja u radovima istraživača kajkavskih govora. Uvidom u dosadašnju literaturu zabilježeni su opisi glasnika /v/ kao aproksimanta u konsonantskoj tablici s napomenom da se može govoriti o glasniku /v/ kao pravom konsonantu u položajima na kraju riječi ili prije bezvučnih konsonanata, kao aproksimanta kad se nalazi ispred vokala dok je u ostalim pozicijama frikativ te isključivo kao frikativ u svim položajima. Sukladno s time, u radu se nastojalo odgovoriti na pitanja: Može li se o glasniku /v/ govoriti isključivo kao o frikativu ili u kajkavskom govoru imamo dva različita glasnika /v/ – aproksimant i frikativ? Ostvaruje li se glasnik /v/ kao jedini alofon koji je frikativ?

Izgovorom glasa /v/ u raznolikom glasovnom okruženju pomoću akustičke analize provjerile su se fonetske značajke glasovnih realizacija navedenoga glasnika. Provedena je kvalitativna, deskriptivna i statistička analiza snimaka četiriju ispitanika biranih prema utvrđenim dijalektološkim kriterijima te snimljenih u studiju za akustička snimanja. Već se vizualnom inspekcijom uočilo postojanje zvučnih i bezvučnih glasovnih realizacija glasnika /v/ zbog prisutnosti harmoničnog tona na nižem dijelu spektra i na višim frekvencijama (inicijalno /v/, intervokalno /v/, /v/ + zvučni konsonant, /v/ + sonant) dok je kod bezvučnih glasova prevladavao šum (finalno /v/ i /v/ + bezvučni konsonant). Ta je razlika potvrđena daljnjim analiziranjem HNR-a i težišta koji su pokazali veću količinu šuma, odnosno veći centar gravitacije u finalnom položaju glasovnih realizacija glasnika /v/ te

glasovnih realizacija /v/ ispred bezvučnog konsonanta. Nadalje, analiziran je odnos svih dvočlanih kombinacija položaja glasnika /v/. Određivanjem stupnjeva slobode za svaki par položaja i usporedbom vrijednosti t-testa za izračunatu apsolutnu vrijednost t-testa za određenu p vrijednost, zaključeno je da govor Jurjevca ima jedan labiodentalan glasnik /v/ koji se može uvrstiti u kategoriju frikativa jer ima opreku po razlikovnom obilježju zvučnosti (harmoničnosti).

Naposljetku se donosi potpuni konsonantski inventar govora Jurjevca na slici 13.

| prema načinu tvorbe →<br><br>prema mjestu tvorbe ↓ | sonanti |          |              |          | pravi konsonanti |         |          |         |          |         |
|----------------------------------------------------|---------|----------|--------------|----------|------------------|---------|----------|---------|----------|---------|
|                                                    | nazali  | vibranti | aproksimanti | laterali | frikativi        |         | afrikate |         | okluzivi |         |
|                                                    |         |          |              |          | zvuč.            | bezvuč. | zvuč.    | bezvuč. | zvuč.    | bezvuč. |
| bilabijali                                         | m       |          |              |          |                  |         |          |         | b        | p       |
| labiodentali                                       |         |          |              |          | v                | f       |          |         |          |         |
| dentali                                            | n       |          |              |          | z                | s       |          | c       | d        | t       |
| alveolari                                          |         | r        |              | l        |                  |         |          |         |          |         |
| palatali                                           | ɲ       |          | j            | ʎ        | ʒ                | ʃ       | ʤ        | č       |          |         |
| velari                                             |         |          |              |          | x                |         |          |         | g        | k       |

Slika 13: Konsonantski inventar govora Jurjevca

## INTERNETSKI I ELEKTRONIČKI IZVORI

**Boersma – Weenink 2022** = Paul Boersma – David Weenink, *Praat: doing phonetics by computer*, ver. 6.2.23, 2022 (12005), <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/>.

## LITERATURA

- Bakran 1996** = Juraj Bakran, *Zvučna slika hrvatskoga govora*, Zagreb: Ibis, 1996.
- Blažeka 2008** = Đuro Blažeka, Međimurski dijalekt, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14 (2008), 261–292.
- Celinić 2015** = Anita Celinić, Fonologija Rijeke Voćanske i voćanskoga kraja (na sjeveru Hrvatskoga zagorja), *Hrvatski dijalektološki zbornik* 19 (2015), 25–77.
- Celinić 2020** = Anita Celinić, Kajkavsko narječje, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 24 (2020), 1–37.
- Galić – Lisac** = Josip Galić – Josip Lisac, Kajkavski govori u okolici Jastrebarskoga: Petrovina i Domagović, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21 (2017), 129–145.
- Harrington 2010** = Jonathan Harrington, Acoustic Phonetics, u: *The Handbook of Phonetic Sciences*, ur. William J. Hardcastle – John Laver – Fiona E. Gibbon, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2010, 81–129, DOI: <https://doi.org/10.1002/9781444317251.ch3>.
- Horga 2019** = Damir Horga, Hrvatsko i slovensko /v/ u akustičkoj usporedbi, u: *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*, ur. Hotimir Tivadar, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019 (Obdobja 38), 27–37, <https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>.
- Horvat 2020** = Joža Horvat, Iz fonologije govora Svetoga Đurđa – konsonantizam, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 24 (2020), 47–105.
- Kovač – Malnar Jurišić 2016** = Hrvoje Kovač – Marija Malnar Jurišić, O fonologiji govora Crnoga Luga, *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42.2 (2016), 483–503.

- Kovačec 2021** = August Kovačec, Opis fonološkoga sustava govora Jesenja, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 25 (2021), 93–144.
- Kretić 2019** = Samanta Kretić, *Fonološki i frazeološki opis mjesnog govora Donjeg Ladanja s rječnikom frazema*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2019.
- Lončarić 1996** = Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga, 1996.
- Malnar Jurišić 2012** = Marija Malnar Jurišić, *Fonološki opis čabarskih govora na frazeološkom korpusu*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2012.
- Marinković 2015** = Marina Marinković, Iz fonologije mjesnoga govora Brežana kraj Karlovca, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 19 (2015), 79–97.
- Ramovš 2024** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Šojat 1982** = Antun Šojat, Turapoljski govori, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6 (1982), 317–493.
- Tivadar 1999** = Hotimir Tivadar, Fonem /v/ v slovenskem govorjenem knjižnem jeziku, *Slavistična revija* 47.3 (1999), 341–361, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-LHRME4FC>.
- Tivadar 2023** = Hotimir Tivadar, Normativni vidik slovenščine v tretjem tisočletju – artikulacija, percepcija in kodifikacija fonema /v/, *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 77–112, DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.03>.
- Unuk 2023** = Drago Unuk, Fonetično-fonološki status fonema /v/ v slovenskem govorjenem knjižnem jeziku, *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 37–75, DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.02>.
- Vujasić 2014** = Nives Vujasić, Akustička analiza spektra šuma hrvatskih lingvalnih frikativa, *Govor* 32 (2014), 109–130.
- Vulić 2015** = Martina Vulić, *Upotreba koeficijenta korelacije u procjeni podrijetla nitrata na području zagrebačkog vodonosnika*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Rudarsko-geološko-naftni fakultet, 2015.

## POVZETEK

### Fonem /v/ med aproksimanti in frikativi v jurjevskom govoru kajkavščine

Prispevek podaja akustični opis govornih uresničitev fonema /v/ v jurjevskom govoru, ki ga po klasifikaciji Mije Lončarića (1996) uvrščamo v srednježagorsko narječje kajkavščine. Nekateri avtorji pri podrobnijših opisih kajkavskih narječij uvrščajo fonem /v/ med prave soglasnike (nezvočnike) v položaju na koncu besed ali pred nezvenečimi soglasniki, v drugih primerih pa med aproksimante. Premena glasu v omejenem glasovnem okolju (posebej enačenje glasu po napetosti oziroma zvonečnosti) je značilnost pravih soglasnikov. Zaradi različnosti v opisih fonema /v/ v literaturi je prispevek usmerjen v akustično opisovanje alofonov fonema /v/ v kajkavskem govoru; predpostavka prispevka je, da se fonem /v/ v govoru Jurjevca uresničuje kot frikativ, ne pa kot aproksimant, kot običajno navaja literatura; eden od načina raziskovanja tega vprašanja je akustična analiza. Natančna akustična analiza zajema glasovne uresničitve fonema /v/ v različnem glasovnem okolju, da bi tako ugotovili fonetične lastnosti njegovih alofonov. Raziskovalno gradivo je bilo posneto v akustičnem snemalnem studiu na Oddelku za fonetiko Filozofske fakultete v Zagrebu, akustična analiza je bila opravljena z računalniškim programom *Praat*. V raziskavi so sodelovali štirje govorniki, ki so vse življenje živeli v Jurjevcu, posamezne besede s fonemom /v/ so izgovarjali ob vnaprej pripravljenih fotografijah (da branje ne bi vplivalo na njihovo izgovarjavo), posnet pa je tudi njihov spontani govor. Vizualni pregled je pokazal obstoj zvonečih in nezvenečih fonemov zaradi prisotnosti harmoničnega tona v spodnjem delu spektra in na višjih frekvencah na različnih mestih v besedi, medtem ko je pri nezvenečih fonemih prevladoval šum. To razliko je potrdila nadaljnja analiza HNR in težišča, ki je pokazala večjo količino šuma, to je večje težišče v končnem položaju fonema /v/ in glasu /v/ pred nezvenečim soglasnikom. Ugotovljeno je bilo, da ima jurjevski govor en zobnoustnični fonem /v/, ki ga lahko uvrstimo v kategorijo frikativov, ker ima opozicijo zaradi razlikovalne lastnosti zvočnosti (harmoničnosti).

## SUMMARY

**The Phoneme /v/ in the Kajkavian Dialect of Jurjevec: Approximant or Fricative?**

This article describes the consonant system of the local dialect of Jurjevec, which Mijo Lončarić's classification lists as belonging to the central Zagorje dialect. The article focuses on the phoneme /v/ and describes the acoustic characteristics of allophones of the phoneme /v/ in various phonetic contexts. When describing Kajkavian dialects, some authors classify the phoneme /v/ among consonants when it is pronounced at the end of words or before voiceless consonants, whereas in other cases it is an approximant. The phenomenon of a phoneme changing in a different phonetic context (and especially the voiced/voiceless change) is a characteristic of real consonants. Inconsistency in the description and the attempt to describe allophones of Kajkavian /v/ acoustically were a reason to assume that the phoneme /v/ in Kajkavian is realized as a fricative and not as an approximant, as is usually stated in the literature (Lončarić 1996; Celinić 2020; Horvat 2020). The research material was recorded in the acoustic studio at the Department of Phonetics, and the acoustic analysis was performed in the Praat program (Boersma & Weenink 2005). Four speakers (two men and two women) that had lived in Jurjevec all their lives took part in the research, and they pronounced words represented by photos prepared in advance (so that reading would not affect their pronunciation) as well as in spontaneous speech. Inspection revealed the existence of the voiced and voiceless phonemes /v/ and /f/ due to the presence of a harmonic tone in the lower part of the spectrum and at higher frequencies in different positions in the word, whereas noise prevailed in voiceless phonemes. This difference was confirmed by further analysis of the harmonics-to-noise ratio and the center of gravity, which showed a greater amount of noise (i.e., a greater center of gravity) in the final position of the phoneme /v/ and the phoneme /v/ before a voiceless consonant. It was concluded that the local dialect of Jurjevec has one labiodental phoneme /v/, which can be classified as a fricative because it has an opposition based on the distinguishing feature of sonority (harmonicity).

**Priloga: Rezultati HNR-a i 4 momenta spektra šuma za sve govornike**

|         | Ispitanik | Segment | rb-seg | Time | HNR   | Težište  | Raspršenje | Nagib | Istaknutost glavne amplitude |
|---------|-----------|---------|--------|------|-------|----------|------------|-------|------------------------------|
| VANJKUŠ | 1         | v-i     | 1      | 0,03 | 25,18 | 322,05   | 396,86     | 25,01 | 914,99                       |
| VEKŠI   | 1         | v-i     | 2      | 0,08 | 21,53 | 192,87   | 248,94     | 43,06 | 2359,57                      |
| VINO    | 1         | v-i     | 3      | 0,05 | 18,26 | 290,31   | 423,61     | 19,52 | 615,88                       |
| VODA    | 1         | v-i     | 4      | 0,11 | 29,76 | 222,20   | 187,13     | 55,59 | 4551,55                      |
| VUGAREK | 1         | v-i     | 5      | 0,09 | 27,8  | 214,69   | 223,45     | 51,29 | 3425,30                      |
| VRH     | 1         | v-i     | 6      | 0,10 | 22,76 | 272,74   | 252,26     | 35,76 | 2149,68                      |
| LJUBAF  | 1         | f-f     | 7      | 0,20 | -4,61 | 6201,13  | 5347,89    | 0,81  | -0,65                        |
| LAGEF   | 1         | f-f     | 8      | 0,15 | -2,66 | 7871,63  | 6053,59    | 0,18  | -1,27                        |
| ŠLJIF   | 1         | f-f     | 9      | 0,17 | -4,16 | 8399,90  | 5168,74    | -0,01 | -1,05                        |
| KROF    | 1         | f-f     | 10     | 0,20 | 0,66  | 11244,11 | 4177,59    | -0,90 | 0,02                         |
| KRUF    | 1         | f-f     | 11     | 0,09 | 0,95  | 1378,66  | 2713,23    | 3,26  | 11,26                        |

|            | Ispitanik | Segment | rb-seg | Time | HNR   | Težište | Raspršenje | Nagib | Istaknutost glavne amplitude |
|------------|-----------|---------|--------|------|-------|---------|------------|-------|------------------------------|
| KRF        | 1         | f-f     | 12     | 0,13 | -4,47 | 6008,74 | 5300,60    | 0,84  | -0,39                        |
| LJUBAVBI   | 1         | v-s     | 13     | 0,07 | 17,46 | 273,45  | 327,71     | 23,71 | 902,58                       |
| OFCA       | 1         | f-s     | 14     | 0,11 | -1,9  | 5055,26 | 4865,49    | 0,67  | -0,65                        |
| OFČAR      | 1         | f-s     | 15     | 0,09 | 3,44  | 2498,08 | 3908,17    | 1,87  | 2,74                         |
| OVDE       | 1         | v-s     | 16     | 0,06 | 24,45 | 245,64  | 259,36     | 37,63 | 2048,43                      |
| LJUBAVGA   | 1         | v-s     | 17     | 0,06 | 17,45 | 422,98  | 412,74     | 16,18 | 446,69                       |
| KRIVJE     | 1         | f-s     | 18     | 0,18 | -3,91 | 5233,60 | 4632,71    | 1,05  | 0,26                         |
| OLOFKA     | 1         | f-s     | 19     | 0,15 | -0,2  | 4117,35 | 5803,56    | 1,21  | 0,09                         |
| RAZVLAČITI | 1         | v-s     | 20     | 0,07 | 30,67 | 216,25  | 320,62     | 42,76 | 2097,73                      |
| POVLJEČI   | 1         | v-s     | 21     | 0,07 | 25,66 | 277,87  | 246,50     | 14,36 | 559,78                       |
| LJUBAVMI   | 1         | f-s     | 22     | 0,12 | -0,18 | 1463,03 | 1352,80    | 5,66  | 43,49                        |
| OVNA       | 1         | v-s     | 23     | 0,04 | 15,63 | 438,16  | 496,15     | 14,06 | 362,44                       |
| TRAVNJAK   | 1         | v-s     | 24     | 0,07 | 21,16 | 343,40  | 419,61     | 17,13 | 554,49                       |
| NALIFPERE  | 1         | f-s     | 25     | 0,11 | 2,38  | 1769,09 | 1900,91    | 2,55  | 12,30                        |
| VRAK       | 1         | v-i     | 26     | 0,10 | 22,64 | 251,73  | 483,38     | 22,22 | 623,84                       |
| KAJKAFSKO  | 1         | f-s     | 27     | 0,07 | 4,42  | 2740,99 | 5136,79    | 2,00  | 2,56                         |
| BIFŠI      | 1         | v-s     | 28     | 0,05 | 21,65 | 290,15  | 613,10     | 17,18 | 336,82                       |
| KRFTI      | 1         | f-s     | 29     | 0,16 | -4,29 | 7284,82 | 5929,41    | 0,33  | -1,16                        |
| KRAVA      | 1         | v-s     | 30     | 0,14 | 25,58 | 682,56  | 418,15     | 12,73 | 387,23                       |
| JURJEVEC   | 1         | v-s     | 31     | 0,04 | 18,8  | 412,87  | 532,45     | 10,95 | 255,41                       |
| ŽIVI       | 1         | v       | 32     | 0,08 | 21,16 | 410,37  | 604,32     | 6,75  | 73,52                        |
| GOVORI     | 1         | v-s     | 33     | 0,11 | 27,73 | 370,82  | 474,81     | 14,87 | 354,72                       |
| VANJKUŠ    | 2         | v-i     | 1      | 0,08 | 17,63 | 204,22  | 419,67     | 27,94 | 1010,21                      |
| VEKŠI      | 2         | v-i     | 2      | 0,10 | 17,22 | 224,52  | 155,00     | 43,46 | 3877,40                      |
| VINO       | 2         | v-i     | 3      | 0,07 | 16,01 | 230,56  | 183,79     | 58,90 | 5031,24                      |
| VODA       | 2         | v-i     | 4      | 0,09 | 12,79 | 201,69  | 161,14     | 40,60 | 3645,18                      |
| VUGAREK    | 2         | v-i     | 5      | 0,12 | 17    | 181,26  | 160,30     | 40,66 | 3164,06                      |
| VRH        | 2         | v-i     | 6      | 0,05 | 13,04 | 195,46  | 241,80     | 40,78 | 2602,85                      |
| LJUBAF     | 2         | f-f     | 7      | 0,12 | -0,64 | 6038,02 | 5285,51    | 0,32  | -1,24                        |
| LAGEF      | 2         | f-f     | 8      | 0,13 | -3,97 | 6584,02 | 4938,34    | 0,47  | -0,90                        |
| ŠLJIF      | 2         | f-f     | 9      | 0,12 | -0,46 | 2705,39 | 4133,89    | 1,92  | 2,90                         |
| KROF       | 2         | f-f     | 10     | 0,16 | 0,43  | 5481,29 | 5698,01    | 0,81  | -0,88                        |
| KRUF       | 2         | f-f     | 11     | 0,12 | 2,65  | 2649,50 | 3762,32    | 2,38  | 4,43                         |

|            | Ispitanik | Segment | rb-seg | Time | HNR   | Težište | Raspršenje | Nagib | Istaknutost glavne amplitude |
|------------|-----------|---------|--------|------|-------|---------|------------|-------|------------------------------|
| KRF        | 2         | f-f     | 12     | 0,15 | 0,17  | 4367,75 | 4885,05    | 1,19  | 0,03                         |
| LJUBAVBI   | 2         | v-m     | 13     | 0,05 | 18,01 | 163,52  | 482,91     | 24,54 | 724,04                       |
| OFCA       | 2         | f-m     | 14     | 0,07 | 1,49  | 6446,89 | 5322,74    | 0,48  | -1,19                        |
| OFČAR      | 2         | f-m     | 15     | 0,09 | -0,38 | 2002,51 | 2569,02    | 3,42  | 12,59                        |
| OVDE       | 2         | v-m     | 16     | 0,06 | 23,45 | 206,13  | 231,70     | 43,71 | 2880,24                      |
| LJUBAVGA   | 2         | f-m     | 17     | 0,10 | 1,64  | 3515,66 | 4935,29    | 1,34  | 0,50                         |
| KRIVJE     | 2         | v-m     | 18     | 0,03 | 31,58 | 261,75  | 210,44     | 38,06 | 2570,34                      |
| OLOFKA     | 2         | f-m     | 19     | 0,10 | 2,72  | 3419,78 | 4915,04    | 1,62  | 1,35                         |
| RAZVLAČITI | 2         | v-m     | 20     | 0,06 | 19,33 | 271,05  | 291,91     | 33,20 | 1669,79                      |
| POVLJEČI   | 2         | v-m     | 21     | 0,07 | 23,62 | 242,97  | 398,28     | 29,59 | 1167,69                      |
| LJUBAVMI   | 2         | v-m     | 22     | 0,05 | 20,46 | 238,44  | 298,40     | 37,79 | 2000,36                      |
| OVNA       | 2         | v-m     | 23     | 0,05 | 27,76 | 246,26  | 303,48     | 38,29 | 1991,20                      |
| TRAVNJAK   | 2         | v-m     | 24     | 0,06 | 21,94 | 228,94  | 178,47     | 26,53 | 2049,93                      |
| NALIFPERE  | 2         | f-m     | 25     | 0,11 | 2,1   | 954,74  | 1955,26    | 4,93  | 29,90                        |
| VRAK       | 2         | v-i     | 26     | 0,10 | 13,66 | 233,91  | 407,58     | 28,52 | 1092,50                      |
| KAJKAFSKO  | 2         | f-m     | 27     | 0,09 | 2,2   | 3660,91 | 5107,38    | 1,39  | 0,89                         |
| BIFŠI      | 2         | f-m     | 28     | 0,06 | -0,3  | 2708,03 | 2817,55    | 2,69  | 8,42                         |
| KRFTI      | 2         | f-m     | 29     | 0,10 | -2,45 | 6927,34 | 5339,88    | 0,40  | -0,91                        |
| KRAVA      | 2         | v-m     | 30     | 0,07 | 26,67 | 293,19  | 255,52     | 22,10 | 1308,56                      |
| JURJEVEC   | 2         | v-m     | 31     | 0,06 | 25,78 | 241,23  | 263,47     | 41,21 | 2418,64                      |
| ŽIVI       | 2         | v-m     | 32     | 0,05 | 30,08 | 233,88  | 335,20     | 35,18 | 1641,87                      |
| GOVORI     | 2         | v-s     | 33     | 0,06 | 24,61 | 185,68  | 149,21     | 44,24 | 4413,88                      |
| VANJKUŠ    | 3         | v-i     | 1      | 0,04 | 5,53  | 256,07  | 174,81     | 26,13 | 1962,27                      |
| VEKŠI      | 3         | v-i     | 2      | 0,06 | 9,21  | 413,60  | 419,94     | 18,25 | 638,38                       |
| VINO       | 3         | v-i     | 3      | 0,06 | 24,93 | 257,67  | 190,46     | 39,62 | 2918,32                      |
| VODA       | 3         | v-i     | 4      | 0,07 | 15,96 | 273,95  | 169,17     | 27,83 | 2366,01                      |
| VUGAREK    | 3         | v-i     | 5      | 0,07 | 4,12  | 240,70  | 202,72     | 35,12 | 2515,89                      |
| VRH        | 3         | v-i     | 6      | 0,08 | 7,37  | 335,14  | 457,07     | 20,35 | 667,98                       |
| LJUBAF     | 3         | f-f     | 7      | 0,12 | 1,21  | 545,34  | 1366,82    | 7,39  | 65,93                        |
| LAGEF      | 3         | f-f     | 8      | 0,11 | 7,02  | 343,99  | 943,84     | 10,43 | 134,81                       |
| ŠLJIF      | 3         | f-f     | 9      | 0,18 | -3,11 | 5026,87 | 5492,70    | 1,30  | 0,70                         |
| KROF       | 3         | f-f     | 10     | 0,18 | -3,17 | 3396,67 | 3802,15    | 1,67  | 2,05                         |
| KRUF       | 3         | f-f     | 11     | 0,08 | 6,56  | 398,52  | 1116,71    | 8,64  | 87,03                        |

|            | Ispitanik | Segment | rb-seg | Time | HNR   | Težište  | Raspršenje | Nagib | Istaknutost glavne amplitude |
|------------|-----------|---------|--------|------|-------|----------|------------|-------|------------------------------|
| KRF        | 3         | f-f     | 12     | 0,16 | -1,97 | 6436,96  | 6259,14    | 0,66  | -0,94                        |
| LJUBAVBI   | 3         | v-m     | 13     | 0,09 | 6,95  | 1154,89  | 2910,82    | 3,90  | 15,57                        |
| OFCA       | 3         | f-m     | 14     | 0,12 | -0,33 | 1185,19  | 1728,21    | 4,41  | 26,67                        |
| OFČAR      | 3         | f-m     | 15     | 0,10 | 2,39  | 464,36   | 1052,23    | 7,86  | 87,23                        |
| OVDE       | 3         | v-m     | 16     | 0,06 | 20,87 | 259,35   | 412,37     | 27,46 | 1043,15                      |
| LJUBAVGA   | 3         | f-m     | 17     | 0,22 | 1,65  | 387,45   | 843,77     | 9,17  | 129,78                       |
| KRIVJE     | 3         | v-m     | 18     | 0,05 | 28,45 | 253,50   | 358,44     | 32,43 | 1389,91                      |
| OLOFKA     | 3         | f-m     | 19     | 0,09 | 2,79  | 332,31   | 556,12     | 11,17 | 227,35                       |
| RAZVLAČITI | 3         | v-m     | 20     | 0,05 | 20,72 | 257,79   | 353,16     | 29,78 | 1282,58                      |
| POVLJEČI   | 3         | v-m     | 21     | 0,05 | 18,92 | 251,67   | 183,05     | 19,41 | 1176,37                      |
| LJUBAVMI   | 3         | v-m     | 22     | 0,07 | 23,78 | 220,66   | 240,55     | 35,20 | 2133,31                      |
| OVNA       | 3         | v-m     | 23     | 0,06 | 29,08 | 223,09   | 353,64     | 36,09 | 1613,42                      |
| TRAVNJAK   | 3         | v-m     | 24     | 0,04 | 26,09 | 230,45   | 230,76     | 46,16 | 3095,66                      |
| NALIFPERE  | 3         | f-m     | 25     | 0,08 | 7,55  | 220,04   | 356,57     | 22,91 | 857,09                       |
| VRAK       | 3         | v-i     | 26     | 0,08 | 10,32 | 275,32   | 315,87     | 25,57 | 1150,13                      |
| KAJKAFSKO  | 3         | f-m     | 27     | 0,09 | 3,47  | 762,99   | 1047,29    | 6,14  | 73,64                        |
| BIFŠI      | 3         | f-m     | 28     | 0,09 | 20,08 | 261,13   | 411,71     | 12,57 | 266,32                       |
| KRFTI      | 3         | f-m     | 29     | 0,09 | 0,77  | 3422,15  | 5274,90    | 1,61  | 1,50                         |
| KRAVA      | 3         | v-m     | 30     | 0,09 | 28,1  | 291,59   | 364,09     | 29,74 | 1282,36                      |
| JURJEVEC   | 3         | v-m     | 31     | 0,03 | 29,29 | 415,46   | 445,53     | 11,02 | 282,00                       |
| ŽIVI       | 3         | v-m     | 32     | 0,05 | 20,17 | 279,87   | 333,60     | 32,98 | 1526,36                      |
| GOVORI     | 3         | v-m     | 33     | 0,03 | 22,02 | 350,73   | 254,88     | 21,43 | 1150,10                      |
| VANJKUŠ    | 4         | v-i     | 1      | 0,09 | 20,84 | 219,34   | 167,63     | 51,78 | 4258,73                      |
| VEKŠI      | 4         | v-i     | 2      | 0,06 | 20,02 | 217,47   | 199,27     | 53,35 | 3921,27                      |
| VINO       | 4         | v-i     | 3      | 0,08 | 24,64 | 229,53   | 290,38     | 34,69 | 1747,05                      |
| VODA       | 4         | v-i     | 4      | 0,09 | 21,47 | 219,48   | 341,84     | 31,93 | 1223,10                      |
| VUGAREK    | 4         | v-i     | 5      | 0,03 | 9,82  | 293,95   | 537,48     | 17,63 | 372,77                       |
| VRH        | 4         | v-i     | 6      | 0,11 | 18,68 | 243,81   | 217,99     | 23,30 | 1340,27                      |
| LJUBAF     | 4         | f-f     | 7      | 0,19 | 1,92  | 7841,97  | 6107,56    | -0,20 | -1,58                        |
| LAGEF      | 4         | f-f     | 8      | 0,20 | -1,36 | 11290,01 | 4337,56    | -0,91 | 0,75                         |
| ŠLJIF      | 4         | f-f     | 9      | 0,19 | 2,19  | 9721,64  | 4765,70    | -0,97 | -0,07                        |
| KROF       | 4         | f-f     | 10     | 0,17 | -1,64 | 8885,91  | 5282,77    | -0,47 | -0,79                        |
| KRUF       | 4         | f-f     | 11     | 0,17 | -2,27 | 5145,28  | 5055,43    | 0,85  | -0,58                        |

|            | Ispitanik | Segment | rb-seg | Time | HNR   | Težište | Raspršenje | Nagib | Istaknutost glavne amplitude |
|------------|-----------|---------|--------|------|-------|---------|------------|-------|------------------------------|
| KRF        | 4         | f-f     | 12     | 0,19 | -0,33 | 9930,11 | 4166,73    | -0,77 | -0,14                        |
| LJUBAVBI   | 4         | v-m     | 13     | 0,07 | 20,7  | 361,14  | 576,68     | 17,03 | 378,53                       |
| OFCA       | 4         | f-m     | 14     | 0,11 | 3,43  | 2717,70 | 4764,91    | 1,65  | 1,30                         |
| OFČAR      | 4         | f-m     | 15     | 0,08 | 4,52  | 2334,43 | 4130,36    | 1,88  | 2,40                         |
| OVDE       | 4         | v-m     | 16     | 0,08 | 20,25 | 297,28  | 937,19     | 13,18 | 188,97                       |
| LJUBAVGA   | 4         | v-m     | 17     | 0,05 | 20,75 | 427,00  | 378,01     | 17,52 | 604,90                       |
| KRIVJE     | 4         | v-m     | 18     | 0,11 | 6,1   | 2323,78 | 4187,95    | 1,81  | 1,92                         |
| OLOFKA     | 4         | f-m     | 19     | 0,18 | -0,54 | 7569,44 | 5354,62    | 0,03  | -1,31                        |
| RAZVLAČITI | 4         | v-m     | 20     | 0,10 | 16,8  | 402,94  | 806,95     | 9,85  | 125,22                       |
| POVLJEČI   | 4         | v-m     | 21     | 0,05 | 17,14 | 305,40  | 514,28     | 19,92 | 531,21                       |
| LJUBAVMI   | 4         | v-m     | 22     | 0,05 | 15,16 | 543,51  | 400,02     | 9,86  | 241,85                       |
| OVNA       | 4         | v-m     | 23     | 0,06 | 15,91 | 267,59  | 504,06     | 22,56 | 689,80                       |
| TRAVNJAK   | 4         | v-m     | 24     | 0,07 | 13,03 | 418,03  | 751,34     | 13,45 | 229,04                       |
| NALIFPERE  | 4         | f-m     | 25     | 0,11 | 3,97  | 7233,98 | 7825,10    | 0,50  | -1,44                        |
| VRAK       | 4         | v-m     | 26     | 0,06 | 20,24 | 309,44  | 590,63     | 16,19 | 358,59                       |
| KAJKAFSKO  | 4         | f-m     | 27     | 0,08 | 5,61  | 3305,21 | 5029,59    | 1,50  | 1,01                         |
| BIFŠI      | 4         | f-m     | 28     | 0,06 | 0,45  | 7157,06 | 5259,70    | 0,01  | -1,42                        |
| KRFTI      | 4         | f-m     | 29     | 0,11 | -2,26 | 7756,17 | 4312,75    | 0,20  | -0,60                        |
| KRAVA      | 4         | v-m     | 30     | 0,06 | 24    | 293,21  | 418,71     | 20,51 | 731,22                       |
| JURJEVEC   | 4         | v-m     | 31     | 0,05 | 19,75 | 332,79  | 618,18     | 19,83 | 452,67                       |
| ŽIVI       | 4         | v-m     | 32     | 0,10 | 18,41 | 348,05  | 486,29     | 15,06 | 400,74                       |
| GOVORI     | 4         | v-m     | 33     | 0,09 | 17,97 | 266,27  | 590,77     | 18,71 | 420,44                       |



MITJA TROJAR

# USTALJEVANJE SLOVENSKE JEZIKOSLOVNE TERMINOLOGIJE V SLOVENSKIH SLOVNICAH 1768–2017

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.06](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.06)

Članek pregledno predstavlja razvoj slovenske jezikoslovne terminologije, zlasti v slovenskih slovnica v obdobju 1768–2017. V empiričnem delu se na vzorcu 50 jedrnih jezikoslovnih pojmov ugotavlja, kateri slovničar je imel odločilno vlogo pri njenem ustaljevanju.

**Ključne besede:** terminologija, jezikoslovna terminologija, zgodovina jezikoslovja, slovenske slovnice

## The Establishment of Slovenian Linguistic Terminology in Slovenian Grammars, 1768–2017

This article reviews the development of Slovenian linguistic terminology, especially in Slovenian grammars from 1768 to 2017. The empirical analysis uses a sample of fifty core linguistic concepts to determine which grammarian played a decisive role in the establishment of Slovenian linguistic terminology.

**Keywords:** terminology, linguistic terminology, history of linguistics, Slovenian grammars

## 1 Uvod

V članku je opisan proces ustaljevanja slovenske jezikoslovne terminologije, kot ga lahko spremljamo zlasti v slovenskih slovnica v obdobju 1768–2017. Najprej je pregledno predstavljen razvoj slovenske jezikoslovne terminologije od 16. stoletja do danes, zlasti, a ne izključno v slovenskih slovnica. V naslednjem razdelku so prikazani rezultati raziskave, v katero je bilo zajetih 50 jezikoslovnih pojmov in ustreznih poimenovanj, njen cilj pa je bil ugotoviti, od katere slovnice dalje se je določen termin dokončno uveljavil kot ustaljeno poimenovanje za izbrani pojem in kateri avtor je uvedel največ terminov, ki so v rabi še danes.

Mitja Trojar ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■  
mitja.trojar@zrc-sazu.si ■  <https://orcid.org/0000-0003-3334-2413>

Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARIS.



## 2 PREGLED RAZVOJA SLOVENSKE JEZIKOSLOVNE TERMINOLOGIJE OD 16. STOLETJA DO DANES, S POSEBNIM Poudarkom NA SLOVENSkih SLOVNICAH

Začetki<sup>1</sup> oblikovanja jezikoslovne terminologije v slovenskem jeziku segajo v obdobje oblikovanja slovenskega knjižnega jezika v 16. stoletju. Ahačič (2007a; 2007b) popisuje izraze, ki označujejo pojave, povezane z jezikom, in sicer *abec*, *abece*, *beseda*, *bukovščina*, *črka*, *glas*, *gramatika*, *idioma*, *izrečanje*, *jezik* (tudi v zvezah, npr. *gmajn jezik*), *konzonant*, *natura*, *ortografija*, *pis-mo*, *puhštab*, *razum*, *register*, *rič*, *sentencija*, *silaba*, *silb*, *slovo*, *šega*, *štimo-vec*, *tipfel*, *zastop*.<sup>2</sup> Že v tem obdobju se pojavijo prvi priročniki za poučevanje branja in pisanja (npr. TA 1555), zaradi odsotnosti znanstvenih in strokovnih jezikoslovnih besedil v slovenščini 16. stoletja pa bi bilo verjetno ustreznejše govoriti o *nastavkih*<sup>3</sup> za razvoj slovenske jezikoslovne terminologije v tem obdobju: izpričana je predvsem metajezikovna leksika, ki nakazuje potencial za terminologizacijo v poznejših obdobjih (npr. *beseda*, *glas*). Zaradi posebnega pomena za razvoj slovenskega jezikoslovja je treba omeniti Bohoričevo slovnico (1584): čeprav je napisana v latinščini, predstavlja prvi (jezikoslovni) opis slovenskega jezika in s tem prenos tedanjega jezikoslovnega konceptualnega aparata, sicer izvorno zasnovanega za opis grščine in latinščine, na slovenski

- 1 Razdelek 2 se pretežno opira na Rotarjev (1958) pregled razvoja slovenske jezikoslovne terminologije, zlasti za obdobje od Pohlinove slovnice do sredine 20. stoletja, dopolnjen in korigiran pa je s spoznanji drugih raziskovalcev zgodovine slovenskega slovničarstva in slovenske jezikoslovne terminologije, zlasti Toporišiča (1986), Ahačiča (2007a; 2007b; 2012) in ostalih (med njimi izstopajo opisi slovenskih slovnice na portalu *Slovenske slovnice in pravopisi* (Ahačič 2015b), po katerem je povzet tudi nabor slovnice, vključenih v pregled razvoja jezikoslovne terminologije v tej razpravi; prim. op. 4). Slovnice so v pregledu in nato v raziskavi izpostavljene zato, ker so bile predvsem v zgodnejših obdobjih kot vir slovenske jezikoslovne terminologije med najvplivnejšimi jezikoslovnimi (metajezikovnimi) besedili, nikakor pa seveda ne njen edini vir. V pričujoči razpravi sta med starejšimi slovarji omenjena npr. le Hipolitov in Janežičev slovar, ne pa tudi vsi ostali; prav tako načeloma niso izpostavljene jezikoslovne monografije, znanstveni članki in druga dela, ker jih je v kasnejših obdobjih enostavno preveč; vendar to ne pomeni, da te in druge besedilne vrste niso pomembne ali v določenih obdobjih celo pomembnejše od slovnice v smislu vpliva na rabo in ustaljevanje (zlasti nove, še neustaljene) jezikoslovne terminologije.
- 2 Prim. navedene iztočnice v Besedju16 za nabor besedil (knjig), v katerih se pojavljajo, ter iztočnice *abec*, *abece*, *beseda*, *bukovščina*, *črka* v eSSKJ16, kjer so že leksikografsko obdelane. Poudariti je treba, da lahko v 16. stoletju o terminologiji, kakor jo razumemo danes, govorimo le v zvezi s protestantsko krščansko terminologijo: zaradi obstoja (in ohranitve) znanstvenih verskih besedil (npr. TO 1564) in zato, ker izrazje v teh delih tvori relativno koherenten poimenovalni in pojmovni sistem stroke (gl. Legan Ravnikar 2008; 2009; prim. tudi Novak 2004). V 16. stoletju je prihajalo tudi že do determinologizacije (gl. Žagar Karer 2011 o pojavu determinologizacije in Legan Ravnikar 2023 o obravnavi krščanske terminologije in iz nje nastale determinologizirane leksike v splošnem slovarju SSKJ16).
- 3 Prim. Toporišič 1986: 128, ki o *nastavkih* govori predvsem zaradi nesistemske metajezikovnega izrazja pri protestantskih piscih (za razliko od Pohlina in Zagajška).

jezik.<sup>4</sup> Z vidika razvoja terminologije v slovenščini je Bohoričeva slovnica pomembna zaradi svojega vpliva na kasnejše slovenske slovnice (prek slovničnega opisa samega in tudi latinske terminologije).<sup>5</sup>

V t. i. katoliški dobi (gl. Ahačič 2012) je nastalo še nekaj slovničnih opisov slovenskega jezika: krajša slovnica Gregoria Alasie da Sommaripa (1607) v italijanščini in latinščini v uvodu v italijansko-slovenski slovar ter tri predelave Bohoričeve slovnice: latinsko pisana Hipolitova (1715), latinsko pisana rokopisna (1755) in nemško pisana (celovška) predelava (1758). V tem obdobju v razvoju slovenske jezikoslovne terminologije ni bistvenih premikov glede na 16. stoletje, zapisi o slovenskem jeziku v slovenščini so namreč maloštevilni, je pa v njih vseeno mogoče zaznati kontinuiteto metajezikovne leksike s 16. stoletjem, npr. izraz *črka* za označevanje diakritičnih znamenj v Basarjevem Predgovoru v *Pridige is bukviz imenvanih Exercitia s. ozheta Ignazia* (1734) (gl. Ahačič 2012: 210–213), *puštab* v naslovu Paglovčevega abecednika *Tabla teh pushtabou, inu visha fe navuzhiti Crainsku, ali Slovensku brati* (1745) (gl. Ahačič 2012: 218). V to obdobje med drugim sodi Hipolitov rokopisni slovensko-nemško-latinski slovar (1711–1712),<sup>6</sup> v katerem je zajeta tudi metajezikovna leksika,<sup>7</sup> npr. *črka* ('črka', npr. *Gramma. Buchstab. púštab v'pismi, zhérka*), *glas* ('naglas', npr. *Profodia, der Thon eines Jeden worts. dolg ali krátek glaſs éne sléherne befšéjde*), *gramatika* ('slovnica', npr. *Grammatick, sprachkunst. gramática ali sapopádik éniga jefýka*,

4 Za izčrpen opis Bohoričeve slovnice gl. Ahačič 2007b. Osnovni in drugi podatki o slovenskih slovnicaх so v članku povzeti po Stankiewiczu (1984), izbranih geselskih člankih s portala *Slovenska biografija* (Vide Ogrin 2013) in po portalu *Slovenske slovnice in pravopisi* (Ahačič 2015b; gl. tudi tam navedeno literaturo). Za pregledne prikaze slovenskega slovničarstva gl. Štrekelj 1922; Ramovš 1971; Vidovič-Muha 1998; za tipologijo slovenskih slovnice pa Ahačič 2015c.

5 Gl. opise slovenskih slovnice na portalu *Slovenske slovnice in pravopisi* (Ahačič 2015b) ter na portalu *Corpus de textes linguistiques fondamentaux* (Colombat 2020), kjer so v razdelkih *Vpliv na delo* in *Vpliv na nadaljnja dela* zabeleženi do nastanka opisov identificirani medsebojni vplivi med slovnicaми. Prim. tudi Trojar 2022 za metodologijo ugotavljanja vplivov med slovnicaми, in sicer z merjenjem deleža ponovljenih Bohoričevih samostalniških ponazarjalnih zgledov iz poglavij o členi in samostalniki v izbranih slovnicaх (Pohlina 1768; 1783; Gutsman 1777; Zagajšek 1791; Kopitar 1809; Vodnik 1811): samo po deležih ponovljenih zgledov bi lahko sklepali na pomemben vpliv Bohoričeve slovnice zlasti na Kopitarja, Pohlina in Vodnika in na šibek (oziroma posredni) vpliv na Gutsmana in Zagajška. Med deli, na katera je vplivala Bohoričeva slovnica, je tudi slovnični dodatek k Megiserjevemu slovarju *Exempla alivot declinationum et conjugationum* (MD 1592).

6 Za osnovne podatke o digitalizirani izdaji slovarja gl. Uvod v Hipolit 1711–1712, specifični vidiki Hipolitovega slovarja in jezika pa so opisani v Čepar 2022; Jelovšek 2022; Legan Ravnikar 2022 in Orel 2022.

7 *Metajezikovna leksika* je tu razumljena v opoziciji do *jezikoslovne terminologije*, to pa zato, ker je Hipolitov slovar v osnovi splošni in ne specializirani (terminološki) slovar (gl. Trojar 2023a o prepoznavanju terminov in determinologizirane leksike v starejših slovenskih slovarjih, tudi v Hipolitovem). Termin *metajezikovna leksika* (*metajezikovni leksemi*) je sicer splošna oznaka za terminološke in neterminološke izraze, ki se v metajeziku poleg avtonimov in besed, ki lahko v ustreznem kontekstu pridobijo metajezikovni pomen, uporabljajo za opisovanje jezika (gl. Trojar 2023b).

ali éne *ſhpráhe*. *Grammatica*), *puſtab* (‘črka’, npr. *Vocalis, der ein Laute ſtim hat. ein ſelbſtlautender buchſtab. glaſſàn, katéri imà glaſnò ſhtímo. en ſamoglaſſen púſtab*), *samoſtímski* (‘samoglasniški’, npr. *Stimmbare buchſtaben. ſamofhtímski, ſamoglaſni púgſhtabi. vocales*). Tudi Hipolitov slovar pretežno potrjuje kontinuiteto z metajezikovno leksiko 16. stoletja.

Za začetnika slovenske jezikoslovne terminologije sicer velja Marko Pohlin (gl. Rotar 1958; prim. Kidrič 2013),<sup>8</sup> ki je izbranim izrazom v dveh izdajah nemško pisane slovnice *Kraynska grammatika* (1768, 1783) v oklepajih dodajal slovenske ustreznike (po Rotarjevem mnenju gre bodisi za Pohlinove lastne tvorbe ali dobesedne prevode iz nemščine).<sup>9</sup> Rotar (1958: 38) Pohlina postavlja tudi na začetek svoje periodizacije razvoja slovenske jezikoslovne terminologije. Prva stopnja traja od Pohlina do sredine 19. stoletja, druga stopnja obsega drugo polovico 19. stoletja in začetek 20. stoletja (predvsem od druge izdaje Janežičeve slovnice l. 1863 dalje), tretja pa se začne z Breznikovo slovnico leta 1916 (prim. Toporišič 1986: 114).

Pohlinovi slovnici v 18. stoletju sledita še nemško pisana Gutsmanova *Windſche Sprachlehre* (1777), ki ne vsebuje slovenske terminologije, ter Zagajškova *Slovenſska grammatika* (1791), ki je prva slovenska slovnica, ki je v celoti pisana tudi v slovenskem metajeziku (poleg nemščine), zato vsebuje tudi sistematično tvorjeno slovnično<sup>10</sup> terminologijo.<sup>11</sup> V 18. stoletju so nastale še tri slovnice slovenskega jezika, ki so ostale v rokopisu (gl. Stankiewicz 1984: 99), in sicer nemško pisana slovnica Blaža Kumerdeja *Versuch einer hiſtoriſch-kritiſchen kraiſniſch-ſlaviſchen Grammatik [...]* (1780–1795, več redakcij), nemško pisana slovnica Janeza Debevca *Kraiſneriſch-ſlaviſche Sprachlehre* (1795–1797) in še skrajšani, na slovenščino omejeni del zgoraj omenjene slovnice Blaža Kumerdeja *Kraiſneriſche Sprachlehre als ein Auszug aus der allgemeynen ſlaviſchen Grammatik* (ok. 1795).

8 Toporišič (1986: 114) opozarja na prve »izrazotvorne poskuse« že pri piscih v 16. stoletju, pri čemer omenja Trubarjeva izraza *ſtimovci* in *debeli l* po načinu Bezjakov ter izpostavlja še Krelja. Prav tako Toporišič – v nasprotju z Rotarjem, ki po Toporišičevem mnenju nadaljuje Kopitarjevo smer negativnega presojanja Pohlinovega dela – poskuša rehabilitirati Pohlina: »Vse, kar je bilo pozneje doseženo za slovensko strokovno izrazje v jezikoslovju, je pravzaprav nadaljevanje in izboljševanje Pohlinskih predlog.« (Toporišič 1986: 117)

9 V zvezi s Pohlino slovnico velja opozoriti na *Slovar Pohlinovega jezika* (Snoj 2021), v katerem so leksikografsko obdelani tudi Pohlinski jezikoslovni termini, npr. *azbuk* ‘cirilska abeceda’, *glasnik* ‘naglas’, *samosvojna* ‘samostalnišnik’.

10 Slovnična terminologija je tu razumljena kot podmnožica jezikoslovne terminologije, tj. kot jezikoslovna terminologija, ki poimenuje (osnovne) pojme s področij, s katerimi se tradicionalno ukvarjajo slovnice: zlasti glasoslovje, oblikoslovje, skladnja, pravopis. Natančno mejo med podmnožico slovnične terminologije in širšo množico jezikoslovne terminologije je nemogoče potegniti.

11 Zagajškova slovnica je bila v slovenskem jezikoslovju še dolgo deležna negativnih kritik, tako v smislu jezikoslovne vrednosti (ker je izhajala iz Pohlinove) kot tudi zaradi »ponesrečene« terminologije (ki je deloma prevzeta od Pohlina ali Zagajškova lastna), gl. Rotar 1958; Pirnat 1986; Suhadolnik 2013.

19. stoletje prinaša razcvet slovenskega slovničarstva in s tem tudi slovničarstva v slovenskem metajeziku. V prvi polovici so nastali naslednji slovnični opisi slovenščine: nemško pisana didaktično-primerjalna slovnica Jurija Japlja *Slavische Sprachlehre* (1807, rokopis), nemško pisana znanstvena slovnica Jerneja Kopitarja (1809), slovensko pisana didaktična slovnica Valentina Vodnika (1811), slovnica za tujce v italijanščini Vincenca Franula de Weissenthurna (1811), slovnica za tujce v nemščini Janeza Krstnika Leopolda Šmigoca (1812), nemško pisani učbenik slovenščine za tujce Petra Dajnka (1824), nemško pisana znanstvena slovnica Franca Serafina Metelka (1825), nemško pisana slovnica za tujce Franca Serafina Metelka (1830) in nemško pisana slovnica za tujce Antona Murka (1832). Vrhunec slovničarstvo doseže okrog leta 1850, ko nastane večje število krajših slovnice: slovensko pisana predelava didaktične Vodnikove slovnice avtorja Štefana Kociančiča (1847), slovensko pisana didaktična slovnica Jožefa Muršca (1847), nemško pisana slovnica za tujce Antona Janežiča (1849), slovensko pisana didaktična slovnica Franca Malavašiča (1849), nemško pisana didaktična slovnica Blaža Potočnika (1849), slovensko pisana didaktična slovnica Matija Majarja (1850) in nemško pisana slovnica za sodne uradnike Ivana Navratila (1850).

V prvi polovici 19. stoletja je z vidika razvoja slovenske jezikoslovne terminologije najpomembnejša Vodnikova slovnica, predvsem zaradi svojega vpliva na nadaljnje slovnice. Vodnik se je pri tvorbi terminov zgledoval po cerkvenoslovanski slovnici Meletija Smotrickega in po ruski slovnici Mihaila Vasiljeviča Lomonosova. Rotar (1958: 39) izpostavlja tri načela, ki jim je pri tvorjenju terminov sledil Vodnik: (1) cerkvena slovanščina in ruščina kot slovanska jezika sta bližje naravi slovenskega jezika kot npr. latinščina in nemščina; (2) cerkvenoslovanski in ruski termini so pomensko in glede na nastanek bližje grškim kot nemški termini (ti so nastajali prek latinščine), (3) ruska slovnična terminologija je bila v Vodnikovem času že oblikovana in se je samo še dopolnjevala, medtem ko nemška slovnična terminologija še ni bila ustaljena (kar je razvidno tudi iz nemško pisanih slovenskih slovnice v 18. in 19. stoletju). V splošnem je bila Vodnikova jezikoslovna terminologija v slovenskem jezikoslovju deležna precej naklonjenih sodb. Pirnat (1986) npr. poudarja, da se je Vodnik zavedal, da je moč slovenščine v izpeljavi in ne v zlaganju (za razliko od Pohlina), izpostavlja pa tudi sistemskost tvorbe terminologije in jasno motiviranost terminov.<sup>12</sup>

Za Vodnikovo slovnico in njeno predelavo (Kociančič 1847) je prva v celoti slovensko pisana slovnica šele Murščeva (1847). Rotar (1958: 40) navaja, da je

12 Avtorica tudi nasploh Vodnikov metajezik, ne le njegovo terminologijo, ocenjuje pozitivno, npr. postopno uvajanje razlag (definicij) terminov, kar naj bi bilo sploh ustrezno glede na naslovnik slovnice, ki je nestrokovnjak, pa npr. tudi dejstvo, da Vodnikove razlage praviloma vsebujejo podstavo tvorjenke, npr. »Predlôgi so befêdize, ktire predlâgamo drugim befêdam sa kâsati, kako fe ena ftvar nanafha na drugo« (Vodnik 1811: 102).

Muršec termine prevzemal iz Babukičevega dela *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga* (1836) in da so se zaradi pozornosti, ki jo je posvečal »onomatopoiiji«,<sup>13</sup> do danes ohranila nekatera njegova poimenovanja za sklone in ločila, npr. *imenovavnik*, *vprašaj*. V zvezi z Malavašičevo slovnico (1849) Rotar (1958: 40) domneva, da je Malavašič tiste termine, ki jih ni povzel po Vodniku, prevzel od Franca Metelka. Metelko je namreč vodil slovenski jezikovni tečaj, ki se ga je udeležil tudi Malavašič. Metelkovi naj bili npr. termini *dvopičje*, *osebno zaime*, *povedek*. Matija Majar je kot ilirec prevzemal termine zlasti iz hrvaščine (npr. *jedinobroj*).

Pomenbno vlogo pri poenotenju jezikoslovne terminologije Rotar (1958: 41) pripisuje Antonu Janežiču. Zaradi velikega zanimanja za slovničarstvo in precejšnjega števila slovnice so se v sredini 19. stoletja pojavljali številni sinonimi oz. vzporedni sistemi terminologije. Janežič je v svojem slovarju (nemško-slovenski del, 1850, in slovensko-nemški del, 1851) popisoval obstoječo jezikoslovno terminologijo, prav tako je v prvi izdaji svoje slovnice (1854) zajel večino takrat obstoječih poimenovanj (Rotar 1958: 41). Druga izdaja (1863) prinaša več terminoloških inovacij in terminološko poenotenje, pri čemer Rotar (1958: 41) izpostavlja predvsem Janežičev občutek za jezik, njegovo jezikoslovno znanje in organizacijske sposobnosti, pa tudi pobude, ki so prihajale od drugih jezikoslovcev.

Ena od takšnih pobud je poziv Frana Levstika v Napakah slovenskega pisanja (1858): »Jako je treba in čas je, da bi se porazumeli možje, ki jezik znajo, in da bi dali naši slovnici terminologijske oblike narejene slovenščini po volji. Dokler ne bo tega, tako dolgo bo šušmaril vsak šušmar po svoje.« Za ustaljevanje in poenotenje slovenske jezikoslovne terminologije pa so bile najpomembnejše razprave v *Slovenskem glasniku*. Začetna razprava je bil prispevek Ivana Macuna Slovenska terminologija v obče in posebno jezikoslovna (1862), v katerem je pozval k oblikovanju enotne terminologije za rabo v šolstvu po vzoru Hrvatov, kjer se je okrog leta 1850 oblikoval odbor za terminologijo »vseh gimnazijalnih nauk«. Macun je prispevek začel z navajanjem splošnih lastnosti, ki naj bi jih imel termin:<sup>14</sup> (1) termin naj bi po možnosti izražal definicijo predmeta (pojma) ali pa

13 Rotar ima tu verjetno v mislih blagozvočnost, blagoglasje.

14 Lahko bi rekli, da gre za neke vrste terminološka načela, tj. smernice, kakšna naj bo oblika termina oz. kateremu terminu dati prednost pri izbiri prednostnega termina (prim. Žagar Karer 2011: 34–35).

vsaj eno njegovo glavno lastnost;<sup>15</sup> (2) termin naj bi imel samostalniško obliko;<sup>16</sup> (3) termini naj bodo skladni s splošnimi pravili slovenskega jezika;<sup>17</sup> (4) termini naj bi v idealnem primeru označevali le strokovni pojem;<sup>18</sup> (5) v vsakem delu naj se sproti ob omembi termina sistematično dodaja nemške oz. latinske ustreznike, na koncu dela pa naj se doda slovensko-nemški ali slovensko-latinski slovar (terminologija). Čeprav se navedena načela ne pokrivajo povsem s sodobnimi, pa že dokaj jasno napovedujejo, s katerimi temami in vprašanji se je med drugim ukvarjala terminologija še v naslednjih okoli 160 letih.

Macun se je posebej posvetil še izvoru terminov, torej dilemi o domačem terminu proti prevzetemu terminu. Če je domači termin ustrezen, se ga ohrani. Če sta na voljo dva termina, od katerih je prvi domači, drugi pa ni le slovenski, ampak skupen tudi drugim Slovanom, zlasti Hrvatom in Srbom, potem ima prednost termin, ki je znan širše v slovanskem prostoru, npr. za lat. *litera* so se tedaj uporabljali slovenski termini *črka*, *pismenka* in *pisme*, Macun pa je dal prednost terminu *pisme*, ker ga uporabljajo tudi Hrvati. Kadar v slovenščini še ni poimenovanja za določen pojem, potem se termin izposodi od omenjenih slovanskih narodov, prednost naj ima tisti termin, katerega koren je znan tudi v slovenščini, npr. za lat. *liquidus* (v *liquida litera* 'likvida') imajo štokavci pridevnika *slitan* in *židak*, Slovenci bi torej morali izbrati *slitan*, ker poznamo glagol *z-liti*. Če tudi pri štokavcih ni ustreznega termina glede na navedena merila, potem se izbere koren, ki je poznan tudi pri njih, npr. za lat. *genus epicoenum* je Macun predlagal *obči spol*. Macun je zaključil svojo razpravo s seznamom svojih predlogov terminov za poimenovanje osnovnih jezikoslovnih pojmov.

Pod Macunovo razpravo se je v kratkem dostavku oglašil tudi urednik *Slovenskega glasnika* Anton Janežič (1862a). Navedel je svoj seznam jezikoslovnih terminov, ki jih je uporabil že v svoji slovnici (1854), ter povabil jezikoslovce, naj

- 15 Z vidika sodobnega razumevanja terminologije je jasno, da termin (= poimenovanje, tj. označujoče) načeloma ne izraža celotne definicije, drži pa drugi del Macunovega priporočila, tj. da se kot termin oz. sestavina termina za poimenovanje pojava pogosto izkoristi ena od glavnih (ali izstopajočih) lastnosti pojava, ki je lahko omenjena tudi v definiciji termina. Primer Macunovega presojanja: za lat. *verbum* 'glagol' se v nem. uporablja termin *Zeitwort*, ki je po njegovem mnenju manj primeren, ker genus proximum ni dovolj natančno določen, tudi prislova *jetzt* in *gestern* namreč označujeta čas, medtem ko je *glagol* ('govoreča beseda') ustrežnejši termin, ker »celo izreko more znamenovati« (Macun 1862: 68; verjetno je imel v mislih primere, ko je poved (izreka, Satz) sestavljena samo iz glagola).
- 16 Macun je omenil lat. termina *substantivum* in *adjectivum*, ki sta sicer pridevnika, a se rabita (tudi) samostalniško.
- 17 Macun je imel v mislih besedotvorne zmožnosti posameznega jezika: medtem ko ima nemščina zelo razvito zmožnost zlaganja, je v slovanskih jezikih treba poiskati druge besedotvorne načine.
- 18 Macun je kot primer manj ustreznega termina navedel *jezičnik*, ki v splošnem jeziku označuje 'jezičnega moškega' in hkrati jezikoslovni pojem 'lingval', a je poudaril, da se poimenovanju več pomenov/pojmov z enim terminom (besedo) ni mogoče povsem izogniti.

te termine pretehtajo in po potrebi predlagajo boljše, da bi skupaj prišli do poenotenega nabora ustreznih jezikoslovnih terminov za rabo v šolstvu.

V eni od naslednjih števil *Slovenskega glasnika* je Janežič (1862b) napovedal, da bo vsaj polovico takrat še nastajajoče slovnice (Janežič 1863) poslal v kritični pretres na Dunaj Francu Miklošiču, Ivanu Navratilu in Mateju Cigaletu, v Gorico Janezu Šolarju in Andreju Marušiču, v Ljubljano Janezu Bleiweisu, Antonu Lesarju in Josipu Marnu, v Maribor Janezu Majcigerju in Josipu Šumanu, v Novo mesto Ladislavu Hrovatu, v Trst Franu Cegnarju in Franu Levstiku, v Varaždinu Valentinu Mandelcu, Matiju Valjavcu in Sebastijanu Žepiču, v Zagreb Ivanu Macunu, Franu Erjavcu in Ivanu Tušku ter morda še kakemu jezikoslovcu.

Razpravo v *Slovenskem glasniku* je zaokrožil Ivan Navratil (1862), ki je poročal o tem, da si v posebno knjižico, ki spremlja rokopis nastajajoče Janežičeve slovnice, tako kot ostali pregledovalci zapisuje svoje popravke. V zvezi z jezikoslovno terminologijo je podal še mnenje, ki ga je delil s Franom Miklošičem in Matejem Cigaletom, in sicer, da je termin, ki je ustrezno kalkiran neposredno po latinski predlogi, veliko boljši od kakega drugega, predvsem zato, ker olajša pomnjenje učencem, ki že znajo latinsko. V tem duhu je npr. za lat. *casus* namesto novejšega *sklona* priporočal starejši termin *padež* (ki je bil v rabi že pri hrvaških, srbskih in ruskih slovníčarjih).

Slovenska slovnica Antona Janežiča (1863) je bila torej v terminološkem smislu rezultat skupnih naporov večjega števila pomembnih jezikoslovcov tiste dobe in verjetno je bilo terminološko poenotenje prav zato tako učinkovito.<sup>19</sup>

V drugi polovici 19. stoletja je poleg Janežičeve slovnice v več izdajah nastalo še nekaj drugih, in sicer nemško pisana primerjalna slovnica slovanskih jezikov Franca Miklošiča (1852–1875), slovensko pisan tabelarični prikaz šolske slovnice Antona Lesarja (1863), nemško pisana normativna slovnica Frana Levstika (1866), slovensko pisana šolska slovnica Andreja Praprotnika (1869), slovensko pisana šolska slovnica anonimnega avtorja (1874),<sup>20</sup> slovensko pisana znanstvena slovnica Josipa Šumana (1881), ki temelji na Miklošičevi primerjalni slovnici, slovensko pisana šolska slovnica Petra Končnika (1883) in slovensko pisana srednješolska didaktična slovnica Josipa Šumana (1884).

19 V sodobni terminologiji bi lahko govorili o terminološkem dogovoru, tj. o pojavi, ko se strokovnjaki implicitno ali eksplicitno dogovarjajo in načeloma tudi dogovorijo glede rabe terminov (npr. v procesu izdelave terminološkega slovarja, v standardizacijskih telesih (npr. v okviru organizacije ISO), s pristajanjem na terminologijo, ki se uporablja npr. v zakonodaji in uredbah ali v obstoječi strokovni literaturi), prim. Žagar Karer 2011: 18–19. Za pregled in primerjavo z razvojem slovenske pravne terminologije, ki se je začela intenzivneje razvijati v drugi polovici 19. stoletja, gl. Jemec Tomazin 2010: 111–134.

20 Ahačič (2015a) domneva, da je avtor te slovnice Peter Končnik, ker je leta 1883 izdal predelano slovnico (pod svojim imenom in z istim naslovom).

Rotar (1958: 80) v drugi polovici 19. stoletja v zvezi z razvojem jezikoslovne terminologije izpostavlja predvsem Josipa Šumana in Stanislava Škrabca. V 20. stoletju, na tretji razvojni stopnji, sta po njegovem mnenju pomembna predvsem Anton Breznik s svojo slovnico (1916 in nadaljnje izdaje) in pa Fran Ramovš, ki je s svojim izrazjem vplival na nove generacije jezikoslovcev, tudi na Breznika (zlasti na četrto izdajo njegove slovnice iz leta 1934). Rotar kot značilnost tretje razvojne stopnje jezikoslovne terminologije navaja širjenje slovenske terminologije na vseh področjih jezikoslovnega raziskovanja in zapolnjevanje poimevalnih praznin s tujimi, prevzetimi izrazi (npr. *poldeponentnik*, *nesonoren*). Prevzemanje jezikoslovne terminologije na tretji razvojni stopnji komentira tudi Toporišič (1986: 122): z ustanovitvijo ljubljanske univerze naj bi prišlo do preloma s tradicijo tvorjenja terminologije iz domačih korenov; predavatelji, habilitirani na tujih univerzah (Rajko Nahtigal, Fran Ramovš, France Kidrič, Ivan Prijatelj), so dajali prednost prevzeti (t. i. mednarodni) terminologiji (npr. *fleksija*, *maskulinum*, *singular*). Toporišič (1986: 127) sicer še ugotavlja, da je slovensko izrazjetvorje v splošnem »domačnostno zmagovito« (kljub določeni stopnji sinonimije v smislu delitve *domače* : *prevzeto*) in da jezikoslovna terminologija lahko drugim področjem služi za vzor.

V 20. stoletju so bile sicer izdane naslednje slovnice:<sup>21</sup> slovensko pisana srednješolska didaktična slovnica Antona Breznika (1916), slovensko pisana zgodovinska slovnica Karla Štreklja (1922), slovensko pisana zgodovinska slovnica Frana Ramovša (1924–1952), slovensko pisana normativna in didaktična slovnica Antona Bajca, Rudolfa Kolariča, Mirka Rupla in Jakoba Šolarja (Bajec idr. 1956), nemško pisana slovnica za tujce Gunnarja Olafa Svaneja (1958), francosko pisana znanstvena slovnica za tujce Clauda Vincenota (1975), slovensko pisana znanstvena strukturalistična slovnica Jožeta Toporišiča (1976, 2000), angleško pisana slovnica za tujce Rada L. Lenčka (1982), rusko pisana slovnica za tujce Olge Sergejevne Plotnikove (1990) in angleško pisana slovnica za tujce Petra Herityja (2000).

V 21. stoletju velja izpostaviti angleško pisano slovnico za tujce Marca Lelanda Greenberga (2006/2008) in slovensko pisani didaktični slovnici Kozme Ahačiča za osnovno šolo (2017a) in srednjo šolo (2017b).

Sodeč zgolj po navedenem izboru slovnice bi za drugo polovico 20. stoletja in 21. stoletje lahko dobili vtis, da so pobudo na področju slovniciarstva slovenskega jezika v veliki meri prevzeli tujci. Verjetno gre zasluge za skromno produkcijo

21 Opozoriti je treba, da gre pri navajanju slovnice iz 20. in 21. stoletja za izbor slovnice, kakršen je bil opravljen pri snovanju portala *Slovenske slovnice in pravopisi* (Ahačič 2015b). Na portal npr. niso vključeni številni učbeniki za pouk slovenskega jezika v osnovnih in srednjih šolah, pa tudi ne številni priročniki (metode) za učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika. Dodatno sta tu navedeni še slovnici Kozme Ahačiča (2017a; 2017b), ki še nista vključeni na portal, sta pa vključeni v raziskavo (gl. razdelek 3).

slovensko pisanih slovníc slovenščine pripisati hegemoniji Toporišičeve slovnice,<sup>22</sup> po drugi strani pa visoki stopnji specializacije znanj na različnih področjih jezikoslovja (in posledično manjšemu zanimanju za produkcijo splošnejših del, ki sintetizirajo znanje) ter tudi širjenju in množenju jezikoslovnih področij; produkcija različnih vrst besedil s področja jezikoslovja (monografije, znanstveni članki, učbeniki slovenskega jezika itd.) v slovenskem metajeziku je namreč bila in ostaja zelo bogata.

### 3 UVELJAVLJANJE JEZIKOSLOVNE TERMINOLOGIJE V SLOVENSKEH SLOVNICAH NA PRIMERU POIMENOVANJ ZA IZBRANIH 50 POJMOV V 22 SLOVENSKEH SLOVNICAH V OBDOBJU 1768–2017

Posamezne zgoraj predstavljene splošnejše ugotovitve raziskovalcev o razvoju oz. ustaljevanju slovenske jezikoslovne terminologije v slovenskih slovnica (npr. pomembna vloga Vodnika in Janežiča, obrobna vloga Slomškovega učbenika) so na gradivu slovenskih slovníc preverjale tudi nekatere (sicer redke) empirične raziskave. Med njimi velja izpostaviti študijo Irene Stramljič Breznik (1998/99), ki je analizirala poimenovanja za besedne vrste v sedmih slovnica v obdobju 1791–1854. Avtorica ugotavlja, da se je nekaj Vodnikovih terminov ohranilo do danes, Muršec in Malavašič sta pri terminologiji večinoma povzemala Vodnika, glede izrazov v Slomškovem učbeniku *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* pa npr. komentira, da se niso ohranili, ker učbenik ni bil predpisan, hkrati pa imajo njegovi izrazi ženskospolska obrazila, kar je z vidika spolskosti zaznamovano. Ugotavlja npr. tudi, da so analizirani izrazi v 90 % samostalniške izpeljanke, večinoma tvorjene z moškospolskimi morfemi. Druga primerljiva raziskava jezikoslovne terminologije, omejena na 19. stoletje, je raziskava Mojce Pacek (2003). Avtorica analizira šest slovníc v obdobju 1811–1863 in pri vseh avtorjih ugotavlja težnjo k enobesednosti, hkrati pa so se vsi avtorji zavedali, da je v besedotvorju izpeljevanje v slovenščini zelo produktivno; kot vir terminologije je služilo tudi prevzemanje.

Cilj v nadaljevanju predstavljene raziskave je preverjanje in dopolnitev nekaterih dosedanjih ugotovitev (trditev) preglednih in empiričnih raziskav v zvezi z ustaljevanjem slovenske jezikoslovne terminologije z namenom razširiti nabor pregledanih terminov (pojmov) in zaobjeti daljše časovno obdobje kot v dosedanjih

<sup>22</sup> Gl. še druge članke, v katerih avtor posredno ali neposredno obravnava probleme jezikoslovne terminologije, npr. Toporišič 1958; 2007. Med zanimivejšimi raziskavami jezikoslovne terminologije je razprava Irene Stramljič Breznik (2004), v kateri analizira metafore v besedotvornem izrazju; ugotavlja, da je konceptualna metafora, ki je prisotna v vseh analiziranih slovnica od Zagajškove do Toporišičeve, metafora BESEDA JE KOT DREVO/RASTLINA. S terminografskega vidika je zanimiva raziskava Simona Atelška (2019), ki ugotavlja, da v Cigaletovi *Znanstveni terminologiji* ustrezniki ob iztočnicah in podiztočnicah s področja jezikoslovja večinoma niso označeni glede na izvor in da se je Cigale zavedal pomena celovitosti obravnave terminologije z vidika popolnosti predstavitve pojmovnih skupin. O jezikoslovni terminologiji gl. tudi Trojar 2015, o nastanku splošne teorije o terminologiji pa Trojar 2017b.

raziskavah. Prvotna raziskava, ki je bila del doktorske disertacije,<sup>23</sup> je v pričujoči raziskavi nadgrajena, in sicer s širjenjem nabora slovníc (dodatno sta vključeni še Ahačičevi slovnici, skupaj je torej vključenih 22 slovníc), poleg tega pa je spremenjeno izhodišče raziskave; v prvotni raziskavi je bila kot merilo, ki naj bi prikazovalo rezultat ustaljevanja v 19. stoletju, uporabljena Breznikova slovnica (1916), ker gre za prvo izvirno slovensko slovnico v 20. stoletju; v pričujoči raziskavi pa to vlogo opravlja četrta izdaja Toporišičeve *Slovenske slovnice* (2000), ker se ugotavlja uveljavljanje jezikoslovne terminologije glede na sodobno stanje.

Na širšem vzorcu slovníc se je v pričujoči raziskavi poskušalo preveriti, kako so se v obdobju od prve slovnice, ki vsebuje tudi slovensko terminologijo (Pohlin 1768), do najnovejših slovenskih slovníc (Ahačič 2017a; 2017b), uveljavljali izbrani jezikoslovni termini: kateri avtor je v svoji slovnici uvedel največ terminov, ki so v rabi še danes, in od katere slovnice dalje se določen termin kontinuirano uporablja za označevanje posameznega pojma.

Pričujoča (razširjena) raziskava je tako kot prvotna zajela 50 jezikoslovnih pojmov, za katere se predvideva, da tvorijo jedrno slovnico (jezikoslovno) izrazje. Večina teh pojmov je, sicer pod različnimi poimenovanji, namreč prisotna v večini od 22 analiziranih slovenskih slovníc v obdobju 1768–2017.<sup>24</sup> Gre predvsem za poimenovanja besednih vrst (npr. *zaimék*) in terminov, ki označujejo njihove podredne pojme (npr. *svojilni zaimék*), oz. lastnosti (kategorij), ki se jim pripisujejo (npr. *ženski spol*). Pri analizi niso bili upoštevani tujejezični citatni termini (npr. *casus*) ali pisno/izgovorno podomačeni latinski termini (npr. *nominitiv*). Če se v slovnici pojavlja več sinonimov za označevanje istega pojma, ti niso razvrščeni glede na frekventnost rabe (avtorji neredko uporabljajo več sinonimov). Posebej je treba poudariti, da je analiza omejena na opisani nabor slovníc, kar pomeni, da je bil kateri izmed terminov lahko prvič uporabljen tudi že prej, zunaj katere koli slovnice.

Tabela 1 prikazuje rezultate pričujoče raziskave. V prvem stolpcu so navedeni termini iz Toporišičeve slovnice (2000), ki je bila izbrana kot reprezentativna za sodobno jezikoslovno terminologijo, tj. kot merilo za ustaljenost.<sup>25</sup> Ponekod

23 Doktorska disertacija *Razvoj slovenske jezikoslovne terminologije v slovenskih slovnícáh v 18. in 19. stoletju* (*Development of Slovenian Linguistic Terminology in Slovenian Grammars in the 18th and 19th Centuries*) (Trojar 2017a) je bila obranjena leta 2017 na Univerzi v Novi Gorici pod mentorstvom izr. prof. dr. Kozme Ahačiča.

24 Gre za naslednjih 22 slovenskih slovníc: Pohlin 1768, Pohlin 1783, Zagajšek 1791, Vodnik 1811, Muršec 1847, Malavašič 1849, Potočnik 1849, Majar 1850, Janežič 1854, Janežič 1863, Lesar 1863, Levstik 1866, Praprotnik 1869, Anonimni 1874, Šuman 1881, Končnik 1883, Šuman 1884, Janežič – Sket 1889, Breznik 1916, Toporišič 2000, Ahačič 2017a in Ahačič 2017b.

25 Med Toporišičevo slovnico (2000) in Ahačičevima slovnícama (2017a; 2017b) ni pomembnejših razlik; omeniti velja pojmovanje *samostalnika* kot besedne vrste pri Ahačiču, na preostale maloštevilne terminološke razlike med Toporišičevo in Ahačičevima slovnícama pa je sproti opozorjeno v opombah v 3. stolpcu tabele.

sta v prvem stolpcu navedena dva termina (npr. *primernik*, *primerniška stopnja*); v takih primerih se je pri pregledu kot ponovitev termina upoštevala pojavitev prvega *ali* drugega termina.<sup>26</sup> V drugem stolpcu je navedena slovnica v analiziranem naboru slovnici, v kateri se izbrani termin pojavi prvič.<sup>27</sup> V tretjem stolpcu je navedena slovnica, od katere dalje se termin kontinuirano pojavlja v slovnicih, zajetih v analizo.

**Tabela 1:** Uveljavljanje izbranih sodobnih terminov v slovenskih slovnicih v obdobju 1768–2017

| Izbrani termini (pojmi)<br>v Toporišič (2000) | Slovnica, v kateri se izbrani<br>termin pojavi prvič (slovníčar +<br>leto uvedbe (izdaje slovnice)) | Začetek kontinuiranega<br>pojavičjanja termina v slovnicih<br>(slovníčar + leto izdaje slovnice) |
|-----------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>besedna vrsta</i>                          | Breznik (1916)                                                                                      | Breznik (1916)                                                                                   |
| <i>samostalni</i>                             | Janežič (1863) ( <i>samostavnik</i> )                                                               | Janežič (1863)                                                                                   |
| <i>lastno ime</i>                             | Pohlin (1768) ( <i>leftnu ime</i> )                                                                 | Vodnik (1811)                                                                                    |
| <i>občno ime</i>                              | Majar (1850) ( <i>občno ime</i> )                                                                   | Janežič – Sket (1889) <sup>28</sup>                                                              |
| <i>moški spol</i>                             | Pohlin (1768)                                                                                       | Vodnik (1811)                                                                                    |
| <i>ženski spol</i>                            | Pohlin (1768)                                                                                       | Vodnik (1811)                                                                                    |
| <i>srednji spol</i>                           | Vodnik (1811) ( <i>frédni spol</i> )                                                                | Vodnik (1811)                                                                                    |
| <i>imenovalnik</i>                            | Malavašič (1849) ( <i>imenovavnik</i> )                                                             | Šuman (1881)                                                                                     |
| <i>rodilnik</i>                               | Mursec (1847) ( <i>rodivnik</i> )                                                                   | Šuman (1881)                                                                                     |
| <i>dajalnik</i>                               | Janežič (1854) ( <i>dajavnik</i> )                                                                  | Šuman (1881)                                                                                     |
| <i>tožilnik</i>                               | Janežič (1854) ( <i>toživnik</i> )                                                                  | Šuman (1881)                                                                                     |
| <i>mestnik</i>                                | Mursec (1847)                                                                                       | Šuman (1881)                                                                                     |
| <i>orodnik</i>                                | Šuman (1881)                                                                                        | Šuman (1881)                                                                                     |
| <i>pridevnik</i>                              | Levstik (1866)                                                                                      | Levstik (1866)                                                                                   |
| <i>osnovnik</i>                               | Toporišič (2000)                                                                                    | Toporišič (2000)                                                                                 |
| <i>primernik, primerniška stopnja</i>         | Janežič (1863)                                                                                      | Šuman (1884)                                                                                     |
| <i>presežnik, presežna stopnja</i>            | Vodnik (1811)                                                                                       | Šuman (1881)                                                                                     |
| <i>števnik</i>                                | Janežič (1863)                                                                                      | Šuman (1884)                                                                                     |
| <i>glavni števnik</i>                         | Janežič (1863)                                                                                      | Šuman (1884)                                                                                     |
| <i>vrstilni števnik</i>                       | Janežič (1863) ( <i>vrstivni števnik</i> )                                                          | Janežič – Sket (1889)                                                                            |
| <i>ločilni števnik</i>                        | Janežič (1863) ( <i>ločivni števnik</i> )                                                           | Šuman (1884)                                                                                     |

<sup>26</sup> Seveda tudi za vse druge v analizo zajete slovnice velja, da je znotraj posamezne slovnice lahko uporabljenih več poimenovanj (sinonimov) za označevanje istega pojma. V takem primeru se za vsakega od sinonimov šteje, da je enakovredno zastopan v slovnici (ni torej hierarhizacije npr. po pogostosti). Če slovensko poimenovanje za določen pojem v kaki slovnici manjka, a je določeno slovensko poimenovanje za isti pojem uporabljeno v predhodnih in kasnejših slovnicih, se v tem primeru vseeno šteje, da gre za kontinuirano pojavljanje termina (to odstopanje je dopuščeno zato, ker zlasti v nemško pisanih slovnicih (npr. Pohlin 1783; Potočnik 1849) slovenski termini za obravnavane pojme niso nujno navajani dosledno, vendar je kontinuiteta določenega poimenovanja skozi daljše časovno obdobje vseeno očitna).

<sup>27</sup> Termini, ki so v drugem stolpcu navedeni v oklepaju, se pisno in/ali glasovno minimalno razlikujejo od sodobne oblike, navedene v prvem stolpcu, zato so vseeno upoštevani kot »isti termin«.

<sup>28</sup> Ahačič (2017a; 2017b) uporablja termin *splošno poimenovanje*.

| Izbrani termini (pojmi)<br>v Toporišič (2000)                     | Slovnica, v kateri se izbrani<br>termin pojavi prvič (slovničar +<br>leto uvedbe (izdaje slovnice)) | Začetek kontinuiranega<br>pojavljanja termina v slovnica<br>(slovničar + leto izdaje slovnice) |
|-------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>množilni števnik</i>                                           | Janežič (1863) ( <i>množivni števnik</i> )                                                          | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>zaimek</i>                                                     | Janežič (1863)                                                                                      | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>osebni zaimek</i>                                              | Janežič (1863)                                                                                      | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>svojilni zaimek</i>                                            | Janežič (1863) ( <i>svojivni zaimek</i> )                                                           | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>kazalni zaimek</i>                                             | Janežič (1863) ( <i>kazavni zaimek</i> )                                                            | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>vprašalni zaimek</i>                                           | Janežič (1863) ( <i>vprašavni<br/>zaimek</i> )                                                      | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>oziralni zaimek</i>                                            | Janežič (1863) ( <i>oziravni zaimek</i> )                                                           | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>nedoločni zaimek</i>                                           | Janežič (1863)                                                                                      | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>glagol</i>                                                     | Vodnik (1811)                                                                                       | Vodnik (1811)                                                                                  |
| <i>sedanjik</i>                                                   | Janežič (1863)                                                                                      | Šuman (1881)                                                                                   |
| <i>preteklik</i>                                                  | Toporišič (2000)                                                                                    | Toporišič (2000)                                                                               |
| <i>predpreteklik</i>                                              | Toporišič (2000)                                                                                    | Toporišič (2000) <sup>29</sup>                                                                 |
| <i>prihodnjik</i>                                                 | Janežič (1863)                                                                                      | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>oseba</i>                                                      | Muršec (1847) ( <i>osoba</i> )                                                                      | Muršec (1847)                                                                                  |
| <i>povednik, povedni naklon</i>                                   | Toporišič (2000)                                                                                    | Toporišič (2000)                                                                               |
| <i>velelnik, velelni naklon</i>                                   | Vodnik (1811) ( <i>velivni naklôn</i> )                                                             | Janežič (1854)                                                                                 |
| <i>pogojnik, pogojni naklon</i>                                   | Janežič (1863)                                                                                      | Praprotnik (1869)                                                                              |
| <i>nedoločnik</i>                                                 | Janežič (1863)                                                                                      | Šuman (1881)                                                                                   |
| <i>namenilnik</i>                                                 | Janežič (1854) ( <i>namenivnik</i> )                                                                | Šuman (1881)                                                                                   |
| <i>glagolnik</i>                                                  | Janežič (1863)                                                                                      | Praprotnik (1869) <sup>30</sup>                                                                |
| <i>prislov</i>                                                    | Majar (1850)                                                                                        | Janežič (1863)                                                                                 |
| <i>prostorski prislov, prislov<br/>prostora, krajevni prislov</i> | Janežič (1863)                                                                                      | Končnik (1883)                                                                                 |
| <i>časovni prislov, prislov časa</i>                              | Janežič (1863)                                                                                      | Janežič (1863)                                                                                 |
| <i>načinovni prislov, prislov<br/>načina</i>                      | Končnik (1883)                                                                                      | Končnik (1883)                                                                                 |
| <i>predlog</i>                                                    | Vodnik (1811)                                                                                       | Praprotnik (1869)                                                                              |
| <i>veznik</i>                                                     | Majar (1850)                                                                                        | Končnik (1883)                                                                                 |
| <i>vezalni veznik</i>                                             | Janežič (1863) ( <i>vezavni veznik</i> )                                                            | Janežič – Sket (1889)                                                                          |
| <i>pogojni veznik</i>                                             | Janežič (1863)                                                                                      | Šuman (1884) <sup>31</sup>                                                                     |
| <i>medmet</i>                                                     | Vodnik (1811)                                                                                       | Vodnik (1811)                                                                                  |

Pri interpretaciji tabele 1 je treba opozoriti, da je tretji stolpec lahko zavajajoč, in sicer v tem smislu, da vsem slovnicaam daje isto težo oz. jim pripisuje isto mero vplivnosti. Termin *imenovalnik* (*imenovavnik*) se npr. pojavlja v vseh slovnicaah od Janežiča (1854) dalje z izjemo anonimnega avtorja (1874), ki uporablja termin *pervi padež*. Kontinuirano pojavljanje termina *imenovalnik* je zato v tabeli zabele-

<sup>29</sup> V Ahačič (2017a) se termin *predpreteklik* ne pojavi.

<sup>30</sup> V Ahačič (2017a) se termin *glagolnik* ne pojavi.

<sup>31</sup> V Ahačič (2017a; 2017b) se termin *pogojni veznik* ne pojavi.

ženo šele od Šumana (1881) dalje. Po drugi strani pa tretji stolpec vseeno pokaže nekaj zanimivih dejstev, npr. da je Vodnik zaslužen za prenos treh terminov, ki jih je uvedel Pohlina (*lastno ime* (*leftnu ime*), *moški spol*, *ženski spol*) in so se od Vodnika dalje ohranili v vseh slovnicaх vse do danes. Dvanajst terminov (24 % celotnega vzorca terminov), ki se kontinuirano pojavljajo v slovnicaх od Janežič-Sketove (1889) dalje, verjetno kaže na širok domet in vplivnost predelav Janežičeve slovnice. V tretjem stolpcu izstopa tudi Šuman (1881, 1885), ki je v svojih slovnicaх uporabil 15 terminov (30 % celotnega vzorca terminov), ki se kontinuirano pojavljajo v slovnicaх od njunega izida dalje, vendar je prav za Šumanovi slovnici znano, da sta bili v strokovni javnosti precej neodmevni (Kranjec 2013). Podatek, ki je vendarle poveden, pa je ta, da je v tretjem stolpcu samo pet terminov (10 % celotnega vzorca terminov), ki so se uveljavili šele v 20. stoletju (en termin v Breznik 1916 in štirje v Toporišič 2000), kar pomeni, da se je ustalitev jedrnega dela slovenske jezikoslovne terminologije izvršila že do konca 19. stoletja.

Povednejši je sicer drugi stolpec, v katerem izstopa Janežič s svojima slovnica. Uvedel je namreč 26 terminov (52 % celotnega vzorca terminov), sledi mu Vodnik s šestimi termini (12 % celotnega vzorca terminov). Toporišič je uvedel štiri nove termine (8 % celotnega vzorca terminov). Pohlina, Muršec in Majar so vsak prispevali po tri termine (vsak po 6 % celotnega vzorca terminov). Malavašič, Levstik, Šuman, Končnik in Breznik so uvedli vsak po en termin (vsak po 2 % celotnega vzorca terminov).

Pregledani vzorec slovnicih pojmov (terminov) omogoča tudi nekaj splošitev glede povezave med avtorji slovnice in pojmovnimi skupinami, za katere so uvažali termine: pri Janežiču (pretežno v izdaji slovnice iz leta 1863) med uvedenimi termini izstopajo poimenovanja za zaimke (npr. *zaimek*, *osebni zaimek*, *kazalni zaimek*), števnik (npr. *števnik*, *glavni števnik*, *ločilni števnik*) in nekatere glagolske oblike (npr. *pogojnik*, *namenilnik*, *glagolnik*). Izpostaviti velja tudi kategorijo spola, za katero so se poimenovanja pojavila in uveljavila že zelo zgodaj: termina *moški spol* in *ženski spol* se pojavita že pri Pohlina (1768), *srednji spol* pa z Vodnikom (1811). Od Vodnikove slovnice dalje so se ti trije termini kontinuirano uporabljali za označevanje slovnicih spolov.

Rezultati kvantitativne raziskave torej potrjujejo ugotovitve raziskovalcev o pomembnosti Janežičevih slovnice pri oblikovanju slovenske jezikoslovne terminologije, hkrati pa dokazujejo tudi uspešnost terminološkega dogovora, ki ga je sredi 19. stoletja izvedel Janežič. Prav tako se potrjuje vplivna vloga Pohlina in Vodnika oz. uspešnost njunega terminološkega dela.

Izkazalo se je, da širjenje nabora slovnice in zamenjava slovnice, uporabljene kot merilo za ustaljenost, nista bistveno spremenila rezultatov razširjene raziskave v primerjavi s prvotno raziskavo (Trojar 2017a), kar potrjuje ugotovitev, da je bila osnovna jezikoslovna terminologija do začetka 20. stoletja že ustaljena in se

od takrat ni več bistveno spreminjala. Pokaže pa se tudi Toporišičevo poznavanje in upoštevanje slovničarske (terminološke) tradicije, saj je uvedel relativno majhen delež novih terminov v pregledanem vzorcu. Tudi npr. termina *preteklik* in *predpreteklik*, ki ju je uvedel in uporabljal Toporišič, bi lahko ob drugačni zasnovi raziskave obravnavali kot ponovitev terminov (s poenobesedenjem) *pretekli zhaf* (uvedel Vodnik 1811) in *predpretekli čas* (uvedel Malavašič 1849).

Prav ta primer opozarja na metodološke probleme pri diahronem raziskovanju terminologije, čeprav sta izdelava seznamov terminov, ki jih uporablja posamezni slovničar, in primerjava teh seznamov na videz precej trivialna postopka. Pojavijo se namreč vprašanja, kako pri diahroni analizi obravnavati in upoštevati glasovne različice (npr. *osoba* : *oseba*, *velivni* : *velelni*, *lestno* (*leftnu*) : *lastno* : *vlastno*), besedotvorne različice (npr. *zaima* : *zaimek*; *številnica* : *številnik* : *števnik*) in poenobesedenja (npr. *presežna stopnja* : *presežnik*; *nedoločni naklon* : *nedoločni način* : *nedoločnik*) ter skladenjske variante terminov (npr. *časovni prislov* : *prislov časa*) in sinonime nasploh (npr. *posestni zaimek* in *svojilni zaimek* v Končnik 1883). Nekateri od teh problemov imajo v okviru zgodovinske leksikografije že premišljene in na gradivu preverjene rešitve (gl. npr. Uvod v Snoj 2020, razdelek 4.1 Iztočnica in variantna iztočnica, in uvod v SSKJ16, razdelek 2.1.1 Iztočnica in njene glasovne različice), po drugi strani pa je vedno treba upoštevati posebnosti pri obravnavi terminologije (npr. vprašljivo enačenje večbesednih terminov in njihovih poenobesedenj na diahroni ravni, sploh če med avtorji prihaja do razlik pri samostalniškem jedru terminološke zveze, tip *nedoločni naklon* : *nedoločni način* : *nedoločnik*). Vsekakor pa je za poglobljeno diahrono raziskavo terminologije koristno, če vključuje tudi besedotvorno analizo terminologije, ker omogoča vpogled v medsebojne vplive med slovničarji na ravni zgradbe besed; obravnava terminov zgolj na ravni besed in besednih zvez tovrstne vplive namreč prikrije.

Zgoraj navedene dileme zadevajo predvsem poimenovalni vidik diahronega raziskovanja terminologije, tj. ukvarjanje s poimenovanjem (terminom v ožjem smislu). Pri diahronem raziskovanju terminologije in tudi sinhronem raziskovanju preteklih razvojnih stadijev terminologije posameznih področij je z vidika zgodovinskega jezikoslovja poimenovalni vidik terminologije (npr. izvor poimenovanj, tvorjenost poimenovanj) pogosto v ospredju, ker je jezikoslovcem najbolj neposredno dostopen, čeprav se zgodovinski jezikoslovci ne morejo izogniti pojmovni (pomenski) analizi terminov (prim. npr. Legan Ravnikar 2023 za problematiko razlikovanja med termini in determinologiziranimi leksemi v SSKJ16). Diahrono raziskovanje jezikoslovne terminologije v slovnicaх je zanimivo prav zato, ker jezikoslovcem samim zaradi poznavanja osnovnih pojmov svoje stroke omogoča vpogled v delovanje pojmovnih sistemov in opazovanje razvoja (spreminjanja) pojmovnih sistemov v času. Eno izmed vprašanj, ki se takoj pojavi pri diahroni

analizi terminov, kakršna je tudi zgoraj opisana raziskava, je, kaj omogoča, da se pri analizi dva pojma iz dveh različnih slovnici (z ustreznima terminoma, ki ju označujeta) upošteva kot »ista« oz. ekvivalentna. Problem je mogoče ponazoriti na preprostem zgledu jedrnega jezikoslovnega termina, kot je npr. *pridevnik*. V Toporišičevi slovnici (2000) je *pridevnik* podredni pojem *pridevniške besede* (ki je besedna vrsta), v Vodnikovi slovnici (1811) pa je *prilòg* podredni pojem *plemena befedi*. Kljub različnosti terminov in drugačnem položaju obeh pojmov v pojmovnih sistemih je za jezikoslovce relativno trivialno vzpostaviti ekvivalentnost med tema pojmomoma.<sup>32</sup> Vendar pa niso vsi primeri tako jasni in včasih je težko določiti, ali je mogoče vzpostaviti ekvivalentnost med preučevanimi pojmi (npr. v slovnicih iz med seboj bolj oddaljenih obdobj).

#### 4 SKLEP

Predstavljena raziskava je poskus kvantitativne analize v diahronem raziskovanju terminologije. Raziskava, opravljena na vzorcu 50 jezikoslovnih pojmov, večinoma potrjuje dosedanje ugotovitve o pomenu Janežičevih slovnici in Vodnikove slovnice v razvoju slovenske jezikoslovne terminologije (Janežič je v svojih slovnicih uvedel dobro polovico (52 %) terminov iz preučevanega nabora terminov, Vodnik pa dobro desetino (12 %)). Pomembna je tudi ugotovitev, da se je pretežni del (90 %) analiziranih terminov v slovenskih slovnicih ustalil že do konca 19. stoletja. Podobne so bile ugotovitve prvotne raziskave (Trojar 2017a), z razširjeno raziskavo pa se je izkazalo tudi, da širjenje nabora slovnici in zamenjava slovnice, uporabljene kot merilo za ustaljenost, nista bistveno spremenila rezultatov. Razprava vsebuje tudi razmislek o metodoloških dilemah, ki spremljajo diahrono raziskovanje (jezikoslovne) terminologije. Raziskavo bi bilo dragoceno nadgraditi v smislu zajetja še večjega vzorca terminov, upoštevanja ponavljanja ne le terminov, ampak tudi npr. besedotvornih podstav. Nujno pa je v terminološki analizi upoštevati tudi pojmovni (pomenski) vidik: s teoretičnega vidika se tu zastavlja vprašanje, kako poteka primerjava pojmov med različnimi pojmovnimi sistemi in kdaj lahko govorimo o ekvivalentnosti pojmov.

32 Težko je reči, da gre v navedenih primerih za »isti« pojem. Zagotovo pa to vzpostavljane poteka na predteoretični oz. brezteoretični (zdravorazumski) osnovi, brez eksplicitne semantične teorije oz. brez eksplicitne teorije prevajanja v metajezik, ki omogoča vzpostavljane ekvivalentnosti med *pridevnikom* in *prilogom*.

## VIRI

- Ahačič 2017a** = Kozma Ahačič, *Kratkoslovnica: slovenska slovnica za osnovno šolo*, Ljubljana: Rokus Klett, 2017.
- Ahačič 2017b** = Kozma Ahačič, *Slovnica na kvadrat: slovenska slovnica za srednjo šolo*, Ljubljana: Rokus Klett, 2017.
- Anonimni 1874** = Anonimni, *Slovenska slovnica z naukom, kako se pišejo pisma in opravični sestavki*, Dunaj: Cesarsko kraljeva založba šolskih bukev, 1874.
- Bajec idr. 1956** = Anton Bajec – Rudolf Kolarič – Mirko Rupel – Jakob Šolar, *Slovenska slovnica*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1956.
- Besedje16** = Kozma Ahačič – Andreja Legan Ravnikar – Majda Merše – Jožica Narat – France Novak, *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, [www.fran.si](http://www.fran.si).
- Bohorič 1584** = Adam Bohorič, *Arcticae horulae succifivae*, Wittenberg, 1584.
- Breznik 1916** = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Celovec: Tiskarna Družbe sv. Mohorja, 1916.
- Dajnko 1824** = Peter Dajnko, *Lehrbuch der Windischen Sprache*, Gradec: Johann Andreas Kienreich, 1824.
- eSSKJ16** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, 2022–, [www.fran.si](http://www.fran.si).
- Greenberg 2006/2008** = Marc Leland Greenberg, *A Short Reference Grammar of Slovene*, Kansas: University of Kansas, 2006 – München: Lincom Europa, 2008.
- Herrity 2000** = Peter Herrity, *Slovene: a comprehensive grammar*, London – New York: Routledge, 2000 (²2016).
- Hipolit 1711–1712** = Hipolit Novomeški, *Slovensko-nemško-latinski slovar po rokopisnem slovarju Hipolita Novomeškega Dictionarium trilingue (1711–1712): z listkovnim gradivom Jožeta Stabeja*, 2022, [www.fran.si](http://www.fran.si).
- Janežič 1849** = Anton Janežič, *Kurzer leichtfaßlicher Unterricht in der Slovenischen Sprache. Für Deutliche nach Dr. F. Ahns bekannter Lehrmethode bearbeitet; nebst einer kurzen Formenlehre*, Celovec: J. Sigmund'sche Buchhandlung, 1849.
- Janežič 1854** = Anton Janežič, *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*, Celovec: Eduard Liegel, 1854.
- Janežič 1862a** = Anton Janežič, Dostavek uredništva, *Slovenski glasnik* 8.2 (1862), 72–73.
- Janežič 1862b** = Anton Janežič, Dostavek uredništva, *Slovenski glasnik* 8.5 (1862), 174.
- Janežič 1863** = Anton Janežič, *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*, nova, predelana in popravljena izdaja, Celovec: Janez Leon, 1863.
- Janežič – Sket 1889** = Anton Janežič – Jakob Sket, *A. Janežičeva Slovenska slovnica*, Celovec: Tiskarna Družbe sv. Mohorja, ¹1889.
- Kociančič 1847** = Štefan Kociančič, *Vodnikova Kranjska pismenost okrajšana za male šole*, Trst: I. Papš, 1847.
- Končnik 1883** = Peter Končnik, *Slovenska slovnica z naukom, kako se pišejo pisma in opravični sestavki*, Dunaj: Cesarsko kraljeva založba šolskih knjig, 1883.
- Kopitar 1809** = Jernej Kopitar, *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Ljubljana: Wilhelm Heinrich Korn, 1809.
- Levstik 1858** = Fran Levstik, Napake slovenskega pisanja, *Kmetijske in rokodelske novice* 16 (1858), [https://sl.wikisource.org/wiki/Napake\\_slovenskega\\_pisanja](https://sl.wikisource.org/wiki/Napake_slovenskega_pisanja).
- Lenček 1982** = Rado L. Lenček, *The structure and history of the Slovene language*, Columbus, Ohio: Slavica, 1982.
- Lesar 1863** = Anton Lesar, *Slovenska slovnica v spregledih*, Ljubljana: Jožef Blaznik, 1863.
- Levstik 1866** = Fran Levstik, *Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen*, Ljubljana: Johann Giontini, 1866.
- Macun 1862** = Ivan Macun, Slovenska terminologija v obče in posebno jezikoslovna, *Slovenski glasnik* 8.2 (1862), 67–72.
- Majar 1850** = Matija Majar, *Slovnica za Slovence*, Ljubljana: Jožef Blaznik, 1850.
- Malavašič 1849** = Franc Malavašič, *Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželi*, Ljubljana: Janez Giontini, 1849.

- MD 1592** = Hieronymus Megiser, *DICTIONARIUM QVATVOR LINGVARVM*, Graz, 1592.
- Metelko 1825** = Franz Seraph. Metelko, *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*, Ljubljana: Leopold Eger, 1825.
- Metelko 1830** = Franz Seraph. Metelko, *Slowenische Sprachlehre: ein Auszug aus dem Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien*, Ljubljana: k. k. Volksschulbücher-Verfchleibung des Laibacher Gubernial-Gebietes [...], 1830.
- Miklošič 1852–1875** = Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen I–IV*, Dunaj: Wilhelm Braumüller, 1852–1875.
- Murko 1832** = Anton Johann Murko, *Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre für Deutsche, nach den Volksprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarns westlichen Distrikten*, Gradec: Johann Lorenz Greiner, Verlag der Franz Ferstl'schen Buchhandlung, 1832.
- Muršec 1847** = Jožef Muršec, *Kratka slovenska slovnica za pervence*, Gradec: Lajkamovi nasledniki, 1847.
- Navratil 1850** = Ivan Navratil, *Kurze Sprachlehre mit einer möglichst vollständigen Rechtschreibung der slovenischen Sprache, nebst einem praktischen Anhang [...]* vorzüglich für Gerichtsbeamte, Ljubljana: Jožef Blaznik, 1850.
- Navratil 1862** = Ivan Navratil, O imenstvu slovnici, *Slovenski glasnik* 8.9 (1862), 302–305.
- Plotnikova 1990** = Ol'ga Sergejevna Plotnikova, *Slovenskij jazyk*, Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1990.
- Pohlin 1768** = Marko Pohlin, *Kraynska grammatika*, Ljubljana: Lorenz Bernbacher, 1768.
- Pohlin 1783** = Marko Pohlin, *Kraynska grammatika*, druga, izboljšana izdaja, Ljubljana: Lorenz Bernbacher, 1783.
- Potočnik 1849** = Blasius Potočnik, *Grammatik der slovenischen Sprache*, Ljubljana: Joseph Blasnik, 1849.
- Praprotnik 1869** = Andrej Praprotnik, *Slovenska slovnica za pervence*, Ljubljana: Andrej Praprotnik, 1869.
- Ramovš 1924–1952** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*: II: konzonantizem; V: morfologija; VII: dialekti; VII/dodatek: kratka zgodovina slovenskega jezika I, Ljubljana: Učiteljska tiskarna – Državna založba Slovenije, 1924–1952.
- Snoj 2020** = Marko Snoj, *Slovar Pohlinovega jezika: na osnovi njegovih jezikoslovnih del*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2020.
- Snoj 2021** = Marko Snoj, *Slovar Pohlinovega jezika: na osnovi njegovih jezikoslovnih del*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2021, [www.fran.si](http://www.fran.si).
- SSKJ16** = Kozma Ahačič – Metod Čepar – Alenka Jelovšek – Andreja Legan Ravnikar – Majda Merše – Jožica Narat – France Novak, *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. A–D*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2021.
- Svane 1958** = Gunnar Olaf Svane, *Grammatik der slowenischen Schriftsprache*, Kopenhagen: Rosenkilde und Bagger, 1958.
- Šmigoc 1812** = Johann Leopold Schmigoc, *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre*, Gradec: Aloys Tufch, 1812.
- Štrekelj 1922** = Karel Štrekelj, *Historična slovnica slovenskega jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Maribor: Zgodovinsko društvo, 1922.
- Šuman 1881** = Josip Šuman, *Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni*, Ljubljana: Matica slovenska, 1881.
- Šuman 1884** = Josip Šuman, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Celovec: Tiskarna Družbe sv. Mohora, 1884.
- TA 1555** = Primož Trubar, *ABECEDARIUM*, Tübingen, 1555.
- TO 1564** = Primož Trubar, *CERKOVNA ORDNINGA*, Tübingen, 1564.
- Toporišič 1976** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Založba Obzorja, 1976.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, četrta, prenovljena in razširjena izdaja, Maribor: Založba Obzorja, 2000.
- Vincenot 1975** = Claude Vincenot, *Essai de grammaire slovène*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.
- Vodnik 1811** = Valentin Vodnik, *Pifmenoft ali Gramatika sa Perve Shole*, Ljubljana: Leopold Eger, 1811.

- Weissenthurn 1811** = Vincenzo Franul de Weissenthurn, *Saggio grammaticale italiano-cragno-lino*, Trst: Stamperia di Antonio Maldini, 1811.
- Zagajšek 1791** = Mihael Zagajšek (= Georg Sellenko), *Slovensska grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutfch und wendischen Vortrag*, Celje: Fr. Jof. Jenko, 1791.

## LITERATURA

- Ahačič 2007a** = Kozma Ahačič, Jezikoslovna terminologija pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja, v: *Besedje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 2007 (Zora 50), 127–135.
- Ahačič 2007b** = Kozma Ahačič, *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Ahačič 2012** = Kozma Ahačič, *Zgodovina misli o jeziku na Slovenskem: katoliška doba (1600–1758)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012.
- Ahačič 2015a** = Kozma Ahačič, Anonimni (Peter Končnik?): Slovenska slovnica z naukom, kako se pišejo pisma in opravični sestavki, v: *Slovenske slovnice in pravopisi*, ur. Kozma Ahačič, 2015, [www.fran.si](http://www.fran.si).
- Ahačič 2015b** = Kozma Ahačič (ur.), *Slovenske slovnice in pravopisi*, 2015, [www.fran.si](http://www.fran.si).
- Ahačič 2015c** = Kozma Ahačič, Tipologija slovenskih slovnice, v: *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis 1* (Obdobja 34), ur. Mojca Smolej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015, 15–30.
- Atelšek 2019** = Simon Atelšek, Navajanje prevzetih jezikoslovnih terminov in celovitost pojmovnih skupin v Čigaletovi Znanstveni terminologiji (1880), *Jezikoslovni zapiski* 25.1 (2019), 67–82.
- Colombat 2020** = Bernard Colombat (ur.), *Corpus de textes linguistiques fondamentaux*, 2020, <http://ctlf.ens-lyon.fr/index.htm>.
- Čepar 2022** = Metod Čepar, Sklanjatev samostalnikov srednjega spola v Hipolitovem slovarju: gradivo, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 217–236.
- Jelovšek 2022** = Alenka Jelovšek, Samostalniške tvorjenke in določanje iztočnic v obrnjenem Hipolitovem slovarju, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 205–216.
- Jemec Tomazin 2010** = Mateja Jemec Tomazin, *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010.
- Kidrič 2013** = Francè Kidrič, Pohlin, Marko (1735–1801), *Slovenska biografija*, 2013, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi443704/>.
- Kranjec 2013** = Marko Kranjec, Šuman, Josip (1836–1908), *Slovenska biografija*, 2013, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi677219/>.
- Legan Ravnika 2008** = Andreja Legan Ravnika, *Slovenska krščanska terminologija. Od Brižinskih spomenikov do srede 19. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Legan Ravnika 2009** = Andreja Legan Ravnika, Razvoj slovenskega strokovnega izraza, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek – Mojca Žagar Karer – Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 49–73.
- Legan Ravnika 2022** = Andreja Legan Ravnika, Besedotvorje v rokopisnem Hipolitovem slovarju (1711–1712): slovarsko izročilo in novosti, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 185–204.
- Legan Ravnika 2023** = Andreja Legan Ravnika, Med termini in determinologiziranimi leksemi v splošnem razlagalnem Slovarju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja (SSKJ16), *Slavistična revija* 71.4 (2023), 519–531.
- Novak 2004** = France Novak, *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004.
- Orel 2022** = Irena Orel, Leksika Hipolitovega prevoda Orbis pictus (1712) primerjalno s kasnejšimi delnimi slovenskimi prevodi, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 171–83.
- Pacek 2003** = Mojca Pacek, Jezikoslovno izrazje 19. stoletja, *Slavistična revija* 51.1 (2003), 33–51.
- Pirnat 1986** = Marta Pirnat, Znanstveni jezik v Vodnikovi slovnici, v: *Simpozij Slovenski jezik v znanosti 1*, ur. Ada Vidovič-Muha, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1986, 101–109.

- Ramovš 1971** = Fran Ramovš, Zgodovina slovenske slovnice, v: *Zbrano delo* 1, ur. Tine Logar – Jakob Rigler, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971, 213–250.
- Rotar 1958** = Janez Rotar, Naše jezikovno izrazje, *Jezik in slovstvo* 4.2–3 (1958), 37–41, 78–81.
- Stankiewicz 1984** = Edward Stankiewicz, *Grammars and dictionaries of the Slavic languages from the Middle Ages up to 1850: an Annotated Bibliography*, Berlin – New York – Amsterdam: Mouton Publishers, 1984.
- Stramljič Breznik 1998/99** = Irena Stramljič Breznik, Oblikovanje poimenovanj za besedne vrste v slovensko pisanih slovnica med leti 1791–1854, *Jezik in slovstvo* 44.4 (1998/99), 103–110.
- Stramljič Breznik 2004** = Irena Stramljič Breznik, Metafora v slovenskem besedotvornem izrazju, v: *Terminologija v času globalizacije / Terminology at the Time of Globalization*, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004, 93–101.
- Suhadolnik 2013** = Stane Suhadolnik, Zagajšek, Mihael (1739–1827), *Slovenska biografija*, 2013, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi851042/>.
- Toporišič 1958** = Jože Toporišič, Oblikoslovna terminologija in njeno jezikovno ozadje, *Jezik in slovstvo* 3.5 (1958), 209–213.
- Toporišič 1986** = Jože Toporišič, Izrazjetvorje ob primeru slovenskega jezikoslovnega izrazja, v: *Simpozij Slovenski jezik v znanosti* 1, ur. Ada Vidovič-Muha, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1986, 113–131.
- Toporišič 2007** = Jože Toporišič, Jezikoslovni teoremi Jožeta Toporišiča, v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2007 (Obdobja 24), 401–413.
- Trojar 2015** = Mitja Trojar, Pregled definicij pojma »samostalniki« v izbranih slovenskih slovnica, v: *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*, ur. Mojca Smolej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015, 767–774.
- Trojar 2017a** = Mitja Trojar, *Development of Slovenian Linguistic Terminology in Slovenian Grammars in the 18th and 19th Centuries*, doktorska disertacija, Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za podiplomski študij, 2017.
- Trojar 2017b** = Mitja Trojar, Wüster's view of terminology, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 11 (2017), 55–85.
- Trojar 2022** = Mitja Trojar, Odmevi Bohoriča, slovnicaštvo v nadaljnjih stoletjih, v: *Novi pogledi na Adama Bohoriča*, ur. Marko Jesenšek, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2022, 276–300.
- Trojar 2023a** = Mitja Trojar, Prepoznavanje terminov in determinologizirane leksike v izbranih starejših slovenskih slovarjih, *Slavistična revija* 71.4 (2023), 505–518.
- Trojar 2023b** = Mitja Trojar, Teorija metajezika in opis avtonimije v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 163–188.
- Vide Ogrin 2013** = Petra Vide Ogrin (ur.), *Slovenska biografija*, 2013, [www.slovenska-biografija.si](http://www.slovenska-biografija.si).
- Vidovič-Muha 1998** = Ada Vidovič-Muha, Slovnice slovenskega jezika, *Enciklopedija Slovenije* 12, 1998, 79–81.
- Žagar Karer 2011** = Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

## SUMMARY

### The Establishment of Slovenian Linguistic Terminology in Slovenian Grammars, 1768–2017

This research, carried out on a sample of fifty linguistic concepts, applies quantitative analysis to diachronic research on terminology. It confirms previous findings about the importance of Janežič's grammars in the development of Slovenian linguistic terminology. The findings of the research show that, with his two grammars, Janežič played a decisive role in establishing the terms analyzed: he introduced twenty-six terms (52% of the total sample of terms), followed by Vodnik with six terms (12% of the total sample of terms), and

Toporišič with four new terms (8% of the total sample of terms), whereas Pohlin, Muršec, and Majar each contributed three terms (each 6% of the total sample of terms). The results of the quantitative research therefore confirm previous findings about the importance of Janežič's grammars in the formation of Slovenian linguistic terminology, and at the same time they prove the success of the terminological agreement implemented by Janežič in the mid-nineteenth century.



NOVICA VUJOVIĆ

# ZAKONSKI OSNOV I FILOLOŠKA ARGUMENTACIJA U PRILOG ZAŠTITI CRNOGORSKIH GOVORA

COBISS: 1.02

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.07](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.07)

## Pravna podloga in filološka argumentacija za zaščito črnogorskih narečij

Črnogorska narečja so med najboljše preučeni v slovanskem svetu. Črnogorska filologija je potrdila jezikovno in kulturno vrednost mikronarečnih območij in avtentičnih stvaritev tradicionalne kulture ne le za znanost, ampak tudi za celotno črnogorsko kulturo. Naravno nadaljevanje dosedanjih aktivnosti naj bi bila pravna zaščita črnogorskih dialektov kot nesnovne kulturne dobrine. Analiza, ki smo jo opravili je pokazala da obstoječi zakonski okvir daje dober temelj za zaščito črnogorskih dialektov ob multidisciplinarnem sodelovanju filološke stroke, državnih ustanov in delavcev v kulturi.

**Ključne besede:** črnogorska narečja, črnogorska filologija, pravo, nesnovna kulturna dediščina

## The Legal Basis and Philological Argumentation for Protecting Montenegrin Dialects

Montenegrin dialects are among the most thoroughly studied dialects in the Slavic world. Montenegrin philology has confirmed the linguistic and cultural value of micro-dialect areas and authentic creations of traditional culture not only for scholarship, but also for Montenegrin culture as a whole. A natural continuation of activities to date should be the legal protection of Montenegrin dialects as intangible cultural assets. The analysis conducted in this study shows that the current legal framework provides a good basis for protecting Montenegrin dialects through multidisciplinary collaboration of philology, national institutions, and those involved in cultural activities.

**Keywords:** Montenegrin dialects, Montenegrin philology, law, intangible cultural heritage

## 1 Uvod

Posve je jasno da u montenegistici postoji precizna literatura kojom se i terminološki i teorijski i na građi iz konkretnih crnogorskih govora u mnogom pogledu zaokružuju pitanja crnogorske dijalektologije (Krivokapić – Drašković 2021).<sup>1</sup> Na

**Novica Vujović** ■ Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje ■ [novica.vujovic@fcjk.me](mailto:novica.vujovic@fcjk.me)  
■  <https://orcid.org/0000-0003-4528-6287>

- 1 Nesumnjivo je golem značaj ove bibliografije. Zahvaljujući njezinim registrima radova, članka, polemika, monografija, autora itd. koji su razvrstani u 13437 jedinica, na gotovo 1000 stranica, na jednome mjestu našla se baza dragocjena svakome domaćem i inostranom kolegi, bez obzira na to bavi li se jezičkim problemima u dijahroniji ili sinhoniji, jezičkom politikom ili statusom crnogorskoga jezika, raznim segmentima jezika crnogorskih pisaca itd.



red je došlo pitanje zakonskih uslova, zakonskoga definisanja te pravila koja u domenu nematerijalne kulturne baštine važe u Crnoj Gori. Kao i u drugim oblastima čovjekova rada i života, i kulturna baština je u pravnoj terminologiji jasno definisana, posebnim zakonima i pravilnicima se vodi pouzdana evidencija o broju i stepenu očuvanosti, nadležnostima, uslovima korišćenja itd. Budući da mi na ovome mjestu operišemo pojmom *nematerijalna kulturna dobra* sasvim konkretno naglašavamo da »prihvatanjem pojma kulturne baštine, na vrlo jasan način dolazi do izražaja suvremeno shvaćanje da, pored tradicionalne zaštite spomenika kulture, treba također zaštititi i očuvati određene tradicije, vještine, običaje i rituale« (Šošić 2014: 841). Iskustvo je pokazalo da u bogatoj literaturi onih kojima je to primarna struka nema potpune usaglašenosti kad je riječ o terminima, njihovu sadržaju i dafinisanju, pa o tome čitamo kod antropološkinje Milice Nikolić, inače u ovim poslovima kod nas u dužem nizu godina s vrlo zapaženim rezultatima. Pouzdanost se njezinih sudova temelji na dobrome poznavanju teoretskih i praktičnih stanovišta, uvidu u dosadašnja postignuća crnogorskih institucija u saradnji s UNESCO-om, poznavanju domaće i inostrane literature, zbog čega je vrijedno upućivati na njezine popise korišćene literature. Antropološkinja Nikolić veli:

definicije kulturnog nasljeđa koja ne postoji kao opštepriznata, što jasno ukazuje na način na koji se termin mijenjao tokom evolucije međunarodnih, a zatim i nacionalnih/lokalnih standarda u ovoj oblasti. Neki termin, poput »nematerijalnog nasljeđa«, »kulturnog pejzaža«, »industrijskog nasljeđa« relativno su novi, u smislu njihove formalizacije, iako označavaju segmente nasljeđa koji su i ranije bili prepoznati po svojim kulturnim vrijednostima, samo nijesu dobijali adekvatan naziv ili neophodnu pažnju, na način na koji je danas dobijaju (Nikolić 2019: 48).

Razgranatost mreže aktivnosti koje proizlaze iz same činjenice evidentiranja i zakonske zaštite datoga kulturnog dobra sudionike ovih aktivnosti (a njih je svakako puno, počev od prosvjete, đe vidimo da je mnogo prostora ostavljeno učenicima i nastavnicima u nastavnim i vannastavnim aktivnostima, zatim su tu kulturnoumjetnička društva, NVO sektor, lokalne zajednice, turističke organizacije, mediji, privrednici kroz marketing i dizajn svojih proizvoda i kompanija, umjetnici, razni posvećenici zavičajju) – svi su, dakle, oni usmjereni na administrativne i formalne zakonske obaveze pri izradi projekata kojim bi učvršćivali svijest o vrijednosti ovoga dijela naše kulture, afirmisali i podsticali interes za nju na svim nivoima crnogorske zajednice.<sup>2</sup>

2 O bogatome iskustvu i već zatemljenoj tradiciji u domenu očuvanja i afirmacije nematerijalne kulturne baštine kroz aktivnosti kulturnoumjetničkih društava i praktične izrade i realizacije projekata u zadarskome području vidi više u radu Marka Brkljačića (Brkljačić 2020). Osobito bi se moglo istaknuti autorovo bavljenje raznovrsnim programima čiji sadržaji afirmišu kulturu i tradiciju Zadarske županije.

## 2 RASPRAVA

Nekolike pojedinosti posebno ćemo eksplicirati. Naša je namjera da istaknemo kako ne treba zanemariti ulogu jezičkih elemenata u zanatskome privređivanju, registraciji poljoprivrednih gazdinstava, reklamiranju njihovih poljoprivrednih proizvoda i mnogim sličnim aktivnostima koje su u ekspanziji posljednjih godina. Ističemo ovo takođe s aspekta poštovanja autentične leksike datoga kraja. Niko, razumije se, nije dužan da pita filologa za izbor leksema na reklamnim materijalima njegovih proizvoda, ali nije bez osnova mišljenje da ako se neki proizvod registruje kao autentičan proizvod nekoga crnogorskog područja da se i imenuje prema tradicionalnom nazivu datoga kraja. Primjera je u crnogorskome iskustvu u novije vrijeme više, npr. *nar* (umjesto *šipak*), *šaran* (umjesto *krap*), *žalfija* (umjesto *pelim*) i tako redom. Naučno se tim aspektom crnogorskoga narodnog nazivlja zanimao biolog-botaničar Vukić Pulević, na više mjesta i u različitim prilikama, razumije se, a ovo je samo jedan ilustrativan primjer:

U tradicionalnoj crnogorskoj poljoprivedi, i u crnogorskome jeziku, fitonimi *pipun* i *dinja* imali su jasan floristički identitet. Pipun je narodni naziv za vrstu *Cucumis melo* L. (fam. Cucurbitaceae), a (...) naziv potiče od latinskoga pepone i talijanskoga popone (= melone). Naziv dinja u Crnoj Gori isključivo se odnosi na vrstu *Citrullus vulgaris* Chrad. (fam. Cucurbitaceae). Kao svjedočanstvo o tome fitonimu ostali su brojni toponimi tipa Dinjak i Dinjište. Vremenom je u crnogorski jezik uvezen naziv *lubenica*, a prvobitno ime dinja zadržano je samo u predjelima đe se ta biljka uzgaja (Zeta, Bjelopavlići i dr.), ili ga izgovaraju starije osobe koje su to ime zadržale u memoriji, kao uspomenu. U najnovije vrijeme došlo je do još jedne zamjene koja izaziva velike nedoumice i zabune u govornoj i pisanoj komunikaciji. Umjesto imena pipun sve više se odomaćuje i uvezeni fitonim dinja, i to u svim komunikacijama: u svakodnevnome govoru, medijima, udžbenicima, trgovini i dr. Tako umjesto nekadašnjih pipun i dinja, sad preovladava dinja i lubenica (Pulević 2012: 300–301).

Nadalje, česta su u javnim nastupima u formi poštovanja navodno pravilnog jezika opiranja crnogorskome jeziku i njih recentna literatura tretira kao ostatke tradicionalističkoga gledanja na pitanje crnogorskoga jezika i svaku afirmaciju njegova imena i identiteta. Produžavaju se tragovi te ideologije, nažalost, i danas kroz djelovanje raznih političkih organizacija i nekih medija, pa se na njihovome udaru nerijetko nađu čak i primjeri iz sfere privrede i marketinga u privredi. Za primjer koji ovo slikovito potvrđuje možemo negativnu kampanju prema jednome privatnom preduzeću zbog odluke da se na etiketi njihovih proizvoda nađe i grafem iz zvanične crnogorske norme: *ś* (a upotrijebljen je bio u formi: *kiśelo mlijeko*). U ovome primjeru, dakle, negativnom kampanjom protiv službeno potvrđene jezičke norme imamo kršenje crnogorskoga Ustava te elementarnih ljudskih prava onih koji su se opredijelili za tu jezičku normu. Nesreća je, međutim, veća zbog toga što oni koji takve kampanje pokreću svojim čitaocima prikrivaju da sve naše dijalektološke studije, sva građa u crnogorskoj dijalekatskoj leksikografiji i, što je još i bitnije,

savremeni crnogorski jezik u svim idiomima – oblik *kišelo mlijeko* potvrđuju kao opštercnogorski isključivo u liku koji je to privredno društvo i odabralo za svoju etiketu. U konkretnome slučaju, i inače, motivi su za otpor crnogorskome jeziku izvannaučni.<sup>3</sup> Vrijedan komparativni uzor prema kojemu bi se nadležni za kulturnu i jezičku politiku u crnogorskome društvu mogli rukovoditi jeste primjer Slovenije, jezičke zajednice i države s relativno malim brojem govornika, koja nema dilemu u pogledu predstavljanja varijantnih izgovora svojega jezika.<sup>4</sup>

Skreće pažnju činjenica da se u sferi međunarodnoga prava ova problematika pojmovno-terminološki i zakonski tokom XX vijeka uspješno definiše i razrađuje s aspekta nacionalne kulture kojoj pripada, ali i uopšte kulture savremenoga čovječanstva.<sup>5</sup>

Jedan od osnovnih dokumenata od kojega nacionalne kulture i vlade država polaze u definisanju, zaštiti i međunarodnoj afirmaciji kulturnih dobara te izradi nacionalnih dokumenata jeste Konvencija UNESCO-a o zaštiti nematerijalne kulturne baštine koja je usvojena 2003. godine.<sup>6</sup>

Skupština Crne Gore Zakon o zaštiti kulturnih dobara donijela je 27. jula 2010. – *Sl. list Crne Gore*, br. 49/10 od 13. 08. 2010 – (Zakon 2010).

Članom 2 ovoga Zakona definisano je kulturno dobro, pa se pod njim podrazumijeva: »svako nepokretno, pokretno i nematerijalno dobro za koje je, u skladu sa ovim zakonom, utvrđeno da je od trajnog istorijskog, umjetničkog, naučnog, arheološkog, arhitektonskog, antropološkog, tehničkog ili drugog društvenog značaja« (Zakon 2010). Istim se zakonom propisuje zaštita<sup>7</sup> kulturnih dobara, kao i

3 Prilažemo i link za portal *IN4S* na kojemu se kroz tekst o reklamama proizvoda na neprimjeren način piše o crnogorskoj jezičkoj normi i jezikoslovcu Adnanu Čirgiću kao jednome od najzaslužnijih iz poslova na pravopisu i gramatici: <https://www.in4s.net/za-zaobici-mljekara-nika-promovise-cirgicu/> (pristupljeno 15. januar 2023).

4 Dragocjen primjer za komparativne analize nalazimo na etiketama proizvoda Pomurske mlekarne (Prekomurje, Slovenija) *Lejko mlejko* (dato, dakle, u dijalekatskom liku, dok bi to što je prekmurskom govoru u standardnome slovenačkom jeziku bilo *Lahko mleko* 'lako mlijeko').

5 Ambicije ovoga rada nijesu da se na ovim pojedinostima detaljnije zadržavamo, no za više informacija vrijedi uputiti na Šošić 2014. Autor Šošić u članku govori o Haškoj konvenciji za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954, raznim konvencijama donešenim pod okriljem UNESCO-a, a osobito o konceptu kulturne baštine čovječanstva i brige o njoj na različitim poljima.

6 U to vrijeme Vlada Crne Gore relativno je brzo reagovala: Crna Gora je potpisnica UNESCO Konvencije, odnosno država je ratifikovala tu Konvenciju (*Službeni list Crne Gore*, br. 49/10, 40/11, 44/17 i 18/19) i učestvuje u njezinoj implementaciji, a na tu i druge konvencije i međunarodna dokumenta o kulturnim dobrima odgovorila je formiranjem i radnih tijela koja su dobila u zadatak da se o toj problematici staraju.

7 Na važnost zaštite i multidisciplinarnost u procesu koji znači zaštita treba posebno ukazati. Crnogorski je zakon to prepoznao i definisao, no ovde bismo pozornost kad je o tim poslovima riječ potcrtali i mišljenjem izvedenim na temelju konkretnih iskustava kolega u Hrvatskoj. »Uloga etnologa je i upozoriti na neprimjerenu upotrebu tradicije u one svrhe koje bi mogle dovesti do njene degradacije i u konačnici do uništenja. Sa stanovišta konzervatorske struke, važno bi bilo da etnolozi što više rade na osvještavanju nositelja nematerijalne baštine jer nositelji u današnje

ciljevi te zaštite. S pravom se svakako u literaturi i razmišljanjima o ovome problemu drži da su pri koncipiranju i registra dobara, i načina zaštite, i projekata afirmacije ove pojedinosti u suštini svojoj značajne ne samo za užu zajednicu koja se služi idiomom koji se štiti, ili je na tim mikrodijalekatskim odlikama nastalo dato nematerijalno dobro, već ono ima značaj za crnogorsku kulturu u cjelini, ali i za projekte i istraživanja u regionalnim okvirima, osobito kad govorimo o takozvanim jezičkim i kulturnim interferencijama.

Uzmu li se u obzir ciljevi zaštite ponaosob vidljivo je da se po svakome kriterijumu filološka argumentacija višestruko da upotrijebiti za postavljeni cilj. Bez temeljnih lingvističkih analiza, popisane građe od informatora s terena čiju će autentičnost potvrditi filolozi, obrade u dijalektološkim monografijama i dijalekatskim rječnicima – ovaj segment crnogorske kulturne baštine ne može biti zaštićen u »autentičnom obliku« (Zakon 2010: član 4), a to znači da se bez učešća filološke struke ne može raditi na očuvanju »njihovog integriteta« (Zakon 2010: član 4). Takođe, bez suda montenegrista u domenu dijalekatskih materijala s prostora crnogorskoga jezika ne može se meritorno odraditi »sprječavanje radnji i aktivnosti kojima se može promijeniti izgled, svojstvo, osobenost, značenje ili značaj kulturnog dobra« (Zakon 2010: član 4). Tako postavljeni ciljevi zaštite u kontinuitetu traže prisustvo pouzdane lingvističke literature. Poznato je, međutim, da ima i drukčijih primjera, pa ilustracije radi navodimo slučaj opisa govora Paštrovića (Jovanović 2005) za koju se s obzirom na sumnju u postupak odabira adekvatnih informatora smatra da ponuđenom analizom u nekim pojedinostima nije dala upotrebljive nalaze (Čirgić 2020: 22), što se, da to i istaknemo, u proceduri zakonske zaštite tako obrađenoga govora mora uzeti u obzir da bi se te greške otklonile. Zbog neautentične slike koju dijalektolog u istraživačkome procesu daje, za kakvu postoji sumnja u rečenome Jovanovićevu radu, ali i nekih drugih autora za druga područja, moraju se, kako je svima poznato, pažljivo birati literatura i stručne komisije koje će na temelju pouzdane građe pisati referate o zaštiti datoga govora ili nematerijalnoga dobra što je na tom idiomu nastalo. Nijesu, takođe, rijetki primjeri da dijalektolog ili onomastičar odlično odradi posao na terenu, ali oni koji opremaju knjigu ili tekst u časopisu pri izradi karte opisanoga terena pogrešno unesu primjere. Jedan je takav primjer rad Petrović 1966 u kojemu se pouzdano daje građa, kao i inače kad je riječ o građi, u radovima toga dijalektologa, ali se na karti koja prati tekst, i koju je vjerovatno radio neko drugi, nalaze likovi kojih nema u rječniku: umjesto *Šenokos*, za koji autor daje više potvrda, na karti je *Sjenokos* itd. Govori crnogorskoga jezika, međutim, u mnogim su svojim segmentima

---

vrijeme trebaju izgraditi odnos prema svojoj baštini koji bi im omogućio daljnje prenošenje znanja i vještina stečenih u prošlosti, kritički stav prema negativnim utjecajima na baštinu i mogućnost odlučivanja o daljnjem tijeku očuvanja svoje baštine« (Hrovatin 2012: 133).

opisani a građa bilježena na terenu publikovana, pa uz stručne filologe lako se dolazi do literature koja je naučno temeljno korisna.

Naučne pojedinosti su, istina, dostupne u literaturi, a dijalektolozima i stručnjacima za savremene štokavske jezike uglavnom su poznate, ali se, da i to istaknemo, previše izvannaučne motivacije unosilo u raspravu o statusu i identitetu crnogorskoga jezika, toliko da se u kontinuitetu taj jezik i njegovi proučavaoci nastoje kompromitovati a najšira javnost ubijediti da je to – »neznavena lingvistika«, »avetluk« lingvistički itd. (Petrović 2011). Bitna se prepreka s aspekta sudbine imena i identiteta crnogorskoga jezika i crnogorskih govora nalazi u tome što neki istraživači u ovome pogledu zanemaruju stvarno stanje opisano u montenegrističkoj literaturi.<sup>8</sup> Iz nepoznavanja filološke literature mnogim je aktivistima, političarima, prosvjetnim radnicima godinama i decenijama uspijevalo kod govornika crnogorskoga jezika takozvanim terorom standardnoga jezika i stigmatizovanjem crnogorskih jezičkih oblika kao »neknjiževnih«, »manje vrijednih« usaditi otpor prema opštercnogorskim jezičkim osobinama. Ide to do tih granica da te opštercnogorske jezičke pojedinosti doslovno najveća većina govornih predstavnika spontano i svakodnevno u svim prilikama koristi, ali otpor prema njima nastaje kad ih treba atribuirati kao crnogorske ili koristiti u službenim prilikama. Utisak je autora ovih redova da dio kadra u sistemu crnogorskih institucija koji bi trebalo da brine o sprovođenju zakonske procedure, afirmiciji crnogorskih govora kao nematerijalnoga kulturnog dobra, potpomaže pisanje projekata na te teme i sl. – i dalje je više-manje pod uticajem pseudolingvističkih predrasuda o crnogorskome jeziku.

Članom 17 (Zakon 2010) definiše<sup>9</sup> se nematerijalno kulturno dobro: »(1) Nematerijalno kulturno dobro je ljudsko umijeće, izražaj, vještina ili izvođenje,

8 Postoji bogata istorija polemika o raznim pitanjima crnogorskoga jezika u registru radova (*Crnogorski jezik* 2021). U novije vrijeme tim se tendencijama pridružila i kampanja protiv standardnoga crnogorskoga jezika koncipirana kao borba protiv navodnog crnogorskog nacionalizma plasirana inostranim istraživačima. Centralno mjesto te kampanje čini manipulacija o tome da su crnogorski standardolozi izjednačili normu i crnogorske govore. Ilustracija spomenute kampanje i stavova jeste knjiga Glušica 2020. Takav se aktivizam u nauci tek kod neobaviještenih istraživača prihvata kao utemeljen, iako je nedvosmisleno ustanovljeno da ništa od onoga što se ističe kao sporno a što se standardološkom literaturom propisuje kao crnogorska jezička norma – nije produkt kabinetskih konstrukcija već isključivo opštercnogorska jezička činjenica naše prošlosti ali i savremenih govornika. Po svojim je temeljnim principima, da to i istaknemo, crnogorska jezička norma zasnovana integrativno i demokratski.

9 Kod nekih je naučnika i u literaturi katkad postojala dilema može li se precizno odrediti koje dobro spada u materijalnu a što u nematerijalnu kulturnu baštinu, ponajviše zbog očiglednoga sinkretizma i brojnih zajedničkih elemenata. Jedno od mišljenja u tome pravcu je i ovo: »Kulturna je baština uvijek vezana uz materijalnost i one se zapravo ne mogu razdvojiti. Tako se, primjerice, društveni običaji artikuliraju pomoću određenih instrumenata ili na specifičnim mjestima. Čak i jezik ima svoju vlastitu materijalnost u obliku govora i znakova, a njegova smislenost proizlazi iz međusobnih odnosa govornika te njihova odnosa prema stvarnom svijetu« (Jeff Malpas, *Cultural Heritage in the Age of New Media*, u: *New Heritage: New Media and Cultural Heritage*, ur. Y. E. Kalay – T. Kvan – J. Affleck, London: Routledge, 2008, 13–26, citirano prema Šojat-Bikić 2011: 103–128).

kao i predmet, rukotvorina, instrument ili prostor koji je sa tim povezan, koje zajednice, grupe i, u pojedinim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine» (Zakon 2010).

Dalje se u istome članu precizira što spada u nematerijalna kulturna dobra, a to su:

- 1) jezik, govor, usmeno predanje, usmena književnost ili drugi usmeni izraz;
- 2) izvođačka umjetnost;
- 3) običaj, obred i svečanost;
- 4) znanje ili vještina vezana za prirodu i svemir;
- 5) kulturno i znamenito mjesto;
- 6) tradicionalni zanat i vještina (Zakon 2010: član 17).

Jasno je iz citirane definicije nematerijalnoga kulturnog dobra te preciziranja što crnogorski zakon ubraja u nematerijalna kulturna dobra da crnogorski govori, kao i svi sadržaji tradicijske kulture i folklora ostvareni na nekome od jezičkih idioma crnogorskoga jezika pripadaju nematerijalnome kulturnom dobru. Obično se u prvome redu pomisli na one naše govore koji su u nauci određivani kao arhaičniji govori ili starostokavski govori, ali je nesumnjivo izuzetan potencijal i ostalih naših govora i, razumije se, da ovđe i na njih mislimo, osobito što ponajviše ti govori nestaju u vrlo izraženoj migraciji stanovništva (crnogorska plemena i plemenske oblasti: Piva, Drobnjak, Uskoci, Banjani, Grahovo, Rovca, Morača...).

Da bismo uopšte govorili o zaštiti nematerijalne kulturne baštine i dobara koji joj pripadaju, potrebno je takav njihov status potvrditi na temelju nekih kriterijuma. I ovo je pitanje (Zakon 2010), tačnije članom 24, precizirano postavljanjem kriterijuma:

- 1) autentičnost i integritet;
- 2) stepen očuvanosti;
- 3) jedinstvenost i rijetkost u okviru svoje vrste;
- 4) istorijski, umjetnički, naučni, arheološki, arhitektonski, antropološki, tehnički ili drugi društveni značaj (Zakon 2010: član 24).

**Autentičnost, integritet i očuvanost crnogorskih govora** u njihovome vjerodostojnom liku vrlo je aktuelno pitanje. Na ugroženost pojedinih naših govora ukazivano je odavno, što kroz lingvističku literaturu što u javnim predavanjima filologa. Crnogorski dijalektolog Adnan Čirgić na više je mjesta ukazivao na neophodnost djelovanja i neoprostivo kašnjenje u bilježenju dijalekatske građe zbog čega ona nestaje ili se urbanizacijom i drugim procesima savremenoga života radikalno mijenja njezina autentičnost i integritet. Povodom golemoga rada Milana Rešetara kojim je zahvaćen cio štokavski prostor te konkretno onih pojedinosti s

crnogorskih terena, Čirgić kaže: »mnoge osobine koje je on opisao ili objasnio danas usljed ubrzanoga procesa urbanizacije sve više nestaju ili su već u potpunosti iščezle. No njegovo precizno lociranje pojedinih pojava danas nam (uz pomoć literature koja je nastala poslije Rešetara) može pomoći da ocrtamo precizne izoglose pojedinih jezičkih pojava u Crnoj Gori« (Čirgić 2020: 100). Komentarišući zapažanje Draga Ćupića da je pred lingvistima još dosta posla na bilježenju leksike nekih govora jugoistočnoga crnogorskog terena, Adnan Čirgić ističe i ovo:

O nekima od navedenih govora objavljene su u novije vrijeme ili dijalektološke ili leksikografske studije, no sigurno je da bi makar po unaprijed sastavljenome upitniku valjalo ispitati neke oblasti o kojima imamo samo šture ili nesigurne podatke. Nažalost, za dobar dio toga posla uveliko se zakasnilo. Kad je u pitanju Primorje, takav bi posao dao prilično labave rezultate jer je proces urbanizacije onđe gotovo u potpunosti završen, mada bi teško uopšte danas bilo naći kraj u Crnoj Gori u kojemu se mogu naći apsolutno relevantni govorni predstavnici (Čirgić 2020: 372–373).

Slična zapažanja nalazimo kod toga dijalektologa i kad je riječ o govoru Rovaca ili nekih drugih područja, a već u predgovoru, u prvim redovima svoje *Dijalektologije* (Čirgić 2017: 7–11) on kaže: »Neki su govori danas gotovo ugašeni (poput uskočkoga), neki su promijenili svoja znatna obilježja stvarajući još uvijek uglavnom nezavršeni amalgam s govorom došljaka (poput podgoričkoga), neki su se raširili prema teritoriji na kojoj ih izvorno nije bilo (poput vasojevičkoga u Bjelopavlićima) i tako dalje« (Čirgić 2017: 10).

No i onđe će je u pogledu autentične građe jasna situacija, opet da spomenemo, okončanje procesa zaštite nekoga od crnogorskih govora nemoguće je ako se svi koji smo na to upućeni dosljedno ne odnosimo prema literaturi. Izuzetno su česti propusti autora pri posezanju za literaturom iz oblasti koje nijesu njihove primarne, pa se tako dogodi da autori, selektivno koristeći literaturu ili ne provjeravajući tvrdnje autora iz drugih struka, napišu radove koji djelimično ili čak u cjelosti nijesu upotrebljivi. Ilustrujući rečeno spominjemo primjer istraživača Miloša Rašića i njegov članak (Rašić 2021). Rečeni Rašićev rad nadilazi kompetencije autora ovoga teksta da bismo ga u cjelini komentarisali, to nam i nije namjera, razumije se, no onome dijelu njegova članka u kojemu se govori o crnogorskome jeziku nedvosmisleno se može prigovoriti da je zasnovan na nepouzdanjoj literaturi, štoviše na netačnim pojedinostima o savremenome stanju crnogorskoga jezika koje Rašić daje idući za člancima Rajke Glušice.<sup>10</sup> Primarni nam je cilj pri navođenju ove pojedinosti činjenica da autori koji pišu o lokalnim

10 Riječ je o u montenegristici poznatim stavovima te autorke o crnogorskome jeziku kao nacionalističkome konceptu. Autorka se, evidentno je, ne osvrće na argumentaciju kojom su osporene njene teze iz toga višegodišnjeg aktivizma protiv crnogorskoga jezika, međutim nejasno je što se autor Rašić vezao za Glušičin tekst kao jedini izvor informacija o crnogorskome jeziku. Vidi u njegovome članku i fusnotu 13 (Rašić 2021: 184–185).

tradicijama i njihovome autohtonome liku, identitetu i očuvanosti, moraju mnogo više pažnje posvećivati literaturi na kojoj temelje zaključke. Korak dalje bi predstavljale komisije ili recenzentska tijela koje ocjenjuju elaborate i argumentaciju u prilog zapisu i opisu nekoga govora ili same lokalne tradicije koja se namjerava zaštititi – nedopustivo je da se njihov rad odvija bez prisustva ili makar izjašnjenja pouzdanoga poznavaoa crnogorske dijalektologije.

Bosanskohercegovački dijalektolog Asim Peco problem nestajanja pojedinih govora i njihovog autentičnog dijalekatskog lika načelno je ovako opisao:

Dijalekti gube bitku sa standardom. Krug njihove upotrebe se sužava, broj njihovih značajki se smanjuje. (...) I upravo zbog toga mi bismo morali biti vredniji u prikupljanju dijalekatske građe, u pohranjivanju onoga što je još živo. Jer, da to i kažem, dijalekatske osobine koje će karakterisati pojedine naše dijalekte i govore u budućnosti neće imati istu istorijsku vrednost kao i one koje mi još slušamo svuda oko nas. Ako sačuvamo od zaborava te osobine, one će korisno poslužiti budućim proučavaocima našega jezika i umesto da se služe samo pisanom rečju, mi im možemo omogućiti i slušanje te reči. To je ono što nama nedostaje kada proučavamo istorijski razvoj našega jezika u prethodnim vekovima. Generacije koje slede za nama, dakle, mogle bi tu biti u povoljnijoj situaciji. Na nama je da im osiguramo ono što je tu pred nama (Peco 1985: 79).

Budući da smo radi bilježenja onomastičke i druge dijalekatske građe često na različitim terenima i u kontaktu s govornim predstavnicima jugoistočnih i šezorozapadnih crnogorskih govora (Vujović 2013; 2016; 2019; 2020; 2022a; 2022b), možemo posvjedočiti da su mnoge crte lokalnih govora našega jezika već znatne izmjene pretrpjele, a neke evidentirane u starijoj literaturi i izgubljene čak. Isto se događa s crnogorskom leksikom različitoga tipa: mnogi stari zanati izumiru ili su već nestali, pa tako i sva leksika koja ih je pratila; mnogi običaji i vjerovanja odavno su nestali;<sup>11</sup> način bavljenja poljoprivredom tako će izmijenio, pa je odlaskom starih alatki iz upotreba s njima zaboravljena i leksika; socijalna slika naših naseljenih mjesta, ponajprije seoskih sredina, temeljno je izmijenjena, što je bogate fondove terminologije kuće i pokućstva iz aktivnoga leksičkog fonda pomjerilo na periferiju; istu sudbinu imala je kulinarska leksika, stočarska leksika i tako

11 Pripremajući monografiju o natprirodnim bićima i vjerovanjima u vezi s njima kod nas (Čirgić 2018) autor te monografije upoznao se s relevantnim fondom etnografske, putopisne, memoarske i slične literature. Ta je znanja povezao s iskustvima aktivnoga dijalektologa koji je često na terenu i sluša priče mještana, pa je gradeći strukturu u prvi put kod nas zaokružen sistem znanja iz tih disciplina na jednome mjesto u knjizi rekao i ovo: »Terenski je rad za ovu problematiku gotovo jalov u potpunosti – jedno zbog toga što izvornih informatora na terenu gotovo da i nema, drugo zbog toga što je novi način života odagnao stara vjerovanja, naročito potonjih decenija. Nažalost, taj novi način života nerijetko je donio nekakvu novu religioznost, a ne civilizacijski napredak. Tako bi za današnjega čovjeka bilo nezamislivo pranje vampirovih kostiju vinom jer današnji čovjek ne samo da ne vjeruje u vampire nego bi s izvjesnim gnušanjem primio informaciju o takvu činu. No kad taj običaj primjenjuje najviše svešteno lice nad kostima nadenim u crkvi ili oko nje, a prilikom njihove ‘obnove’, izgleda da toga gnušanja nema, što bi se moglo suditi po popularnosti toga duhovnika u Crnoj Gori« (Čirgić 2018: 7–8).

redom. Među uočljivije primjere ovoga tipa ubrajamo i crnogorske toponime,<sup>12</sup> pa neke ilustrativnije primjere navodimo. Toponim dat u liku *Dražin vrt* ne odgovara sistemu našega jezika, dok se njegov izvorni oblik *Dražev vrt* može pronaći i kod Vuka Karadžića, kao i u raspravama Vasa Tomanovića, a na oba je ukazano u spomenutoj Čirgićevoj knjizi portreta autora koji su se bavili crnogorskim govorima.<sup>13</sup> Posvjedočena je u literaturi, medijima i raznim internetskim izvorima netipična promjena toponima Velika i Murina.<sup>14</sup>

- 12 Vukić Pulević, najpoznatiji savremeni crnogorski biolog i botaničar, bavio se pitanjima crnogorske onomastike, konkretno njezinim fitotoponimskim slojem. Mnoga je netačna tumačenja u dijalekatskim rječnicima Vukić Pulević otklonio, mnoge je osvrte na onomastičke monografije dao i u njima ukazao na netačne identifikacije fitotoponima, pa o svim tim Pulevićevim istraživačkim i drugim studijama u kojima se bavi radovima spomenutih lingvista vidi: Pulević 2012. Nesnalaženje lingvista u botaničkoj literaturi razvidno je iz spomenute knjige, a uglavnom su sva ogrešenja lingvista imala isti korijen: lingvisti su posezali za uticajnom knjigom Dragutina Simonovića (1959) ne znajući da je ona metodološki neadekvatno zasnovana, pa su u nepoznavanju preciznoga rasprostiranja biljne vrste iz spomenutoga rječnika preuzimali latinske nazive. Kako je Pulević opisao postupak izrade Simonovićevo rječnika te na osnovu njega kasnije nastale nepreciznosti kod lingvista koji su se bavili crnogorskom dijalektologijom i onomastikom – vidimo se iz ovoga: »Kao osnovni kriterijum za sistematizaciju i klasifikaciju narodnih naziva biljaka Simonoviću služi pojam 'stepen upotrebe' i mjerilo 'rasprostranjenja imena'. U tome se krije opasna zamka, jer stoje realne mogućnosti da jedna biljka može biti rijetka u sredini (republici) koja ima veliku površinu, a veoma česta i široko rasprostranjena u republici s malom teritorijom. [...] Rangiranjem imena biljaka na bazi njihove najveće rasprostranjenosti i 'stepena upotrebe', u Simonovićevoj obradi najrasprostranjenije ime je favorizovano, posebno sugerisano isticanjem masnim slogom kao standardno (književno), a svi ostali nazivi sugestivno se nameću kao dijalektizmi i provincijalizmi. [...] Na taj način se domaći nazivi biljaka i životinja arhaiziraju i asimiluju u 'srpskohrvatski' jezik, crnogorski fitonimi i zoonimi u toponimiji postaju 'srpskohrvatski', iako Crnogorci nijesu ni Srbi, niti pak Hrvati, pa ni 'Srbohrvati'« (Pulević 2012: 59–60). Pulević u svojim radovima operiše terminom *invazivna leksika*, te obrazlaže kako takva leksika ulazi u leksički fond crnogorskoga jezika.
- 13 S više pažnje o tome imenu u Boki pisao je Adnan Čirgić, smještajući problem izmjene autentičnoga lika toga toponima u savremeni kontekst i nebrigu crnogorskoga društva o tome dijelu naše baštine. Pored ostaloga, Čirgić dodaje: »Na tabli kojom se pokraj puta označava naziv toga lokaliteta stoji nažalost pogrešno ime (*Dražin vrt*). Osim toga, iz pomenutoga Karadžićeva predgovora otkrivamo još jednu pogrešku našega vremena. Evo o čemu je riječ. Karadžić kaže: 'Dalje idući uz otoku oko po sahata od Perasta nekoliko rastrkanijeh kuća zovu se Dražev vrt, u kojemu na samoj vodi ima stara zidina, za koju se pripovijeda da je bila kula Lima arambaše; a na drugoj strani prema Draževu vrtu za jednu kućerinu podno Markova vrta govori se da je bila kuća Baja Pivljanina'. Danas je ta Limova kula označena kao kula Baja Pivljanina« (Čirgić 2020: 33). Povodom istoga toponima Čirgić citira i Vasa Tomanovića: »Nije tačno da se na Mržepu nalaze zidine kule Baja Pivljanina. Tu se nalaze zidine harambaše Lima, pobratima Baja Pivljanina, a zidine kule Baja Pivljanina nalaze se na suprotnoj strani mora, kod Dražen rta. Vuk je ovdje zamijenio Baja i Lima, što je imalo za posledicu to da je netačno kazao i za Dražen vrt« (Čirgić 2020: 287).
- 14 »U novinskim tekstovima imenica Velika često se u lokativu 'transformiše' u oblike *Veliki* (u *Veliki*), ili *Velikoj* (u *Velikoj*). Međutim, standardno je samo u *Velici*. Kao što je ispravno reći *Murina* (a ne *Murino*), u lokativu u *Murini*, ili *Rožaje* (a ne *Rožaj*), a u lokativu u *Rožajama*...« (Jokić 2012: 15).

U crnogorskom jeziku prije Vuka Karadžića živio je samo oblik *Sinjavina* i tek je Karadžićevim bilježenjem u upotrebu ušao i ustalio se oblik *Sinjajevina*. Danas je u medijima i većini knjiga prisutan jedino lik *Sinjajevina*. Dijalektolog Milija Stanić zalagao se za standardizovanje oblika *Tušinja*, međutim, svjedoci smo da današnji govornici gotovo bez izuzetka koriste naziv *Tušina*. Takođe, sve češće se u pisanju griješi kad se navodi pivsko selo *Goransko*, pa je u štampi i nekim publikacijama preimenovano u *Goranjsko*. Sve manje govornika crnogorskoga jezika zna da je, u stvari, izvorni oblik ličnoga imena *Čekla* a ne *Tekla* (na primjer, nadomak Velestova je zaselak *Čeklin Do*) (Vujović 2014: 5).

Pri utvrđivanju autentičnosti i rada na zakonskoj zaštiti nekoga od naših govora možemo se, pored ostaloga, pouzdati u građu publikovanu u dijalekatskim rječnicima. Uz uslov da s terena donose tačno bilježene primjere, dobro je kroz prosvjetu i razne vidove kulturnumjetničkih programa razvijati osećanje da dijalekatski rječnici nijesu tek obična zbirka riječi iz crnogorskih govora, već, u prvome redu, svjedočanstvo jezičkih i kulturoloških procesa iz dalje i davne naše prošlosti.<sup>15</sup>

Kako se iz rečenoga da videti, nijedan segment zakonske zaštite crnogorskih govora, toponima ili bilo kakvih produkata naše tradicijske kulture naslonjenih na različite idiome crnogorskoga jezika ne može se realizovati bez konsultovanja filološke struke i pouzdane literature.

Crnogorski Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Zakon 2010) u pogledu kategorizovanja razlikuje kulturno dobro od međunarodnoga značaja, kulturno dobro od nacionalnoga značaja i kulturno dobro od lokalnoga značaja. Autori su sadržaj

15 Kratko podsećamo na specifičnosti nekih rječnika što je objavio Fakultet za crnogorski jezik i književnost. Širina zahvata, metodologija i obim od slučaja do slučaja su različiti, ali je važno da su publikovani materijali u datom idiomu tačno zabilježeni. Za utvrđivanje autentičnosti govora dragocjen prilog, na primjer, nalazimo u fonozapisima uz *Rječnik rožajskoga govora* (Hadžić 2013). Veliku većinu tonskih zapisa čine materijali snimljeni 1971. godine, međutim, autor Ibrahim Hadžić njima je pridružio i nekoliko novijih što su nastali 2012. Ukupno je 30 priloga zabilježenih od 22 informatora, od kojih je najstariji rođen 1882. godine, a najmlađi 1947. (Hadžić 2013: 563–564). Autor *Rječnika paštrovskoga govora* (Skender 2019) u uvodnim napomenama kaže: »Današnji naraštaji sve jače privajaju nove izraze i imena za postojeće pojmove, pravdajući to obogaćivanjem jezika, što je pogrešno, jer jezik se obogaćuje novim pojmovima i imenima, a ne preimenovanjem postojećih imena i izraza, dakle zatiranjem istorije i gubljenjem identiteta« (Skender 2019: 8), a daje ilustracije radi jednu svakodnevnu govornu situaciju: »otac se obraća sinu: 'Mâli, pođi u kamaru, preko karĳeje visi jaketŭn, iz lijevoga špâga mi donesi takulĳn.' (Mali, pođi u sobu, preko stolice visi sako, iz lijevoga džepa mi donesi novčanik). Ili: 'Kuma Kâte, kukâla ne, gore jerŭplan, dolje karocân, a sve lubardâ!' (Kuma Kate, jao, gore avion, dolje kamion, a sve buči!)« (Skender 2019: 7). *Njeĳuški rječnik* (Otašević 2012) donio je registar iz kojega čitamo što je sve činilo svijet toga plemena. Na jezik i leksiku Njeĳuša uticao je položaj i naslonjenosti na Kotor i Primorje i Cetinje, rano razvijena trgovina s okolnim centrima, poljoprivredna proizvodnja, arhitektura, hotelijerstvo itd. U predgovoru čitamo i ovo: »Razlike u govoru u pojedinim djelovima tzv. Stare Crne Gore ipak su takve da ljudi po govoru znaju ko je iz kojega kraja. Iako razlike nijesu toliko velike, mnogo je specifičnih riječi i izraza po kojima se međusobno razlikuju. (...) Psovski i 'sramotnih riječi' malo je bilo u njeĳuskome govoru. Kad se želi kome što u tome smislu reći, obično se kaže: *bestija, galiot, grdo, fastak, jado, paša noga*; ili: *bog te nagrdio, zmija te fištala, strelica te pogodila, pas ti se mesa napoteza, jad te ubio* i slično« (Otašević 2012: 16).

ovoga zakona kreirali sa sviješću o činjenici da uprkos reformisanim programima i udžbenicima za crnogorski jezik emancipatorski proces u tom domenu kod nas još nije okončan. To se, pored ostaloga, čita iz dobro razrađenih dužnosti na planu edukacije na koje se ovim zakonom pozivaju obrazovne ustanove, organi uprave i javne ustanove u čijoj je nadležnosti zaštita materijalnih dobara. Potreba edukativnih kampanja kao dobro zatemeljenoga procesa iza kojega će stati ne samo lingvisti i prosvjeta, nego i mediji i ustanove kulture u svim crnogorskim opštinama – neophodnost je zbog toga što nerijetko i u stavovima crnogorskih studenata u kojima se odnos jezičkoga standarda prema drugim idiomima crnogorskoga jezika posmatra kao odnos prestižnog idioma ili idioma kulture prema ruralnom ili obilježju neobrazovanosti koju vezuju uza sve nestandardne idiome, a u što smo se uvjerali iz višegodišnjeg rada na fakultetu. Slični stavovima studenata su i stavovi koji se često afirmišu u medijima, u skupštinskim izlaganjima ili nekom drugom vidu javnoga nastupa. Činjenica je da su takvi tradicionalistički pogledi preživjeli upravo zahvaljujući dijelu prosvjetnog kadra i nekim lingvistima koji i dalje slijede programsko nametanje ideologije standardnoga jezika te neodvojivo od usađivanja ošućaja inferiornosti svim govornicima crnogorskoga jezika zbog toga što su im jezik i leksika »pokrajinski«, »regionalni« itd., kako su obično govorili kreatori jezičke politike iz Beograda (Čirgić 2011: 171–202). Edukacija i popularizovanje naučnih pogleda na jezik naša je, dakle, nužnost kako bismo uspjeli afirmisati sve bogatstvo crnogorskih govora kao nematerijalne kulturne baštine.

Podređen rečenome cilju je i ovaj član zakona »Prezentacija i popularizacija kulturnih dobara« kojim se precizira:

- (1) Prezentacijom se obezbjeđuje dostupnost kulturnih dobara javnosti, radi zadovoljenja kulturnih, naučnih i edukativnih potreba i širenja saznanja o njihovim vrijednostima i značaju.
- (2) Prezentacija kulturnih dobara se obezbjeđuje, u skladu sa njihovom prirodom i namjenom: 1) izradom publikacija o kulturnim dobrima; 2) pristupom kulturnim dobrima na način koji omogućava samoobrazovanje, podsticanje međusobne tolerancije, učenje o drugim kulturama i ljudima i njihovoj raznovrsnosti; 3) razvojem kulturnog turizma (Zakon 2010: član 77).

### 3 ZAKLJUČAK

Zakonski okvir kojim se sistematično tretira crnogorska nematerijalna baština postavljen je još 2010. Sprovedenom analizom došli smo do zaključka da je u glavnim svojim djelovima taj zakon ponudio dobru osnovu za zaštitu crnogorskih govora kao nematerijalnog kulturnog dobra. U vezi s tim, no i kao neophodan uslov za posve uspješno realizovanje ovoga procesa, istaknuli smo ulogu filologa i montenegristike, discipline koja u jezikoslovnim i kulturološkim monografijama donosi korpus građe s pouzdanim opisom jezičkog identiteta i sociokulturnoga koda u kojemu se vjekovima i formirao taj jezik. Budući da je danas situacija posve jasna, filolozi se u

ovome slučaju nesumnjivo slažu da: »ne treba zaboraviti da nasljeđe bilo kog karaktera u znatnoj mjeri počiva na zajednicama, one su njegovo prirodno okruženje, te se jedino potpunim angažovanjem lokalne zajednice, i u saradnji sa institucijama, može postići adekvatan okvir za dugoročno očuvanje. U suprotnom, svi institucionalni naponi usloviće razdvajanje elementa ili dobra od njegove prirodne okoline, te gubljenje većine ili svih njegovih funkcija, a time i njegove suštine« (Nikolić 2019: 53). Kako se da zapaziti, popularizacija nematerijalne baštine, ne samo u crnogorskome primjeru nego inače u svijetu, počiva na raznovrsnosti programa, uključivanju brojnih državnih i lokalnih ustanova i škole i izvanškolskih aktivnosti sa zajednicama u kojima škole rade, krećući se od naučnih, kulturno-zabavnih do turističkih, pri čemu, svim tim sadržajima vrijedi podsticati i one temeljne crte crnogorskih govora po kojima su oni neodvojivi od crnogorskoga identiteta u cjelini. S tom je nesumnjivom identitetskom komponentom i sociolingvističkom prepoznatljivošću crnogorskih govora računao i jezikoslovac Dalibor Brozović kad je svojevremeno konstatovao: »Postoji neka neulovljiva impresionistička linija koja nam pomaže da čim otvori usta, odmah prepoznamo Crnogorca i razlikujemo ga od svih drugih, pa i Crnogorca novoštokavca od drugih novoštokavaca« (Brozović 1984: 60).

## LITERATURA

- Brkljačić 2020** = Marko Brkljačić, Nematerijalna kulturna baština u natječajima na području Zadarske županije, *Etnologica Dalmatica* 27, Split: Etnografski muzej, 2020, 103–158.
- Brozović 1984** = Dalibor Brozović, *Crnogorski govori* 12, Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 1984.
- Krivokapić – Drašković 2021** = Petar Krivokapić – Nada Drašković, *Crnogorski jezik 1768-2020: bibliografija*, Cetinje – Podgorica: Fakultet za crnogorski jezik i književnost – JU Biblioteka »Radosav Ljumović«, 2021.
- Čirgić 2011** = Adnan Čirgić, Jezička politika u Crnoj Gori od Njegoša do naših dana, *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost – Matica crnogorska, 2011, 171–202.
- Čirgić 2017** = Adnan Čirgić, *Dijalektologija crnogorskoga jezika*, Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2017.
- Čirgić 2018** = Adnan Čirgić, *Natprirodna bića u tradicijskoj kulturi Crnogoraca*, Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2018.
- Čirgić 2020** = Adnan Čirgić, *Dijalektolozi i crnogorski jezik*, Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2020.
- Glušica 2020** = Rajka Glušica, *Crnogorski jezik i nacionalizam*, Beograd: Biblioteka XX vek, 2020 (Biblioteka XX vek 243).
- Hadžić 2013** = Ibrahim Hadžić, *Rječnik rožajskoga govora*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, 2013.
- Hrovatin 2012** = Mirela Hrovatin, Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 36, Zagreb: Ministarstvo kulture, 2012, 125–135.
- IN4S** = <https://www.in4s.net/za-zaobici-mljekara-nika-promovise-cirgilicu/>.
- Jokić 2012** = Branko Jokić, *Rječnik veličkoga govora*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, 2012.

- Jovanović 2005** = Miodrag Jovanović, *Govor Paštrovića*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore, 2005.
- Nikolić 2019** = Milica Nikolić, Koncept zaštite nasljeđa i ostale (teorijske) apstrakcije, *Nematerijalna kulturna baština Paštrovića*, Petrovac na Moru: Društvo za kulturni razvoj Baui – Budva: JU Muzeji i galerije Budve – Beograd: Etnografski institut SANU, 2019, 47–54.
- Otašević 2012** = Dušan Otašević, *Njeguški rječnik*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, 2012.
- Peco 1985** = Asim Peco, *Stazama našega jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1985.
- Petrović 1966** = Dragoljub Petrović, Mikrotoponomastika Nikšićkog polja, *Prilozi proučavanju jezika* (Novi Sad) 2 (1966), 123–144.
- Petrović 2011** = Dragoljub Petrović, *Zlovremenik*, Podgorica: Književna zajednica Srpskog narodnog vijeća, 2011.
- Pulević 2012** = Vukić Pulević, *Crnogorske onomastičke studije*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.
- Rašić 2021** = Miloš Rašić, Potraga za identitetom: antropološko tumačenje angažovanog istraživanja u Paštrovićima i upotreba koncepta nematerijalnog kulturnog nasleđa u identitetsko-političke svrhe, *Etnoantropološki problemi* (Beograd), nova serija 16.1 (2021), 179–207.
- Simonović 1959** = Dragutin Simonović, *Botanički rečnik: imena biljaka*, Beograd: Srpska akademija nauka, 1959 (Posebna izdanja 318 – Institut za srpskohrvatski jezik 3).
- Skender 2019** = Miloš Skender, *Rječnik paštrovskoga govora*, Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2019.
- Šojat-Bikić 2011** = Maja Šojat-Bikić, Hrvatska tradicijska baština online: stanje i mogućnosti, *Etnološka istraživanja* (Zagreb) 16 (2011), 103–128.
- Šošić 2014** = Trpimir M. Šošić, Pojam kulturne baštine – međunarodno pravni pogled, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 51.4 (2014), 833–860.
- Vujović 2013** = Novica Vujović, Mikrotoponimija Barjamovice, Velestova i Markovine, *Folia Linguistica et Literaria: časopis za jezik i književnost* (Nikšić) 7 (2013), 175–189.
- Vujović 2014** = Novica Vujović, Prilog crnogorskoj onomastičkoj bibliografiji, *Lingua Montenegrina* (Cetinje) 14 (2014), 3–24.
- Vujović 2016** = Novica Vujović, Apelativi u crnogorskoj toponimiji, *Matica* (Podgorica) 65 (2016), 199–214.
- Vujović 2019** = Novica Vujović, Toponimi sela Vuči Do, *Lingua Montenegrina* (Cetinje) 23 (2019), 356–366.
- Vujović 2020** = Novica Vujović, *Onomastika Barjamovice, Velestova i Markovine*, Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2020.
- Vujović 2022a** = Novica Vujović, Kolašinsko Lipovo u svijetlu toponima, *Matica* (Podgorica) 91 (2022), 383–394.
- Vujović 2022b** = Novica Vujović, Toponimi kolašinskoga sela Lugovi, *Lingua Montenegrina* (Cetinje) 30 (2022), 537–540.
- Zakon 2010** = *Zakon o zaštiti kulturnih dobara*, <http://www.ckacg.me/materijal/Zakon%20o%20za%20zaštiti%20kulturnih%20dobara%20Crne%20Gore.pdf>.

## POVZETEK

### Pravna podlaga in filološka argumentacija za zaščito črnogorskih narečij

Dolga tradicija proučevanja, ki se je začelo sredi 19. stoletja, je omogočila, da je v sodobni montegrenistiki na voljo bogata literatura s področja črnogorske dialektologije. Vanjo spada tudi *Dialektologija črnogorskega jezika* izpod peresa jezikoslovca Adnana Čirgića, ki jo odlikujejo na zanesljivi rezultati in ustrezna kontekstualizacija. Poleg znanstvenih dosežkov v dialektologiji pa se v Črni gori niso spodbujali emancipatorni procesi v kul-

turni in jezikovni politiki, zato nobeno narečje črnogorskega jezika še vedno ni z zakonom zaščiten kot nesnovna kulturna dediščina.

Ta zakon je v svojih glavnih členih ponudil dobro osnovo za opredelitev, ugotavljanje identitete, oceno trenutnega stanja in ohranjenosti, opredelil je pristojnosti v smislu upravljanja, kot tudi zaščito črnogorskih jezikov kot nesnovne kulturne dediščine. Mikronarečne strukture pričajo o jezikovnih, sociolingvističnih, etnolingvističnih, kulturnih in drugih vrednotah, ki jih razbiramo iz jezikovnih vsebin, zapisanih v narečni podobi danega območja. Uspešno uresničevanje tega procesa vidimo v dobro zasnovanih vzgojno-izobraževalnih strategijah in programih, ki afirmirajo narečno jezikovno podobo na ravni državnih in lokalnih institucij, šol in obšolskih dejavnosti z lokalnimi skupnostmi, v katerih šole delujejo, od kulturnih in zabavnih do obrti in turizma. Po drugi strani so pogoji za začetek omenjenih dejavnosti verodostojno zapisane jezikovne vsebine, v katerih je bil realiziran neki produkt lokalne tradicije. Priča smo bili, da je bilo skozi čas pogosto mogoče najti publikacije, v katerih so bralcem predstavljene najrazličnejše oblike tradicionalne kulture, krajše ali daljše oblike črnogorske ustne ustvarjalnosti itd. v nepristni narečni podobi. Skozi več primerov v tem prispevku, pa tudi na drugih mestih v zvezi s to temo, smo ugotovili, da je nujno, da mora biti pristop k pravnemu zaščiti črnogorskih narečij multidisciplinaren, pri čemer bodo imeli pomembno vlogo jezikoslovci, kot tudi izobraževanje, mediji, kulturne ustanove v vseh črnogorskih občinah in drugi.

## SUMMARY

### Legal basis and philological argumentation for the protection of Montenegrin dialects

A long tradition of study since the middle of the 19th century has led to the fact that there is a rich literature on Montenegrin dialectology in modern Montenegrin studies. Among them, the *Dialektologija črnogorskega jezika* (Dialectology of the Montenegrin Language) was written by the linguist Adnan Čirgić which is distinguished by reliable results and adequate contextualization. Along with the scientific achievements in dialectology, however, emancipatory processes in cultural and language policy were not encouraged in the country, so no Montenegrin dialect has been protected by law as an intangible cultural asset.

The UNESCO Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage was adopted in 2003, and it was soon ratified by Montenegro, so that the Law on the Protection of Cultural Property was adopted by the Parliament of Montenegro on July 27, 2010. According to all the details of that law, it is clear that Montenegrin languages, as well as all contents of traditional culture, folklore, etc. realized in one of the linguistic idioms of the Montenegrin language belong to the intangible cultural heritage. In its main parts, that law offered a good basis for defining, determining identity, assessing the current state and preservation, jurisdiction in terms of management, as well as - protection of Montenegrin languages as an intangible cultural asset. Microdialectal structures testify to linguistic, sociolinguistic, ethnolinguistic, cultural and other values that we can read from the linguistic content recorded in the dialect character of the given area. We see the successful implementation of this process in well-designed educational strategies and programs that affirm the dialectal language character at the level of state and local institutions, schools and extracurricular activities with the local communities in which the schools work, from cultural and entertainment, crafts to tourism. On the other hand, as a condition for starting said activities, authentically recorded language content in which some kind of product of local tradition was realized. We have witnessed that over time one could often come across publications in which the most diverse forms of traditional culture, shorter or longer forms of Montenegrin oral creativity, etc. they are given to the readers in an inauthentic dialectal character. Through several examples in this paper, as well as in other places

regarding this topic, we have concluded that it is necessary that the approach to the legal protection of Montenegrin languages should be multidisciplinary, and in it linguists will have an important role, as well as education, media, cultural institutions in all Montenegrin municipalities and others.



## SLOVENSKI GOVORI NA VZHODNEM ROBU (3)

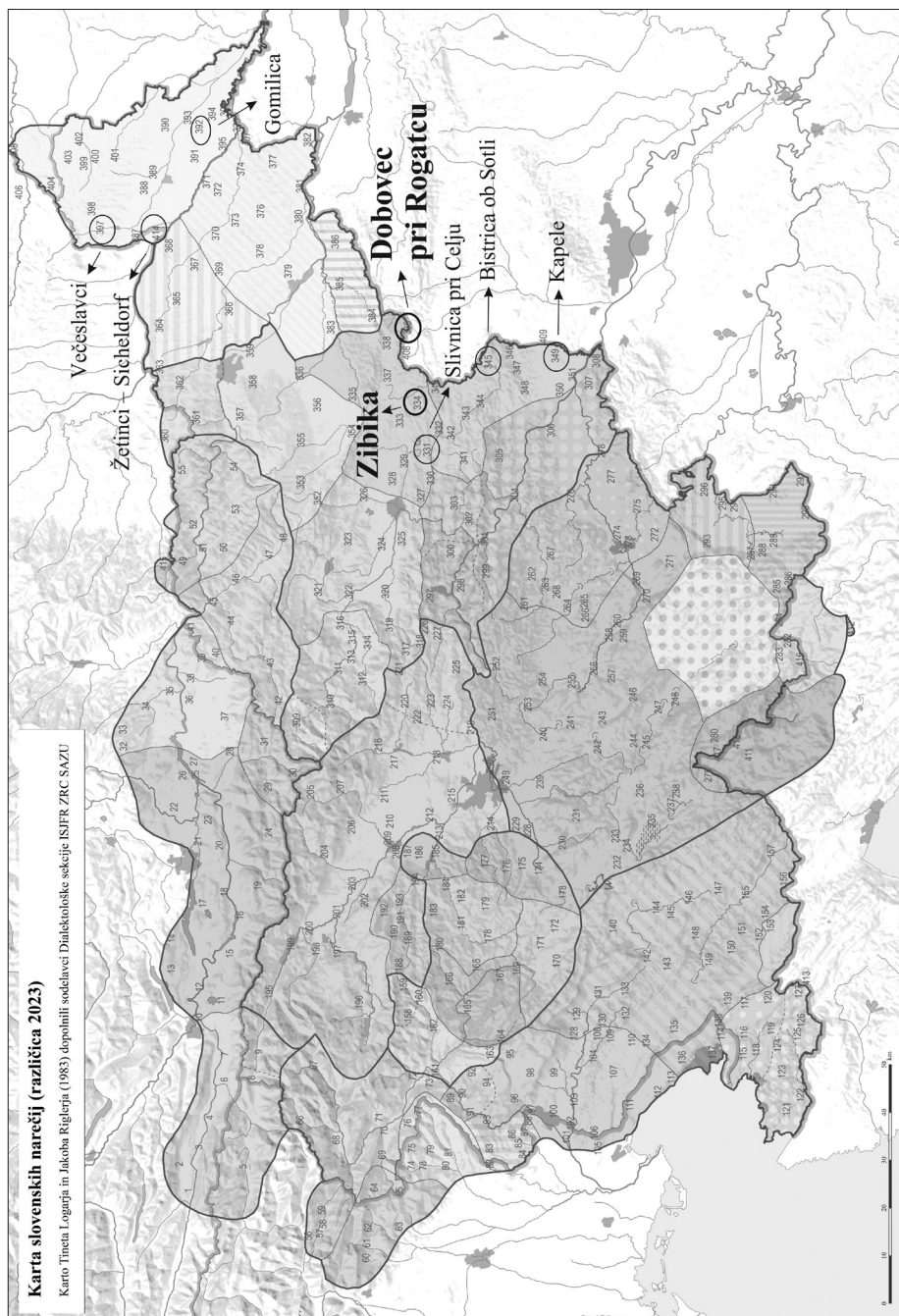
Tematski sklop *Slovenski govori na vzhodnem robu* (3) je nadaljevanje sprotnega predstavljanja delnih rezultatov projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109, 1. 10. 2021 – 31. 8. 2024), ki ga sofinancirata Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

V tematskem sklopu *Slovenski govori na vzhodnem robu* je težišče na objavi fonoloških opisov govorov, ki spadajo v štajersko in panonsko narečno skupino slovenskega jezika.

V tematskem sklopu *Slovenski govori na vzhodnem robu* (1) so bili objavljeni štirje fonološki opisi, in sicer govori krajev Slivnica pri Celju (srednještajersko narečje), SLA T331, Bistrica ob Sotli (kozjanski govor kozjansko-bizeljskega narečja), SLA T345, Večeslavci (prekmursko narečje), SLA T397, in Žetinci–Sicheldorf (prekmursko narečje), SLA T414, v Radgonskem kotu v Avstriji.

V tematskem sklopu *Slovenski govori na vzhodnem robu* (2) sta bila objavljena dva fonološka opisa, in sicer govora krajev Kapele (bizeljski govor kozjansko-bizeljskega narečja), SLA T349, in Gomilica (prekmursko narečje), SLA T392 in OLA T021.

*Slovenski govori na vzhodnem robu* (3) prinaša dva nova fonološka opisa, in sicer govora krajev Zibika (srednještajersko narečje), SLA T334, in Dobovec pri Rogatcu (srednještajersko narečje), SLA T339.



**Karta 1:** Mreža točk SLA in do sedaj izdelani fonološki opisi znotraj tematskega sklopa *Slovenski govori na vzhodnem robu*



JOŽICA ŠKOFIC

## FONOLOŠKI OPIS GOVORA KRAJA ZIBIKA (SLA T334)

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.08](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.08)

V prispevku je prikazan govor kraja Zibika (SLA T334), ki spada v srednještajersko narečje štajerske narečne skupine. V obliki fonološkega opisa so predstavljene njegove osnovne glasoslovne in naglasoslovne značilnosti, in sicer na osnovi narečnega gradiva, ki ga je zbrala in zapisala Mira Založnik po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) leta 1960. Govor Zibike zaradi dvojnic znotraj dolgega vokalizma izkazuje srednještajersko-kozjansko prehodnost.

**Ključne besede:** štajerska narečna skupina, srednještajersko narečje, fonološki opis, *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), slovenščina

### A Phonological Description of the Local Dialect of Zibika (SLA Data Point 334)

This article presents the local dialect of Zibika (SLA data point 334), which is part of the Srednještajersko (Middle Styrian) dialect in the Štajersko (Styrian) dialect group. Its basic phonological and accentual characteristics are presented as a phonological description based on dialect material collected and recorded by Mira Založnik following a questionnaire for the *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA) in 1960. Due to the doublets within the long vowel system, the local dialect of Zibika shows Srednještajersko-Kozjansko transitivity.

**Keywords:** Štajersko (Styrian) dialect group, Srednještajersko (Central Styrian) dialect, phonological description, *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA), Slovenian

Jožica Škofic ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■  
jozica.skofic@zrc-sazu.si ■  <https://orcid.org/0000-0003-3478-5056>

Prispevek je nastal v okviru projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109, 1. 10. 2021 – 31. 8. 2024), ki ga sofinancirata Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/raziskave-ogrozenih-narecij-v-slovenskem-jezikovnem-prostoru-radgonski-kot>), projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020 – 31. 8. 2024, ARIS in SAZU, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/i-sla-interaktivni-atlas-slovenskih-narecij>) in programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038).



## 1 Uvod

Govor kraja Zibika (občina Šmarje pri Jelšah) je v *Slovenskem lingvističnem atlasu* označen s točko T334. Spada v srednještajersko narečje štajerske narečne skupine. Diahrono ga uvrščamo v južnoštajersko narečno ploskev južne slovenščine (Rigler 1963; Šekli 2018: 340–341).

Prispevek prinaša osnovne (na)glasoslovne značilnosti govora in njegov fonološki opis, ki je nastal na osnovi narečnega gradiva, ki ga je zbrala in zapisala Mira Založnik po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) leta 1960.<sup>1</sup> Gradivo je v arhivu zapisano v stari Ramovševi transkripciji, za fonološki opis pa je bilo prepisano v sodobno slovensko fonetično transkripcijo.

Prispevek je nastal v sklopu tematskega bloka *Slovenski govori na vzhodnem robu* (3). V sklopu tematskega bloka *Slovenski govori na vzhodnem robu* so že bili objavljeni fonološki opisi govorov naslednjih krajev štajerske in panonske narečne skupine: T397 Večeslavci (Gostenčnik 2022a), T331 Slivnica pri Celju (Jakop 2022), T345 Bistrica ob Sotli (Gostenčnik 2022b), SLA T414 Žetinci – Sieldorf (Kumin Horvat 2022), T349 Kapele (Gostenčnik 2023), T392 Gomilica (Gostenčnik – Kenda-Jež 2023). Za uvodni prispevek v prvi tematski blok *Slovenski govori na vzhodnem robu* (1) gl. Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022.

## 2 OSNOVNE (NA)GLASOSLOVNE ZNAČILNOSTI

Srednještajersko narečje ima kot del jugovzhodnih narečij in južnoštajerske narečne ploskve naslednje lastnosti: (1) issln.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > JV$  sln.  $*ei/*ou > J$  štaj.  $*ei/*ou_i > \text{srednještaj. } ei/ou_i$ ; (2) issln.  $*\tilde{e} > Z$  in J sln.  $*\tilde{e} > J$  štaj.  $*\tilde{e}_i > \text{srednještaj. } ei$ ; (3) issln.  $*\tilde{e} > J$  štaj.  $*\tilde{e}_2 > \text{srednještaj. } ei$ ; (4) issln.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > Z$  in J sln.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > J$  štaj.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > \text{srednještaj. } \tilde{e}/\tilde{o}$ ; (5) issln.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > JV$  sln.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > J$  štaj.  $*\tilde{e}/*\tilde{o}$ ; (6) issln.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > JV$  sln.  $*\tilde{e}/*\tilde{o} > J$  štaj.  $\tilde{e}/\tilde{o}$ ; (7) issln.  $*\tilde{a} > \text{srednještaj. } \tilde{a}$ ; (8) issln.  $*\tilde{a} > Z$  in J sln.  $*\tilde{a} > J$  štaj.  $*\tilde{a}$  (Šekli 2018: 340–341).

Govor Zibike pozna zgodnje daljšanje issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu in mlajše interno daljšanje issln. kratkih naglašanih zložnikov v zadnjem ali edinem besednem zlogu – kolikostnih nasprotij v govoru ni.

### 2.1 Odrazi naglašanih zložnikov v govoru Zibike

Održi issln. naglašanih dolgih in kratkih samoglasnikov v nezadnjih in zadnjih zlogih v govoru Zibike (dalje Zi.) so:

– održi znotraj izhodiščno dolgega vokalizma so: (1) issln.  $*\tilde{e} > Zi$ .  $e:\tilde{i}$  in  $a:\tilde{i}$  ter (mlajše)  $e:$ ; (2) issln.  $*\tilde{e} > Zi$ .  $e:\tilde{i}$ ; (3) issln.  $*\tilde{e} > Zi$ .  $e:\tilde{i}$ ; (4) issln.  $*\tilde{o} > Zi$ .  $o:\tilde{u}$  in

<sup>1</sup> Nekateri manjkajoči podatki v gradivu so bili ob nastajanju tega prispevka preverjeni na terenu v začetku leta 2024. Zapis Založnik 1960 je bil primerjan in dopolnjen tudi z opisom Orač 2013.

*a:u*; (5) issln. \* $\bar{o}$  > Zi. *o:u* in (mlajše) *o:r*; (6) issln. \* $\bar{a}$  > Zi. *e:r*; (7) issln. \* $\bar{i}$  > Zi. *i:i* in (mlajše) *i:r*; (8) issln. \* $\bar{u}$  > Zi. *ü:r* in (mlajše) *u:r*; (9) issln. \* $\bar{a}$  > Zi. *â:r* in (mlajše) *a:r*; (10) issln. \* $\bar{j}$  > Zi. *a:u*; (11) issln. \* $\bar{j}$  > Zi. *a:r*;

– odrazi znotraj izhodiščno kratkega vokalizma v nezadnjih besednih zlogih so: (1) issln. \* $\bar{e}$ - > Zi. *e:i* in *a:i* (redko *i:e*); (2) issln. \* $\bar{e}$ - > Zi. *e:i* in in *a:i* ter (mlajše) *e:r*; (3) issln. \* $\bar{e}$ - > Zi. *i:e* in *e:i* ter (mlajše) *e:r*; (4) issln. \* $\bar{o}$ - > Zi. *a:u* in *u:r*; (5) issln. \* $\bar{o}$ - > Zi. *o:u*; (6) issln. \* $\bar{a}$ - > Zi. *i:e* in *e:r*; (7) issln. \* $\bar{i}$ - > Zi. *i:i* in *i:r*; (8) issln. \* $\bar{a}$ - > Zi. *a:r* in *â:r*; (9) issln. \* $\bar{u}$ - > Zi. *ü:r* in (mlajše) *u:r*; (10) issln. \* $\bar{j}$ - > Zi. *a:u*; (11) issln. \* $\bar{j}$ - > Zi. *a:r*;

– odrazi znotraj izhodiščno kratkega vokalizma v zadnjih besednih zlogih so: (1) issln. \* $\bar{e}$  Zi. > *e:r*; (2) issln. \* $\bar{e}/\bar{a}$ - > Zi. *i:e*; (3) issln. \* $\bar{o}$ - > Zi. *u:r*; (4) issln. \* $\bar{o}$ - > Zi. *o:u*; (5) issln. \* $\bar{i}$ - > Zi. *i:r*; (6) issln. \* $\bar{e}$ - > Zi. *i:e*; (7) \* $\bar{u}$ - > Zi. *ü:r*; (8) issln. \* $\bar{a}$ - > Zi. *a:r* in *â* ter (redko) *e:r*; (9) issln. \* $\bar{j}$ - > Zi. *a:u*; (10) issln. \* $\bar{j}$ - > Zi. *a:r*;

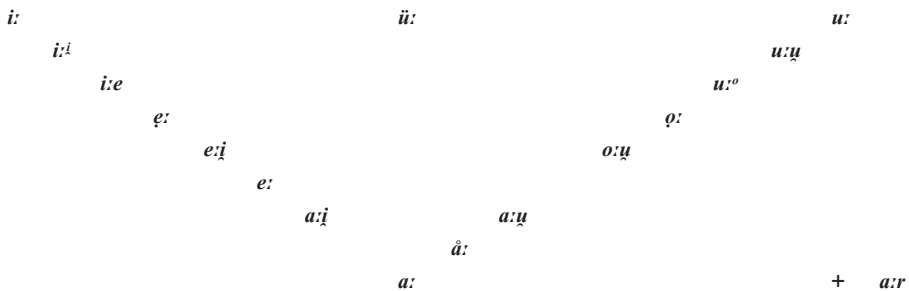
– odraz za umično naglašeni *e* je *i:e*, (redko) *e:r*, (zelo redko) *i:r*; odraz za umično naglašeni *o* je *u:r*; odraz za umično naglašeni *a* je *i:e*.

### 3 FONOLOŠKI OPIS

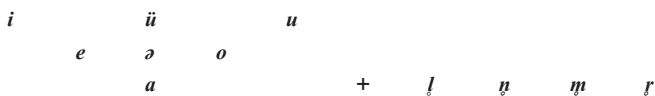
#### 3.1 Inventar

##### 3.1.1 Vokalizem

###### 3.1.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki



###### 3.1.1.2 Nenaglašeni samoglasniki



### 3.1.2 Konzonantizem

#### 3.1.2.1 Zvočniki

|          |          |          |          |  |
|----------|----------|----------|----------|--|
| <i>m</i> |          |          |          |  |
|          |          |          | <i>v</i> |  |
| <i>n</i> | <i>l</i> | <i>r</i> |          |  |
| <i>ŋ</i> |          |          | <i>j</i> |  |

#### 3.1.2.2 Nezvočniki

|          |          |          |          |          |
|----------|----------|----------|----------|----------|
| <i>p</i> | <i>b</i> |          |          |          |
|          |          |          | <i>f</i> |          |
| <i>t</i> | <i>d</i> | <i>c</i> | <i>s</i> | <i>z</i> |
|          |          | č        | š        | ž        |
| <i>k</i> | <i>g</i> |          | <i>x</i> |          |

### 3.1.3 Prozodija

Fonološko je relevantno mesto naglasa. Na naglašanih zlogih ni kolikostnih nasprotij. Inventar prozodemov vsebuje naglašene ('V:) in nenaglašene zložnike (V).

## 3.2 Distribucija

### 3.2.1 Vokalizem

/ü/ ne more stati v vzglasju zaradi protetičnega /v/ ali /w/, ki nastopa pred njim ('vü:ste = usta, 'vü:snica = ustnica, 'wü:xa<sup>2</sup> = uha 'uho', 'vü:š<sup>3</sup> = uš, 'vü:zda = uzda). /o/, /u/, /u:<sup>o</sup>/, /o:<sup>u</sup>/ se v vzglasju izgovarjajo nedosledno, ker se pred njimi lahko govori protetični v-: 'v<sub>o</sub>:s 'os', 'vu:<sup>o</sup>sa = osa, 'vu:<sup>o</sup>rex ~ 'vu:rex = oreh, 'vu:je = oje, 'vu:če<sup>4</sup> = oče, 'vu:<sup>i</sup>gi = ogenj, prid m 'v<sub>o</sub>:zek = ozek, toda 'o:tavič = otavič 'vnuka', 'o:rgle = orgle, u'ka:<sup>u</sup> = oko, u'ži:enit se = oženiti se, 'u:nterča 'spodnje krilo', 'u:sje = usnje, 'o:<sup>u</sup>čim = očim, 'o:<sup>u</sup>špice = ošpice, 'u:<sup>o</sup>trok = otrok.

### 3.2.2 Konzonantizem

#### 3.2.2.1 Zvočniki

Zvočnik /v/ ne more stati v izglasju in pred nezvenečimi nezvočniki, saj se tam premenjuje s /f/ (ple've:f = plevel 'pleva', prid m zd'ra:f, 'si:f, kos'ta:jof, r'ja:f, kr'i:žof 'po:ut, 'pâ:fc = palec, fsi s've:iti = vsi sveti).

2 Toda tudi u'xa:<sup>u</sup>.

3 Toda Red u'ši:.

4 Toda Imn u'čē:tje.

### 3.2.2.2. Nezvočniki

Zveneči nezvočniki se pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju premenjujejo z nezvenečimi nezvočniki ('zo:ʉp = zob, pog're:ʉp = pogreb, g'ru:ʉp = grob, x'ri:p, 'o:pčina, opxa'ji:lo, 'jā:pka = jabka 'jabolko, jablana'; 'gā:t = gad, x'lo:ʉt = hlod, 'na:xot = nahod, ot'ko:ʉt = od kod, 'pu:ʉtplat = podplat, pom'lā:t = pomlad, 'me:ʉt = med, s'lā:tka = sladka, 're:ʉtka = redka, 'ri:etkva = redkva 'redkev', ot'pa:rti = odpreti; k'ri:ʃ = križ, 'a:rš = rž, 'fū:reš = furež 'koline', 'di:ēš = dež, 'la:imeš = le-mež, s'to:rš 'storž'; 'vo:ʉs ~ 'va:ʉs = voz, 'je:s = jez, 'ni:sko = nizko; 'plū:k = plug, s'na:ʉk = sneg, 'jū:k = jug, b'ra:ʉk = breg).

### 3.2.3 Prozodija

Naglašeni samoglasniki so fonetično dolgi, nenaglašeni pa kratki. Ponaglasnih dolžin ni. Naglašen je lahko kateri koli zlog v besedi. V večzložnicah (prevzetih zloženkah) sta lahko naglašena dva zloga ('tu:ʉtn'kā:mra 'mrliška vežica').

## 3.3 Izvor

### 3.3.1 Vokalizem

#### 3.3.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki<sup>5</sup>

| issln. |       | Gradivo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|--------|-------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| i:     | < *ī  | 'ži:r, Red nu'či:, u'ši:, prid m 'si:f, k'ri:f, gr'mi:čeje, g'ri:č, x'ri:p, pas'ti:r, neto'pi:r, o'di:r = vodir 'oselnik', 2mn ž'vi:te, 3ed ž'vi:, gar'mi:, tar'pi:, sne'ži:, k'ri:lo, s'vi:ja; 'ši:ška, b'ri:tva, me'zi:nc, s'ti:rdeset, sre'di:nc, prs'ti:nc, 'i:uje, 'ši:jek = šijnjak 'tilnik;                                                                                         |
|        | < *i- | 'ži:to, se'ki:ra, topo'ri:še, pe'li:n, 'ri:ba, ji:va = njiva, ši'vi:lja, 'ši:lo, gos'ti:lina, m'li:nčofka = mlinčevka 'potica', opxa'ji:lo, 'ki:sčca, 'si:rotka, vode'ni:ka 'vodenica', Ded 'mi:ši, Imn 'pi:san'ke 'pirhi', 'vi:lce, Imn če'ti:ne = ščetine 'dlaka'; prid m 'ži:fčn, p'li:tek, 'vi:ši 'višji', prid ž 'ki:sla, 'ši:vati, stro'ji:ti, del -l ž ed vz'di:gnila; <sup>6</sup> |
|        | < *-i | p'ti:č, 'mi:š, 'ni:č, 'ri:t, mr'li:č, 'si:r, prid m 'si:t; <sup>7</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|        | < *i  | po umiku naglasa z zadnjega kratkega zaprtega zloga<br>prid m 'vi:sok;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|        | < *i  | po umiku naglasa<br>'ši:vajka;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |

5 Gradivo za issln. stalno dolge zložnike je (relativnokronološko) razvrščeno glede na (po)psl. tonem in splošnoslovenski naglasni premik ter medsebojno ločeno s podpičji.

6 Terensko preverjanje v začetku leta 2024 potrjuje obliko s pripono -na-, tj. vz'di:guala (vz'di:gnat).

7 Toda 'bi:k.

|            |                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------|-----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|            | v izposojenkah        | <i>'ci:gl</i> = cigel 'opeka', <i>'ž:ni:der</i> 'krojač', <i>'ž:ni:dərca</i> 'šivilja', <i>'ki:kla</i> , <i>'fi:rma</i> 'birma', <i>'p'ri:dga</i> , <i>revma'ti:zɐn</i> , <i>'ši:rcɫ</i> 'predpasnik', <i>'xi:šca</i> , <i>'š:ti:blɕ</i> , <i>ošta'ri:ja</i> , <i>kme'ti:ja</i> , <i>'bi:der</i> 'potica', <i>mar'ti:nček</i> , <i>krom'p'i:r</i> , <i>Ded 'xi:ši</i> , <sup>8</sup> <i>Imn 'ji:ŋkošti</i> = binkošti, <i>s'ki:je</i> 'smučī';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <i>i:i</i> | < *ī                  | <i>Imn o'či:ɫ</i> , <i>kus'ti:ɫ</i> , <i>Omn z oč'vi:ɫ</i> , <i>Red ž kɫ'vi:ɫ</i> , <i>kus'ti:ɫ</i> ~ <i>kos'ti:ɫ</i> , <i>pe'či:ɫ</i> , <i>t'ri:deset</i> ; <i>st'ri:c</i> , <i>3ed va'li:ɫ</i> , <i>'zi:ma</i> , <i>'li:ce</i> , <i>g'li:sta</i> , <i>'vi:no</i> , <i>pla'ni:na</i> , <i>b'li:zi</i> = blizi 'blizu'; <i>1ed 'vi:dim</i> , <i>m'li:n</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|            | < *-i-                | <i>lu'pi:na</i> , <i>ž'li:ca</i> , <i>'zi:la</i> , <i>stra'ni:še</i> , <i>ko'ri:to</i> , <i>pše'ni:ca</i> , <i>po'ti:ca</i> , <i>spoved'ni:ca</i> , <i>brada'vi:ca</i> , <i>ka'di:lo</i> , <i>ro'či:ca</i> , <i>ko'pi:ca</i> , <i>ɾde'či:ca</i> , <i>pre'di:vo</i> , <i>li'si:ca</i> , <i>ko'pi:to</i> , <i>g'ri:va</i> , <i>s'li:va</i> , <i>ma'li:na</i> , <i>kore'ni:na</i> , <i>rav'ni:na</i> , <i>dru'ži:na</i> , <i>ple'ni:ca</i> , <i>Imn tro'pi:ne</i> , <i>stop'ni:ce</i> , <i>noga'vi:ce</i> , <i>Red je'zi:ka</i> , <i>Ded pete'li:ni</i> , <i>g'ri:sti</i> , <i>su'ši:ti</i> , <i>va'li:ti</i> , <i>ro'si:ti</i> , <i>ko'si:ti</i> , <i>no'si:ti</i> , <i>omo'ži:ti se</i> , <i>'vi:deti</i> , <i>v'mi:ti</i> , <i>mo'li:ti</i> , <i>kro'pi:ti</i> , <i>'bi:ti</i> , <i>3ed b'li:ska se</i> ; |
|            | < *-i-l               | <i>posu'si:ɟ</i> = posušil, <i>ko'si:ɟ</i> , <sup>9</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|            | v izposojenkah        | <i>'xi:ša</i> 'hiša', 'izba', <i>'mi:za</i> , <i>'pi:sker</i> , <i>k'ri:š</i> , <i>b'ri:tuf</i> , <i>Imn 'di:le</i> 'podstrešje', <i>š'li:te</i> 'sani';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <i>i:e</i> | < umično naglašena *e | <i>'či:elo</i> , <i>'bi:edro</i> , <i>p'li:eče</i> , <i>'ti:ele</i> , <i>pe'ti:elin</i> , <i>'ji:esen</i> 'jēsen', <i>'zi:elot</i> , <i>'či:esɟ</i> , <i>'di:eblo</i> , <i>'si:edlo</i> , <i>'zi:ena</i> , <i>'ti:eta</i> , <i>'si:estra</i> , <i>'zi:emla</i> , <i>'ri:etkva</i> , <i>Red 'mi:ene</i> , <i>'ti:ebe</i> , <i>Ded 'mi:eni</i> , <i>'ti:ebi</i> , <i>Med na 'pi:eči</i> , <i>prid m 'di:eba</i> = debel, <i>'ni:esti</i> , <i>u'ži:enit</i> ~ <i>u'ži:enit se</i> , <i>1ed 'ni:esem</i> , <i>del -l ž p'li:ela</i> = pletla, <i>tudi 'ji:edɟ</i> 'eden', <i>Red 'ji:enega</i> ;                                                                                                                                                                                                             |
|            | < *ə-                 | <i>s'ni:exa</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|            | < *-ə                 | <i>'pi:es</i> , <i>'di:eš</i> , <i>'ni:es</i> = dnes 'danes';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|            | < umično naglašena *ə | <i>'si:enec</i> = senec 'sence', <i>š'či:epək</i> 'ščepec', <i>'si:emen</i> 'semenj', <i>'si:eje</i> = senje 'sanje', <i>s'ti:eber</i> , <i>'di:eska</i> , <i>'pi:ečka</i> , <i>'či:eber</i> , <i>'mi:egla</i> , <i>Med na 'vi:esi</i> , <i>prid m 'ti:emen</i> = temen, <i>prid ž c'vi:etna</i> , <i>tudi s'ti:ęza</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|            | < *ĕ                  | <i>'zi:et</i> , <i>'vi:eč</i> , <i>nam. 'ži:et</i> 'žeti';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|            | < *e                  | <i>po umiku naglasa</i> <i>'ji:ečmen</i> , <i>'ji:ezik</i> , <i>g'ri:eda</i> , <i>'pi:eta</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|            | < *ē                  | <i>v položaju za r</i> <i>ž'ri:ebe</i> , <i>v'ri:eme</i> , <i>b'ri:eme</i> , <i>ž'ri:ebɫ</i> = žrebelj 'žebelj';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|            | < *ĕ                  | <i>redko (morda položajno pred /n/) v enozložnicah</i> <i>x'ri:en</i> , <i>č'li:en</i> , <sup>10</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|            | < *ě                  | <i>po umiku naglasa z zadnjega kratkega zloga</i> <i>'di:ekle</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|            | v izposojenkah        | <i>s'ti:epix</i> 'vodnjak', <i>'pi:eper</i> = peper 'popper', <i>'ji:ešpren</i> , <i>pret'fi:erer</i> 'svat', <i>'pi:ep</i> 'fant';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

8 Toda Mmn *'xi:šax*.

9 Primer je potrjen s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

10 Tako tudi *č'li:enek*.

|            |                                                |                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------|------------------------------------------------|---------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>e:</i>  | < * $\bar{e}$                                  |                     | <i>'re:sje</i> ; <i>'le:šjek</i> = lešnjak 'lešnik', prid m <i>'be:f</i> = bel;<br><i>'pe:sto</i> ; <i>č're:šja</i> ; <sup>11</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|            | < * $\bar{e}$ -l                               | v del -l m ed       | <i>'je:</i> = jel 'jesti', <i>c've:</i> = cvel 'cvesti', <i>v'ze:</i> = vzel 'vzeti'; <sup>12</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|            | < * $\bar{e}$ -                                |                     | <i>'me:la</i> = melja 'moka', <i>'ze:le</i> , Red <i>se'me:na</i> , <i>'se:dn</i> , <i>t're:ki</i> = tretji, <i>čel've:ro</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|            | < *- $\bar{e}$                                 |                     | <i>'še:n</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|            | < * $\bar{e}$                                  | redko               | <i>'ve:či</i> = večji;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|            | < * $\bar{e}$ -                                |                     | Imn <i>'je:tre</i> , <i>'me:če</i> , <sup>13</sup> prid m <i>šk'le:mpast</i> 'šepav' (Horvat, Kostelec v SLA 1.2: 94), <i>p're:sti</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|            | < * $\bar{a}$ -                                |                     | <i>'me:ša</i> <sup>14</sup> = maša; Imn <i>'se:'e</i> = sanje, prid m <i>'ve:ški</i> , 1ed <i>'ge:nem</i> , <i>do'te:knem</i> , 3ed <i>p'e:xne</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                      |
|            | < * $\bar{a}$                                  |                     | <i>'de:n</i> , <i>'le:n</i> , <i>'ve:s</i> , prid m <i>bo'le:n</i> ; <sup>15</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|            |                                                | v izposojenkah      | <i>'re:k'lc</i> = rekelnj 'suknjič', <i>'ke:lder</i> = kelder 'klet', <i>cek're:t</i> 'stranišče', <i>'že:gnaje</i> = žegnaje, <i>k're:mp</i> = krempelj, <i>'je:tka</i> , <i>'ve:bl'č</i> = velbič 'shramba', <i>pro'če:sja</i> , <i>'re:vma</i> ;                                                                                                                                                       |
|            |                                                | iz knjižnega jezika | <i>o'pe:ka</i> , <i>'je:lka</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <i>e:ī</i> | < * $\bar{e}$                                  |                     | prid m <i>s'le:ip</i> , <i>č're:īs</i> 'čez'; prid ž <i>'re:ītka</i> , <i>'re:īs</i> 'res', 1ed <i>'me:īlem</i> ; <sup>16</sup> <i>č're:īda</i> ; <i>b're:īskva</i> , <i>'ve:īter</i> , <i>s'te:īska</i> = soteska, <i>po'le:ītje</i> , <i>d're:īve</i> ;                                                                                                                                                 |
|            | < * $\bar{e}$ -                                |                     | <i>p'le:īša</i> , <i>že'le:īzu</i> , <i>'se:īme</i> , <i>'se:īver</i> 'severni veter', <i>ne'de:īla</i> , Imn <i>u're:īxi</i> , prid m <i>člo've:īški</i> , <i>tar'pe:īti</i> , <i>pr'de:īti</i> , <i>smar'de:īti</i> , <i>gr'me:īti</i> , <sup>17</sup> <i>xo'te:īti</i> , <i>m'le:īti</i> , <i>cve'te:īti</i> , <i>ž're:īti</i> , <sup>18</sup> <i>'je:īsti</i> , <i>'re:īzati</i> , <i>'ve:īdeti</i> ; |
|            | < * $\bar{e}$                                  |                     | <i>'le:īt</i> = led, <i>'me:īt</i> , <i>'pe:īč</i> , <i>čel'be:īla</i> <sup>19</sup> = čebela, <i>je'se:īn</i> , Red <i>bre'me:īna</i> , <sup>20</sup> <i>vre'me:īna</i> , <i>se'me:īna</i> , <sup>21</sup> Ded <i>ko'le:īsi</i> , <sup>22</sup> <i>'še:īst</i> , <i>'ke:ī</i> 'kje';                                                                                                                     |
|            | < * $\bar{e}$ -                                |                     | <i>'že:īnin</i> , <i>s'te:īla</i> , Imn <i>'re:ībra</i> ; <sup>23</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|            | < umično naglašenega * $\bar{e}$ <sup>24</sup> |                     | <i>stu'de:īnc</i> ; <sup>25</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|            | < * $\bar{e}$                                  |                     | <i>'pe:īt</i> , <i>'deve:īt</i> , <i>de'se:īt</i> ; <i>'pe:ītek</i> , <i>'re:īp</i> , prid m <i>s'le:īt</i> , <i>v'ze:īt</i> , 1ed <i>p're:īdem</i> ; <i>k'le:īti</i> = kleti;                                                                                                                                                                                                                            |
|            | < * $\bar{e}$ -                                |                     | <i>s're:īča</i> , Red <i>te'le:īta</i> , Ded <i>u'če:īti</i> , <i>s'te:īgniti se</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|            | < * $\bar{a}$ -                                |                     | 1ed <i>v'ze:īmem</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|            |                                                | v izposojenkah      | Imn <i>te'le:īge</i> 'jarem', <i>'ce:īker</i> , <i>fece'ne:īkl</i> 'ruta', <i>s'te:īnge</i> , <i>b're:īnta</i> , Imn <i>te'le:īge</i> 'jarem';                                                                                                                                                                                                                                                            |

11 Tudi *č're:šja*. Orač 2013 ima *č're:īšja*.

12 Primeri so potrjeni s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

13 Tudi *'me:ča*.14 Tudi *'me:ša*.15 Po analogiji tudi prid ž *bo'le:na*.16 Tudi *'ma:īlem*.17 Toda *gar'mi*.18 Tudi *'ža:rti*.19 Tudi *č've:īla*.20 Tudi *bre'ma:īna*.21 Tudi *se'ma:īna*.22 Tudi Ded *ku'la:īsi*.23 Tudi *'re:ībra*.24 Položajno ob /m/, /n/ tudi kot monoftong, npr.: *o'me:la*, *p'še:no*.25 Tudi *s'tü:ndenc*.

|                          |                                 |                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------------|---------------------------------|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>e:</i>                | < * $\bar{e}$                   | redko v položaju ob <i>r</i> | prid ž mn 've:rne'; <sup>26</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|                          | < umično naglašenege * <i>e</i> | v položaju ob <i>m, n</i>    | <i>o'me:la, p'se:no</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                          | < * $\bar{e}$                   | v položaju ob <i>r</i>       | <i>ve'če:rja</i> , Imn <i>pot're:pance</i> = potrepanice 'trepalnice' (Zuljan Kumar v SLA 1.2: 74);                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                          | < * $\bar{e}$                   | redko v položaju ob <i>m</i> | 1ed <i>t'ke:m</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                          | < * $\bar{e}$ -                 | v položaju pred <i>r</i>     | I/Ted <i>x'če:r, x'če:rka</i> 'hči', <i>f'če:ra</i> 'včeraj';                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|                          | < * $\bar{a}$                   | v položaju ob zvočniku       | <i>p're:šič</i> 'prašič', <i>'le:m</i> 'tam', <i>k'le:</i> 'tla'; <sup>27</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                          | v izposojenkah                  |                              | <i>ad've:nt, ban'de:ro, 'ce:xmošter</i> <sup>28</sup> 'cerkveni ključar', <i>'ce:rkva</i> , Imn <i>xozn'tre:garji</i> 'naramnice za moške hlače', prid ž <i>že:gjena</i> ;                                                                                                                                                                                       |
| <i>a:i</i> <sup>29</sup> | < * $\bar{e}$ <sup>30</sup>     |                              | <i>s'na:ik, b'ra:ik, g'ra:ix, 'ma:ix, č'ra:ive, 'va:inca</i> = vejnica 'velnica' (Gostenčnik v SLA 3.2: 145), <i>s'va:ičnik</i> ; <sup>31</sup><br><i>k'la:iše</i> ; <sup>32</sup> <i>s'va:iča</i> , <sup>33</sup> <i>d'la:ito, g'na:izdo ~ g'na:izdu, s'ta:ina</i> ; <sup>34</sup> <i>'ma:isnc</i> 'mesec', Imn <i>'ma:iste</i> 'mesto', 1mn <i>'da:ilamu</i> ; |
|                          | < * $\bar{e}$ -                 |                              | <i>b'ra:iza, 'ca:išta, ne'va:išta, s'tra:ixa</i> , <sup>35</sup> <i>'la:ito ~ 'la:itu, ku'la:inu, s'va:ider, 'va:iverca, sm'ra:ika, 'ra:ipa, ne'da:ila, t'ra:ibux, 'da:ilu</i> = delo, Imn <i>p'la:ive, 'da:ilati, pose'da:iti</i> = posedeti 'sedevati', <i>'sa:ikat, ž'va:iti</i> = živeti;                                                                    |
|                          | < * $\bar{e}$                   | redko                        | <i>'la:imeš, Red u'sa:isa</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                          | < * $\bar{e}$ -                 |                              | Imn <i>ne'ba:isa, Red u'sa:isa, pog'ra:iba</i> , <sup>36</sup> 1ed <i>'ma:ilem</i> , <sup>37</sup> del -l m ed <i>'ra:iku, 'pa:iku, 'na:isu</i> , <sup>38</sup>                                                                                                                                                                                                  |
|                          | < * $\bar{o}$ - <sup>39</sup>   |                              | <i>'a:ider</i> = oder 'pograd v koči', prid m <i>'da:iber</i> = dober;                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|                          | v izposojenkah <sup>40</sup>    |                              | <i>d'ra:ita</i> = dreta, <i>'pa:ip</i> = peb 'fant';                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |

26 Primeri kot *'ve:ra* in Imn *'če:uli* so verjetno le navidez monoftonški in so posledica asimilacije.

27 Tudi *t'le:*.

28 Tudi *'caikmošter*.

29 V gradivu zapisano tudi kot *a:i*.

30 Verjetno položajno tudi *'vö:inec* 'venec'; *s'vo:ičnica* 'svečnica'.

31 Tudi *s've:čnik*.

32 Tudi *k'lā:iše*.

33 Tudi *s'vā:iča*.

34 Tudi *s'tā:ina*.

35 Tudi *s'trā:ixa*.

36 Ied *pog're:ip*.

37 Tudi *'me:ilem*.

38 Tudi *'ne:isu*.

39 V vzglasju ob protetičnem *v-* lahko tudi *u:*, npr. *'vu:gi* 'oganj'.

40 Verjetno položajno tudi *'mo:jdrc* 'nedrc', *'mo:ižnar* 'mežnar'.

|           |                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------|-----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>a:</i> | < *ā                                                            | prid m <i>m'la:t</i> , <i>'sa:ɨŋke</i> , <i>do'ma:</i> ; <i>klu'ča:r</i> , <i>kro'ja:č</i> , <i>s'va:k</i> ;<br><i>'pa:zduxa</i> ~ <i>'pa:jsxa</i> 'pazduha'; <i>m'la:čva</i> , <i>pri'ja:tl</i> ,<br><i>'pa:ičouna</i> , prid s <i>'ba:bje</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|           | < *ā-                                                           | <i>'ra:na</i> , <i>'ja:vor</i> , <i>'ja:goda</i> , <i>'ma:čexa</i> , <i>lo'ba:ja</i> , <i>m'ra:ula</i> ,<br><i>s'ta:reši</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|           | < *ā                                                            | <i>'ga:t</i> , <sup>41</sup> <i>g'ra:x</i> , <i>b'ra:t</i> , <sup>42</sup> <i>s'va:t</i> , prid m <i>zd'ra:f</i> , <i>p'ra:y</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|           | < *ā                                                            | <i>'sa:tje</i> , <sup>43</sup> <i>vi'xa:r</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|           | v izposojenkah                                                  | <i>'na:gl</i> , <i>po'ba:r</i> 'fant', <i>'ca:ja</i> = cajna 'jerbas' (prim. Kenda-Jež<br>v SLA 3.2: 404), <i>'a:fire</i> 'naramnice', <i>'š'na:ictixl</i> 'robec', <i>'a:ntux</i><br>'brisača', <i>'š'na:jder</i> 'krojač', <i>'ša:iba</i> 'šipa', <i>'a:imper</i> 'vedro',<br><i>'pa:jšter</i> 'blazina', Imn <i>'š'ma:rnice</i> , <i>'ta:užɨt</i> = tavžent 'tisoč';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <i>ā:</i> | < *ā                                                            | <i>'lā:ket</i> 'komolec', <i>d'lā:n</i> , <i>v'rā:t</i> , <i>pā:s</i> , <i>'lā:s</i> , <i>mož'gā:ni</i> ,<br><i>Red ne'bā:</i> , <i>ob'lā:čno</i> ; <i>ku'vā:č</i> , <i>p'lā:šč</i> , <i>x'rā:st</i> , <i>gospo'dā:r</i> ,<br><i>čebe'ljā:k</i> = čebelnjak, <i>ol'tā:r</i> , <i>ko'mā:r</i> , <i>gor'jā:k</i> = gornjak<br>'zahodni veter', Imn <i>k'rā:li</i> , <i>ot'i'rā:č</i> = otirač 'brisača';<br><i>t'rā:va</i> , <i>b'rā:da</i> , <i>v'rā:te</i> , prid m <i>m'lā:ji</i> 'mlajši'; <i>o'tā:va</i> ,<br><i>x'lā:pec</i> , <i>'pā:fe</i> = palec, Imn <i>b'rā:tje</i> , <i>p'lā:xta</i> 'rjuha',<br><i>'pā:ik</i> , <i>s'rā:ica</i> , <i>'zā:jkla</i> , <i>'zā:jc</i> , <i>'mā:čka</i> , <i>pom'lā:t</i> , <i>'jā:jca</i> ,<br><i>Oed z b'rā:tom</i> , <i>led dā:m</i> ;                                                            |
|           | < *ā-                                                           | <i>brat'rā:nc</i> , <i>'gā:ber</i> , <i>k'rā:va</i> , <i>'mā:ti</i> , <i>'zā:ba</i> , <i>'kā:ča</i> , <i>m'lā:ka</i> ,<br><i>s'kā:la</i> , <i>s'lā:ma</i> , <i>'mā:ma</i> , <i>'rā:ma</i> , <i>d'lā:ka</i> , <i>k'lā:da</i> , <i>k'lā:dvo</i> ,<br>'kā:men, <i>p'rā:prot</i> , <sup>44</sup> <i>'pā:rk</i> = parkelj, <i>'kā:šl</i> , <i>k'nā:lo</i> =<br>tnalo, <i>'pā:lca</i> , <i>sto'pā:lo</i> , <i>p'sā:nc</i> = piščanec, <i>'bā:ba</i> , Imn<br><i>'gā:rje</i> , <i>s'tā:tve</i> , <i>'z'gā:nci</i> , <i>Red b'rā:ta</i> , <i>bri'sā:ča</i> , <i>Rmn</i><br><i>v'rā:t</i> , <i>poko'pā:ti</i> , <i>kle'pā:ti</i> , <i>la'gā:ti</i> , <i>'kā:ti</i> , <i>te'sā:ti</i> , <i>m'lā:tit</i> ,<br><i>'dā:ti</i> , <i>kožu'xā:ti</i> 'ličkati', <i>s'kā:kat</i> , <i>ob'rā:čati</i> , <i>'dā:ti</i> , <i>'kā:m</i> ,<br><i>pet'nā:ist</i> ; |
|           | < *ā                                                            | <i>b'rā:t</i> , <i>žu'pā:n</i> , <i>s'kā:f</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|           | < *ā redko, po umiku naglasa z zadnjega kratkega zaprtega zloga | <i>m'lā:tič</i> , <i>'zā:met</i> 'otrobi';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|           | < *ā-                                                           | <i>'lā:xek</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|           | v izposojenkah                                                  | <i>'mā:ntl</i> , <i>z'lā:xta</i> , <i>co'pā:ta</i> , <i>'jā:jŋka</i> 'krilo, kikla', <i>'kā:pa</i> ,<br><i>š'pā:rxtert</i> , <i>s'tā:la</i> , <i>'fā:rof</i> 'župnišče', <i>'rā:ca</i> , <i>'vā:ga</i> = vaga<br>'prečka', <i>'z'lā:if</i> , <i>k'rā:nc</i> = krancelj 'venec', <i>g'rā:ba</i> , <i>'fā:nt</i> ,<br>Imn <i>z'nā:bli</i> , <i>'pā:re</i> 'mrtvaški oder', <i>x'lā:če</i> , <i>'rā:nte</i> 'late<br>kozolca', <i>'lā:te</i> , prid m <i>kos'tā:jof</i> , <i>'zā:gati</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |

41 Tudi *'gā:t*.42 Tudi *b'rā:t*.43 Po analogiji tudi *'sa:touje*.44 Tudi *p'rā:prut*.

|                         |                               |                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------|-------------------------------|-------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>a:u</i>              | < * <i>ō</i>                  |                                     | <i>'na:us, me'sa:u, 'va:us,</i> <sup>45</sup> <i>'ka:ust, 'na:uč,</i> <sup>46</sup> <i>s'ra:uta</i> = sirota, <i>s'na:učī, s'ta:u</i> = sto, <i>u'xa:u, ne'ba:u, ku'la:u, pe'ra:u, pro'sa:u, se'na:u, dre'va:u, u'ka:u</i> = oko, <i>z'va:un, 'na:uxt, za'na:uxtənca, 'pa:ule, g'da:u</i> = kdo, <i>le'pa:u</i> ; po asimilaciji <i>-ou</i> (< <i>-ol-</i> ): <i>do'pa:udne, 'pa:unoči, (&lt; -ov) do'ma:u</i> = domov; |
|                         | < * <i>ō-</i>                 |                                     | <i>'ka:uža, 'pa:ustla, š'ka:urja</i> , 1ed <i>'na:usim, 'ma:urem, 'a:usn</i> = osem;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|                         | < * <i>ī</i>                  |                                     | <i>'ča:un, 'ba:uxa, 'va:uk, 'sa:uza</i> , Imn <i>'pa:unčnice,</i> <sup>47</sup> 1ed <i>'ka:unem;</i> <sup>48</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|                         | < * <i>ī</i>                  |                                     | <i>'pa:ux</i> 'polh';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|                         | < * <i>ī-</i>                 |                                     | <i>'sa:unce, 'sa:unčnica;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|                         | v izposojenkah                |                                     | <i>'ša:ula, 'ba:utra, so'ba:uta, 'a:ulej</i> 'olje';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <i>o:u</i>              | < * <i>ō</i> <sup>49</sup>    |                                     | <i>x'lo:ut, go'lo:up, 'go:us, 'go:uska, 'zo:up</i> , Imn <i>ot'ro:ubi, sre'bo:ut</i> = srebrot 'srobot', Oed <i>s karv'jo:u; 'po:ut</i> 'pot, steza', <i>'ro:ubec, 'go:uša</i> = gošča; <i>'ro:uka; po'ro:uka, 'po:upek, 'ko:učar</i> , 1ed <i>s'to:uplem</i> 'stopati';                                                                                                                                                |
|                         | < * <i>ō-</i>                 |                                     | <i>'go:uba, 'ko:uča, 'to:uča;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|                         | < * <i>o</i>                  | po umiku naglasa                    | Imn <i>'zo:ubi;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|                         | < * <i>ō</i> <sup>50</sup>    |                                     | <i>p'lo:ut, 'no:uč, ot 'do:uma, 'xo:usta,</i> <sup>51</sup> <i>gos'po:ut, 'ko:ukla</i> = koklja, <i>g'lo:udat;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|                         | < * <i>ō-</i>                 | v primeru                           | <i>'o:ušpice, 'o:učim;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                         | < umično naglašena * <i>o</i> |                                     | <i>v'do:uva;</i> <sup>52</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|                         | < položaju ob v               |                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                         | v izposojenkah                |                                     | <i>'co:uta, k'ro:uta, 'ro:umar</i> , Imn <i>'co:ukle;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <i>o:</i> <sup>53</sup> | < * <i>ō</i> <sup>54</sup>    |                                     | <i>'go:š, prid m 'vɔ:zek</i> = ozek;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|                         | < * <i>ō</i>                  | položajno ob zvočniku <sup>55</sup> | <i>mo'zɔ:lc</i> 'mozolj', <i>s'vɔ:ra</i> = svora 'sora', <i>'vɔ:s</i> 'os';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|                         | < * <i>ō</i>                  | po umiku novega cirkumfleksa        | <i>'o:tavič</i> 'vnuka, druga otava';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|                         | v izposojenkah                |                                     | <i>'lɔ:dn</i> 'trgovina', <i>'kɔ:rbica</i> 'jerbas', <i>fɪ'žɔ:f</i> = fižol, <i>pat'rɔ:n</i> , <i>'kɔ:r, 'xɔ:stija</i> , Imn <i>'o:rgle;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                         |                               | iz knjižnega jezika                 | <i>'o:pčina;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |

45 Tudi *'vo:us*.46 Tudi *'no:uč*.47 Toda 1ed *po:u'no:čnica*.48 Tudi *k'le:jem*.49 Redko *a:u*, npr. v primeru Oed ž *i*-sklanjatve: *s kost'ja:u*, tudi *s kost'jɔ:*.50 Položajno ob zvočnikih lahko tudi kot *o:* ali *u:*.51 Tudi *'xɔ:sta*.52 Redko, verjetno položajno ob /v/, tudi *a:u*, npr. *'a:uca*, Imn *si'na:uvi*.53 V gradivu zapisano kot *o:* ali *o:*, npr. *'lɔ:itɾnik, po:u'nɔ:čnica, (k'ri:lɔf) pɔ:ut, z'dɔ:fc* – *blagos'lo:u*.54 Položajno ob zvočnikih lahko tudi kot *u:*.55 Verjetno kot mlajša različica k *o:u*.

|                         |                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------|--------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>u:</b> <sup>56</sup> | < umično naglašenega *o <sup>57</sup>      | 'vu:da, 'ku:sa, 'ku:za, 'gu:ra, 'vu:sa, 'pu:tkva, 'u:kno, <sup>58</sup><br>'bu:žič, 'ku:tu, č'lu:vek, 'tu:rk, 'pu:tok, 'vu:rex = oreh, <sup>59</sup><br>'ku:žux, 'skaluvje, Red ot'ru:ka, Ded 'ku:sti, Med v<br>'nu:či, Oed s 'ku:jam, Imn gra'du:vi, prid m 'bu:žji, prid<br>ž šir'u:ka, del -l ž ed 'bu:dla, <sup>60</sup> 'gu:re = gori, vi'su:ko; <sup>61</sup> |
|                         | < *ō                                       | st'ru:p, g'ru:p, 'ku:š, 'vu:f = vol, š'ku:f, 'ku:ī = konj,<br>k'ru:p, 'nu:š, 'pu:t = pod 'skedenj', 'bu:l = bolj, p'ru:č =<br>proč, 'u:n = on;                                                                                                                                                                                                                      |
|                         | < *ō <sup>62</sup>                         | položajno<br>ob zvočniku<br>'mu:st, 'tu:r, 'vu:sek;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                         | < *ō                                       | po umiku<br>naglasa z<br>zadnjega<br>kratkega<br>zaprttega<br>zloga<br>'mu:dras, 'u:trok, 'u:met, 'pu:tplat, prid m bu:gat, 2ed<br>'u:tpreš; <sup>63</sup>                                                                                                                                                                                                          |
|                         | < *ǫ                                       | položajno<br>ob zvočniku<br>'mu:š, 'nu:tre, 'nu:ter, 'mu:ka, nu'cu:j;                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|                         |                                            | po umiku<br>novega<br>cirkumfleksa<br>(Furlan 2005:<br>407, op. 3)<br>'gu:senca = gosenica;                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                         | < *ī                                       | v primeru<br>'ku:k;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                         | v izposojenkah                             | 'pu:st, š'ku:f, 'bu:ter, 'ku:staj = kostanj, 'mu:št, 'knu:f,<br>'tu:tn'kāmra, 'su:štar;                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| <b>[u<sup>u</sup>]</b>  | < *ū-                                      | v položaju<br>ob zvočniku<br>'mu:xa;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|                         | v izposojenkah (v položaju<br>ob zvočniku) | ku'ru:za;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <b>u:</b>               | < *ū                                       | 'ju:žna, od'ju:ga; 'lu:lek 'moško spolovilo', 'u:sje = usnje,<br>Imn s'mu:če, prid m tre'bu:šast, tre'bu:šnat;                                                                                                                                                                                                                                                      |
|                         | < *ū-                                      | 'ju:tro, r'ju:xa;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|                         | < *ū-                                      | ko'žux;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|                         | < *ǫ                                       | redko<br>1mn s'mu:, 3mn 'su;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                         | v izposojenkah                             | 'šu:x, 'lu:ster, če'bu:f = čebul 'čebula', 'u:nterča 'spodnje<br>krilo';                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

56 Ta samoglasnik je večinoma (sekundarni) odraz za položajne različice in mlajše razvoje o-jevskih glasov (umično naglašenega \*o, interne podaljšave \*ō, mlajših umikov naglašenega \*ǫ (po denazalizaciji in se torej obnaša kot etimološki o)).

57 Tako se obnaša tudi \*ǫ v primeru 'su:set 'sosed' (tudi 'sa:uset) in \*ǫ- v primeru 'u:ggle.

58 Tudi 'u:knj in 'u:knu.

59 V vzglasju ob protetičnem v- lahko tudi refleks u:, npr. 'vu:rex in 'vu:če = oče. Refleks u: (ob zvočnikih) tudi v primerih 'nu:nga = noga, 'du:īle = doli.

60 Tudi 'bo:dla.

61 Tudi vi'so:ko.

62 Verjetno položajno ob v, najverjetneje kot naslednja stopnja odraza u:, tudi odraz u:, npr. pe'ču:vje, 'vu:je = oje.

63 Tak odraz zaradi protetičnega v-.

|            |                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|------------|-----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>ü:</b>  | < * <i>ū</i>                                                          | prid m 'tū:j, 'sū:x, g'lü:x, 'vū:š; k'lū:č, me'xū:r, klo'bū:k, 'sū:ša, 'pū:st, Ded 'dū:ši, Imn p'lū:če, 'vū:ste 'usta', 'tū:jec; t'rū:plo, 'rū:se 'brki'; p'lū:k, 'lū:kja, x'rū:ška, 'sū:kja, 'jū:k = jug;                                                                                                                                                               |
|            | < * <i>ū-</i>                                                         | k'lū:ka, 'kū:ra = kura 'kokoš', 'bū:kva, 'kū:šar = kuščar, v'jū:tro 'zjutraj';                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|            | < * <i>-ū</i>                                                         | k'rū:x, 'kū:p, 'tū;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|            | < * <i>i</i>                                                          | prid m 'šū:rok;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|            | po umiku naglasa z zadnjega kratkega zaprtega zloga (v položaju ob r) |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|            | < * <i>-ə</i> v položaju za v                                         | 'vū:n 'ven';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|            | v izposojenkah                                                        | 'pū:nčux 'visoki čevelj', 'ū:berok 'suknja', 'bū:ča, 'kū:ga, 'kū:xja = kuhinja, 'bū:rkʃ, g'rū:nt, 'fū:reš 'koline', f'rū:štik 'zajtrk', 'tū:nf = tunf 'tolmun', Imn š'tū:nfi 'nogavice', prid m 'pū:ɲklast 'grbast', 'zū:pnik;                                                                                                                                           |
| <b>a:r</b> | < * <i>f</i> in * <i>ʃ</i>                                            | 'ga:rlo, 'pa:rst, 'ba:rki, 'ma:rtvec, s'ma:rt, 'ka:rsta, 'ča:rtalo, 'va:rt, 'a:rš = rž, 'ka:rst, 'ka:rma, č'ma:rʃ, 'sa:rma, 'ka:rʃ 'kri', pos'ta:rva, 'ča:rʃ, 'ga:rɲ, 'va:rba, 'ta:rta, 'ga:rča, 'ma:rzlica, č'e'ta:rtek, 'ba:rʃ; <sup>64</sup> 'va:rx, 'pa:rst, o'ba:rʃ, Imn 'da:rve, 'pa:rse 'prši', prid m 'ča:rɲ, 1ed u'ma:rjem, <sup>65</sup> del -l m mn u'ma:rli; |
|            | pod terciarnim naglasom v primerih                                    | 'sa:rce, 'sa:ršen;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|            | po onemitvi nenaglaščenega samoglasnika za r                          | u'ma:rti 'umreti', ot'pa:rti 'odpreti', 'za:rti <sup>66</sup> 'žreti';                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|            | < * <i>-ʃ</i>                                                         | del -l m ed c'va:r = cvrl, u'ma:r = umrl, 'za:r = žrl, 'da:r = drl, ot'pa:r = odpri.                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|            | < - <i>u</i> < - <i>l</i>                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

64 Toda o'bâ:rve.

65 Tudi um're:m (enake dvojnice tudi za druge osebe in števila).

66 Tudi ž're:iti.

## 3.3.1.2 Nenaglašeni samoglasniki

| issln.              | Gradivo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|---------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>i</i>            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| < *iK <sup>Ṽ</sup>  | <i>di'xü:r, vi'xa:r, li'si:ca</i> , Ied s ndl <i>vi'so:ko</i> ~ <i>vi'su:ko</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| < *ṼKiK             | <i>'vü:snica</i> = ustnica, <i>'ji:ezik, 'o:pčina, 'zü:pnik, s'va:ičnik</i> ~ <i>s've:čnik, 'lo:itnik, 'o:učim</i> = očim, <i>'o:tavič</i> 'vnuka (druga otava)', <i>m'lā:tič, 'ma:rzlica, 'ze:in, t'rā:nik</i> = travnik, Imn <i>š'ma:rnice, 'o:ušpice</i> , Mmn m <i>'či:ebrix, 'nu:žix</i> , Mmn ž <i>'mi:šix</i> , prid Oed s <i>'tu:tim</i> , z <i>'mu:jim</i> , prid Rmn <i>š'ti:rix</i> , prid Dmn <i>š'ti:rim</i> , prid Omn <i>š'ti:rimi</i> , Ied <i>'vi:dim, m'lā:tim</i> , 2ed <i>'vi:diš</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| < *-i               | Ied <i>'mā:ti</i> , Imn m <i>'lā:si</i> 'lasj', <i>'zo:ubi, 'se:nsveti</i> 'vsi sveti', <i>'šu:xi</i> 'nizki čevlji', <i>ot'ro:ubi, Sv'e:iti trije: k'rā:li, 'fi:ηkošti</i> 'binkošti', <i>ž'gā:nci, mož'gā:ni, si'na:yvi, u're:ixi</i> , Red ž <i>'mi:ši, 'ni:ti</i> , Ded m <i>u'če:iti</i> = očetu, <i>b'rā:ti, 'ma:isti, vre'ma:ini, 'ti:ebi</i> , Ded ž <i>'ro:uki, 'pi:eči, x'či:eri, 'zi:eni, 'xi:ši, 'dū:ši</i> , Med m <i>pār 'lā:si, o bu'zi:či, pār b'rā:ti</i> , Med s <i>'wü:xi</i> , Med ž na <i>'vi:esi, pār 'vü:ši, f_ka:rvi</i> , Omn m z <i>'lā:sami</i> , Omn ž z <i>'wü:xami, z 'ro:ukami, z 'mi:šmi, z 'zi:enami</i> , prid m <i>člo've:jški, 've:ški</i> = vaški, <i>nar'vi:ši</i> 'najvišji', <i>smar'de:iti, u'ma:rti, poko:pā:ti, zvo'ni:ti, 'ši:vati, 'vi:deti, tar'pe:iti, ko'si:ti, g'ri:sti, stro'ji:ti, su'ši:ti, u'zi:enti se</i> , <sup>67</sup> <i>'za:rti</i> ~ <i>ž're:iti, mo'li:ti, 'ni:esti, 'bi:ti, 're:izati</i> , 3ed <i>'vi:di</i> , del -l m mn <i>u'ma:rli</i> ; |
| < *eK <sup>Ṽ</sup>  | <i>jid'nā:ist</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| redko <sup>68</sup> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| v izposojenkah      | <i>š'na:ictixl</i> 'robec', <i>s'ti:epix</i> 'vodnjak';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <i>e</i>            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| < *eK <sup>Ṽ</sup>  | <i>pre'di:vo, pe'tnā:ist</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| < *-e               | <i>'se:ime, ž'ri:ebe, 'ti:ele, v'ri:eme, b'ri:eme, p'rā:se, 'di:ekle</i> , Red ž <i>'zi:ene, 'mā:tere, x'če:re, x'če:rke</i> , Imn ž <i>'zi:ene, 'ro:uke, tre'pa:lnice, s'mu:če, s'ki:je</i> 'smučī', <i>te'le:ige</i> 'jarem', <i>'je:tre</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| < *eK <sup>Ṽ</sup>  | <i>sest'ri:čna, kore'ni:na, kme'ti:ja, pše'ni:ca, pret'pā:snik</i> , <sup>69</sup> Oed s <i>te'le:itom, de've:it, de'se:it</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| < *ṼKeK             | <i>'ji:ečmen, 'dā:leč</i> , Ied <i>'ni:esem, v'ze:imem, c'vi:etem</i> , 2ed <i>c'vi:eteš</i> , 1mn <i>c'vi:etemo</i> , 2mn <i>c'vi:etete</i> , 2ed <i>'ni:eseš, v'ze:imeš</i> , 2mn <i>'uo:tprete</i> , 3mn <i>'uo:tprejo</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| < *-e               | <i>'li:ice, 'ze:le, živ'le:je, ko're:je, ka'me:je, 'i:uje</i> , Imn <i>b'rā:tje</i> , <sup>70</sup> 3ed <i>'ni:ese, v'ze:ime, 'sa:rce</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |

67 Tudi *u'zi:enit se*.

68 Morda položajno ob /j/.

69 Verjetno prevzeto iz knjižnega jezika ob narečnem *'ši:rcf*.70 Tudi *b'rā:ti*.

|          |                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----------|----------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>e</i> | < *ěKǪ                     | <i>ple'ni:ca, me'xü:r, se'na:u, sre'di:nc, se'ki:ra, le'pa:u;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|          | < *ǪKěK                    | <i>'vu:rex, 'su:°set ~ 'sa:uset, č'lu:°vek, 'vi:°deti;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|          | < *Ǫ v priponah *-Ǫc, *-Ǫk | <i>x'lā:pec, 'tū:jeć, 'čē:pec, 'ro:ubec, mar'ti:nček, 'po:upek, š'či:epek, 'pe:itek, 'gü:dek = gudek 'prašiček', z'ma:dlešek = zmadlešek<sup>71</sup> 'oven', prid m p'li:tek, 'ni:žek, 'lā:xek;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|          | < *a v položaju za j < *ń  | <i>'lę:šjek = lešnjak 'lešnik', 'ši:žek = šijnjak 'tilnik';</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|          | < *ǧ (skupaj z r)          | <i>s'ti:eber;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|          | v izposojenkah             | <i>š'pā:rxert, 'pi:°sker, 'lu:ster;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| <i>a</i> | < *aKǪ                     | <i>ka'zā:fč, za'na:uxtnca, brada'vi:ca, mar'ti:nček, pas'ti:r, pla'ni:na, ma'li:na, stra'ni:še,<sup>72</sup> Imn noga'vi:ce,<sup>73</sup> va'li:ti, naux'ri:p 'navkreber';</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|          | < *ǪKaK                    | <i>'mu:°dras, 'pi:šala = piščala 'piščal', 'ši:vanjka, 'pu:°tplat, g'ri:ntar, ko'la:urat, Imn 'pi:sanjke 'pirhi', Dmn 'lā:sam, č'ra:ivam, v'rā:tam, 'nu:ngam 'nogam', Mmn pār v'rā:tax, 'da:rvax, pār ko'le:isax, pār 'kyo:jax, 'xi:šax, 'ro:ykax, pār 'lā:sax, Oed z 'lā:sam, Omn z 'lā:sami, z 'zo:ybami, z 'wü:xami, z 'ro:ykami, z v'rā:tami, s ko'le:isami, z b'rā:tami, z 'zā:jcam, prid m tre'bu:šast, tre'bu:šnat, 'da:ilati, 'sa:ikat, zaž'lā:ifāt 'zavreti', 'va:jati 'vejati', 1ed 'da:ilam, 2ed 'da:ilaš, 1mn 'da:ilamu, 2mn 'da:ilate, 3mn 'da:ilaju;</i> |
|          | < *-a                      | <i>'ro:yka, lo'ba:ja, pe'ši:ca = peščica 'pest', 'ži:la, 'rü:ta, s'vō:ra, 'di:eska, 'ri:etkva, 'ti:eta, l'ę:fša 'jelša', 'jā:jnka = janka 'žensko krilo', 'jā:pka 'jablana, jabolko', 'jā:jca 'jajce', Red m 'zo:uba, d'ne:iva, u'če:ita, kus'ta:ja, Red s 'či:ela, Red prid m, s 'mu:°jega, 3ed na'pe:ja = napenja, 'da:ila;</i>                                                                                                                                                                                                                                      |
|          | < *-el-Ǫ v primeru         | <i>prid m 'di:eba = debel;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|          | < *-ě-l v del -l m ed      | <i>'zi:iva = živel, 'va:ida = vedel, 'ta:rpa = trpel, 'vi:ida = videl, 'va:ida = vedel;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|          | < *-a-l v del -l m ed      | <i>k'lę:ča, 'da:ila, 'pi:ika = pikal, 'da: = dal, po'di:ira;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|          | < *ǧ (skupaj z r)          | <i>smar'de:iti, tar'pe:iti, 3ed gar'mi:;<sup>74</sup></i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|          | v izposojenkah             | <i>pat'rō:n;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

71 Prim. *zmladlešek*, Furlan 2016, 79, in *zmarletka*, Bezljaj 2005, 416–417.72 Verjetno prevzeto iz knjižnega jezika ob narečnem *cek'rę:t*.73 Verjetno prevzeto iz knjižnega jezika ob narečnem *š'tü:nfi*.74 Toda *gr'me:iti*.

o < \*oK<sup>75</sup>

lo'ba:ja, pog're:ip, klo'bü:k, co'pā:ta, oti'rā:č  
 'brisača', ko'ri:to, ko'zu:x,<sup>76</sup> o'pē:ka;<sup>77</sup>  
 gos'ti:l̥na, gos'po:ut 'gospod, župnik', pro'sa:u,  
 pod'rū:žnica, po'ti:ca, pro'ce:sja, ol'tā:r, ko'pi:ca,  
 topo'ri:še, ko'la:urat, ko'ka:uš, ko'pi:to, o'me:la,  
 kore'ni:na, mo'zo:lc 'mozolj', vode'ni:ka  
 'vodenica', pom'lā:t, gor'jā:k = gornjak  
 'zahodni veter', opxa'dji:lo, gospo'di:ja, sto'pā:lo,  
 spoved'ni:ca, Red ko'le:isa,<sup>78</sup> ot'ru:ka,<sup>79</sup> kos'ti:  
 Imn u'čē:tje,<sup>80</sup> ot'ro:ybi, o'bā:rve, pot're:pance  
 'trepalnice', mož'gā:ni, o'či:, Dmn kos'te:im,  
 Mmn kos'te:ix, prid m kos'tā:jof, bo'lē:n,  
 člo've:jški, ko'si:ti, ot'pa:rti 'odpreti', kožu'xā:ti  
 'ličkati', kro'pi:ti, poko'pā:ti, zvo'ni:ti, no'si:ti,  
 ob'rā:čati, spo've:jdat se, stro'ji:ti, ro'si:ti,  
 omo'ži:ti se, mo'li:ti, do'pa:udne, po'pa:udne,  
 ob'lā:čno, ot'ko:ut, ob'ma:u = domov;

&lt; \*V̥KoK

'ja:goda, b'ra:mor, m'li:nčofka = mlinčevka  
 'potica', 'sa:toyje, p'rā:prot,<sup>81</sup> 'si:rotka, 'na:xot,  
 Rmn m 'lā:sof ~ 'lā:soy, 'kūo:jof = konjev, Dmn  
 m 'kūo:jom, b'rā:tom, Oed m, s s te'le:itum, s  
 'pi:esom, z b'rā:tom, z 'vu:lom, z d'nē:vom, z  
 'ni:ebom,<sup>82</sup> Rmn m b'rā:toy, s'ta:ršoy, Dmn m  
 b'rā:tom, s'ta:ršom, prid m 'vi:sok, 'šū:rok;

&lt; \*-o

'ga:rlo, 'bi:edro, sto'pā:lo, 'u:kno (~ 'u:knu),<sup>83</sup>  
 k'lā:dvo, k'hā:lo = tnalo, 'zi:to, 'di:eblo,  
 g'na:jzdo (~ g'na:jzdu) 'či:elo, 'si:edlo, 'kri:lo,  
 d'la:ito, ko'pi:to, ka'di:lo, prid s Ied 'ni:sko,  
 Imn<sup>84</sup> 'ni:esemo, 'vi:dmo, tar'pi:mo, 'na:usmo,  
 'da:ilamo, 'dā:mo, 'ča:jmo = hočemo;

< \*oK<sup>75</sup>

ro'či:ca, kom'pi:šanca = kopiščnica 'robidnica';

&lt; \*V̥K̥oK

'zi:elot;<sup>85</sup>

&lt; \*-o

Ted ž 'zi:eno, 'nu:ngo 'nogo', 3mn<sup>86</sup> 'ni:esejo,  
 'vi:djo, tar'pi:jo, 'na:usjo, 'da:ilajo, 'dā:jo, 'če:ijo  
 'hočejo';

&lt; \*-ojo

Oed ž z 'ro:uko, z 'wü:xo = z uho, s 'pi:ečko, z  
 'mā:terjo;

75 Kot pogostejša različica k u.

76 Tudi 'ku:žux.

77 Verjetno prevzeto iz knjižnega jezika ob narečnem 'ci:gl.

78 Tudi ku'la:isa.

79 Tudi ut'ru:ka.

80 Toda z o'čē:itum in z u'čē:itum.

81 Tudi p'rā:prut.

82 Zadnji trije primeri so potrjeni s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

83 Tudi 'u:kū.

84 Primeri v nadaljevanju so potrjeni s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

85 Tudi 'zi:elut.

86 Primeri v nadaljevanju so potrjeni s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

|                        |                              |                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------|------------------------------|-------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>u</b>               | < * <i>uK</i> <sup>87</sup>  |                                                                   | <i>stu'de:ĩnc, lu'pi:'na, klu'ča:r, su'š'i:'ti;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                        | < * <i>ŲKuK</i>              |                                                                   | <i>'ku:'žux,</i> <sup>88</sup> <i>'pa:zdux,</i> <sup>89</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                        | < * <i>ŲKoK</i>              | redko                                                             | prid m <i>g'lu:'buk;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|                        | < * <i>oKŲ</i> <sup>90</sup> |                                                                   | <i>ku'la:ĩnu, pud'va:ũje</i> = podvoje 'podboj', <i>ku'vâ:č,</i><br><i>ku'la:ũ, Red kus'ti:'i, nu'č'i:, Med o bu'ž'i:'č'i, Imn</i><br><i>u'ra:ĩxi, ku'la:ĩse,</i> <sup>91</sup> <i>put'ku:'vat, u'ž'i:enit se ~</i><br><i>u'ž'i:enti se, nu'cu:'j;</i>                                                                                                         |
|                        | < * <i>-o</i> <sup>92</sup>  |                                                                   | <i>'da:ĩlu</i> = delo, <i>g'na:ĩzdo</i> (~ <i>g'na:ĩzdu</i> ), <i>'la:ĩtu</i><br>(~ <i>'la:ĩto</i> ), <i>'u:'knu</i> (~ <i>'u:'kno</i> );                                                                                                                                                                                                                      |
|                        | < * <i>-əl</i>               |                                                                   | <i>'ku:'tu;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|                        |                              | v del -l m ed                                                     | <i>'na:ĩsu, m'lâ:tu,</i> <sup>93</sup> <i>'nu:'su, 'lu:'vu</i> 'loviti', <i>'pe:ĩxnu,</i><br><i>po'ka:ũsu</i> = pokosil, <i>na're:du</i> = naredil, <i>f'te:knu</i><br>= vtaknil, <i>'ku:pu</i> = kupil, <i>z'mi:ĩslu</i> = izmislil,<br><i>zap'ra:vu</i> = zapravljal, <i>o'ž'i:enu</i> = oženil, <i>'re:ĩšu</i> =<br>rešil, <i>'ra:ĩku, 'pa:ĩku</i> = pekel; |
| <b>l</b>               | < * <i>li</i>                | po onemitvi ponaglasnega<br><i>i</i> v položaju * <i>KliK</i>     | <i>'ki:s ca;</i> <sup>94</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                        | < * <i>l̥ə</i>               | v položaju * <i>-Kəl</i>                                          | <i>ž'ri:eb </i> = žrebelj 'žebelj', <i>'kâ:š </i> = kašelj, <i>'pâ:rk </i> =<br>parkelj 'kopito, parkelj';                                                                                                                                                                                                                                                     |
|                        |                              | v izposojenkah < * <i>-Kəl</i>                                    | <i>f'ec'e'ne:ĩkl</i> 'ruta', <i>k'râ:nc </i> = krancelj 'venec',<br><i>'r'e:k c</i> = rekeljc 'suknjič', <i>š'na:ĩctix </i> 'robec',<br><i>'ši:rc </i> 'predpasnik', <i>š'ti:b c</i> 'spalnica, kamra',<br><i>'ci:g </i> 'opeka', <i>'bu:rk </i> 'burklje', <i>'pü:š c</i><br>'cvetnodedeljska butara', <i>k'r'e:mp </i> , <i>'na:ĩg </i><br>'nagelj';         |
| <b>ŋ</b> <sup>95</sup> | < * <i>ən</i>                | po onemitvi ponaglasnega<br><i>ə</i> v položaju * <i>-Kən</i>     | <i>'ke:ĩdŋ</i> = teden, <i>'či:esŋ, 'pa:ũŋ</i> = poldan, Rmn<br><i>'u:'kŋ, prid m 'ž'i:fčŋ, 'j'i:edŋ</i> = eden;                                                                                                                                                                                                                                               |
|                        | < * <i>ni</i>                | po onemitvi ponaglasnega<br><i>i</i> v položaju * <i>Knica</i>    | <i>pod'ru:žŋca,</i> <sup>96</sup> <i>s've:ĩčŋca, 'pa:ũnočŋca</i> =<br>polnočnica, <i>'bu:čŋca</i> = bučnica 'bučno seme',<br><i>ko'ru:žŋca, Imn š'ma:rŋce;</i>                                                                                                                                                                                                 |
|                        | < * <i>m</i>                 | po onemitvi ponaglasnega <i>ə</i><br>v izposojenkah * <i>-Kən</i> | <i>'s'e:dŋ, 'a:ũŋ</i> 'osem', <i>'s'e:dŋdeset, 'a:ũŋdeset;</i><br><i>'ž'e:gŋ</i> 'blagoslov', Imn <i>xozŋt're:garji</i> 'naramnice<br>za moške hlače', <i>'ta:ũžŋt</i> = tavžent 'tisoč';                                                                                                                                                                      |
| <b>ŋ</b> <sup>97</sup> | < * <i>m</i>                 | po onemitvi ponaglasnega <i>ə</i>                                 | <i>revma'ti:zŋ;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

<sup>87</sup> Samo v primeru 1ed *kü'pü:vlem* 'kupujem' je refleks *\*u* v tem položaju [ü].

<sup>88</sup> Tudi *ko'žux*.

<sup>89</sup> Tudi *'pa:ĩsxa*.

<sup>90</sup> Kot redkejša različica k *o*.

<sup>91</sup> Tudi *ko'le:ĩse*.

<sup>92</sup> Kot redkejša različica k *o*.

<sup>93</sup> Primeri v nadaljevanju so potrjeni s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

<sup>94</sup> Toda *'ma:rzlica*.

<sup>95</sup> V gradivu pogosto zapisan kot *n*.

<sup>96</sup> Primeri v nadaljevanju so potrjeni s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

<sup>97</sup> V gradivu zapisan kot *m*.

|                        |                                                               |                                                                                                                  |
|------------------------|---------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>ʃ</i> <sup>98</sup> | < * <i>ʃ</i>                                                  | <i>rde'či:ca</i> , Red <i>kʃ'vi:ʎ</i> , prid m <i>ʃ'jā:f</i> , <i>gr'me:iti</i> ,<br><i>pr'de:iti</i> ;          |
|                        | v izposojenkah                                                | <i>'lo:itʃnik</i> ;                                                                                              |
| <i>a</i>               | sekundarno po onemitvi samoglasnikov<br>(zlasti ob zvočnikih) | <i>za'na:ɣxtənca</i> , <i>kom'pi:šənca</i> = kopiščnica<br>'robidnica', 2mn <i>m'lā:təte</i> , <i>pər</i> = pri. |

### 3.3.2 Konzontizem

Soglasniki so nastali iz enakih izhodiščnih splošnoslovenskih soglasnikov, poleg tega pa še:

| Izvor                                                              | Gradivo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>n</i>                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| < * <i>n̥</i>                                                      | <i>g'li:ēzn</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| < s sekundarno nazalizacijo samoglasnika ob konzontu               | <i>'nu:ŋga</i> = noga (prim. Ramovš 1924: 103–104), <i>s'tū:ndenc ~ stu'de:ɲnc</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                            |
| kot ohranitev rinezm                                               | <i>'ma:ɲsɲc</i> = mesec (prim. Ramovš 1924: 106);                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <i>ʃ</i> <sup>99</sup>                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| < * <i>n̥</i>                                                      | <i>lo'ba:ʃa</i> , <i>'ši:ʃek</i> = šijnjak 'tilnik', <i>'cū:ʃa</i> , <i>s'vi:ʃa</i> ,<br><i>ʃi:va</i> , <i>gospo'di:ʃa</i> , Red <i>ʃi:ga</i> = njega, Ded<br><i>ʃi:mu</i> = njemu;                                                                                                                                                             |
| < * <i>n̥</i> < * <i>-nbj-/ *-nbj-</i>                             | <i>ko're:ʃe</i> , <i>ka'me:ʃe</i> , <i>zna'me:ʃe</i> = znamenje,<br><i>b'ri:ʃe</i> = brinje;                                                                                                                                                                                                                                                    |
| < * <i>ʃ</i>                                                       | <i>seʃa:čka</i> <sup>100</sup> = sejačka 'jerbas';                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <i>l</i>                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| < * <i>l̥</i>                                                      | <i>k'lū:ka</i> , <i>k'lū:č</i> , <i>'zā:jkla</i> , <i>'ko:ɣkla</i> = koklja,<br><i>'pa:ɣle</i> = polje, <i>'zi:emla</i> , <i>'pa:ɣstla</i> = postelja,<br><i>m'ra:ɣla</i> , <i>s'te:ɣla</i> , <i>m'e:la</i> = melja 'moka',<br><i>ne'de:ɣla</i> , <i>k'rā:l</i> , <i>mo'zo:lc</i> = mozoljec 'mozolj',<br><i>č'ma:rl</i> , Imn <i>p'lū:če</i> ; |
| < * <i>-l̥-</i> < * <i>-lbj-/ *-lbj-</i>                           | <i>'ze:le</i> = zelje;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| < * <i>l</i> /V < primarna skupina * <i>dll/*tl</i> <sup>101</sup> | <i>k'ri:lo</i> , Imn <i>'vi:lce</i> = vilice, del -l ž ed <i>p'li:ela</i><br>= pletla, <i>'cvi:ela</i> = cvetla;                                                                                                                                                                                                                                |
| <i>r</i>                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| v skupini * <i>-črē-</i> , <i>-žrē-</i>                            | <i>ž'ri:eb̥l</i> = žrebelj 'žebelj', <i>ž'ri:ebe</i> = žrebe,<br><i>č're:jda</i> = čreda, <i>č're:šja ~ č're:šja</i> = črešnja,<br>Imn <i>č'ra:jve</i> 'čreva';                                                                                                                                                                                 |

<sup>98</sup> V gradivu zapisan kot *r*.

<sup>99</sup> V gradivu zapisan tudi kot *ʃ̣*.

<sup>100</sup> Zapisano tudi kot *seʃā:čka*.

<sup>101</sup> Toda *'je:dla*.

|                         |                                                                                                                                                   |                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>v</b>                | < kot proteza pred * <i>u</i> - <sup>102</sup><br>< kot proteza pred * <i>o</i> -/* <i>ɔ</i> -<br><br>< <i>u</i> - < * <i>u</i> -<br>< * <i>b</i> |                                                                       | <i>'vü:snica</i> = ustnica, <i>'vü:ste</i> 'usta', <i>'vü:s</i> <sup>103</sup> = uš;<br><i>'vɔ:s</i> 'os', <i>'vu:sa</i> = osa, <i>'vu:rex</i> ~ <i>'vu:rex</i> = oreh, <i>'vu:če</i> = oče, <i>'vu:gi</i> = ogenj, prid m<br><i>'vɔ:zek</i> = ozek;<br><i>v'bi:ti</i> = ubiti, <i>v'mi:ti</i> = umiti;<br><i>pud'va:uje</i> = podvoje 'podboj' (Jakop v SLA 2.2: 85);                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>j</b> <sup>104</sup> | < * <i>ñ</i><br><br>< * <i>ñ</i> < * <i>-nbj</i> -/* <i>-nbj</i> -<br>< kot prehodni <i>j</i>                                                     | včasih pred <i>d</i> , <i>s</i>                                       | <i>'ku:staj</i> = kostanj, <i>'sü:kja</i> 'suknjič', <i>'u:sje</i> = usnje, <i>'kü:xja</i> = kuhinja, <i>'čebe'jā:k</i> = čebelnjak (Šekli v SLA 2.2: 272), <i>'le:šjek</i> = lešnjak 'lešnik', <i>'lü:kja</i> , <i>'re:šja</i> , <i>'kuo:i</i> = konj, Imn <i>'kuo:ji</i> , Omn <i>s 'kuo:jami</i> , Oed <i>ž 'ji:m</i> , prid m <i>kos'tā:jof</i> , 3ed <i>na'pe:ja</i> = napenja;<br><i>'žɛ:gnaje</i> = žegnanje, Imn <i>'sɛ:le</i> 'sanje';<br><i>'mo:jdrc</i> = moderc 'nedrc', <i>'a:ider</i> = oder 'pograd', <i>'pa:isxa</i> <sup>105</sup> = pazduha;                                                                          |
| <b>k</b>                | < * <i>t</i><br><br>< * <i>t</i>                                                                                                                  | v skupini <i>tn</i><br>v skupini <i>tl</i><br>v primeru               | <i>k'nā:lo</i> = tnaló;<br><i>k'le:</i> 'tla', <sup>106</sup> Mmn <i>na k'le:ix</i> ;<br><i>'ke:jdɲ</i> = teden, <i>t're:ki</i> = tretji;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>g</b>                | < * <i>d</i><br><br>< * <i>k</i>                                                                                                                  | v skupini <i>dn</i> v primeru<br>v položaju pred zvonečim nezvočnikom | <i>'pa:uɣɲ</i> <sup>107</sup> = poldan, <i>po'po:uɣɲ</i> = popoldan;<br><i>g'da:u</i> = kdo, <i>g'de:r</i> = kateri;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>f</b>                | < * <i>v</i>                                                                                                                                      | pred nezvonečimi nezvočniki <sup>108</sup> in v izglasju              | <i>m'li:nčofka</i> = mlinčevka 'potica', <i>bez'gā:fka</i> , <i>k'ri:fe</i> = krivec 'severni veter', <i>'ča:rf</i> = črv, <i>'ba:rf</i> = brv, <i>k'ri:f</i> ~ <i>'ka:rf</i> 'kri', Med <i>f'ka:rvi</i> , Imn <i>fsi s'vɛ:iti</i> , Rmn <i>'zo:ubof</i> , <i>'ra:if</i> , <i>'kuo:jof</i> = konjev, <i>'lā:sof</i> = lasov, <sup>109</sup> prid m <i>zd'ra:f</i> , <i>'si:f</i> = siv, <i>kos'tā:jof</i> , <i>t'jā:f</i> , <i>šk'le:mpaf</i> = šepav, <i>zd'ra:f</i> , <i>'pi:ɲklaf</i> 'grbast', <i>'zi:fčɲ</i> , <i>k'ri:žof</i> ( <i>'po:ut</i> ), <i>f'pi:ti</i> = vpiti, <i>f'si:rti se</i> = vsiriti se, <i>f'če:ra</i> 'včera'; |

102 Le v primeru *'wü:xa* = uha 'uho', tudi *u'xa:u*, je zapisana proteza *w*-.103 Toda Red *u'ši:*.104 V gradivu zapisan tudi kot *j*.105 Tudi *'pa:zduxa*.106 Tudi *t'le:*.107 Toda tudi *o'pa:udne*, *po'pa:udne*.108 Toda v gradivu tudi *'a:uca* = ovca in *p'ra:u* = prav.109 Tudi *'lā:soy*.

|          |                             |                                           |                                                                                                                                                                                                                        |
|----------|-----------------------------|-------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>f</i> | < *IK in *-I                | pred nezvenečimi<br>nezvočniki v izglasju | 'vu: <sup>o</sup> f = vol, 'ku: <sup>o</sup> f = kol, ple'vę:f = plevel<br>'pleva', fi'žo:f = fižol, 'pā:fc = palec, ka'zā:fc<br>= kazalec, z'do:fc = zdolec 'vzhodni veter',<br>'ję:řša = jelša, prid m 'bę:f = bel;  |
|          | < <i>u</i> - < * <i>u</i> - | pred nezvenečimi<br>nezvočniki            | f'ka:zati = ukazati;                                                                                                                                                                                                   |
| <i>ř</i> | < *řč                       |                                           | pe'ři:ca = peščica 'pest', pr'gi:ře, 'pi:řala =<br>piščala 'piščal', stra'ni:ře, topo'ri:ře, p'řā:nc<br>= piščanec, p'řę: = piščę, 'kü:řar = kuščar,<br>'gō:řa ~ 'go:řša = goščę, Imn k'lā:ře =<br>kleščę, 1ed 'l:řem; |
|          | < *xč                       |                                           | 'ni:řer 'nihčę';                                                                                                                                                                                                       |
|          | < *s                        | po prekožložni<br>asimilaciji             | ř'tō:řř 'storž';                                                                                                                                                                                                       |
|          |                             | v soglasniški skupini<br>sk-              | ř'ka:urja = skorja (prim. Ramovř 1924: 293).                                                                                                                                                                           |

### 3.3.3 Prozodija

Fonetično dolgi naglašeni zložniki so odrazi naglašanih issln. \**Ũ*, sekundarno tudi naglašanih issln. \**Ũ*- in issln. \*-*Ũ*. Govor pozna vse splošnoslovenske naglasne spremembe (pomik cirkumfleksa na naslednji zlog, umik na prednaglasno dolžino, nastanek novega cirkumfleksa), od nesplošnoslovenskih pa umik na prednaglasno kračino ('vu:<sup>o</sup>da, 'ži:ena) in nadkračino ('mi:egla), mlajši umik naglasa z zadnjega kratkega odprtega in zaprtega zloga ('u:<sup>o</sup>trok) ter umik novega cirkumfleksa ('ši:vanġka, 'o:tavič, 'gu:<sup>o</sup>senca), kjer so vsi novonaglašeni samoglasniki dolgi.

### 3.3.4 Izguba glasov

| issln.                  | Gradivo                                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>∅</i>                |                                                                                                                                                                                                                               |
| < *i v položaju KiK     | v prednaglasnih<br>zlogih                                                                                                                                                                                                     |
|                         | v ponaglasnih<br>zlogih                                                                                                                                                                                                       |
| v priponi -ica v *K-ica |                                                                                                                                                                                                                               |
|                         | p'řā:nc, p'řę: = piščę, s'ra:uta, ř'va:iti =<br>živeti, 1ed ř'vi:m, 2ed ř'vi:ř, 3ed ř'vi:, 1mn<br>ř'vi:mu, 2mn ř'vi:te, 3mn ř'vi:ju, del -l ř b'lā:;                                                                          |
|                         | pro'čę:sja, 'ję:tka, řu:řna 'malica', 'kosilo',<br>k'lā:dvo, 'kü:xja, ř'si:rti se = vsiriti se, se'si:rti<br>se, 1mn 'vi:řdmu, m'lā:tmo, 'na:řsmu, 2mn<br>'vi:řste, m'lā:tęte, 'na:řste, 3mn 'vi:řdju,<br>m'lā:tjo, 'na:řřju; |
|                         | 'gu: <sup>o</sup> senca, 'va:řverca, 'ki:řlca, 'pā:lca, 'vi:lce,<br>'va:řnca, ř'ni:řerca, za'na:řxtęnca, <sup>110</sup>                                                                                                       |

110 Toda tudi: pod'rü:řnica, s'vo:řčnica, 'sa:řnčnica, ř'ma:řnice, 'ma:řzlca, 'o:řřpice, p'ři:řnica, 'kō:řbica itd.

|          |                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----------|-----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|          | -i v nedoločniški priponi -ti <sup>111</sup>        | <i>m'lā:tit, s'kā:kat;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| < *e     | položaju Ke(K)                                      | <i>pon'de:lk,</i> <sup>112</sup> <i>'pa:uŋŋ</i> = poldne;                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| < *ε     | v priponah *-εc, *-εk                               | <i>'zā:jc, 'pā:ik;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| < *a     | redko v položaju KaK                                | del -l ž <i>po'vε:dla,</i> <sup>113</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| < *ε     | redko v položaju KεK                                | <i>s'te:iska</i> = soteska;                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| < *ə     | v položaju KənK, Kən/Kəm/Kəl/<br>Kəc/Kək            | <i>ka'zā:fc, sre'di:nc, prs'ti:nc ~ prs'ta:nc,</i><br><i>me'zi:nc, k'ri:fc</i> 'severni veter', <i>stu'de:īnc</i><br><i>~ s'tū:ndenc, 'ma:isŋc, brat'rā:nc, 'ku:zɔc,</i><br><i>pon'de:lk, 'tu:ork, revma'ti:zŋ, 'zi:fčŋ, 'ke:jdŋ,</i><br><i>'jiε:dŋ, 'sε:dŋ, 'a:usŋ, 'zε:gŋ, 'kā:šl, 'pā:rkl</i> =<br>parkelj, <i>k'rε:mpl, č'ma:rļ;</i> |
| < *-l    | večinoma v položaju za soglasnikom<br>v del -l m ed | <i>ot'pa:r</i> = odprl, <i>zm'li:e</i> = zmlel, <i>v'zε:</i> ~ <i>v'zi:e</i> =<br>vzel, <i>'bi:</i> = bil;                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>n</b> | < <i>dn-</i>                                        | <i>'ni:es</i> = dnes 'danes';                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|          | < <i>vn-</i>                                        | <i>t'rā:nik</i> = travnik;                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>s</b> | < <i>vs-</i>                                        | <i>'se:nsveti</i> = vsi sveti; <sup>114</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|          | < <i>st(n)-</i>                                     | <i>'vū:snica</i> = ustnica;                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>d</b> | < <i>td</i>                                         | <i>'pε:deset, 'šε:sdeset.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

## 4 SKLEP

Govor kraja Zibika (SLA T334) izkazuje definicijske lastnosti južnoštajerske narčne ploskve južne slovenščine. Zanj je značilna sekundarna podaljšava večine issln. kratkih naglašanih zložnikov v zadnjem besednem zlogu. Govor v naglašanih zlogih zato ne pozna kolikostnih nasprotij.

V dolgem vokalizmu je s številnimi dvoglasniško-enoglasniškimi dvojnicami tipa *a:i/e:i* (starejši refleks) – *ε:*, *a:u/o:u* (starejši refleks) – *o:*, *ā:* – *a:*, *i:i* – *i:*, *u:u* – *u:/ü:* izražena srednještajersko-kozjanska prehodnost zibiškega govora (prim. kozjanski govor Bistrice ob Sotli (Gostenčnik 2022a) in bizeljski govor Kapel (Gostenčnik 2023).

111 Če v arhivu SLA tak zapis ni napaka in gre morda za namenilnik, saj je v zapisu Mire Založnik v nedoločniku večinoma končaj -ti brez onemitve, npr. *v'ze:iti, cve'te:iti, tar'pe:iti, no'si:ti, 'da:ilati, stro'ji:ti, te'sā:ti, 'zā:gati, 'bi:ti* itd. Vendar pa ima tudi Orač 2013 kot nedoločnik večkrat zapisano »kratko obliko«, npr. *'se:ikat* (V171.01 cepiti (drva na drobno) in V171A.01 sekati), *m'le:it* V188.01 mleti, *'me:ist* V196.01 meti, *kožu'xā:t* V198 ličkati, *m'lā:tit* V293.01 mlatiti, *ko'si:it* V312 kositi itd.

112 Toda *'čli:enek*.

113 Primer potrjen s terenskim preverjanjem v začetku leta 2024.

114 Toda tudi *fsi s've:iti*.

## KRAJŠAVE IN KRATICE

**D** = dajalnik; **del** = deležnik; **ed** = ednina; **I** = imenovalnik; **issln.** = izhodiščni splošnoslovenski; **JV** = jugovzhodni; **m** = moški; **M** = mestnik; **mn** = množina; **O** = orodnik; **prid** = pridevnik; **R** = rodilnik; **s** = srednji; **SLA** = Slovenski lingvistični atlas; **sln.** = slovensko; **srednještaj.** = srednještajersko; **štaj.** = štajersko; **T** = tožilnik; **T000** = točka; **Z** = zahodni; **Zi.** = Zibika; **ž** = ženski

## LITERATURA IN VIRI

- Bezljaj 2005** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 4: Š–Ž*, avtorji gesel France Bezljaj – Marko Snoj – Metka Furlan, uredila Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: SAZU – Založba ZRC, 2005.
- Furlan 2005** = Metka Furlan, Iz primorske leksike, *Annales* 15.2 (2005), 405–410.
- Furlan 2016** = Metka Furlan, Prispevki k slovenski in slovanski etimologiji, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gostenčnik 2022a** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Bistrica ob Sotli (SLA T345), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 107–123.
- Gostenčnik 2022b** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Večeslavci (SLA T397), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 125–149.
- Gostenčnik – Kenda-Jež 2023** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež, Fonološki opis govora kraja Gomilica (SLA T392), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 287–313.
- Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež – Mojca Kumin Horvat, Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 75–87.
- Gostenčnik 2023** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Kapele (SLA T349), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 267–285.
- Jakop 2022** = Tjaša Jakop, Fonološki opis govora Slivnice pri Celju (SLA T331), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 89–106.
- Kumin Horvat 2022** = Mojca Kumin Horvat, Fonološki opis govora kraja Žetinci – Sieldorf (SLA T414), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 151–168.
- Orač 2013** = Urška Orač, *Govor v Zibiki*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, 2013.
- Ramovš 1924** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14.1–4 (1963), 25–78.
- SLA 1.2** = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 2: komentarji*, ur. Jožica Škofic, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- SLA 2.2** = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija 2: komentarji*, ur. Jožica Škofic – Matej Šekli, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- SLA 3.2** = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 3: kmetovanje 2: komentarji*, ur. Jožica Škofic – Matej Šekli – Nina Pahor, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2023 (Jezikovni atlas).
- Šekli 2018** = Matej Šekli, *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.

**Založnik 1960** = Mira Založnik, *Govor vasi Zibika, Okolica Šmarja pri Jelšah*, Arhiv Slovenskega lingvističnega atlasa, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1962 (rokopis).

## SUMMARY

### A Phonological Description of the Local Dialect of Zibika (SLA Data Point 334)

This article presents the basic phonetic and accentological characteristics of the local dialect of Zibika (SLA data point 334). The phonological description of this local dialect is based on dialect material recorded by Mira Založnik in 1960. The local dialect shows the defining characteristics of the southern Štajersko (Styrian) dialect base of southern Slovenian. Synchronically, it is part of the Srednještajersko (Middle Styrian) dialect in the Štajersko (Styrian) dialect group. It does not exhibit quantitative or qualitative oppositions in stressed syllables because this local dialect is characterized by secondary lengthening of stressed syllabic nuclei in final syllables that were originally short in the vowel system. In the long vowel system, Srednještajersko–Kozjansko (Middle Styrian–Kozjansko) dialect transitivity of Zibika local dialect is expressed by diphthong–monophthong doublets of the type *a:i/e:i* (older reflex) – *ɛ:*, *a:u/o:u* (older reflex) – *ɔ:*, *â:* – *a:*, *i:ĩ* – *i:*, and *u:ũ* – *u:/ü:*.

TJAŠA JAKOP

## FONOLOŠKI OPIS GOVORA KRAJA DOBOVEC PRI ROGATCU (SLA T339)

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.09](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.09)

V prispevku je prikazan narečni govor kraja Dobovec pri Rogatcu (SLA T339), ki spada v srednještajersko narečje štajerske narečne skupine (z nekaj prehodnimi značilnostmi). Fonološki opis prikazuje osnovne glasoslovne in naglasoslovne značilnosti tega govora in je nastal na osnovi narečnega gradiva, ki ga je za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) zbral Jurij Rojs leta 1966. Gradivo je zapisano v stari Ramovševi fonetični transkripciji, zato je avtorica za potrebe fonološkega opisa narečne odgovore celotne vprašalnice pretvorila v sodobno slovensko fonetično transkripcijo.

**Ključne besede:** štajerska narečna skupina, srednještajersko narečje, fonološki opis, *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), slovenščina

## A Phonological Description of the Local Dialect of Dobovec pri Rogatcu (SLA Data Point 339)

This article presents the basic phonetic and accentual characteristics of the local dialect of Dobovec pri Rogatcu, which is part of the Srednještajersko (Middle Styrian) dialect in the Styrian dialect group. It describes the general phonological, phonetic, and accentual features of this dialect. The phonological description of this local dialect is based on dialect material collected by Jurij Rojs for the *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA) in 1966. The material was written in the old Ramovš's transcription and has been transcribed into the modern Slovenian phonetic transcription for the purpose of this article.

**Keywords:** Štajersko (Styrian) dialect group, Srednještajersko (Central Styrian) dialect, phonological description, *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA), Slovenian

**Tjaša Jakop** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ [tjasa.jakop@zrc-sazu.si](mailto:tjasa.jakop@zrc-sazu.si) ■  <https://orcid.org/0000-0002-1299-4431>

Prispevek je nastal v okviru projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109, 1. 10. 2021 – 31. 8. 2024), ki ga sofinancirata Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije ter Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/raziskave-ogrozenih-narecij-v-slovenskem-jezikovnem-prostoru-radgonski-kot>), projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020 – 31. 8. 2024, ARIS in SAZU, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/i-sla-interaktivni-atlas-slovenskih-narecij>) ter programov Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038) in Dediščina na obrobjih: novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega (P5-0408).

V mreži SLA so še naslednji bližnji kraji: Zibika (SLA T334), Ratanska vas (T337), Tlake (T338) in Podčetrtek (SLA T340).



## 1 Uvod

Narečni govor kraja Dobovec pri Rogatcu je v *Slovenskem lingvističnem atlasu* označen s točko T339. Spada v srednještajersko narečje štajerske narečne skupine (z nekaj prehodnimi značilnostmi). Diahrono ga uvrščamo v južnoštajersko narečje – ploskev južne slovenščine (po Rigler 1963 in Šekli 2018: 340–341).

Glede na daljšanje starega skrajšanega akuta štajersko narečno skupino delimo na severna in južna narečja. Za južnoštajerska narečja, kamor prištevamo južni del srednjesavinjskega narečja, srednještajersko, kozjansko-bizeljsko in posavsko narečje, je značilno zgodnje podaljšanje starih akutiranih kračin v nezadnjih zlogih. Stari akutirani samoglasniki so se začeli razvijati vzporedno z dolgimi samoglasniki, zato so bili v teh narečjih refleksi stalno dolgih in starih akutiranih samoglasnikov v nezadnjih zlogih prvotno enaki, danes pa se od govora do govora precej razlikujejo predvsem v diftongih (po Rigler 1986: 147–157).

Avtorica prispevka je leta 2003 objavila fonološki opis bližnjega srednještajerskega govora vasi Šentvid pri Grobelnem (Jakop 2003),<sup>1</sup> 2010 in 2011 članka o glasoslovnih in oblikoslovnih posebnostih srednještajerskega šentviškega govora (Jakop 2010; 2011), 2022 pa fonološki opis srednještajerskega govora vasi Slivnica pri Celju (dalje Sliv.) (Jakop 2022).

Tokratni prispevek prinaša osnovne (na)glasoslovne značilnosti govora in njegov fonološki opis, ki je nastal na osnovi narečnega gradiva, ki ga je zbral in zapisal Jurij Rojs po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) leta 1966. Gradivo je v arhivu zapisano v stari Ramovševi transkripciji, za potrebe fonološkega opisa pa so narečni odgovori pretvorjeni v sodobno slovensko narečno fonetično transkripcijo.

V sklopu tematskega bloka *Slovenski govori na vzhodnem robu* so že bili objavljeni fonološki opisi govorov naslednjih krajev štajerske in panonske narečne skupine: T331 Slivnica pri Celju (Jakop 2022), T345 Bistrica ob Sotli (Gostenčnik 2022a), T397 Večeslavci (Gostenčnik 2022b), T414 Žetinci – Sichelendorf (Kumin Horvat 2022), T349 Kapele (Gostenčnik 2023), T392 Gomilica (Gostenčnik – Kenda-Jež 2023) in SLA T334 Zibika (Škofic 2024). Za uvodni prispevek v prvi tematski blok *Slovenski govori na vzhodnem robu* (1) glej Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022.

1 Za potrebe *Slovenskega lingvističnega atlasa* je za srednještajerski govor v obliki fonološkega zapisa predstavljen govor kraja Šmarje pri Jelšah (OLA 18), ki ga je izdelala Martina Orožen leta 1981.

## 2 OSNOVNE (NA)GLASOSLOVNE ZNAČILNOSTI GOVORA

Srednještajersko narečje ima kot del jugovzhodnih narečij in južnoštajerske narečne ploskve naslednje lastnosti: (1) issln.  $*\bar{e}/*\bar{o} > \text{JV sln. } *e_i/*o_u > \text{J štaj. } *e_{i_1}/*o_u > \text{srednještaj. } e_i/o_u$ ; (2) issln.  $*\bar{e}- > \text{Z in J sln. } *é- > \text{J štaj. } *é_{i_1}- > \text{srednještaj. } e_i$ ; (3) issln.  $*\bar{e} > \text{J štaj. } *e_{i_2} > \text{srednještaj. } e_i$ ; (4) issln.  $*\bar{e}/*\bar{o}- > \text{Z in J sln. } *é-/*\acute{o}- > \text{J štaj. } *é-/*\acute{o}- > \text{srednještaj. } \acute{e}/\acute{o}-$ ; (5) issln.  $*\bar{e}/*\bar{o} > \text{JV sln. } *ē/*ō > \text{J štaj. } *ē/*ō$ ; (6) issln.  $*\bar{e}/*\bar{o}- > \text{JV sln. } *ē-/*\acute{o}- > \text{J sln. } *é-/*\acute{o}- > \text{J štaj. } \bar{e}/\bar{o}$ ; (7) issln.  $*\bar{a} > \text{srednještaj. } \bar{a}$ ; (8) issln.  $*\bar{a}- > \text{Z in J sln. } *ǎ- > \text{SV J štaj. } *ē-$  (Šekli 2018: 340–341).

### 2.1 Odrazi naglašanih zložnikov v govoru Dobovca pri Rogatcu

Govor Dobovca pri Rogatcu (dalje Dob.) nima kratkih naglašanih samoglasnikov, saj so se vsi issln. kratki naglašeni zložniki v nezadnjem in zadnjem besednem zlogu naknadno podaljšali.

Odrizi znotraj izhodiščno dolgega vokalizma so: (1) issln.  $*\bar{e} > \text{Dob. } e_{i_1}$ ; (2) issln.  $*\bar{o} > \text{Dob. } o_{i_1}$ ; (3) issln.  $*\bar{e}/*\bar{o} > \text{Dob. } e_{i_1}$ ; (4) issln.  $*\bar{o} > \text{Dob. } o_{i_1}$ ; (5) issln.  $*\bar{a} > \text{Dob. } a_{i_1}$ ; (6) issln.  $*\bar{e} > \text{Dob. } e_{i_1}$ ; (7) issln.  $*\bar{a} > \text{Dob. } a_{i_1}$ ; (8) issln.  $*\bar{u} > \text{Dob. } u_{i_1}$ ; (9) issln.  $*\bar{i} > \text{Dob. } i_{i_1}$ ; (10) issln.  $*\bar{i} > \text{Dob. } a_{i_1}$ .

Odrizi znotraj izhodiščno kratkega vokalizma v nezadnjih besednih zlogih so: (1) issln.  $*\bar{e}- > \text{Dob. } e_{i_1}$ ; (2) issln.  $*\bar{e}/*\bar{o} > \text{Dob. } \acute{e}/\acute{o}$ ; (3) issln.  $*\bar{a}- > \text{Dob. } a_{i_1}$ ; (4) issln.  $*\bar{o}- > \text{Dob. } o_{i_1}$ ; (5) issln.  $*\bar{o}- > \text{Dob. } o_{i_1}$ ; (6) issln.  $*\bar{i}- > \text{Dob. } i_{i_1}$ ; (7) issln.  $*\bar{i}- > \text{Dob. } i_{i_1}$ ; (8) issln.  $*\bar{a}- > \text{Dob. } a_{i_1}$ ; (9) issln.  $*\bar{u}- > \text{Dob. } u_{i_1}$ ; (10) issln.  $*\bar{i}- > \text{Dob. } a_{i_1}$ .

Odrizi znotraj izhodiščno kratkega vokalizma v zadnjih besednih zlogih so: (1) issln.  $*-\bar{e}/*\bar{o}- > \text{Dob. } i_{i_1}$ ; (2) issln.  $*-\bar{o} > \text{Dob. } u_{i_1}$ ; (3) issln.  $*-\bar{o} > \text{Dob. } u_{i_1}$ ; (4) issln.  $*-\bar{i} > \text{Dob. } i_{i_1}$ ; (5) issln.  $*-\bar{a} > \text{Dob. } a_{i_1}$ ; (6) issln.  $*-\bar{i} > \text{Dob. } u_{i_1}$ ; (7) issln.  $*-\bar{u} > \text{Dob. } \acute{o}$ .

Odriz za umično naglašeni *e* je *ie*. Odriz za umično naglašeni *o* je *uo*. Odriz za umično naglašeni *a* je *ie*.

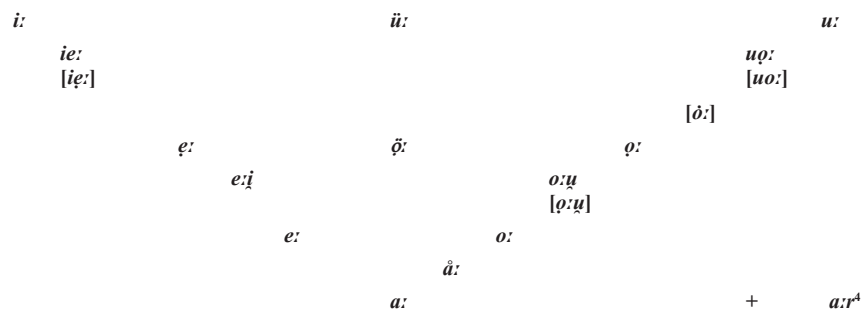
Poleg splošnoslovenskih naglasnih premikov so v govoru prisotni mlajši naglasni umiki tipa: *visók* > *visok*, Dob. *vi:sok*. Naglasni umik s cirkumflektirane zadnje dolžine je le delno izvršen: Dob. *'mie:só* (tudi *me'so:u*) : Sliv. *me'so:u*, Dob. *'o:uka*, *'vü:xa* : Sliv. *o'ko:u*, *u'xo:u*, Dob. *'le:ipó* (tudi *le'po:u*) : Sliv. *le'po:u*; pogosta je morfologizacija naglasa (npr. *'sa:rce*, Med *'sa:rci*).

2 V izvornem zapisu v stari Ramovševi fonetični transkripciji je zapisan fonetično, s kračino (Rojs 1966: 8), a je fonološko dolg (kot vsi naglašeni samoglasniki v govoru), zato je v prispevku zapis fonologiziran.

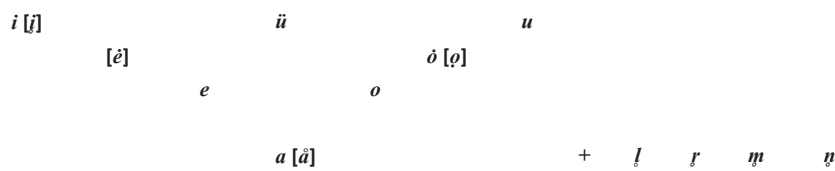
3 V izvornem zapisu je zabeležena fonetična kračina, v prispevku je zapis fonologiziran..

3 FONOLOŠKI OPIS

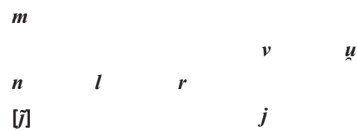
- 3.1 Inventar
- 3.1.1 Vokalizem
- 3.1.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki



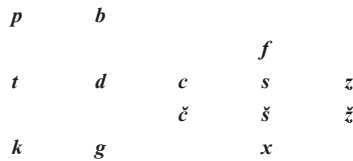
- 3.1.1.2 Nenaglašeni samoglasniki



- 3.1.2 Konzonantizem
- 3.1.2.1 Zvočniki



- 3.1.2.2 Nezvočniki



4 V izvornem zapisu je včasih zabeležena fonetična kračina, v prispevku je zapis fonologiziran.

### 3.1.3 Prozodija

Fonološko relevantno je mesto naglasa. Na naglašanih zlogih ni kolikostnih nasprotij; nekdanja kolikostna nasprotja se v nekaterih primerih odražajo s kakovostnimi. Inventar prozodemov vsebuje naglašene zložnike (*V'*) in nenaglašeno kračino (*V*). Naglas ni vezan na določeno mesto v besedi. Naglašeni samoglasniki so fonetično dolgi, nenaglašeni pa kratki.

## 3.2 Distribucija

### 3.2.1 Vokalizem

Dolgi samoglasniki lahko nastopajo samo pod naglasom.

Kratki samoglasniki nastopajo v nenaglašanih zlogih.

/ü/ ne more stati v vzglasju zaradi protetičnega /v/, ki nastopa pred njim (*'vü:ste* = usta, *'vü:zda* = uzda, *'vü:š* = uš, *'vü:xa* = uha 'uho').

### 3.2.2 Konzonantizem

#### 3.2.2.1 Zvočniki

Zvočnik /v/ ne more stati pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju ter se tam premenjuje s /f/ (*'ba:rf* = brv, *'ča:rf* = črv, *f'ti:čj*, *'ku:kafca*, *'gó:rfstaʃe:ʃe* 'velika noč', Rmn *s'tā:rešóʃ*, *'zɔ:ubóʃ*, *č're:if*, prid m *'ži:fčŋ*, *zd'ra:f*, *p'ra:f*, *f'če:re* 'včera', *f'kra:j* 'proč', *f'se:*, *f'pi:tj* = vpiti, *f'si:ritj* se).

[ɣ] se izgovarja le v položaju pred velarom, npr. *'fi:ŋkište* = binkošti, *'já:ŋkã* 'kikla, krilo', *'pi:sajŋka* 'pirhi', *p'la:jŋkã*, *pleŋ'ká:ča* 'tesarska sekira', *'sã:jŋke* 'sani', *'ši:vajŋkã*, *š'tã:jŋga* = štanga 'os', *š'te:ŋge* ~ *š'te:jŋge* = štenge 'stopnice', *'šu:ŋka*, *ž'ga:jŋkë* 'žganci'.

#### 3.2.2.2 Nezvočniki

Zveneči nezvočniki se pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju premenjujejo z nezvenečimi nezvočniki (*'sɔ:t* = sod, *'gã:t* = gad, *ot'pa:r* = odprl 'odpreti', *'la:s* = laz, *'die:š* = dež, *'fjü:reš* 'koline', *'mɔ:š* ~ *'mo:uš*, *k'ri:š* = križ 'križ (razpelo)', *'le:imeš* = lemež, *g'ruɔ:p* = grob, *'rɔ:p* = rob, *'zɔ:up* 'zob', Imn *ž'rie:pcj* 'žrebe', *ópxa'ji:ló* = obhajilo, *b're:ik* = breg, *'jõ:k* = jug 'južni veter, odjuga', *k'rɔ:k* 'krog', *s'ne:ik* = sneg, Rmn *'nɔ:uk* 'noga').

### 3.2.3 Prozodija

Omejitev naglasnega mesta ni, naglašeni samoglasniki so možni v vseh besednih zlogih.

Dolgi samoglasniki so vedno naglašeni, kratki samo nenaglašeni, ponaglasnih dolžin ni. Naglašen je lahko kateri koli zlog v besedi. V večzložnicah sta lahko naglašena dva zloga, npr. *'gó:rfstaʃe:ʃe* 'velika noč', *š'lã:f'ci:mer* 'spalnica (kamra)', *'dã:x'ci:mer* 'podstrešna soba'.

## 3.3 Izvor

## 3.3.1 Vokalizem

## 3.3.1.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

| issln.    |                | Gradivo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------|----------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>i:</i> | < *ī           | 'zi:t, 'si:n (Ded/Med/Imn 'si:nj), 'zi:r, 'li:st, st'ri:c, 'bi:k, 'ši:jek = šijnjak 'tilnik', k'ri:vec 'severni veter', 'vi:nó ~ 'vi:nu, 'li:ce, b'ri:je = brinje, s'vi:žā = svinja, pas'ti:r, g'li:sta, 'zi:ma, b'ri:tva 'britev', k'ri:; <sup>5</sup> Red kar'vi:; <sup>6</sup> Rmn li'di: 'ljudje', Imn/Rmn: kus'ti:, vi'si: = uši, nu'či:, ó'či: ~ u'či:; b'li:zj = blizu 'blizu'; prid m 'si:vě, zvó'ni:tj, s'j'si:tj, 2ed ži'vi:š = živiš, 3ed tj'si: = tišči, ži'vi:, zvó'ni:, le'ti:, t'p'i: = trpi, gar'mi: = grmi, ró'si:; 1ed: 'vi:dim, 'pi:šem;             |
|           | < *i-          | 'li:pa, ži:vā, s'li:va, ž'li:ca, 'zi:la, 'ri:ba, g'ri:va, lu'pi:je = lupinje 'lupina', čre'pi:žā = črepinja, ro'či:ca, b'rdā'vi:cā = bradavica, le'si:ca = lisica, pše'ni:ca ~ še'ni:ca, ku'si:ca ~ kó'si:ca = koščica 'splošno ime za sadne koščice; pečka', le'vi:ca, res'ni:ca, ple'ni:ca, se'ki:ra, og'ji:še = ognjišče, Imn f'ti:čj, 'vi:lce = vilice; škró'pi:tj ~ škru'pi:tj = škropiti 'kropiti', ló'vi:tj; 3ed b'li:ska se, prid m p'li:tkj = plitev, prid ž 'ki:sala, ži:tó, 'ši:la = šilo, kó'pi:tó, <sup>7</sup> kó'ri:tó, ka'di:lŷca = kadilnica 'kadilo'; |
|           | < *-i          | 'si:r, ž 'mi:š, 'ni:t, 'ri:t 'zadnjica', <sup>8</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|           | < *i           | po umiku<br>naglasa z<br>zadnjega<br>kratkega<br>zaprtega zloga<br>prid m 'vi:sok;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|           | < *i           | 'ši:vajjkā;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|           | v izposojenkah | 'ci:gj = cigel 'opeka', fi:rma = birma, 'xi:ša = hiša 'hiša, dnevna soba', 'xi:ška 'soba, v katero je vhod iz dnevne sobe (hiše)', 'ki:klā 'krilo', k'ri:š, b'ri:tóf in 'ci:ntor 'pokopališče', k'róm'pi:r, mar'ti:nček, 'mi:za, 'pi:sker <sup>9</sup> 'lonec', óšta'ri:žā <sup>10</sup> 'gostilna', kme'ti:žā, <sup>11</sup> fa'mi:lja, <sup>12</sup> ž'ni:der 'krojač', ž'ni:derca 'šivilja', Imn 'di:le 'podstrešje', fi:ŋkište = binkošti;                                                                                                                          |

5 Tudi 'karf.

6 Z naglasno različico 'ka:rvj.

7 Samostalniki srednjega spola večinoma ohranjajo spol, nekateri pa so se feminizirali. V primeru sam. *kopito* v govoru obstaja tudi feminizirana različica oz. obliko(slo)vna dvojica: *kó'pi:tó* in *kó'pi:ta*; tako še *kó'le:ŷnó* in *kó'le:ŷina*, *kó'pi:tó* in *kó'pi:ta*, *po'le:ŷnó* in *po'le:ŷina*, *d're:ŷvó* in *d're:ŷivā*, *č're:ŷvó* in *č're:ŷivā*, *'re:bró* in *'re:brā* itd. Samostalniki srednjega spola v množini izkazujejo prehod v ženski spol (npr. *d're:ŷve*, *'vi:lke 'me:ŷte*), redko tudi v moški spol (npr. *te'lie:tj*, toda tudi *te'le:tā*).

8 Tudi 'mie:š, 'nie:t in 'rie:t.

9 Tudi 'luo:nec.

10 Tudi gos'ti:lina.

11 Tudi g'rō:nt.

12 Tudi dru'žina.

|                     |                         |                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|---------------------|-------------------------|--------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>ie:</i><br>[iɛ:] | < *è-                   |                                            | <i>g'lie:žŋ</i> = gleženj, <i>'zie:nin</i> , <sup>13</sup> Red/Imn <i>'čie:re</i> in <i>'čie:rke</i> , <sup>14</sup> Ted <i>'čie:rkô</i> in <i>'čier</i> 'hči'; 1ed <i>'mie:lem</i> = meljem, 3ed <i>k'lie:ple</i> ;                                                                                                                                                                                     |
|                     | < *-è                   | redko v enozložnicah                       | 1ed <i>ž'rie:m</i> = žrem;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|                     | < umično naglašenega *e |                                            | <i>'zie:na</i> , <i>'tie:ta</i> , <i>'sie:stra</i> ; <i>'čie:lô</i> ~ <i>'čie:lô</i> , <i>'die:blô</i> , <i>'sie:dlô</i> , <i>s'tie:gnô</i> 'stegno', <i>'tie:le</i> , <i>'čie:sŋ</i> , <i>'zie:lôt</i> , Red <i>'mie:kle</i> ; nedol <i>'nie:sti</i> , 1ed <i>'nie:sem</i> , <i>'rie:čem</i> , 3ed <i>'nie:se</i> , <i>'pie:če</i> ; del -l ž ed <i>s'pie:kla</i> , <i>'nie:sla</i> , <i>'rie:kla</i> ; |
|                     | < ɛ                     | po umiku naglasa                           | <i>g'rie:da</i> , <i>'pie:ta</i> ; prid ž <i>'mie:xka</i> = mehka, <i>'tie:ška</i> = težka;                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|                     | < *-è                   |                                            | <i>'zie:t</i> , <i>'vie:č</i> ; <sup>15</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                     | < *-i                   |                                            | ž <i>'mie:š</i> , <i>'nie:t</i> , <i>'rie:t</i> 'zadnjica'; <sup>16</sup> prid m <i>'sie:t</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                     | < *ā                    |                                            | <i>'lie:n</i> , <i>'mie:xŋ</i> , <i>'vie:s</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                     | < *ð-                   |                                            | <i>s'nie:xa</i> 'snaha', <i>'mie:ša</i> , <sup>17</sup> na <i>'tie:še</i> = na tešče; prid m <i>'lie:xek</i> = lahek, <i>'vie:škj</i> = vaški, 1ed <i>'zie:mem</i> , 1dv <i>'zie:mema</i> , 3ed: <i>'gie:ne</i> 'ganiti', <i>pre'mie:kne</i> ;                                                                                                                                                           |
|                     | < *-ð                   |                                            | <i>'die:š</i> = dež, <i>'pie:s</i> = pes, <i>'tie:š</i> = tešč, <i>'vie:s</i> = ves; <sup>18</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|                     | < umično naglašenega *a |                                            | <i>s'tie:ber</i> = steber, <i>'čie:ber</i> , <i>š'kie:gy</i> 'skedenj', <i>'pie:klô</i> 'pekel', <i>s'tie:za</i> , <i>'die:ska</i> , <i>'mie:gla</i> ; Med <i>'vie:si</i> ; prid m <i>'tie:my</i> = temen;                                                                                                                                                                                               |
|                     | < *ě                    | po umiku naglasa z zadnjega kratkega zloga | <i>'die:kle</i> = dekle;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                     | < *è-                   | v položaju pred m                          | <i>'tie:me</i> , <sup>19</sup> <i>b'rie:men</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                     | < *-è                   | redko v enozložnicah                       | <i>'die:t</i> = ded, <i>x'rie:n</i> = hren, <i>'sie:m</i> 'sèm';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                     |                         | v izposojenkah                             | <i>c'vie:k</i> 'žebelj', <i>k'mie:t</i> , <i>k'rie:mpj</i> = krempelj, <i>'pie:per</i> 'poper', <i>'rie:tkvicâ</i> , <i>š'tie:pix</i> 'vodnjak';                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <i>e:</i>           | < *è-                   |                                            | <i>'že:nin</i> , <sup>20</sup> <i>'mɛ:la</i> = melja 'moka' (Jakop v SLA 3.3: 171), Red <i>'čɛ:re</i> , <sup>21</sup> <i>'pɛ:rje</i> ; del -l m ed <i>'nɛ:sô</i> ;                                                                                                                                                                                                                                       |
|                     | < *è-                   |                                            | <i>'dɛ:tela</i> , <i>s'rɛ:ča</i> , <i>pôklɛ:kŋtj</i> = poklekniti;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|                     | < *ɛ                    | po umiku naglasa                           | del -l m ed <i>k'lɛ:čaô</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                     | < *ā                    |                                            | <i>'dɛ:n</i> = dan, prid m <i>bô'lɛ:n</i> in (po analogiji) prid ž <i>bô'lɛ:nâ</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|                     |                         | v izposojenkah                             | <i>p'lɛ:t</i> 'pleteno ogrinjalo';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

13 Tudi *'že:nin*.14 Tudi *'čɛ:re*.15 Tudi *'vɛ:č*.16 Tudi *'mi:š*, *'ni:t*, *'ri:t*.17 Tudi *'me:ša*.18 Toda *'võn* 'ven', *'võné* ~ *'vüne* 'zunaj'.19 Tudi *'tɛ:me*.20 Tudi *'zie:nin*.21 Tudi *'čie:re*.

|            |                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|------------|--------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>e:</i>  | < *ē                                             | <i>'pe:č, 'le:t</i> = led, <i>'me:t, pa'pe:ó</i> = pepel, <i>ve'če:r, ve'če:rja, zna'me:je</i> = znamenje, <i>č've:la</i> = čbela 'čebela', <sup>22</sup> <i>je'se:n, 'še:st, Red i'me:na</i> , prid m <i>le'se:n, sne'že:n</i> , prid ž <i>ve'se:la</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|            | < *è-                                            | <i>'ze:le</i> = zelje, <i>'se:dn̩</i> = sedem, Imn <i>dek'le:te</i> 'dekle', <i>ne'be:se</i> (Rmn <i>ne'be:s</i> , Mmn v <i>ne'be:sax</i> ), <i>ne'be:škj, t're:kè</i> = tretji, <i>f'če:re</i> 'včera';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|            | < *ē                                             | <i>i'me:, 're:p, vre'me:</i> <sup>23</sup> <i>'pe:tek, 'pe:t, de've:t, de'se:t; 'pe:deset, de've:deset, 've:čj̩</i> = večji; 1ed <i>'ve:žem, g'le:dam, p'le:šem, p're:dem</i> , 3ed <i>'ze:be</i> , del -l m ed <i>'ze:ó</i> 'vzeti', <i>s'pe:t</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|            | < *è-                                            | <i>'je:tre</i> 'jetra', Red <i>te'le:tâ</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|            | < umično naglašenega *e za j                     | <i>'je:sen</i> 'jèsen', <i>'je:dn̩</i> 'en, eden';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|            | < *ē ob r v primeru                              | <i>v're:sje</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|            | < *è- ob r v v primerih v izposojenkah           | <i>'re:pa, 've:varca</i> = veverica;<br><i>kómbi'ne:ža, p're:diga</i> = pridiga, <i>p're:dežncâ</i> = predižnica 'prižnica', <i>'še:ka ~ 'še:kâ</i> = Šeka 'ime krave po barvi', <i>šek're:t</i> 'stranišče', <i>s'te:nge</i> <sup>24</sup> 'stopnice', <i>'ce:kmešter</i> = cehmešter 'cerkveni ključar', <i>'me:žner</i> = mežner 'mežnar, cerkovnik', <i>pr'ce:sijâ</i> = procesija, <i>'že:gnaže</i> 'bлагослов, žegnanje (farni praznik)', <i>'le:xj̩</i> <sup>25</sup> 'ogrinjalo';                                                                                                                                                                                                                  |
| <i>e:ĩ</i> | < *ē                                             | <i>s'me:ix, 'me:ix, g're:ix, s'ne:ik</i> = sneg, <i>'le:is, k'le:it, b're:ik</i> = breg, <i>m'le:iko</i> = mleko, <i>g'je:izdó</i> = gnezdo, 1ed s <i>'de:iló, d're:ivó</i> = drevo, <i>d'le:itó</i> <sup>26</sup> = dleto, <i>č're:ida, s're:ida, 're:is, 're:isn̩, t're:ibóx</i> , <sup>27</sup> <i>s've:iča, z've:izda, s'te:inâ, 'pe:isek, 'le:isjek</i> = lešnjak 'lešnik', <i>pón'de:ilek, p'ó'le:itje, 'me:isnc</i> = mesec 'mesec, luna', <i>'ve:iter</i> = veter, <i>v're:ime</i> , <sup>28</sup> <i>č're:isjâ</i> 'češnja', <i>b're:iskvâ, be'se:ida, 'pe:istó</i> 'pesto (leseni del kolesa, skozi katerega gre os)', prid m: <i>s'le:ip, 'le:ip, vm're:itj̩</i> 'umreti', <i>ot'pre:itj̩</i> ; |
|            | < *è-                                            | <i>b're:iza, 'ce:ista, ne've:ista, sm're:ika, st're:ixa, 'pe:ina, 'de:ikla</i> , 1ed s <i>'le:itó, 'me:istó, k'ó'le:inó</i> in <i>k'ó'le:ina</i> , <sup>29</sup> <i>po'le:inó</i> in <i>po'le:ina, že'le:izo, p'le:iva, 've:ijâ, 'se:ime ~ 'se:imen, ne'de:ila</i> = nedelja, <i>s've:ider</i> = sveder, <i>k'le:íše</i> = kleščec, Red <i>ó're:ixa, 'de:ilatj̩, 're:izatè, 'se:ikatj̩, po've:idatj̩, ži've:itj̩, se'de:itj̩, tr'pe:itj̩</i> = trpeti, <i>smar'de:itj̩</i> = smrdeti, <i>m'le:itj̩, ž're:itj̩, 'je:istj̩</i> ;                                                                                                                                                                             |
|            | < *â- v položaju pred prehodnim j v izposojenkah | prid m <i>'pe:isje</i> 'pasji', 3ed <i>'pe:ixne</i> 'pahniti';<br><i>d're:ita</i> = dreta, <i>'le:ider</i> 'usnje', Imn <i>te'le:ige</i> 'jarem';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

22 Tudi *f'če:la*.23 Tudi *v're:ime*.24 Tudi *s'te:ing̩e*.25 Tudi *'tie:xj̩*.26 Tudi ž *d'le:ita*.27 Tudi *tre'bū:x ~ tre'bu:x*.28 Tudi *v're:ime*.29 Pri nekaterih sam. srednjega spola se kaže tendenca po feminizaciji, npr. 1ed *k'ó'le:inó* in *k'ó'le:ina, po'le:inó* in *po'le:ina, d're:ivó* in *d're:ivâ, č're:ivó* in *č're:ivâ, 're:bró* in *'re:brâ* itd.

|                         |                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------|---------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>a:</i> <sup>30</sup> | < *ā-                     | <i>k'la:dovec</i> 'kladivo', <i>'pa:lca</i> = palica, <i>'pa:met</i> ,<br><i>ž'ga:žjké</i> 'žganci', <i>'ja:goda</i> , <sup>31</sup> Omn <i>z</i> <i>'va:mj</i> 'vi';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|                         | < *-ā                     | <i>b'ra:t</i> ; prid m <i>zd'ra:f</i> , <i>p'ra:f</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                         | < *a                      | v položaju pred <i>f</i> <sup>32</sup> <i>m'la:j</i> ; <i>ed'na:jst</i> , <i>dva'na:jst</i> , <i>pet'na:jst</i> , <i>d'va:jstj</i> ; 2mn<br>vel <i>'da:jte</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                         | < *-f'l skupaj z <i>r</i> | del -l m ed <i>'da:r</i> = drl, <i>c'va:r</i> = cvrl, <i>v'ma:r</i> = umrl,<br><i>'za:r</i> = žrl;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|                         | v izposojenkah            | <i>'a:jnšpanik</i> 'jarem za enega vola', <i>c'va:jšpanik</i><br>'jarem za dva vola', <i>'ma:lca</i> 'malica', <i>'ša:jba</i><br>'šipa', <i>'na:jglc</i> 'nagelj', <i>'xa:ntóx</i> in <i>'a:ntóx</i><br>'brisača', <i>š'ma:ryce</i> = šmarnice, <i>š'pa:jza</i> = špajza<br>'shramba', <i>'la:užnt</i> = tavžent 'tisoč';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <i>ā:</i>               | < *ā                      | <i>'lā:s</i> , <i>'pā:s</i> , <i>g'lā:n</i> = dlan, <i>g'rā:t</i> , <i>p'rā:x</i> , <i>v'rā:t</i> ,<br><i>móž'gā:nj</i> , <i>p'lā:s</i> , <sup>33</sup> 'kopica sena', <i>ó'tā:vā</i> , <i>x'rā:st</i> ,<br><i>k'rā:l</i> = kralj, <i>kó'vā:č</i> , <i>z'đā:r</i> , <i>kó'mā:r</i> , <i>d'vā:</i> , <i>'ā:pnó</i> ,<br><i>b'rā:dā</i> ~ <i>b'rā:da</i> , <i>t'rā:vā</i> , <i>g'lā:vā</i> , <i>p'lā:xtā</i> 'rjuha',<br><i>'pā:zdūxā</i> = pazduha, <i>x'lā:pec</i> , <i>'pā:jek</i> , <i>'zā:jc</i> ,<br><i>'zā:jkla</i> , Imn <i>pótre'pā:lŋce</i> 'trepalnica', <i>'sā:jŋke</i><br>'sani', <i>v'rā:te</i> , <i>ób'lā:čnó</i> 'oblačno', <i>dó'mā:</i> , prid m:<br><i>m'lā:t</i> , <i>m'lā:jšj</i> , <i>bó'gā:t</i> , 1ed <i>dā:m</i> ;                                               |
|                         | < *-ā-                    | <i>'gā:ber</i> = gaber, <i>'kā:šl</i> = kašelj, <i>'pā:rkł</i> = parkelj,<br>Red <i>b'rā:ta</i> , <i>'kā:ča</i> , <i>m'lā:ka</i> , <i>'zā:ba</i> , <i>'mā:ti</i> , <i>'mā:ma</i> ,<br><i>'mā:cóxa</i> , <i>k'rā:vā</i> , <i>g'lā:kā</i> = dlaka, <i>'bā:ba</i> , <i>s'kā:la</i> ,<br><i>k'nā:la</i> 'tnalo', <i>'jā:bukó</i> ~ <i>'jā:buka</i> ~ <i>'jā:pka</i><br>'jabolko, 'jablana', <i>lo'bā:jā</i> = lobanja, <i>'mā:čkā</i> ,<br><i>s'lā:mā</i> , <i>'rā:nā</i> , <i>'pā:jčóvna</i> = pajčevina, <i>s'rā:jca</i> ,<br><i>'jā:goda</i> , <sup>34</sup> 1ed/Imn <i>'jā:jce</i> <i>la'gā:tj</i> , <sup>35</sup> <i>kle'pā:tj</i> , <i>'dā:tj</i> ,<br><i>s'pā:tj</i> , <i>o'rā:tj</i> , <i>pótkó'vā:tj</i> ~ <i>pótkó'vā:tē</i> , <i>sme'jā:tj</i><br><i>se</i> , <i>'kā:</i> 'kaj'; |
|                         | < *-ā                     | <i>'gā:t</i> = gad, <i>g'rā:x</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|                         | < *ā v primeru            | <i>'tā:st</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                         | v izposojenkah            | <i>x'lā:če</i> , <i>'kā:ncł</i> 'prižnica', <i>'mā:ŋkl</i> ~ <i>'mā:ŋtl</i> 'plašč<br>(ženski)', <i>'pā:jp</i> 'fant', <i>'š'tā:la</i> = štala 'hlev',<br><i>mód'rā:s</i> , <sup>36</sup> <i>ž'nā:bla</i> 'ustnice', <i>'ā:kłc</i> ~ <i>'xā:kłc</i><br>'kljuka pri verigi', <i>k'rā:ncł</i> 'venec', <i>'vā:ga</i> ,<br><i>š'tā:jŋga</i> = štanga 'oje', <i>ž'lā:xta</i> , <i>g'rā:bŋ</i> = graben<br>'soteska', <i>'jā:jŋkā</i> 'kikla, krilo', <i>'fā:jmešter</i><br>'župnik', <i>š'pā:rxert</i> 'štedilnik', <i>'fā:šjek</i> = fašnjak<br>'pust'; Red <i>kus'tā:jā</i> 'kostanj';                                                                                                                                                                                                    |

30 Rojs (1966: 20–21) obravnava [ā:] kot prosto različico brez jasne distribucije. Ker zbrano gradivo izkazuje razlike v distribuciji po izvoru, je izvor [ā:] v FO predstavljen posebej, smiselnost takega prikaza bi lahko potrdila šele nova terenska raziskava na obsežnejšem gradivu.

31 Kot dvojnica z *ā:* tudi *'jā:goda*.

32 Lahko kot dvojnice z *ā:*, npr. *ed'nā:jst*, *d'vā:jstj*.

33 Tudi *kó'pi:ca*.

34 Kot dvojnica z *a:* tudi *'ja:goda*.

35 Tudi *'lā:gatj*.

36 Tudi *'muq:dres* po umiku naglasa z zadnjega kratkega zaprtega zloga.

|                              |                |                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------|----------------|--------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>o:u</i><br>[ <i>o:u</i> ] | < * <i>ō</i>   |                                                        | <i>'bo:uk</i> = bog, <i>'ro:uk</i> = rog, <i>p'lo:ut</i> , <sup>37</sup> <i>z'vo:un</i> , <i>'po:ule</i> = polje, <i>za'po:u</i> <i>vet</i> = zapoved, <i>si'ro:uta</i> = sirota, <i>vz'no:užje</i> , <i>s'fo:ura</i> 'sora', Imn <i>d'ro:uže</i> , <i>s'to:u</i> = sto, <i>'hō:us</i> , <i>'hō:uxt</i> = noht, <i>'no:uč</i> , <i>'ko:ust</i> , <i>s'no:učj</i> = sinoči, <i>pro'so:u</i> = proso, <i>se'no:u</i> , <i>ne'bo:u</i> , <i>dre'vo:u</i> , <i>le'po:u</i> ; <sup>38</sup> |
|                              | < * <i>ō-</i>  |                                                        | <i>'ko:uža</i> = koža, <i>'vo:ula</i> = volja, <i>'xo:uja</i> , <i>'o:usn</i> = osem, <i>š'ko:uda</i> , <i>š'ko:urjā</i> <sup>39</sup> = skorja, <i>su'bo:uta</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|                              | < * <i>ō̇</i>  |                                                        | <i>d'ro:uk</i> = drog, <i>'po:ut</i> = pot, 1ed <i>s'to:upam</i> , <i>'mo:uš</i> = mož, <i>x'lo:ut</i> = hlod, <i>'go:uska</i> , <i>'ro:ubec</i> , <i>'po:upek</i> , <i>'zo:up</i> = zob, <i>'rō:ukā</i> , <sup>40</sup>                                                                                                                                                                                                                                                               |
|                              | < * <i>ō̇-</i> |                                                        | <i>'gō:ubā</i> , <i>'to:uča</i> ; <sup>41</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                              | < * <i>ō̇</i>  | po umiku novega cirkumfleksa (Furlan 2005: 407, op. 3) | <i>'go:usanca</i> = gosenica; <sup>42</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                              | < * <i>o</i>   | po umiku novega cirkumfleksa                           | <i>'o:yka</i> = oka 'oko';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|                              | < * <i>ī̇</i>  |                                                        | <i>'zo:una</i> ; prid m <i>'do:užy</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|                              | < * <i>ī̇-</i> |                                                        | <i>'so:uzā</i> , Imn <i>'so:uze</i> , <sup>43</sup> <i>'sō:unce</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                              | v izposojenkah |                                                        | <i>'xo:ustijā</i> , <i>'sko:up</i> = škopa, <i>'šō:ušter</i> 'čevljar', <i>'bo:utra</i> ; <sup>44</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| <i>o:</i>                    | < * <i>o</i>   | po umiku novega cirkumfleksa                           | <i>'o:tāvič</i> 'vnuka (druga otava)';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                              | v izposojenkah |                                                        | <i>š'vo:ger</i> 'svak', <i>'lojteršek</i> = lojtršek 'lojtrni voz' (prim. Gostenčnik v SLA 3.2: 252);                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |

37 Tudi *óg'rā:jā*.38 Nekatere dvojnice so naglasne, npr. *dre'vo:u* (tudi *d're:ivó*), *le'po:u* (tudi *'le:ipo*).39 Tudi *š'ko:rjā*.40 Govor pozna tudi različice z ozkim monoftongom: *'mō:š*, *x'lō:t*, *'gō:ska*, *'rō:bec*, *'pō:pek*, *'zō:p*, *'rō:kā* (po analogiji tudi *'hō:gā* ~ *'hō:ugā*).41 Tudi *'gō:bā*, *'tō:ča*.42 Tako tudi v prekmurskih govorih krajev Grad (SLA T398) *'go:usenca* (kot tudi *go'lo:up*, *k'ro:uk*), Gornji Perovci (SLA T399) *'go:usenca* (kot tudi *go'lo:up*, *k'ro:uk*), Križevci (SLA T400) *'go:usanca* (kot tudi *'zo:uf* = zob, *'po:upak*), Žetinci (SLA T414) *'gō:usanca* (kot tudi *go'lo:up*), kot tudi v ostalih govorih prekmurskega narečja, poleg tega pa med drugimi tudi v bizeljskem govoru Bistrice ob Sotli (SLA T345) *'gō:sanca* (prim. Gostenčnik 2022: 113). Za koroške govore prim. tudi Pronk 2007.43 Tudi *'sō:zā*, *'sō:ze*.44 Toda *'buō:ter* 'boter'.

|                            |                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----------------------------|-------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>o:</i>                  | < * <i>ō</i>                                                      | <i>k'rō:k</i> = krog, <i>k'lō:p</i> , <i>p'rō:t</i> , <i>rō:p</i> = rob, <i>šō:t</i> = sod, <i>gō:bec</i> , <i>ot'rō:bĭ</i> , <i>go'lō:p</i> , <i>vō:gl</i> = vogel, <i>mō:š</i> = mož, <i>x'lō:t</i> = hlod, <i>gō:ška</i> , <i>rō:bec</i> , <i>pō:pek</i> , <i>zō:p</i> = zob, <i>rō:kā</i> ; <sup>45</sup>                                                                                                                            |
|                            | < * <i>ō̇</i> -                                                   | <i>'dō:ga</i> , <i>'gō:bā</i> , <i>'tō:ča</i> ; <sup>46</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                            | < * <i>ō</i> -                                                    | <i>'dō:ta</i> , <i>'nō:ša</i> ; <sup>47</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                            | < * <i>ō</i> ob (prehodnem) <i>j</i>                              | <i>'vō:jsk</i> = vosek, <i>g'hō:j</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                            | < * <i>ō</i> ob <i>r</i>                                          | <i>'mō:rje</i> , <i>t'vō:r</i> ; <sup>48</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <i>[ō:]</i>                | < * <i>ō̇</i> ob <i>j</i>                                         | Oed <i>s kust'jō:j</i> , <i>peč'jō:j</i> , <i>ves'jō:j</i> , <i>nuč'jō:j</i> , <i>karv'jō:j</i> ~ <i>krv'jō:j</i> 'kri';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|                            | < * <i>ō</i> ob <i>j</i>                                          | <i>nĭ'cō:j</i> = nocoj;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|                            | < * <i>ō</i> ob <i>r</i>                                          | <i>'tō:rk</i> <sup>49</sup> = tore, <i>'gō:rfstaʃe:ʃe</i> 'velika noč';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <i>uo:</i><br><i>[uo:]</i> | < *- <i>ō</i>                                                     | <i>g'ruō:p</i> = grob, <i>'kuō:ʃ</i> = konj, <i>'nuō:š</i> = nož, <i>'kuō:š</i> , <i>k'ruō:p</i> , <i>s't'ruō:p</i> , <i>p'ruō:č</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|                            | < * <i>ō̇</i> -                                                   | <i>'nuō:ša</i> , <sup>50</sup> prid m <i>'duō:ber</i> , 1ed: <i>'nuō:sim</i> , <i>p'ruō:sim</i> , <i>'xuō:dim</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|                            | < umično naglašena * <i>o</i>                                     | <i>'vuo:da</i> , <i>'kuō:za</i> , <sup>51</sup> <i>'guō:ra</i> , <i>'buō:žič</i> , <i>'kuō:sec</i> , <i>'kuō:nec</i> , <i>'luo:nec</i> , <i>č'luō:vek</i> , <i>le'nuō:ba</i> , <i>'kuō:tĭ</i> = kotel, <i>'uō:rex</i> , <i>'uō:sa</i> , <i>'uōknō</i> , <i>'uō:knō</i> = okno, prid m <i>'buō:ži</i> , prid ž <i>šē'ruō:ka</i> , <i>'guō:r</i> in <i>'guō:rē</i> , <i>'duō:l</i> in <i>'duō:lē</i> , del -l ž ed <i>'buō:la</i> 'bosti'; |
|                            | < * <i>ō</i> v primeru ob zvočnikih                               | <i>'luō:j</i> , <i>t'vūō:r</i> ; <sup>52</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|                            | < * <i>ō̇</i> po umiku naglasa z zadnjega kratkega zaprtega zloga | <i>'uō:trok</i> = otrok, 1ed <i>'uō:tprem</i> ; <sup>53</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|                            | < * <i>ō̇</i>                                                     | <i>'muō:škē</i> = moški; prid m <i>'muō:tŋ</i> = moten; <i>'nuō:ter</i> = noter;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|                            | < *- <i>ō̇</i>                                                    | <i>s't'ruō:k</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|                            | v izposojenkah                                                    | <i>'buō:ter</i> , <i>k'nuō:f</i> 'gumb', <i>'muō:št</i> , <i>'kuō:staj</i> = kostanj, <i>'uō:rgle</i> ; <i>š'kuō:f</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |

45 Govor pozna tudi različice z diftongom: *'mo:uš*, *x'lo:ut*, *'go:uska*, *'ro:ybec*, *'pō:upek*, *'zō:up* = zob, *rō:yukā* (po analogiji tudi *'nō:gā* ~ *nō:ygā*).

46 Tudi *'gō:ybā*, *'to:yča*.

47 Tudi *'nuō:ša*.

48 Tudi *t'vūō:r*.

49 Tudi *'tu:rk*.

50 Tudi *'nō:ša*.

51 Tudi *'kō:za*.

52 Tudi *t'vūō:r*.

53 Tak odraz zaradi protetičnega v-.

|            |                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|------------|-----------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>ü:</b>  | < * <i>ü</i>                | <i>'lū:č, 'vū:š, k'lū:č</i> = ključ, <i>k'lū:čanca, kle'bū:k, me'xi:r</i> , <sup>54</sup> <i>t'ru:plō</i> <sup>55</sup> 'trup (život)', <i>'dū:ša, g'ru:škā</i> 'hruška', <i>'vū:zda</i> = uzda, <i>'lū:kjā</i> = luknja, <i>'sū:ša</i> , Imn <i>'vū:ste</i> 'usta', <i>p'lū:če</i> 'pljuča', prid m: <i>g'lū:x, 'sū:x, d'ru:gega</i> ;                                                                                                  |
|            | < * <i>ü-</i>               | Red <i>'kū:pa, k'ru:xa; k'lū:kā</i> = kljuka, <i>'mū:xa, 'sū:kjā</i> = suknja, <i>'jū:žna</i> = južina 'kosilo', <i>'bū:kva</i> 'bukev' (Red <i>'bū:kve</i> ), <i>v'jū:trō</i> 'zjutraj';                                                                                                                                                                                                                                                |
|            | v izposojenkah              | <i>'bū:rkle</i> = burklje, <i>'kū:ga ~ 'kū:gā, 'fū:reš</i> 'koline', <i>'fū:rtōx</i> 'predpasnik', <i>'kū:xjā</i> = kuhinja, <i>'tū:mf</i> = tumf 'tolmun', <i>t'ru:gā ~ t'ru:gā</i> = truga 'krsta', <i>g'ru:nt</i> <sup>56</sup> 'kmetija', Imn <i>'stū:mfē</i> 'nogavice', prid m <i>'pū:klast ~ 'pū:klāst</i> 'grbast';                                                                                                              |
| <b>u:</b>  | < * <i>ū</i>                | <i>'ku:kafca</i> = kukavica, <i>o'lu:pek</i> , 1ed <i>'lu:pim</i> 'lupiti';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|            | < * <i>-ū</i>               | <i>v'nu:k</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|            | < * <i>ŭ</i>                | <i>'vu:k</i> , <sup>57</sup> prid m <i>'du:k</i> = dolg, 1ed <i>'tu:čem</i> 'tolči';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|            | < * <i>ŭ-</i>               | <i>'bu:xa</i> (Red <i>'bu:xe</i> ), Red <i>'pu:xa</i> , prid ž <i>'du:ga, 'pu:na</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|            | < * <i>-ŭ</i>               | <i>'pu:n</i> ;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|            | v izposojenkah              | <i>'lu:ster</i> 'lestenec, svečnik';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>a:r</b> | < * <i>ŕ</i> in * <i>ŕ-</i> | <i>'pa:rst</i> = prst, <i>'ča:rf</i> = črv, <i>'ža:rt</i> = žrd, <i>'sa:ršen</i> = sršen, <i>'ga:rm</i> = grm, <i>'ka:rst</i> = krst, <i>če'ta:rtek</i> , <i>'va:rba</i> = vrba, <i>'ma:rz/cā</i> = mrzlica, <i>s'ma:rt</i> = smrt, <i>'sa:rce</i> , <i>'ga:rlō</i> 'grlo', <i>'sa:rna</i> = srna, <i>'pa:rse</i> 'prsi', <i>'da:rve</i> 'drva'; prid m <i>'ta:rt</i> = trd, <i>'ča:rnj</i> = črni; del -l m mn <i>v'ma:rlj</i> = umrli; |
| <b>ō:</b>  | < * <i>-ū</i>               | <i>'kō:p</i> = kup, <i>'jō:k</i> = jug 'južni veter, odjuga', <i>p'lō:k</i> 'plug', <i>k'rō:x</i> = kruh, <sup>58</sup> <i>f'kō:p</i> = vkup 'skupaj', <i>tō:</i> = tu.                                                                                                                                                                                                                                                                  |

54 Tudi *me'xi:r*.55 Tudi *t'ru:plō*.56 Tudi *g'rō:nt* in *kme'ti:jā*.57 Tudi *'va:yk*.58 Tudi *k'rū:x ~ k'ru:x*.

## 3.3.1.2 Nenaglašeni samoglasniki

| issln.                     | Gradivo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>i</i> [j]               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| < *iKŮ-                    | <i>i'me:, z'ǵdā:r, ži've:itj;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| < *ŮKiK                    | <i>t'rā:nik</i> = travnik, <i>'žɛ:nin, 'o:tāvič</i> 'vnuka (druga otava)',<br><i>'buo:žič, p'rā:šič; 'a:jnšpanik</i> 'jarem za enega vola',<br><i>c'va:jšpanik</i> 'jarem za dva vola', 1ed <i>'xuo:dim;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| < *-i                      | Med <i>'kuo:jj,</i> Odv <i>'kuo:jāmij</i> 'konj', <i>kó'ko:ušāmij;</i> Imn m <i>f'ti:čij,</i><br><i>móžgā:nj, s'tā:rešij, k'rā:lji</i> = kralji; Med <i>tre'bū:xij,</i> Omn<br><i>ót'ruo:kamj, p'lū:čāmij, 're:brāmij, s'tā:rešāmij, 'vū:xāmij;</i><br><i>'de:ilatj, pe'lā:tj, p'lā:čatj, p'le:itj,</i> 2ed vel <i>p'r'nie:si, 'mie:lji,</i><br><i>'žie:ri;</i> del -l m mn <i>'nie:slj</i> = nesli, <i>v'ma:rlj</i> = umrli, <i>ž'i've:itj;</i>                                                                                                                                       |
| < *uKŮ                     | Imn <i>vi'si:</i> 'uš', <sup>59</sup> Rmn <i>li'di:</i> 'ljudje', Mmn <i>li'de:ix,</i> Omn<br><i>li'dmi:, s'i'si:tj ~ si'si:tj, d'i'si:tj;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <i>e</i>                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| < *eKŮ                     | <i>me'so:u,</i> <sup>60</sup> <i>pe'tna:jst,</i> Mmn <i>pe'ste:ix</i> 'pest';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| < *eKŮ                     | <i>me'xū:r ~ me'xi:r, les'ni:ka, le'nuo:ba, le'vi:ca, ple'ni:ca,</i><br><i>res'ni:ca, se'no:u;</i> prid m <i>le'se:n, sne'že:n; se'de:itj, ce'di:tj,</i><br><i>sme'jā:tj se;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| < *ŮKeK                    | <i>'sɔ:set</i> (tudi <i>'so:uset), 'uo:rex;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| < *ŮKeK                    | <i>'pa:met;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| < *-e                      | <i>'tie:le</i> = tele, <i>v're:jme,</i> <sup>61</sup> <i>'se:jme,</i> <sup>62</sup> Imn ž: <i>ž'li:ce, č've:le</i> =<br>čbele 'čebela', Red ž: <i>'sie:stre, b'rā:de, 'zi:me, g'lā:ve;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| < *eKŮ                     | <i>be'se:ida, p'se'ni:ca ~ še'ni:ca, če'ta:rtek, pete'li:n,</i> <sup>63</sup> <i>de've:t,</i><br><i>de'se:t, ed'na:jst</i> 'enajst';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| < *ŮKeK                    | prid m Red <i>'lie:xkega,</i> 1ed <i>'na:jdem</i> 'najti', <i>'nie:sem</i> 'nesti',<br><i>'zie:mem</i> 'vzeti', 2ed <i>'nie:seš;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| < *-e                      | <i>'ze:le ~ 'ze:ile</i> = zelje, <i>'lū:bje, vz'no:užje, zna'me:je</i> =<br>znamenje, <i>š'ti:rje,</i> 3ed <i>'hie:se</i> 'nesti', 2mn vel <i>'nie:site;</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| < *iKŮ v primeru           | <i>le'si:ca</i> = lisica;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| < *ə v priponah *-əc, *-ək | <i>'go:bec, g'rū:ševec</i> in <i>'te:pkuvec</i> 'sadjevec, hruškovec',<br><i>x'lā:pec, 'kuo:nec, 'kuo:sec, k'ri:vec</i> 'severni veter', <i>'rɔ:bec</i><br>'robec, ruta', <i>ž're:jbec, stu'die:nec</i> = studenec; <i>'mɔ:užek ~</i><br><i>'mɔ:žek</i> 'ledvice', <i>'bi:ndek</i> 'žepni nož', <i>'pe:isek</i> = pesek,<br><i>če'ta:rtek, 'pe:tek, o'lu:pek, mar'ti:nček, 'pɔ:pek</i> (tudi<br><i>'pɔ:upek), 'pi:šek</i> 'pišče', <i>'ši:žek</i> = šinjak 'tilnik', <i>v'po:udnek</i><br>'opoldne', <i>z'ma:rlek</i> in <i>zm'la:dek</i> 'pomlad', prid m <i>'lie:xek</i><br>'lahke'; |
| < *a v položaju za j < *n  | <i>m'rāv'li:žek</i> = mravljinjak 'mravljiščec', <i>'vi:terjek</i> = viternjak<br>'oprtni koš', <i>kókó'si:žek</i> = kokošinjak 'kurnica', <i>'jā:bučjek</i><br>= jabolčnjak 'sadjevec, jabolčnik', <i>č've:užek</i> = čbelnjak,<br><i>'fā:šjek</i> = fašnjak 'pust';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |

59 Tudi *'vū:šj.*60 Tudi *'mie:só.*61 Tudi *v're'me.*62 Tudi *'se:jmen.*63 Tudi *kó'ko:ut.*

|              |                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|--------------|-------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>a</b> [a] | < *aKV̌                             | za'po:uвет = zapoved, zna'me:je = znamenje, ka'di:lŋca = kadilnica 'kadilo', pla'ni:na, dva'na:jst;                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|              | < *VKaK                             | Mmn: na 'ni:tax, pr 'mi:šax; 'dā:vati, 'de:ilatj 'delati', 'kā:latj 'cepiti drva (na drobno)', 'le:itatj, p'lū:vati, po've:īdatj = povedati, 're:īzatj = rezati, 'se:īkatj, s'kā:katj, s're:čati, s'to:upati, 'žā:jgati ~ 'za:jgati = žagati; 1ed g'le:dam 'gledati', 2ed vel 'de:īlaj 'delati';                                                                                                             |
|              | < *-a                               | 'rɔ:kā (tudi 'rɔ:ukā), res'ni:ca, Red/Idv 'kuɔ:ja ~ 'kuɔ:ja, Idv 'luo:ncā;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|              | < *VKēK                             | 'go:usanca = gosenica; 'vi:datj, 've:īdatj;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|              | < *ɣ                                | obar'vi: = obrvi, Red kar'vi: (tudi 'karvi) 'kri'; smar'de:ītj 'smrdeti', 3ed gar'mi: 'grmeti';                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>o</b> [ɔ] | < *oKV̌ <sup>64</sup>               | gōspō'di:ja, kō'ko:uš, kō'ko:ut = kokot 'petelin', kō'pi:tō (tudi ž kō'pi:ta), kō're:je = korenje, kō'pi:ca, kō'ri:tō, kō'vā:č, mōž'gā:nj, ōg'rā:jā, ōpxa'ji:lō = obhajilo, pō'ti:ca; dō'mā:, prid bō'lē:n in (po analogiji) bō'lē:nā 'bolan, bolna', kō'si:tj 'kositi', lō'vi:tj, pōtkō'vā:tj, zvō'ni:tj, 3ed zvō'ni:;                                                                                      |
|              | < *VKoK                             | 'nā:xōt, 'ja:gōdā ~ 'jā:gōdā, 'mā:čōxa = mačoha;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|              | < *-o                               | stō'pā:lō = stopalo; 1dv ž, 1mn m'lā:timō; 'čie:lɔ ~ 'čie:lō, 'die:blɔ, 'sie:dlɔ, s'tie:gno = stegno;                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|              | < *VKɔK                             | 'zie:lōt = želod, Oed ž z b'rā:dōj, k'rā:vōj, 'li:pōj, 'mi:zōj, 'zie:nōj, ž'li:cōj, prid ž Oed vi'suɔ:kōj;                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|              | < *-ɔ                               | Ted: 'rɔ:kō ~ 'rɔ:ukō, k'rā:vō, 'mɛ:lō = meljo 'moka', ž'li:cō; 3mn m'lā:tijō;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|              | < *-əl/*-əl/*-al/*-il v del -l m ed | 'nɛ:sō 'nesti', c'vɛ:ō 'cvesti', m'lie:ō, k'le:ō 'kleti, preklinjati', 'je:ō 'jesti', 'ze:ō 'vzeti', p're:ō 'presti', 'nā:šō 'najti', 'vi:daō 'videti', 've:īdaō 'vedeti', ži've:ō, x'te:ō 'hoteti', 'tarpaō 'trpeti'; 'dā:ō 'dati', 'de:īlaō 'delati', k'lē:čao 'klečati', k'lie:paō 'klepati', 'lā:gaō 'lagati'; <sup>65</sup> lō'vi:ō 'loviti'; 'pe:īxnō 'pahnniti', 'nuɔ:sō 'nositi', m'lā:tō 'mlatiti'; |
|              | < v priponi *-əl/*-əl               | 'pie:klō;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>ü</b>     | < *uKV̌                             | 1ed: kü'pü:jem, kü'pü:vlem;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|              | < *VKuK                             | 'pā:zdüxā = pazduha;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>u</b>     | < *uKV̌                             | dru'ži:na, lu'pi:je = lupinje 'lupina', stu'die:nec;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|              | < *oKV̌ <sup>66</sup>               | ku'ši:ca = koščica 'splošno ime za sadne koščice', su'bo:ūta, Imn/Rmn kus'ti:, Omn kus'tmi:, Imn/Rmn nu'čir, u'čir;                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

64 Kot dvojnica k u (kō'ši:ca ~ ku'ši:ca).

65 Pri glagolih z deležniki na \*-al/\*-əl (tudi po naglasnem umiku).

66 Kot dvojnica k o.

|            |                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|------------|--------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>[l]</b> | < l po onemitvi ponaglasnega i med soglasnikoma<br>< v priponi *-əl/*-əl | 'ma:rz cā = mrzlica;<br>'kā:š  = kašelj, pr'jā:t  = prijatelj, 'kuφ:t  = kotel;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|            | v izposojenkah na *-Kəl < nem. -el/-əl                                   | 'ā:k c ~ 'xā:k c 'kljuka pri verigi', 'kā:nc  'prižnica', 'krā:nc  'venec', 'k'rie:mp , 'mā:ηk  ~ 'mā:ηt  'plašč (ženski)', 'na:jg c 'nagelj', 'pā:rk  = parkelj, ž'varc  = žvarcelj 'tanka deska';                                                                                                                                                                                                              |
| <b>[r]</b> | < r<br><br>po onemitvi vokala v položaju KrVK                            | pr'gi:še = prgišče, Oed s kr'v'jō:j ~ kar'v'jō:j 'kri'; tr'pe:īt  = trpeti, 3ed tr'pi: = trpi,<br>br'dā'vi:cā = bradavica, pr'ce:sijā = procesija, pr'jā:t  = prijatelj; Mmn pr 'mi:sax, 2ed vel pr'nie:si;                                                                                                                                                                                                      |
| <b>[ŋ]</b> | < n po onemitvi ponaglasnega i v položaju KniK                           | 'nφ:usŋcā = nosnica, 'pe:rŋcā = pernica 'blazina čez celo posteljo', p're:dežŋcā 'prižnica', ka'di:lŋca 'kadilo', kó'pi:sŋca 'robidnica (črna malina)', 'so:unŋca, 'bū:čŋca, pód'ru:žŋca, s've:ičŋca = svečnica, pφ:u'no:čŋce = polnočnice, š'ma:rŋce, pōtre'pā:lŋce 'trepalnice', del -l: je 'ma:rkŋlō, 'pe:ixŋla, 'pe:ixŋli, vz'di:gŋli, 'pe:ixŋt , pók'lē:kŋt , s'lē:gŋt  se, vz'di:gŋti, 2mn vel vz'di:gŋte; |
|            | < n po onemitvi ponaglasnega e, ə v položaju Kən                         | 'čie:sŋ, 'ke:dŋ = teden, lū'be:iŋ = ljubezen, 'se:dŋdeset; prid m: 'do:užŋ = dolžen, 'muφ:tŋ = moten, 're:iŋ = resen, 'zi:fčŋ = živčen;                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|            | redko v izposojenkah na *-Kən- < nem. -en/-ən-                           | 'ta:užŋt = tavžent 'tisoč';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|            | < *ń v položaju -Kən                                                     | g'lie:žŋ = gleženj;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|            | < *m po onemitvi ponaglasnega ə v položaju Kəm                           | 'se:dŋ = sedem, 'o:usŋ = osem, 'o:usŋdeset = osemdeset, 1ed 'sŋ 'biti', 'ni:sŋ 'ne biti';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| <b>[m]</b> | < m po onemitvi ponaglasnega e in i med soglasnikoma                     | 'se:jŋ = sejem 'semenj'.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |

### 3.3.2 Konzonantizem

Soglasniki so nastali iz enakih izhodiščnih splošnoslovenskih soglasnikov (Logar 1981: 32), poleg tega pa še:

## 3.3.2.1 Zvočniki

|          | Izvor                                                                                                                                                                         | Gradivo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|----------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>n</i> | < * <i>n̥</i><br>kot ohranitev rinezm                                                                                                                                         | <i>g'lie:žɲ</i> = gleženj;<br>' <i>me:isɲc</i> = mesec 'mesec, luna' (prim. Ramovš 1924: 103–104);                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <i>j</i> | < * <i>n̥</i><br><br>< * <i>n̥</i> < *- <i>nɓj</i> -/*- <i>nɓj</i> -                                                                                                          | <i>mrāv'li:jek</i> = mravljinjak 'mravljišče', ' <i>ši:jek</i> = šinjak 'tilnik', ' <i>č're:is̺jā</i> = češnja, ' <i>og'ji:še</i> = ognjišče, ' <i>lū:kjā</i> = luknja, ' <i>sū:kjā</i> = suknja, ' <i>jā:jɲkā</i> 'kikla, krilo', ' <i>č're'pi:jā</i> = črepinja, ' <i>s'vi:jā</i> , <sup>67</sup> ' <i>lo'bā:jā</i> = lobanja, ' <i>kuo:j</i> = konj, R/Ted ' <i>kuo:jā</i> 'konj', ' <i>ji:vā</i> = njiva, zaim m Ded ' <i>je:mó</i> ~ ' <i>je:mu</i> , Ted ' <i>je:ga</i> , Oed ž ' <i>ji:m</i> 'on';<br><i>kó're:je</i> = korenje, ' <i>ka'me:je</i> <sup>68</sup> 'kamenje', ' <i>se:ije</i> = sanje, ' <i>vog'li:je</i> = ogljinje 'ogljje', ' <i>zna'me:je</i> 'znamenje';                            |
| <i>l</i> | < * <i>l̥</i><br><br>< * <i>l̥</i> < primarna skupina * <i>dl</i> /* <i>tl</i><br><br>< *- <i>l̥</i> < *- <i>lɓj</i> -/*- <i>lɓj</i> -                                        | <i>k'lū:č</i> = ključ, ' <i>k'lū:kā</i> = kljuka, ' <i>m'rā:vlā</i> , ' <i>m'rāv'li:jek</i> = mravljinjak 'mravljišče', ' <i>zie:m̺la</i> , ' <i>vo:ula</i> = volja, ' <i>me:la</i> = melja 'moka' ((Jakop v SLA 3.3: 171), ' <i>s'te:la</i> = stelja, ' <i>de:tela</i> , ' <i>po:ule</i> = polje, ' <i>ne'de:ila</i> = nedelja, ' <i>po:jstla</i> = postelja, Imn ' <i>plū:če</i> 'pljuča', ' <i>k'rā:l</i> = kralj, Imn ' <i>k'rā:l̺j</i> , ' <i>pe'lā:tj</i> = peljati;<br>Imn ' <i>vi:lce</i> = vilice; del - <i>l</i> ž ed: ' <i>p're:la</i> = predla, ' <i>je:ila</i> = jedla, ' <i>c'v̺e:la</i> = cvetla, ' <i>buo:la</i> = bodla;<br>' <i>ze:le</i> ~ ' <i>ze:ile</i> , ' <i>po:jstla</i> = postelja; |
| <i>r</i> | v skupini * <i>čr̥e</i> -, <i>žr̥e</i> -                                                                                                                                      | ' <i>č're:is̺jā</i> 'češnja', ' <i>č're:ivā</i> 'čreva'; ' <i>ž're:ibec</i> , Imn ' <i>ž'rie:pcj</i> 'žrebe';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <i>v</i> | < kot proteza pred * <i>u</i> -<br><br>< * <i>u</i> - < * <i>um</i> - v sklopu * <i>um</i> -<br><br>< * <i>b</i>                                                              | ' <i>vū:xa</i> = uha 'uho', ' <i>vū:š</i> = uš, ' <i>vū:ste</i> 'usta', ' <i>vū:zda</i> = uzda;<br>' <i>vm're:itj</i> = umreti, 1ed ' <i>v'mi:ram</i> , del - <i>l</i> m ' <i>v'ma:r</i> , del - <i>l</i> m mn ' <i>v'ma:rlj</i> = umrlj;<br>' <i>pót'v̺o:uj̺e</i> <sup>69</sup> = podvoje 'podboj' (Jakop v SLA 2.2: 85);                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <i>j</i> | < * <i>n̥</i><br><br>< * <i>n̥</i> < *- <i>nɓj</i> -/*- <i>nɓj</i> -<br><br>v primerih s včasih pred s, š, g<br>prehodnimj in <i>b</i><br><br>v položaju pred<br><i>nk/ng</i> | ' <i>gospó'di:ja</i> , ' <i>kuo:staj</i> = kostanj, <sup>70</sup> ' <i>kus'tā:jā</i> = kostanja, 3ed ' <i>na'pe:ja</i> = napenja;<br>' <i>b'ri:je</i> = brinje, ' <i>pe'če:je</i> = pečenje;<br>' <i>po:jstla</i> = postelja, ' <i>v̺o:jsk</i> = vosek, ' <i>p'la:jš</i> = plašč, ' <i>o:jgɲ</i> = ogenj, ' <i>na:jg̺l̺e</i> 'nagelj', ' <i>žā:jgatj</i> ~ ' <i>žā:jgatj</i> , ' <i>pā:j̺p</i> 'fant';<br>' <i>sā:j̺ɲke</i> 'sani', ' <i>ši:vaj̺ɲkā</i> , ' <i>ž'ga:j̺ɲkē</i> 'žganci', ' <i>pi:saj̺ɲka</i> 'pirhi', ' <i>p'la:j̺ɲkā</i> , ' <i>š'tā:j̺ɲga</i> .                                                                                                                                              |

67 Tudi *s'vi:ja* in *s'vi:jā*.68 Tudi *ka'me:ije*.69 Tudi *pót'b̺o:uj̺e*.70 Toda *o:jgɲ* 'ogenj' in *š'kie:gɲ* 'skedenj'.

## 3.3.2.2 Nezvočniki

| Izvor    |                                                | Gradivo                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|----------|------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>k</b> | < t v skupini <i>tl</i>                        | Red 'mie:k e, k'le: = tla, Mmn k'le:jx 'tla'; 'mi:k  = mitel 'vmesna notranja stena v hiši', 'mā:ɲk  'plašč (ženski)';                                                                                                                                                                                                                     |
|          | v skupini <i>tn</i><br>< t                     | k'nā:la 'tnalo';<br>'ke:dɲ = teden, t're:kē = tretji;                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>g</b> | < d v skupini <i>dl</i>                        | g'lā:n = dlan, g'lā:kā = dlaka;                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|          | v skupini <i>dn</i>                            | š'kie:gɲ 'skedenj';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| <b>f</b> | < *v pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju | Imn f'ti:čj, 'ku:kafca, 'uɔ:fca ~ 'o:fca = ovca, 'za:uɲklāfkā 'tesarska sekira', 'gō:rfta'je:je 'velika noč', prid m 'zi:fčɲ, f'če:re 'včera', f'kra:j 'proč', f'se:; 'ba:rf = brv, 'ča:rf = črv, zd'ra:f, p'ra:f, Rmn 'kuo:tlōf ~ 'kuo:tluf, s'tā:rešōf, 'zo:uɔbōf, č're:if, K'ri:žōf 'se:jɲ, f'pi:tj = vpiti, f'si:ritj se = usiriti se; |
| <b>š</b> | < *šč                                          | 'kü:šer = kuščar, ku'ši:ca = koščica (splošno ime za sadne koščice), og'ji:še = ognjišče, 'pi:še = pišče, p'la:jš = plašč, pr'gi:še = prgišče, topo'ri:še; Imn k'le:iše = klešče, prid m 'tie:š = tešč, 'lū:šitj = luščiti, 3ed tj'ši: = tišči, 1ed 'i:šem = iščem;                                                                        |
|          | < s pred k                                     | š'kie:gɲ 'skedenj';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|          | < *s v soglasniški skupini <i>sk-</i>          | š'ko:uɲʃā <sup>71</sup> = skorja (prim. Ramovš 1924: 293).                                                                                                                                                                                                                                                                                 |

## 3.3.3 Prozodija

Fonetično dolgi naglašeni zložniki so odrazi naglašanih issln. \*V̌, sekundarno tudi naglašanih issln. \*V̌- in issln. \*-V̌. Govor pozna vse splošnoslovenske naglasne spremembe (umik na prednaglasno dolžino, pomik cirkumfleksa na naslednji zlog, nastanek novega cirkumfleksa), od nesplošnoslovenskih pa umik na prednaglasno kračino ('kuo:zā ~ 'kɔ:za, 'sie:stra) in nadkračino ('mie:gla). Vsi novonaglašeni samoglasniki so dolgi.

Naglasno mesto v besedi je podobno kot v izhodiščnem sistemu, le da so zlogi, ki so v njem bili pred naglašeniimi kratkimi zadnjimi zlogi, sedaj naglašeni ('zie:na, 'kuo:zā ~ 'kɔ:za, 'mie:gla). Naglasni umik s cirkumfektirane zadnje dolžine ni izvršen (v celoti): 'mie:só, 'vū:xa 'uho', 'o:uka, 'le:ipó (toda ne'bo:u, tudi me'so:u), pač pa je pogosta morfologizacija naglasa (npr. 'sa:rce, Med 'sa:rcj).

71 Tudi š'ko:rjā.

## 3.3.4 Izguba glasov

|          |       |                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|----------|-------|--------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ∅        | < *i  | v položaju KiK                                   | <i>ʃü:žna</i> = južina 'kosilo'; 2mn vel <i>vz'di:gn̩te</i> = vzdignite;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|          |       | v priponi <i>-ica</i> v *K-ica                   | <i>ʔa:lca</i> , <i>ʔe:varca</i> = veverica, <i>ʔo:usanca</i> = gosenaica, <i>ʔa:rzl̩cā</i> = mrzlica, <i>ʔisalca</i> = kislica, <i>ʔu:kafca</i> = kukavica, <i>kó'pi:š̩ŋca</i> 'robidnica', <i>ž'ni:derca</i> 'šivilja'; <i>ʔo:us̩cā</i> , <i>k'lü:čanca</i> , <i>zi:danca</i> 'klet za shranjevanje krompirja', <i>s'Ve:j̩č̩ŋca</i> , <i>p're:dež̩cā</i> 'prižnica', <i>so:un̩č̩ŋca</i> , <i>bü:č̩ŋca</i> , <i>pód'ru:ž̩ŋca</i> , Imn <i>s'ma:r̩ŋce</i> , <i>vi:lce</i> = vilice;              |
|          | < *ε  | v priponi *-εc                                   | <i>ʔā:jc</i> = zajec;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|          | < *ə  | v položaju K̩n/ K̩nK/ K̩l/K̩l                    | <i>čie:s̩ŋ</i> , <i>ke:d̩ŋ</i> = teden, <i>lū'be:j̩z̩ŋ</i> = ljubezen, <i>se:d̩ŋ</i> , <i>o:us̩ŋ</i> , prid m <i>do:už̩ŋ</i> = dolžen, <i>muo:t̩ŋ</i> = moten, <i>re:j̩s̩ŋ</i> = resen, <i>ži:f̩č̩ŋ</i> ; 1ed <i>ni:s̩ŋ</i> 'ne biti', <i>s̩ŋ</i> ; <i>me:j̩s̩ŋc</i> = mesec 'mesec, luna', ( <i>-ŋc</i> < *-ənc < *-enc < *-εc); <i>kā:nc̩l</i> 'prižnica', <i>k'rā:nc̩l</i> 'venec', <i>kā:š̩l</i> = kašelj, <i>k'rie:mp̩l</i> = krempelj, <i>pā:rk̩l</i> = parkelj, <i>ʔó:r̩k̩ʔ</i> = toreč; |
|          | < *-l | v položaju za soglasnikom v del -l m ed (< *-l̩) | <i>da:r</i> = drl 'dreti', <i>c'va:r</i> = cvrl 'cvreti', <i>v'ma:r</i> = umrl 'umreti', <i>o'tpa:r</i> = odprl 'odpreti', <i>ža:r</i> = žrl 'žreti';                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <i>n</i> | < vn- |                                                  | <i>t'rā:nik</i> = travnik;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <i>s</i> | < vs- |                                                  | <i>šā:k</i> in <i>šā:k̩</i> = vsak(i), <i>se:j̩sveti</i> = vsi sveti;                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <i>d</i> | < td  |                                                  | <i>pe:deset</i> , <i>še:zdeset</i> , <i>de've:deset</i> .                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

## 4 SKLEP

Govor kraja Dobovec pri Rogatcu (kot tudi Slivnice pri Celju, Jakop 2022) izkazuje definicijske lastnosti južnoštajerske narečne ploskve južne slovenščine. Zanj je značilna sekundarna podaljšava večine issln. kratkih naglašanih zložnikov v zadnjem besednem zlogu. Govor v naglašanih zlogih zato ne pozna kolikostnih nasprotij.

Sistem dolgih naglašanih samoglasnikov je monoftongično-diftongičen. Stopnja samoglasniške redukcije je srednja. Onemevajo predvsem nenaglašeni visoki samoglasniki; npr. *i* v položaju ob zvočnikih: *ʃü:žna* = južina 'kosilo', *k'lü:čanca*, *zi:danca* 'klet za shranjevanje krompirja'. Preglasa za funkcijsko mehkiimi soglasniki *j* (< *i*, *ñ*), *l* (< *l̩*) ter *č*, *ž*, *š* govor ne pozna (npr. Oed s *kó'vā:čóm*, Dmn *kuo:žóm*, Rdv *kuo:žóf*). Zaradi popolne onemitve nekaterih nenaglašanih samoglasnikov ob zvočnikih /l/, /m/ in /n/ nastanejo zlogotvorni zvočniki /l̩/, /m̩/ in /n̩/, npr. *k'rā:nc̩l* 'venec', *mā:ŋk̩l̩* ~ *mā:ŋt̩l̩* 'plašč (ženski)', *kuo:t̩l̩*, *na:j̩gl̩c* 'nagelj', *ž'varc̩l̩* = žvarcelj 'tanka deska'; *se:j̩m̩* = sejem 'semenj'; *so:un̩č̩ŋca*, *pe:r̩ŋcā* 'blazina čez celo posteljo', *kó'pi:š̩ŋca* 'robidnica (črna malina)'; *pók'l̩e:k̩ŋt̩j*, *s't̩e:gn̩t̩j se*; *čie:s̩ŋ*, *ke:d̩ŋ* = teden; *g'lie:ž̩ŋ* = gleženj.

V govoru Dobovca pri Rogatcu je manj redukcij kot v govorih Slivnice pri Celju (Jakop 2022: 89–106) in v govoru Šentvida pri Grobelnem (Jakop 2003: 365–380); oblike *m'le:iko*, na *'vie:sj*, *'zi:tó* itd. so primerljive z oblikami bližnjega srednještajerskega govora Šmarja pri Jelšah (Orožen, 1981): *m'la:iku*, *'vɔ:knu*, v *'vie:si*, *'že:itu*, medtem ko je v zahodnejšem šentviškem govoru več redukcij: *m'la:ik*, *'(v)ó:kn*, na *'ve:s*, *'že:it*, prav tako v še zahodnejšem slivniškem: *m'le:ik*, *'uɔ:kn*, na *'vie:s*, *'že:it* itd. Za zahodnejši del srednještajerskih govorov je torej značilna večja vokalna redukcija kot za vzhodnejši del tega narečja.

Manj redukcij je tudi pri pred- in ponaglasnih samoglasnikih (npr. *i*) pri glagolih: *g'râ:bij̩*, *'lū:šit̩* 'ružiti (koruzo)', *ž'i've:it̩* (Sliv. *g'râ:pt* 'grabiti', *'lu:ušt* 'ružiti (koruzo)', *ž've:it̩* 'živeti'); 1dv *'vi:dima*, 2mn *'vi:dite* 'videti', *m'lâ:tite* 'mlatiti', 3mn *ž'vi:jo*, del -l ž ed *kü:pila* = kupila, *tü:lila* = tulila (Sliv. 1dv *'vi:jdma*, 2mn *'vi:jtte* 'videti', *m'lâ:tte* 'mlatiti', 3mn *ž'vi:ijo* = živijo, del -l ž ed *'ku:upla* = kupila, *'tu:ulla* = tulila).

Vsem tem govorom je skupna tudi izguba izglasnega -u (< \*-il, \*-ël, \*-el, \*-əl, \*-ĭl) > ∅ v deležnikih na -l m ed (šentviško je *xó:t* 'hoditi', *na're:t* 'narediti', *'na:š* 'najti', *'na:is* 'nesti', *p'ri:iš* 'priti', *'re:ik*, *'va:rk* 'vreči', *'ma:k* 'morati, moči', šmarsko *p'ri:iš* 'priti'; slivniško *'na:š* 'najti', *'pe:ik* 'peči', *'re:ik*, *'ne:is* 'nesti', *'nuɔ:s* 'nositi', *'mo:uk* 'morati, moči', *'mɔ:a:r* 'umreti', *ot'pa:r* 'odpreti', *'da:r* 'dreti', *c'va:r* 'cvreti', *'ža:r* 'žreti', dobovško pa *'da:r* 'dreti', *c'va:r* 'cvreti', *v'ma:r* 'umreti', *ot'pa:r* 'odpreti', *'ža:r* 'žreti' (tj. le pri del -l m ed < \*-ĭl), sicer pa imajo deležniki -l m ed končnico -ó: *'nuɔ:só* 'nositi', *'hɛ:só* 'nesti', *x'te:ó* 'hoteti' itd. Tudi v bizeljskem govoru kozjansko-bizeljskega narečja štajerske narečne skupine kraja Bistrica ob Sotli (Gostenčnik 2022a: 3.3.1.2) je izguba izglasnega -u izkazana le pri del -l m ed < \*-ĭl, tj. *'dər* 'dreti', *v'mər*, *ot'pər* (sicer *'vi:do*, *'lu:vo* 'loviti', *'hɛ:so*, *'na:šo* itd.).

Soglasniški sistem so sooblikovali naslednji razvoji: (1) mehčani *l̥* je otrdel v *l* (*p'lü:če* 'pljuča', *'ze:le* 'zelje'); (2) mehčani *ñ* je za samoglasniki prešel v nazalizirani *ŋ* (\**ñ* > *ŋ*: *čre'pi:ŋã* 'črepinja', *s'vi:ŋã* 'svinja', *'lū:kŋã* = luknja); (3) skupini *črě-*, *žrě-* sta ohranjeni (*č're:is̩ŋã* 'češnja', *č're:ivã* 'čreva'); (4) skupina *šč* se je asimilirala v *š* (*šč* > *š*: *k'le:is̩še* 'klešče', *ku'ši:ca* 'koščica', *'tie:š* = tešč, na *'tie:še* = na tešče).

Govor ima številne (zlasti glasoslovne) dvojnice (včasih morda tudi zaradi nepoenočenega zapisa pri istem leksemu), npr. *ž 'mi:s̩ ~ 'mie:š*, *'ni:t ~ 'ni:et*, *'ri:t ~ 'rie:t*; *s'vi:ŋã ~ s'vi:ja ~ s'vi:ŋã*, dvojnici za -ĕ (*'vie:č ~ 've:č*) in dvojnici za \**q̃* in \*-*q̃*, npr. *'mɔ:s̩ ~ 'mo:uš*, *'tɔ:ča ~ 'to:uča* (Sliv. le monoftong *'mɔ:š* in *'tɔ:ča*). Nekatere dvojnice so naglasne, predvsem pri nedoločnikih glagolov, npr. *'lâ:gati̩ ~ la'gã:t̩* 'lagati', pa tudi pri samostalniki in drugih besednih vrstah, npr. *mód'rã:s ~ 'muɔ:dres*, Red *'ko:ust̩ ~ kus'ti:*, *'mie:só ~ me'so:u*, *d're:ivó ~ dre'vo:u*, *'le:ipo ~ le'po:u*. Zapisovalec Jurij Rojs piše (1966): »Zdi se mi, da bi bilo nemoogoče zapisati tipično govorico Dobovca, ker pravzaprav ni strnjenege naselja, tudi

prebivalci so pomešani iz različnih krajev, tako da je možno en isti glas spregovoriti v več različicah.«

Na podlagi vseh teh odrazov in številnih (sistemskih) dvojnic lahko sklepamo, da gre v osnovi za srednještajerski govor, prehodni s kozjansko-bizeljskim na eni strani in haloškim na drugi strani.

## KRAJŠAVE IN KRATICE

**D** = dajalnik; **del** = deležnik; **Dob.** = Dobovec; **ed** = ednina; **dv** = dvojina; **I** = imenovalnik; **issln.** = izhodiščni splošnoslovenski; **K** = konzontan/soglasnik; **m** = moški spol; **M** = mestnik; **mn** = množina; **nem.** = nemško; **O** = orodnik; **prid** = pridevnik; **R** = roditelj; **s** = srednji spol; **SLA** = Slovenski lingvistični atlas; **Sliv.** = Slivnica; **sln.** = slovensko; **T** = tožilnik; **T000** = točka; **V** = vokal/samoglasnik; **vel** = velelnik; **zaim** = zaimek; **ž** = ženski spol; **1** = 1. oseba; **2** = 2. oseba; **3** = 3. oseba

## LITERATURA IN VIRI

- Furlan 2005** = Metka Furlan, Iz primorske leksike, *Annales* 15.2 (2005), 405–410.
- Gostenčnik 2022a** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Bistrica ob Sotli (SLA T345), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 107–123.
- Gostenčnik 2022b** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Večeslavci (SLA T397), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 125–149.
- Gostenčnik – Kenda-Jež 2023** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež, Fonološki opis govora kraja Gomilica (SLA T392), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 287–313.
- Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež – Mojca Kumin Horvat, Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 75–87.
- Gostenčnik 2023** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Kapele (SLA T349), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 267–285.
- Horvat 2004** = Simona Horvat, *Leksika in živalski pregovori v žetalskem govoru, diplomsko delo*, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, 2004.
- Jakop 2003** = Tjaša Jakop, Fonološki opis šentviškega govora, *Jezikoslovni zapiski* 9.1 (2003), 113–127.
- Jakop 2010** = Tjaša Jakop, Srednjesavinjsko in srednještajersko narečje ter celjski pogovorni jezik, v: *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*, ur. Irena Novak-Popov, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2010 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21), 120–129.
- Jakop 2011** = Tjaša Jakop, Glasoslovne in oblikoslovne posebnosti šentviškega govora, v: *Globinska moč beside: zbornik ob 80-letnici red. prof. dr. Martine Orožen*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, 2011 (Zora 80), 360–369.
- Jakop 2022** = Tjaša Jakop, Fonološki opis Slivnice pri Celju (T331), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 89–106.
- Logar 1981** = Tine Logar, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981 (Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9), 29–33.
- Orožen 1981** = Martina Orožen, Fonološki opis za kraj Šmarje pri Jelšah (OLA 18), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981 (Posebna izdanja LV, Odjeljenje društvenih nauka 9), 157–163.

- Prevolšek 2016** = Marjeta Prevolšek, *Kmetijsko izrazje v žetalskem govoru*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 2016.
- Pronk 2007** = Tijmen Pronk, The retraction of the neocircumflex in the Carinthian dialects of Slovene (on Ivšič's retraction), v: *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*, ur. Mate Kapović – Ranko Matasović, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2007, 171–183.
- Ramovš 1924** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14.1–4 (1963), 25–78.
- Rigler 1986** = Jakob Rigler, *Razprave o slovenskem jeziku*, Ljubljana: Slovenska matica, 1986.
- SLA 1.2** = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 1: Človek (telo, bolezni, družina) 2: kometarji*, ur. Jožica Škofic, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- SLA 2.2** = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija 2: kometarji*, ur. Jožica Škofic – Matej Šekli, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- SLA 3.2** = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 3: kmetovanje 2: kometarji*, ur. Jožica Škofic – Matej Šekli – Nina Pahor, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2023 (Jezikovni atlas).
- Šekli 2018** = Matej Šekli, *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Škofic 2024** = Jožica Škofic, Fonološki opis govora kraja Zibika (SLA T334), *Jezikoslovni zapiski* 30.1 (2024), 173–194.

## SUMMARY

### A Phonological Description of the Local Dialect of Dobovec pri Rogatcu (SLA Data Point 339)

This article presents the basic phonological and accentual characteristics and a phonological description of the local dialect of Dobovec pri Rogatcu (SLA data point 339), which is part of the Srednještajersko (Middle Styrian) dialect in the Styrian dialect group. It describes the general phonological, phonetic and accentual features of this dialect. The phonological description of this local dialect is based on dialect material collected by Jurij Rojs for the Slovenian Linguistic Atlas (SLA) in 1966. The material was written in the old Ramovš's transcription and has been transcribed into the modern Slovenian phonetic transcription for the purpose of this article.

The local dialect shows the defining characteristics of the southern Styrian dialect base of southern Slovenian. Synchronically, it is part of the Srednještajersko (Middle Styrian) dialect in the Štajersko (Styrian) dialect group (with some features of Kozjansko–Bizeljsko dialect on the one hand, and the Haloško dialect of the Pannonian dialect group on the other). It does not exhibit quantitative or qualitative oppositions in stressed syllables because this local dialect is characterized by secondary lengthening of stressed syllabic nuclei in final syllables that were originally short in the vowel system. In long vowels, many systematic doublets or different reflexes coexist in the system, such as *ie:/e:/e:* for \**ē-* (*g'lie:žŋ*, *'zie:nin* ~ *'ze:nin*, *'me:la* 'moka', *'se:dŋ*), *o:ŋ/o:/u:ŋ* for \**ō-* (*'ko:ŋža*, *'dŋ:ta*, *'nŋ:ša* ~ *'nuŋ:ša*, *p'ruŋ:sim*), and *u:/o:ŋ* for \**ŭ* and \**ŭ-* (*'vu:k*; *'bu:xa* vs. *'zo:ŋna*; *'so:ŋzā*).





## IZ SVETOVALNIC



**SIMON ATELŠEK — TANJA FAJFAR — MATEJA JEMEC TOMAZIN — JERA SITAR —  
MOJCA ŽAGAR KARER**

## POBUDE ZA TERMINOLOŠKE INTERVENCIJE V TERMINOLOŠKI SVETOVALNICI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.10](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.10)

Prispevek obravnava terminološke intervencije, ki so jih predlagali uporabniki Terminološke svetovalnice na *Terminologišču*. Analiza je pokazala, da so glavni razlogi za terminološko intervencijo vsebinsko neustrezni termin, deloma ali v celoti prevzeti termin, predolgi termin in politično nekorektni termin. Pri utemeljevanju odgovorov v svetovalnici je bilo največkrat uporabljeno terminološko načelo ustaljenosti, ki mu sledita terminološko načelo vsebinske ustreznosti in terminološko načelo gospodarnosti.

**Ključne besede:** terminologija, terminološko svetovanje, terminološka intervencija, uporabniki terminologije, terminološka načela

### Initiatives for Terminological Interventions in the Terminology Consulting Service

The article deals with terminological interventions suggested by users of the Terminology Consulting Service on the *Terminologišče* website. The analysis shows that the main reasons for terminological interventions are an inappropriate term with regard to the content of a concept, the foreign origin of a term, a term consisting of too many words and a politically incorrect term. The terminological principle of consistency was most frequently used to justify the answers, followed by the terminological principle of content adequacy and the terminological principle of economy.

**Keywords:** terminology, terminology consulting, terminological intervention, terminology users, terminological principles

**Simon Atelšek** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ [simon.atelsek@zrc-sazu.si](mailto:simon.atelsek@zrc-sazu.si) ■  <https://orcid.org/0000-0002-4225-7213>

**Tanja Fajfar** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ [tanja.fajfar@zrc-sazu.si](mailto:tanja.fajfar@zrc-sazu.si) ■  <https://orcid.org/0000-0001-9410-7076>

**Mateja Jemec Tomazin** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ [mateja.jemec-tomazin@zrc-sazu.si](mailto:mateja.jemec-tomazin@zrc-sazu.si) ■  <https://orcid.org/0000-0003-4053-1570>

**Jera Sitar** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ [jera.sitar@zrc-sazu.si](mailto:jera.sitar@zrc-sazu.si) ■  <https://orcid.org/0009-0006-2659-6166>

**Mojca Žagar Karer** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ [mojca.zagar-karer@zrc-sazu.si](mailto:mojca.zagar-karer@zrc-sazu.si) ■  <https://orcid.org/0000-0001-5302-1663>

Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARIS.



## 1 UVOD

Ena\*od glavnih značilnosti terminologije je, da je vsaj do neke mere dogovorna. To pomeni, da se termin, ki iz različnih razlogov ni več ustrezen, lahko tudi zamenja. Do novega poimenovanja je mogoče priti na različne načine. Eden od njih je, da se uporabnik s predlogom terminološke intervencije obrne na Terminološko svetovalnico, ki deluje na spletišču *Terminologišče* in v kateri pet terminologov skupaj pripravlja odgovore na terminološka vprašanja.

V prispevku bomo najprej na kratko orisali delovanje Terminološke svetovalnice, nato pa bomo natančneje opredelili terminološko intervencijo in si ogledali nekaj primerov, ki so opisani v tuji in domači literaturi. Sledi analiza vprašanj, ki so jih uporabniki poslali v Terminološko svetovalnico in vsebujejo pobudo za terminološko intervencijo. Z analizo bomo preverili, kako pogosto uporabniki dajo pobudo za terminološko intervencijo in katere razloge navedejo zanj.

Hkrati bomo analizirali tudi odgovore na prejeta terminološka vprašanja, ki vključujejo pobudo za terminološko intervencijo, s čimer želimo ugotoviti, kako pogosto smo pobudo potrdili ali zavrnili in s katerimi terminološkimi načeli smo svojo odločitev utemeljili.

## 2 TERMINOLOŠKA SVETOVALNICA NA SPLETIŠČU TERMINOLOGIŠČE

Terminološka svetovalnica je bila vzpostavljena leta 2013 na *Terminologišču*,<sup>1</sup> spletnem mestu Terminološke sekcije (zdaj Oddelka za terminologijo) Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, in od takrat naprej terminološko svetovanje poleg izdelave terminoloških slovarjev predstavlja eno od dveh glavnih dejavnosti oddelka. Terminološko svetovanje smiselno dopolnjuje izdelavo terminoloških slovarjev, pri čemer je obema dejavnostma skupno, da se odzivata na potrebe uporabnikov terminologije. Terminološko delo v svetovalnici bi lahko opredelili kot *ad hoc terminologijo*, ker gre za obravnavo enega pojma in ne celotnega pojmovnega sistema stroke, pri čemer je v središču zanimanja en termin ali manjša skupina terminov, v vsakem primeru pa praviloma zelo specifična terminološka težava uporabnika, ki želi dobiti hitro in verodostojno rešitev (Fajfar – Žagar Karer 2023: 370–371).

S terminološkim svetovanjem smo se sodelavci oddelka ukvarjali tudi že pred vzpostavitvijo Terminološke svetovalnice, a je šlo navadno za individualne odgovore, ki niso bili javno objavljeni in zato niso bili dostopni širšemu krogu uporabnikov. Z vzpostavitvijo Terminološke svetovalnice smo natančno določili postopek odgovarjanja na terminološka vprašanja, pri čemer je pomembno predvsem to, da je vsak odgovor skupinsko delo petih terminologov in da so odgovori

1 <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce>.

v anonimizirani obliki objavljeni na *Terminologišču*. Uporabnik terminološko vprašanje zastavi preko spletnega obrazca, v katerem posreduje osnovne podatke o pojmu, tujejezičnih terminih in morebitnih že obstoječih poimenovalnih rešitvah v slovenščini.

Delo v Terminološki svetovalnici je organizirano tako, da se za pripravo odgovora na vsako terminološko vprašanje določi odgovorni terminolog ( $T_1$ ); na tem mestu se enakovredno izmenjuje vseh pet terminologov. Postopek odgovarjanja je sestavljen iz sedmih korakov (Žagar Karer – Fajfar 2023: 83). Teči začne, ko uporabnik zastavi terminološko vprašanje. V drugem koraku odgovorni terminolog ( $T_1$ ) določi rok za pripravo mnenja ostalim terminologom ( $T_2, T_3, T_4, T_5$ ), ki v tretjem koraku napišejo svoja mnenja, pri čemer uporabijo tiskane in spletne vire, tako terminološke kot splošnojezikovne, strokovna besedila, po potrebi pa se posvetujejo tudi s strokovnjaki s posameznega področja (Fajfar – Žagar Karer 2023: 373). V četrtem koraku odgovorni terminolog ( $T_1$ ) prejeta mnenja uskladi, doda svoje in pripravi osnutek odgovora. V petem koraku osnutek odgovora pregledajo in komentirajo ostali štirje terminologi ( $T_2, T_3, T_4, T_5$ ). V šestem koraku odgovorni terminolog ( $T_1$ ) na podlagi komentarjev pripravi končni odgovor in ga, ko ga potrdijo vsi terminologi v skupini, po e-pošti pošlje uporabniku. Počaka še na morebiten povratni odziv uporabnika, potem pa v sedmem koraku končni odgovor objavi na *Terminologišču*.<sup>2</sup> S sprotnim objavljanjem vprašanj in odgovorov nastaja zbirka avtentičnih problemov uporabnikov terminologije, ki lahko služi tudi kot gradivo za jezikoslovne raziskave.

Naloga terminološkega svetovanja je reševati terminološke probleme, ki se pojavljajo na različnih strokovnih področjih. Zdi se, da je težava v osnovi vedno enaka; uporabnik želi vedeti, katero je ustrezno poimenovanje nekega pojma (Žagar Karer – Fajfar 2023: 78). Prepoznamo lahko dva najpogostejša tipa vprašanj, ki prihajajo v Terminološko svetovalnico. V prvo skupino sodijo vprašanja, pri katerih uporabnik pozna angleški termin in ga zanima, kateri je najprimernejši slovenski ustreznik, v drugo pa tista, pri katerih uporabnik izbira med več slovenskimi poimenovanji in sprašuje, katero je za določen pojem najustreznejše (Žagar Karer – Fajfar 2023: 89). Med vprašanji v Terminološki svetovalnici pa so tudi takšna, pri katerih se uporabniki iz različnih razlogov ne strinjajo z že uveljavljenim terminom ali podvomijo o njegovi ustreznosti. V teh primerih v svetovalnici pretehtamo, ali je terminološka intervencija utemeljena ali ne. V nadaljevanju se bomo posvetili teoretični opredelitvi terminološke intervencije in navedli nekaj tujih in domačih primerov, ki so bili obravnavani v literaturi.

2 15. 3. 2024 so bili objavljeni 603 odgovori.

### 3 TERMINOLOŠKA INTERVENCIJA

Terminološka intervencija označuje pojav, ko se v rabi ustaljeni termin zamenja z novim, ki naj bi pojem označeval primerneje. Da bi zamenjava termina lahko uspela, mora biti terminološka intervencija vsebinsko utemeljena, verjetnost nje-nega uspeha pa se bistveno poveča, če je pravočasna. Zelo pomembno je tudi, da jo podpre zadosten del stroke, v kateri se obravnavani termin uporablja primarno. Vsebinska utemeljenost terminološke intervencije pomeni, da je pobuda zanjo dana, ker termin, ki se uporablja najpogosteje, pojem označuje nenatančno ali celo neustrezno, zaradi česar je lahko dvoumen in zavajajoč. Do terminološke intervencije lahko pride npr. v primeru citatnega termina, ki naj ga sčasoma nadomesti jezikovnokulturno primernejši termin, ali pa v primeru, ko se vsebina pojma dopolni ali spremeni, zaradi česar termin, ki jo je označeval dotlej, ni več primeren. Pravočasnost je pomemben dejavnik zato, ker je uspešnost terminološke intervencije večja, če do pobude za zamenjavo termina pride, preden je ta ustaljen ali celo razširjen na sorodnih strokovnih področjih. Podpora primarne stroke pa zagotavlja, da bo predlagani termin zaživel v rabi. Če torej pobudo za terminološko intervencijo dajo posamezniki, ki delujejo v strokah, v katerih se obravnavani termin ne uporablja primarno, primarna stroka pa je ne podpre, terminološka intervencija ne more uspeti. Zato je s terminološko intervencijo neločljivo povezan terminološki dogovor, s katerim se strokovnjaki poenotijo glede najprimernejšega poimenovanja za določen pojem. Terminološki dogovor je torej pomemben tako pri poimenovanju novih pojmov kot pri terminoloških intervencijah.<sup>3</sup>

Čeprav se terminološke intervencije dogajajo v terminologijah vseh strok, so med odmevnejšimi gotovo intervencije v kontekstu politično korektne terminologije.<sup>4</sup> V tuji literaturi tako lahko preberemo, da naj bi bil angleški termin *patient* (slv. *pacient*) na področju raziskovanja duševnega zdravja manj primeren, saj se od vključenih v raziskovalni projekt ne pričakuje, da so trenutno registrirani pacienti v psihiatrični ustanovi. Predlog novega termina, ki je bil med osebami, sodelujočimi v raziskavah, najbolje sprejet, je bil *people with lived experience*<sup>5</sup> (Hawke – Sheikhan – Rockburne 2023: 1381–1382).

Omenimo tudi primer s področja računalništva, na katerem sta sporna postala angleška termina *whitelist* (slv. *beli seznam*) in *blacklist* (slv. *črni seznam*).

3 Natančneje o terminološkem dogovoru v Žagar Karer 2018: 236–237.

4 Tudi v Terminološki svetovalnici smo odgovarjali na nekaj tovrstnih pobud, gl. npr. odgovore *Starejša oseba* (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/starejsa-oseba>), *Rejništvo* (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/rejnistvo>), *Varovanec* (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/varovanec>), *Invalid* (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/invalid>).

5 Slovensko poimenovanje bi lahko bilo *oseba z živetimi izkušnjami*, za katero sicer nismo našli potrditve, se pa uporablja dvobesedno poimenovanje *živeta izkušnja*, ki ima v *Korpusu znanstvenih besedil OSS* (<https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=oss10>) 140 zadetkov.

National Cyber Security Centre v Združenem kraljestvu je v blogovskem zapisu sporočil, da so ju nadomestili z jasnejšima in manj dvoumnima terminoma *allow list*<sup>6</sup> in *deny list* (Emma W 2020). Podobno je z angleškima terminoma *master* (slv. *gospodar*) in *slave* (slv. *suženj*), ki prav tako sodita na področje računalništva in sta v začetku 21. stoletja postala sporna zaradi povezave s suženjstvom. V okviru sistema za upravljanje spletnih vsebin Drupal in Redis sta bila kot ustrezni zamenjavi za omenjena termina potrjena angleška termina *primary* in *replica* (McKenzie 2019), spletni portal *GitHub* pa je termin *master* zamenjal z *main* (Cimpanu 2020). V kontekst politično nekorektne terminologije sodi tudi pobuda za terminološko intervencijo, ki je aktualna v ZDA, s katero naj bi se angleški termin *marijuana* (slv. *marihuana*) zamenjal s terminom *cannabis* (slv. *konoplja*). Potreba po menjavi je utemeljena z argumentom, da *konoplja* ni negativno konotirano poimenovanje, kar velja za *marihuano*, s katero so povezani rasni stereotipi. Ko je ameriška vlada v začetku 20. stoletja konopljo prepovedala, je z izbiro poimenovanja latinskoameriškega izvora rastlino povezala z množičnim mehiškim preseljevanjem in jo s tem označila za povzročiteljico številnih bolezni (MacDonald 2023: 4).

Predstaviti velja še kanadski primer razprave o primernosti angleškega termina *visible minority* (slv. *vidna manjšina*), ki označuje osebe, z izjemo kanadskih staroselcev, ki ne pripadajo beli rasi ali niso bele polti. Ta termin, ki je aktualen samo v Kanadi, se uporablja v vseh zveznih javnih službah. Zaradi pomanjkanja natančnosti naj bi predstavljal oviro za učinkovito reševanje socialno-ekonomskih vrzeli različnih etničnih skupin, poleg tega se z njegovo rabo prikrijejo in zmanjšajo razlike med manjšinskimi skupinami in njihovimi različnimi izkušnjami (Nicol – Osazuwa 2022). Nežadostno natančnost so nekateri avtorji očitati tudi angleškemu terminu *infertility* (slv. *neplodnost*) (Habbema idr. 2004). Termin namreč zajema stanja od popolne neplodnosti do (skoraj) normalne plodnosti, zato naj bi bila njegova enotna uporaba zavajajoča.

V slovenskem prostoru so o terminoloških intervencijah pisali npr. Fajfar in Žagar Karer (2016), Škornik (2020), Pečovnik (2020) in Jurša Potocco – Plevnik (2023). Fajfar in Žagar Karer (2016) predstavljata poskus jezikoslovca Jožeta Toporišiča, da bi ustaljene termine *terminologija*, *termin* in *terminološki slovar* nadomestila neprevzeta poimenovanja *strokovno izrazje* oz. *samo izrazje*, *izraz* in *izrazijski slovar*. Skleneta, da terminološka intervencija ni uspela, kot razlog pa navajata ustaljenost terminov, ki naj bi bili zamenjani, in dejstvo, da terminološke intervencije ni podprl večji del strokovne skupnosti (Fajfar – Žagar 2016: 62–63). Škornik (2020: 76) analizira rabo terminov *zrakoplov* in *letalnik* na

6 Za angleške termine, ki so rezultat terminološke intervencije, za katero v slovenščini ni bilo prepoznanega razloga (npr. menjava *črnega seznama* zaradi povezave z rasizmom), slovenska poimenovanja niso navedena, ker ne obstajajo.

vojaškem področju in ugotavlja, da *zrakoplov* sicer ni neustrezen termin, hkrati pa tudi, da je *letalnik* resen kandidat za njegovo zamenjavo.<sup>7</sup> Z razmerjem med obema terminoma se ukvarja tudi Pečovnik (2020: 22–25), ki izpostavlja še primer terminološke intervencije, s katero je bil *usmerjevalec združenih ognjev* zamenjan s *kontrolorjem združenih ognjev*. Jurša Potocco in Plevnik (2023: 114, 115) pišeta o terminih s sestavino *telesni* v kineziološki terminologiji ter med drugim predlagata uporabo termina *gibalna aktivnost* namesto *telesna aktivnost*, kar utemeljujeta z vsebinskimi argumenti, saj naj bi pridevnik *gibalni* bolje označeval vsebino pojma (zavestno krčenje skeletne mišice z namenom premikanja telesa ali telesnih delov). Omenimo še en primer, in sicer termin *žrtev* s področja nasilja nad ženskami in otroki. Avtorice Horvat, Lešnik Mugnaioni in Plaz (2007: 17) opozarjajo, da mu strokovna javnost vse odločneje očita zamejenost in neustreznost, saj označuje nekoga, ki trpi, je pasiven in se ne more upreti povzročitelju nasilja, dejansko pa ravno ta oseba razvije izredno moč, iznajdljivost in strategije preživetja. Kot primernejši poimenovanji izpostavljajo *preživela/preživeli* in *oseba z izkušnjo nasilja*, pri čemer poudarjajo, da sta ob nenatančni rabi obe poimenovanji lahko razumljeni dvoumno. Frangež idr. (2015) pa razpravljajo o terminologiji na področju spolnega izkoriščanja otrok, natančneje o terminološki intervenciji pri terminu *child pornography* (slv. *otroška pornografija*), ki se uporablja tudi v splošnem jeziku. Pobudo utemeljujejo z argumentom, da bi bil termin lahko zavajajoč za nestrokovnjake, ki zaradi pomena besede *pornografija* v splošnem jeziku (kjer ta seveda ne vključuje otrok) ne bi prepoznali resnosti kaznivega dejanja, ki ga pojem označuje. Kot ustrezna zamenjava je bil predlagan termin *child sexual exploitation material* (slv. *posnetki spolnega izkoriščanja otrok*) (Frangež idr. 2015: 295).

Izpostavili smo nekaj primerov pobud za terminološke intervencije, ki so utemeljene z različnimi argumenti. Razprava, katere od omenjenih pobud so upravičene in katere ne, presega namen tega prispevka. Prav tako njegovi avtorji ne moremo ugotoviti, katere terminološke intervencije so uspele oz. v kolikšni meri so uspele.<sup>8</sup> Zato se bomo v prispevku osredotočili na pobude za terminološke intervencije, ki so prispele v Terminološko svetovalnico v celotnem obdobju njene delovanja, ter preverili, ali smo jih potrdili ali zavrnil.

7 Na vprašanje o ustreznosti *letalnika* smo odgovarjali tudi v Terminološki svetovalnici (gl. razdelek 4.3).

8 Smiselnost in uspešnost terminološke intervencije namreč lahko potrdijo le strokovnjaki, ki uporabljajo termin, za katerega je bila dana pobuda za terminološko intervencijo.

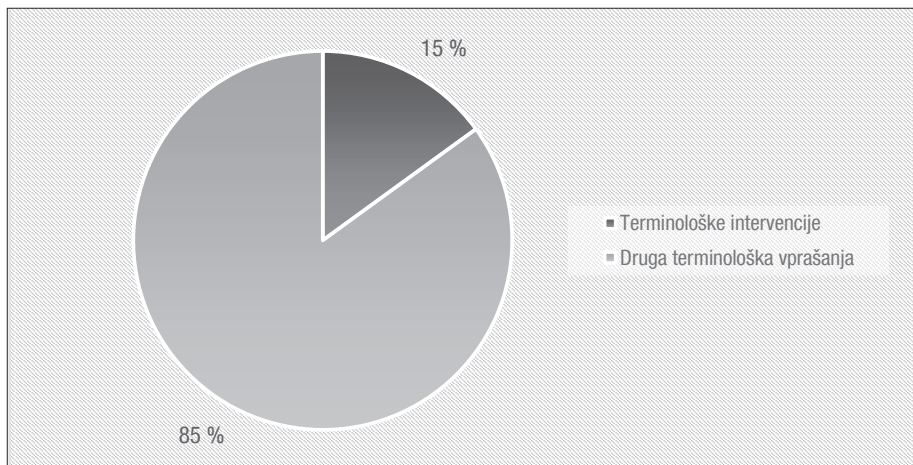
## 4 ANALIZA POBUD ZA TERMINOLOŠKO INTERVENCIJO

Za potrebe analize smo pregledali vsa vprašanja, poslana v Terminološko svetovalnico med avgustom 2013 in novembrom 2023, ter odgovore nanje. V nadaljevanju smo preverili, kolikšen delež med vsemi zastavljenimi vprašanji predstavljajo vprašanja, v katerih je dana pobuda za terminološko intervencijo, ali spraševalci z željo po zamenjavi ustaljenega termina predlagajo tudi poimenovanje, ki naj bi ga nadomestilo, posebno pozornost pa smo namenili tudi utemeljitvam potrditev ali zavrnitev pobud za terminološko intervencijo.

V prvi fazi smo torej izmed vseh vprašanj prepoznali tista, ki vsebinsko sodijo v analizo. V njih je moral spraševalec jasno izraziti nestrinjanje z veljavnim terminom, pri čemer je lahko svoje nestrinjanje argumentiral in tudi predlagal novo poimenovanje, prosil za izbiro najprimernejšega izmed več predlaganih novih poimenovanj ali pa preverjal, ali so pomisleki o neustreznosti termina smiselni, in prosil za mnenje terminologov.

### 4.1 Terminološka vprašanja s pobudo za terminološko intervencijo

V analizo je bilo zajetih 589 vprašanj, ki smo jih v Terminološko svetovalnico prejeli v obdobju desetih let – med avgustom 2013 in novembrom 2023. Želja po terminološki intervenciji je bila izražena v 87 vprašanjih, kar predstavlja 15 % vseh zastavljenih vprašanj. Delež pobud za zamenjavo ustaljenega termina potrjuje, da je poimenovalni sistem posamezne stroke načeloma stabilen in da so pobude za zamenjavo razmeroma redke. Če spremljamo število pobud za terminološko intervencijo po posameznih letih, ne opazimo statistično pomembne razlike, število tovrstnih vprašanj se giblje med pet in deset na leto. Izstopata leti 2020 in 2021, ko smo zabeležili po dvanajst pobud. Graf 1 prikazuje razmerje med terminološkimi vprašanji, v katerih je bila izražena pobuda za terminološko intervencijo, in vsemi drugimi terminološkimi vprašanji, ki so v Terminološko svetovalnico prispela v obdobju 2013–2023.



**Graf 1: Vprašanja s pobudo za terminološko intervencijo in druga terminološka vprašanja med letoma 2013 in 2023**

#### 4.1.1 Razlogi za terminološko intervencijo

Uporabniki, ki so v Terminološko svetovalnico poslali vprašanje s pobudo za terminološko intervencijo, so zanjo imeli različne razloge, kar je prikazano na grafu 2. Spraševalci so najpogosteje izrazili pomisleke o vsebinski ustreznosti sestavin termina, in sicer kar v 36 primerih (41 %). Eden od spraševalcev je ob novem prevodu tujih tehničnih smernic nasprotoval novemu poimenovanju *požarna voda*<sup>9</sup> za vodo, ki ostane na požarišču po končanem gašenju, in želel, da podpremo dotlej uporabljeni termin *gasilna voda*, ki pa označuje tudi vodo, namenjeno gašenju. Pričakovani razlogi za menjavo termina so tudi jezikovnokulturni pomisleki, saj je kar 17 pobud (19 %) takšnih, v katerih so spraševalci iskali pomoč zaradi prevzete besede kot sestavine termina. Nekateri med njimi so predlagali zamenjavo z domačim poimenovanjem (npr. namesto *biotske raznovrstnosti*<sup>10</sup> je spraševalec predlagal poimenovanje *raznoživost*), drugi pa so preverjali, ali je uveljavljeni prevzeti termin *emisija*<sup>11</sup> res treba zamenjati z domačim *izpustom v zrak*. Vprašanja, ki so vsebovala pobude za terminološko intervencijo, so se v petih primerih (6 %) dotaknila tudi politične korektnosti poimenovanj, npr. za poimenovanja oseb v kasnejšem življenjskem obdobju je spraševalec izrecno poudaril, da sta poimenovanji *starejši ljudje*<sup>12</sup> in *starejši odrasli*, ki sta se začeli uveljavljati kot najprimernejši, s sociološkega vidika neustrezni, ker te osebe označujeta kot homogeno skupino,

<sup>9</sup> Gl. odgovor *Požarna voda*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/pozarna-voda>.

<sup>10</sup> Gl. odgovor *Biotska raznovrstnost*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/biotska-raznovrstnost>.

<sup>11</sup> Gl. odgovor *Emisija*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/emisija>.

<sup>12</sup> Gl. odgovor *Starejša oseba*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/starejsa-oseba>.

čeprav to niso. Posebno skupino predstavljajo tista vprašanja, v katerih spraševalci iščejo krajše poimenovanje od obstoječega, in sicer v štirih vprašanjih (5 %). Problematičnost dolgega opisnega poimenovanja je v svojem vprašanju izpostavil spraševalec, ki je iskal krajše poimenovanje za *pristop, ki upošteva spoznanja o travmi*.<sup>13</sup>

V 13 vprašanjih (15 %) so omenjeni drugi razlogi za menjavo termina, ki ne tvorijo enovite skupine. Med drugim se je pojavil pomislek o besedotvorni pravilnosti termina, npr. namesto termina *javor rebraš*<sup>14</sup> je spraševalec predlagal po njegovem mnenju ustrežnejše poimenovanje *javor rebrač*, saj je les tega javorja rebrast, zato bi bila ustrežnejša tvorjenka z obrazilom *-ač*. Prav tako je bila problematizirana časovna aktualnost termina, in sicer v zvezi s terminom *odškodbeni način*,<sup>15</sup> ker je spraševalec *odškodbo* našel le v zgodovinskih slovarjih. Med razlogi se je pojavilo tudi mnenje, da določen termin sploh ni potreben, kar je npr. izpostavil spraševalec, ki je menil, da je termin *risoroman* odveč, ker za isti pojem že obstaja termin *strip*.<sup>16</sup> Enega od spraševalcev je zanimalo, ali se različne vrste *lubadarjev* še smejo poimenovati s skupnim imenom *podlubniki*, čeprav se je spremenila taksonomska razvrstitev in *podlubniki* niso več samostojna družina.<sup>17</sup> Več spraševalcev se je na Terminološko svetovalnico obrnilo s predlogom, naj se izbere poimenovanje, ki je bolj »pravilno« od že uveljavljenega, pri čemer so spraševalci to večinoma dodatno utemeljili, včasih pa iz vprašanj ni bilo razvidno, zakaj naj neko poimenovanje ne bi bilo »pravilno«.<sup>18</sup>

V dvanajstih vprašanjih (14 %) spraševalci niso navedli nobenega razloga za zamenjavo termina oz. so samo izrazili svoje nestrinjanje. Tako je npr. spraševalec predlagal zamenjavo termina *optični bralnik* z enobesednim poimenovanjem *optibralnik*.<sup>19</sup>

13 Gl. odgovor *Travmo upoštevajoči pristop*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/travmo-upostevajoci-pristop>.

14 Gl. odgovor *Javor rebraš*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/javor-rebras>.

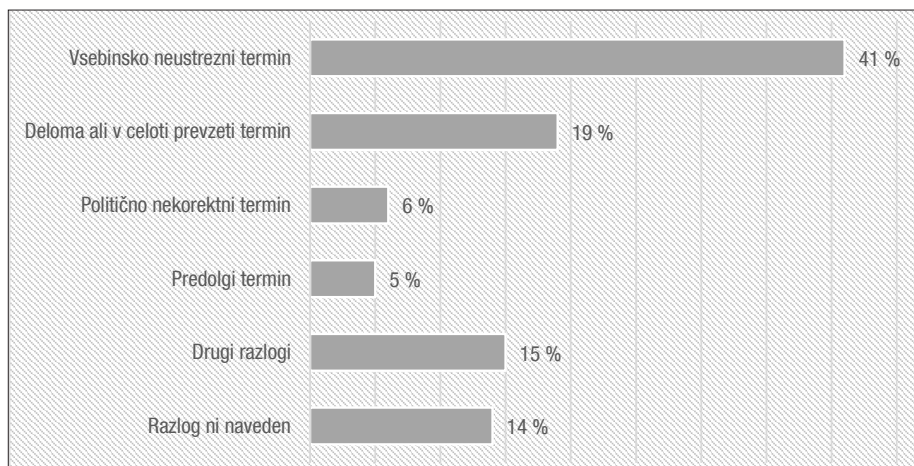
15 Gl. odgovor *Odškodbeni način*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/odskodbene-nacin>.

16 Gl. odgovor *Risoroman*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/risoroman>.

17 Gl. odgovor *Podlubniki*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/podlubniki>.

18 Z željo po bolj »pravilni« ali celo najbolj »pravilni« možnosti v jeziku se srečujejo tudi jezikoslovci, ki odgovarjajo na jezikovna vprašanja uporabnikov v Jezikovni svetovalnici (prim. Dobrovoljc 2023: 317–339).

19 Gl. odgovor *Optično prebrani dokument*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/opticno-prebrani-dokument>.



Graf 2: Razlogi za terminološko intervencijo

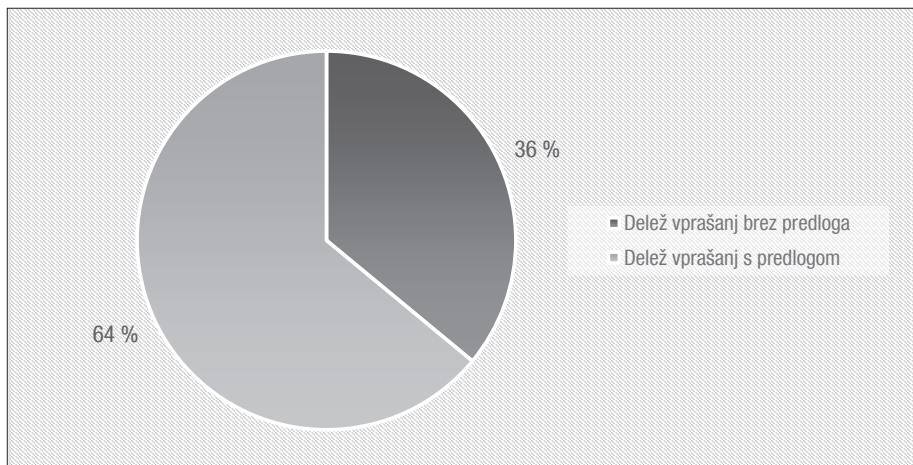
#### 4.2 Vprašanja s predlogom ustreznjega termina

V nadaljevanju analize smo preverjali, kako pogosto so spraševalci poleg pobude za terminološko intervencijo podali tudi predlog novega termina, s katerim bi nadomestili obstoječega. To se je zgodilo v 56 odgovorih (64 %). Tako je npr. spraševalec termin *starizem*,<sup>20</sup> ki označuje stereotipiziranje, zapostavljanje in diskriminiranje starejših ljudi, označil kot neustrezen, ker se obrazilo *-izem* običajno ne pripenja na domače osnove, poleg tega pa je menil, da bi lahko bilo poimenovanje zavajajoče z vidika vsebine pojma, tj. da označuje odobravanje starega in ne zavračanja starega. Namesto njega je predlagal termin *staromrzništvo*, ki se je v nekaterih krogih že uporabljal za označevanje obravnavanega pojma. V 31 vprašanih (36 %) pa so spraševalci sicer izrazili mnenje, da obstoječi termin iz različnih razlogov ni ustrezen, a niso predlagali novega termina. Tako je npr. spraševalec za angleški termin *rear facing car seat*, ki označuje otroški avtosedež, nameščen tako, da otrok gleda v nasprotno smer vožnje, navedel, da se v slovenščini uporabljata ustreznika *nazaj obrnjeni avtosedež* in *avtosedež, obrnjen v nasprotni smeri vožnje*. Za oba ugotavlja, da sta preveč opisna, ustreznjega termina pa ne predlaga. V Terminološki svetovalnici smo po preučitvi problema in upoštevanju izraženih pomislekov predlagali termin *vzratni avtosedež*.<sup>21</sup>

Graf 3 prikazuje delež vprašanj, v katerih spraševalec poleg pobude za terminološko intervencijo predlaga tudi poimenovanje, ki naj bi nadomestilo tisto, ki se že uporablja, oz. takega predloga ne poda.

<sup>20</sup> Gl. odgovor *Starizem*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/starizem>.

<sup>21</sup> Gl. odgovor *Vzratni avtosedež*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/vzratni-avtosedež>.



**Graf 3: Pobude terminoloških intervencij s predlogom ustreznjega termina in brez njega**

#### 4.3 Pobude za terminološko intervencijo, ki smo jih podprli ali zavrnili

Preverili smo tudi, kako pogosto smo pobudo za terminološko intervencijo podprli oz. zavrnili. Od 87 pobud smo v 33 primerih (38 %) ocenili, da bi terminološka intervencija lahko bila uspešna, in smo jo podprli. Od tega smo v enajstih (13 %) primerih potrdili spraševalčev predlog. Tako smo npr. podprli predlog letalske stroke, da se termin *zrakoplov*, ki označuje vse vrste naprav za letenje po zraku, zamenja s terminom *letalnik*.<sup>22</sup> V stroki se kot argument za menjavo termina najpogosteje navaja razlika med plovbo in letenjem, ki se v fizikalnem smislu razlikujeta. V 22 (25 %) primerih pa smo predlog novega poimenovanja oblikovali v Terminološki svetovalnici, ker spraševalec ni navedel predloga ali pa predlog ni bil v skladu s katerim izmed terminoloških načel. Tako smo npr. za angleški termin *dating violence*, ki označuje obliko nasilja v partnerskih odnosih, predlagali termin *zmenkarsko nasilje*<sup>23</sup> namesto zveze *nasilje med zmenkanjem*, ki jo je kot obstoječo poimenovalno rešitev navedel spraševalec.

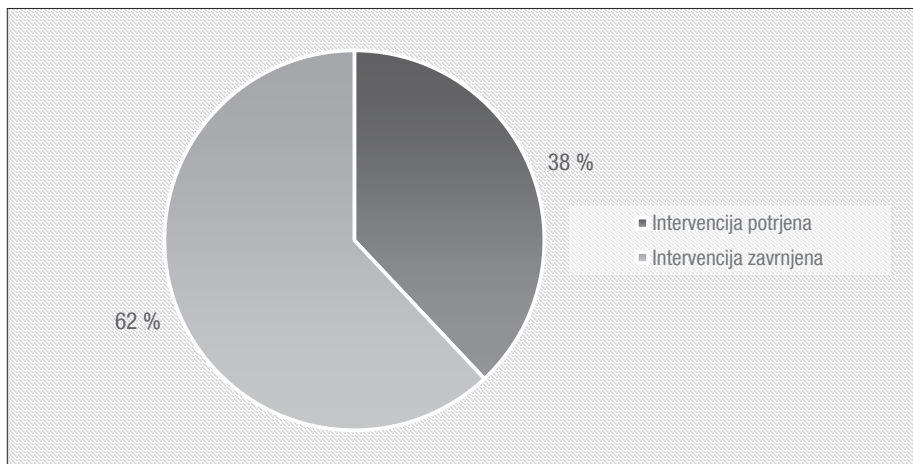
V 54 primerih (62 %) smo pobudo za terminološko intervencijo zavrnili. Tako smo npr. odsvetovali menjavo termina *strelec*,<sup>24</sup> ki v košarki označuje igralca, ki doseže določeno število točk na tekmi. Spraševalec je kot razlog za pomislek glede ustreznosti termina navedel vsebino pojma, saj košarkarji ne streljajo, temveč mečejo na koš.

Delež pobud za terminološko intervencijo, ki smo jih potrdili ali zavrnili, je prikazan na grafu 4.

<sup>22</sup> Gl. odgovor *Letalnik*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/letalnik>.

<sup>23</sup> Gl. odgovor *Zmenkarsko nasilje*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/zmenkarsko-nasilje>.

<sup>24</sup> Gl. odgovor *Strelec*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/strelec>.



**Graf 4:** Delež pobud za terminološko intervencijo, ki smo jih podprli ali zavrnil

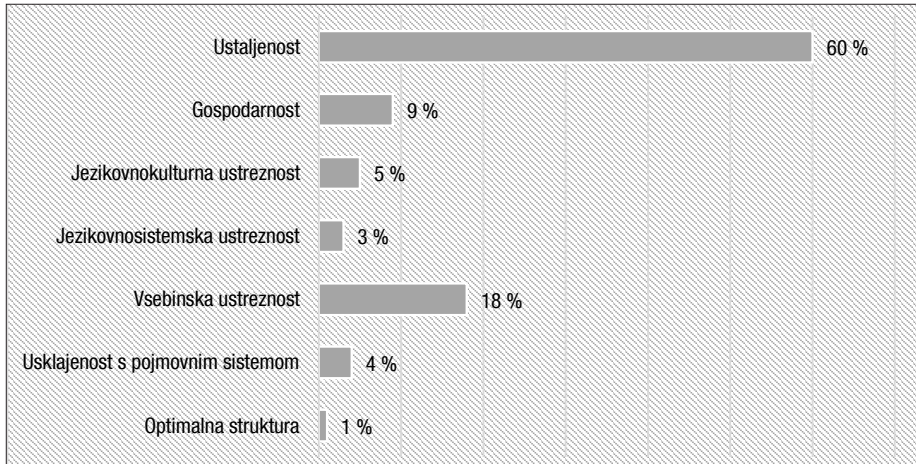
#### 4.4 Utemeljitev potrditev ali zavrnitev terminološke intervencije

Da bi spraševalcu in zainteresirani skupnosti uporabnikov posredovali verodostojen odgovor, ga vedno utemeljimo s terminološkimi načeli, in sicer s temeljnimi terminološkimi načeli (ustaljenost, gospodarnost, jezikovnosistemska ustreznost, jezikovnokulturna ustreznost) in drugimi terminološkimi načeli (vsebinska ustreznost, usklajenost s pojmovnim sistemom, optimalna struktura).<sup>25</sup>

V tem razdelku smo preverili, katera terminološka načela smo uporabili v odgovorih na vprašanja s pobudo za terminološko intervencijo in kako pogosto. Iz analize izhaja, da smo odgovor najpogosteje utemeljili z enim terminološkim načelom, in sicer v 74 primerih, kar predstavlja 85 % vseh odgovorov. V desetih primerih (12 %) smo odgovor utemeljili z dvema terminološkima načeloma, v treh primerih (3 %) pa s tremi terminološkimi načeli.

Analiza pogostosti posameznih terminoloških načel v pregledanih odgovorih kaže tudi, da smo se pri utemeljevanju odgovorov na terminološka načela sklicevali 103-krat. V skupini temeljnih terminoloških načel smo najpogosteje uporabili terminološko načelo ustaljenosti, in sicer v 62 primerih (60 %). V devetih primerih (9 %) smo uporabili načelo gospodarnosti, v petih primerih (5 %) načelo jezikovnokulturne ustreznosti, v treh primerih (3 %) pa načelo jezikovnosistemske ustreznosti. Od drugih terminoloških načel smo najpogosteje uporabili načelo vsebinske ustreznosti, in sicer v 19 primerih (18 %), načelo usklajenosti s pojmovnim sistemom v štirih primerih (4 %), načelo optimalne strukture pa v enem primeru (1 %). Pogostost uporabljenih načel je prikazana na grafu 5.

<sup>25</sup> Za natančnejše razmerje med njimi gl. Fajfar – Žagar Karer 2023: 374–383.



**Graf 5:** Pogostost uporabe posameznega terminološkega načela v utemeljitvah potrditev ali zavrnitev pobud za terminološko intervencijo

V odgovorih smo najpogosteje uporabili terminološko načelo ustaljenosti, praviloma v primerih, ko smo pobudo za terminološko intervencijo zavrnili. To je pričakovano, saj je za menjavo ustaljenega termina, ki omogoča neovirano strokovno sporazumevanje, potreben dober razlog, ki je največkrat povezan z vsebinsko ustreznostjo. V primerih, ko smo terminološko intervencijo podprli, smo to pogosteje utemeljili z drugimi terminološkimi načeli, med katerimi izstopa gospodarnost (sedemkrat smo jo uporabili v primerih, ko smo intervencijo podprli, le dvakrat pa v primerih, ko smo jo zavrnili). Tudi načelo jezikovnokulturne ustreznosti je pogosteje uporabljeno v primerih, ko smo pobudo za intervencijo podprli (v štirih primerih, le enkrat pa v primeru, ko smo intervencijo zavrnili, in še takrat v kombinaciji z ustaljenostjo). Po drugi strani pa je načelo vsebinske ustreznosti precej bolj enakovredno porazdeljeno – devetkrat smo ga uporabili, ko smo pobudo zavrnili, desetkrat pa, ko smo jo potrdili. Uporaba tega načela tako pri potrditvah kot zavrnitvah pobud za terminološke intervencije ne preseneča, saj bi vsebinsko ustreznost lahko opredelili kot nadnačelo. Gre za to, da je vsebinska ustreznost inherentna lastnost učinkovitega termina (Fajfar – Žagar Karer 2023: 382). Analiza termina z vidika njegove primernosti za označevanje določenega pojma je zato pri odločanju, ali se termin menja ali ne, smiselna oz. celo nujna.

Načelo ustaljenosti smo uporabili npr. v odgovoru *Stresni test*,<sup>26</sup> v katerem smo pobudo za terminološko intervencijo zavrnili. Spraševalec je v vprašanju izpostavil, da termin pojma ne označuje vsebinsko ustrezno, saj pri njem ne gre za test, ki bi povzročal stres. Po pregledu gradiva smo ugotovili, da je termin *stresni*

<sup>26</sup> Gl. odgovor *Stresni test*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/stresni-test>.

*test* v bančništvu ustaljen, poleg tega pa gre za stalno besedno zvezo, v kateri vrstni pridevnik *stresni* izključuje morebitne interpretacije, da gre za teste, ki povzročajo stres. To pomeni, da pridevnika *stresni* kot sestavine termina ne moremo razumeti dobesedno (torej kot 'test, ki povzroča stres'). Zaradi tega smo menili, da terminološka intervencija ni utemeljena. Načelo gospodarnosti pa smo npr. uporabili v odgovoru *Tekočinska biopsija*,<sup>27</sup> v katerem smo podprli pobudo za terminološko intervencijo. Spraševalec je v vprašanju poudaril, da strokovnjaki menijo, da termin *tekoča biopsija* vsebinsko ni ustrezen. Dodal je, da se pojavlja tudi daljše poimenovanje *biopsija telesnih tekočin*. V odgovoru smo se strinjali, da bi pri poimenovanju morali izhajati iz tekočine, vendar smo namesto tribesednega termina *biopsija telesnih tekočin* predlagali dvobesednega *tekočinska biopsija*, ki je bolj gospodaren, po našem mnenju pa še vedno dovolj natančno označuje pojem.

## 5 UGOTOVITVE

Analiza vseh vprašanj, ki so bila poslana v Terminološko svetovalnico od začetka njenega delovanja, je pokazala, da so vprašanja, v katerih je izražena pobuda za terminološko intervencijo, relativno redka, saj predstavljajo le 15 % vseh vprašanj. Vseeno pa to pomeni, da uporabniki Terminološko svetovalnico razumejo tudi kot mesto, kamor lahko pošljejo pobudo za terminološko intervencijo.

Pobudo za intervencijo uporabniki v konkretnih primerih utemeljujejo z različnimi argumenti. Čeprav smo vsakega od 87 obravnavanih primerov terminoloških intervencij obravnavali kot poseben problem, lahko izluščimo glavne razloge za terminološko intervencijo – največkrat uporabniki navajajo vsebinsko neustreznost termina (41 %), sledijo deloma ali v celoti prevzeti termin (19 %), politično nekorrektni termin (6 %) in predolgi termin (5 %). V 64 % vprašanj s pobudo za terminološko intervencijo je spraševalec dal tudi svoj predlog za zamenjavo termina, v preostalih vprašanjih pa je samo izrazil nestrinjanje z obstoječim terminom in ni predlagal ustreznjšege.

Od 87 pobud smo terminološko intervencijo podprli v 38 %. Relativno visok odstotek zavrnjenih pobud za intervencijo (62 %) kaže na to, da je ustaljenost v terminologiji zelo pomembna. Predloga za menjavo ustaljenega termina, ki po našem mnenju ni dovolj tehtno utemeljen, ne podpremo. Pri tem je pomemben dejavnik tudi stopnja ustaljenosti termina – če je pobuda za intervencijo dana v času, ko je termin že dolgo ustaljen, ima precej manjše možnosti za uspeh, kot če je dana pravočasno. Prav tako je uveljavitev konkretne terminološke intervencije

27 Gl. odgovor *Tekočinska biopsija*, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje/tekocinska-biopsija>.

v končni fazi odvisna od njene sprejemljivosti za strokovno skupnost, v kateri se termin uporablja.

Pri presojanju, ali je terminološka intervencija upravičena, si pomagamo s temeljnimi terminološkimi načeli (ustaljenost, gospodarnost, jezikovnosistemska ustreznost, jezikovnokulturna ustreznost) in drugimi terminološkimi načeli (vsebinska ustreznost, usklajenost s pojmovnim sistemom, optimalna struktura). Največkrat smo uporabili eno terminološko načelo, včasih pa tudi dve ali več. V analiziranem gradivu je izrazito izstopalo načelo ustaljenosti (v 60 % primerov), relativno pogosto je bilo uporabljeno tudi načelo vsebinske ustreznosti (v 18 % primerov). Tretje po vrsti je bilo načelo gospodarnosti (v 9 % primerov), ostala načela so bila uporabljena manjkrat.

## 6 ZAKLJUČEK

V prispevku smo obravnavali terminološke intervencije, za katere so dali pobudo uporabniki Terminološke svetovalnice. Ta je v času svojega delovanja od leta 2013 postala referenčno mesto za vprašanja o slovenski terminologiji, kar dokazuje konstanten pritok terminoloških vprašanj. Vprašanja uporabnikov so večinoma vezana na pomoč pri poimenovanju novih pojmov ali na izbiro najustrežnejšega termina izmed več že obstoječih. Manjši del – natančneje 15 % – vprašanj pa vsebuje pobudo za terminološko intervencijo. Med razlogi zanjo so uporabniki najpogosteje navedli vsebinsko neustrezen termin, sledi deloma ali v celoti prevzeti termin, redkeje pa politično nekorektni termin in predolgi termin.

Terminološka intervencija je potrebna v primeru, ko termin, ki je v rabi ustaljen, pojma iz različnih razlogov ne označuje (več) ustrezno. Ker je ustaljene termine načeloma težko menjati, je zelo pomembno, da za menjavo termina obstajajo res tehtni razlogi. Analiza je pokazala, da večina pobud za menjavo ustaljenega termina (62 %) po preučitvi problema po našem mnenju ni bila dovolj prepričljivi, da bi terminološko intervencijo podprli. Tudi v primerih, ko smo ocenili, da je konkretna terminološka intervencija smiselna in potrebna, je treba poudariti, da ima ta precej več možnosti za resnično uveljavitev v primeru, ko ima tudi podporo strokovne skupnosti. To pomeni, da se mora s potrebnostjo intervencije in sprejemljivostjo predloga strinjati velik del strokovne skupnosti. Terminološka načela, ki jih tudi sicer uporabljamo pri terminološkem svetovanju, svojo funkcijo dobro opravljajo tudi v primerih, ko gre za terminološke intervencije. Kot najbolj relevantna so se v analizi pričakovano izkazala načelo ustaljenosti, načelo vsebinske ustreznosti in načelo gospodarnosti.

Da bi se v strokah učinkovito sporazumevali, je potreben relativno stabilen terminološki sistem, pri čemer je bistveno, da se ustaljenih poimenovanj ne menja brez dobrega razloga. Ker pa se ves čas pojavljajo novi pojmi (poleg tega se lahko

spremenijo tudi obstoječi pojmi), se včasih pojavi tudi potreba po terminološki intervenciji. Vsak tak primer je treba dobro preučiti in premisliti, nato pa sprejeti odločitev, ali je zamenjava termina smiselna oz. potrebna ali ne. Pri tem lahko uporabnikom terminologije pomagamo tudi sodelavci Terminološke svetovalnice.

## LITERATURA

- Cimpanu 2020** = Catalin Cimpanu, GitHub to replace 'master' with 'main' starting next month, *ZDNET*, 19. september 2020, <https://www.zdnet.com/article/github-to-replace-master-with-main-starting-next-month/>.
- Dobrovoljc 2023** = Helena Dobrovoljc, Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik po desetih letih delovanja (2012–2022), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 317–339.
- Emma W 2020** = Emma W, Terminology: it's not black and white, *National Cyber Security Centre*, 30. april 2020, <https://www.ncsc.gov.uk/blog-post/terminology-its-not-black-and-white>.
- Fajfar – Žagar Karer 2016** = Tanja Fajfar – Mojca Žagar Karer, Jože Toporišič in terminološka terminologija, v: *Toporišičeva obdobja*, ur. Erika Kržišnik – Miran Hladnik, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016 (*Obdobja* 35), 57–64.
- Fajfar – Žagar Karer 2023** = Tanja Fajfar – Mojca Žagar Karer, Ad hoc terminologija: analiza uporabe terminoloških načel v Terminološki svetovalnici na Terminologišču, *Slavistična revija* 71.4 (2023), 369–384.
- Frangč idr. 2015** = Danijela Frangč – Anton Toni Klančnik – Mojca Žagar Karer – Bjørn-Erik Ludvigsen – Jarosław Kończak – Fernando Ruiz Pérez – Mikko Veijalainen – Maurine Lewin, The Importance of Terminology Related to Child Sexual Exploitation, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 66.4 (2015), 291–299.
- Habbema idr. 2004** = J. D. F. Habbema – J. Collins – H. Leridon – J. L. H. Evers – B. Lunenfeld – E. R. te Velde, Towards less confusing terminology in reproductive medicine: a proposal, *Human Reproduction* 19.7 (2004), 1497–1501, <https://doi.org/10.1093/humrep/deh303>.
- Hawke – Sheikhan – Rockburne 2023** = Lisa D. Hawke – Natasha Y. Sheikhan – Faith Rockburne, Lived experience engagement in mental health research: recommendations for a terminology shift, *Health Expectations* 26 (2023), 1381–1383, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/hex.13775>.
- Horvat – Lešnik Mugnaioni – Plaz 2007** = Dalida Horvat – Doroteja Lešnik Mugnaioni – Maja Plaz, *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priročnik*, Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke, 2007.
- Jurša Potocco – Plevnik 2023** = Barbara Jurša Potocco – Matej Plevnik, Najpogostejši termini s pridevnikom telesni v slovenski kineziološki terminologiji in njihovi angleški ustrezniki, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 15 (2023), 107–129.
- MacDonald 2023** = Taylor MacDonald, A Weed by Any Other Name: Culture, Context, and the Terminology Shift from Marijuana to Cannabis, *Drug Enforcement and Policy Center* 62 (2023), 1–13, [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=4322694](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4322694).
- McKenzie 2019** = Cameron McKenzie, Master-slave terminology alternatives you can use right now, *TechTarget*, 12. februar 2019, <https://www.theserverside.com/opinion/Master-slave-terminology-alternatives-you-can-use-right-now>.
- Nicol – Osazuwa 2022** = Julia Nicol – Beverly Osazuwa, Race and Ethnicity: Evolving Terminology, *HillNotes*, 31. januar 2022, <https://hillnotes.ca/2022/01/31/race-and-ethnicity-evolving-terminology/>.
- Pečovnik 2020** = Tina Pečovnik, Sodobni trendi v slovenski vojaški terminologiji / Contemporary trends in Slovene military terminology, *Sodobni vojaški izzivi / Contemporary military challenges: znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske*, 22.1 (2020), 15–28, <https://dk.mors.si/Dokument.php?id=1992&lang=slv>.

**Škornik 2020** = Vanesa Škornik, (Ne)utemeljenost terminološke intervencije pri terminu zrakoplov / Un-/justified terminological intervention in the use of Slovene equivalents for the term aircraft, *Sodobni vojaški izzivi / Contemporary military challenges: znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske* 22.1 (2020), 59–78, <https://dk.mors.si/Dokument.php?id=1995>.

**Žagar Karer 2018** = Mojca Žagar Karer, Upoštevanje terminoloških načel v terminografski praksi, *Slavistična revija* 66.2 (2018), 235–249.

**Žagar Karer – Fajfar 2023** = Mojca Žagar Karer – Tanja Fajfar, Terminological problems of terminology users: analysis of questions in terminological counselling service on the Terminologišče website, *Terminology* 29.1 (2023), 78–102.

## SUMMARY

### Initiatives for Terminological Interventions in the Terminology Consulting Service

The article deals with terminological interventions proposed by users of the Terminology Consulting Service on the *Terminologišče* website. A terminological intervention is the act of replacing an established term with a new term that more appropriately denotes the concept. An analysis reviewed 589 questions submitted to the Terminology Consulting Service between August 2013 and November 2023 and the answers to these questions. The initiative for terminological interventions was expressed in eighty-seven questions, which corresponds to 15% of all questions asked. The most common reasons given by users for terminological intervention were an inappropriate term with regard to the content of a concept, the foreign origin of a term, a term consisting of too many words, and a politically incorrect term. The analysis also checked how often users suggested a new term to replace an existing one. This happened in fifty-six cases (64%), whereas in thirty-one questions (36%) users did not suggest a new term. It also looked at how often the initiative for terminological intervention was supported or rejected. Of the eighty-seven initiatives, in thirty-three cases (38%) it was felt that the terminological intervention could be successful and it was supported, and in 54 cases (62%) it was opposed. The answers to the terminological intervention initiatives were based on the basic terminological principles of consistency, economy, language-system adequacy, and language-cultural adequacy, as well as other terminological principles of content adequacy, coordination with the conceptual system, and optimal structure. The principle of consistency was used most frequently (in 60% of cases), and the principle of content adequacy was used relatively often (in 18% of cases). In third place was the principle of economy (in 9% of cases), whereas the other terminological principles were used less frequently. Efficient specialized communication requires a relatively stable terminological system. It is important that established terms not be changed without good reason. However, new concepts may emerge, and existing concepts may change. In such cases, terminological intervention is required. For replacement of a term to be successful, the terminological intervention must be justified; for example, if the term does not adequately denote the concept. The likelihood of the intervention being successful increases if it is proposed in good time. It is also very important that the intervention be supported by a sufficient proportion of experts in the subject field in which the term in question is primarily used.





## OCENE IN POROČILA



TJAŠA JAKOP

## **SLOVENSKI ISTRSKI LINGVISTIČNI ATLAS (SiLA) 1: VREMENSKE RAZMERE, GEOMORFOLOGIJA, OBIČAJI IN INSTITUCIJE, TELO IN BOLEZNI (2024)**

COBISS: 1.19

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.11](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.11)

Suzana Todorović, *Slovenski istrski lingvistični atlas 1: vremenske razmere, geomorfologija, običaji in institucije, telo in bolezni*, Koper: Libris – Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2024, 774 str.

Dr. Suzana Todorović (1979) že več kot desetletje zelo intenzivno in sistematično raziskuje slovenska in beneška istrska narečja v Istri. Rezultati njenih raziskav so objavljeni v več znanstvenih monografijah: *Narečno besedje piranskega podeželja* (2014), *Šavrinsko in istrsko* (2016), *Narečna raznolikost v okolici Kopra* (2017), *Raznovrstnost narečnih govorov na Koprskem* (2018), *Istrobeneščina v krogu drugih jezikov in govorov v slovenskih obmorskih krajih* (2019), *Narečje ter ljudsko glasbeno in plesno izročilo v Dekanih z okolico nekoč in danes* (2020), *Narečje, življenje in hišna imena v treh istrskih krajih* (2021). Pripravila je tudi tri atlase istrskobeneškega narečja: *Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre* 1, 2 in 3 (2019, 2020 in 2022), kjer je v dvanajstih raziskovalnih točkah (devetih istrskobeneških, kjer je materni jezik danes še redkih starih prebivalcev izključno istrska beneščina, in v treh istrskoslovenskih, t. i. kontrolnih točkah) na 1541 jezikovnih kartah predstavila bogato narečno gradivo.

Pred nami pa je že nov atlas – nova monografija te pronicljive in plodne raziskovalke ter poznavalke istrskih narečij. Tokrat je v atlas s pomenljivo kratico SiLA (za *Slovenski istrski lingvistični atlas*) zajela območje govora slovenskega istrskega narečja v Istri, v vaseh, ki se razprostirajo (od zahoda proti vzhodu) od neposrednega zaledja Kopra, Izole, Pirana in Ankarana do Kraškega roba ter (od severa proti jugu) približno od severnega roba Istre v Italiji do slovensko-hrvaške meje. V atlas je vključenih trideset raziskovalnih in kontrolnih točk na območju slovenske, hrvaške in italijanske Istre. 22 krajev oz. raziskovalnih točk sodi v slovensko istrsko govorno območje (po abecednem vrstnem redu: Abitanti, Bertoki, Boršt, Črnotiče, Dekani, Dragonja, Gračišče, Gradin, Krkavče, Mačkolje (v Italiji), Marezige, Nova vas nad Dragonjo, Podgorje, Pomjan, Puče, Rakitovec, Sveti Anton, Šared, Škofije, Šmarje, Tinjan in Zazid), sedem krajev (kontrolnih točk)



pripada istrskobeneškemu jezikovnemu arealu (Bertoki, Izola, Koper, Piran, Sečovelje, Buje (na Hrvaškem), Milje (v Italiji), kontrolna točka Kućibreg (na Hrvaškem) pa sodi v čakavsko istrsko govorno območje. Večino krajev je avtorica popisala prvič, za pet od njih (to so Dekani, Podgorje, Krkavče, Pomjan in Rakitovec) pa je v petdesetih letih 20. stoletja po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) gradivo zbral in popisal dialektolog Tine Logar, saj so del mreže SLA.

Nova znanstvena monografija – prva v nizu slovenskih istrskih jezikovnih atlasov – predstavlja izbrano besedje iz semantičnih polj vremenske razmere, geomorfologija, običaji in institucije ter človeško telo in bolezni. Zaradi velikega obsega zbranega besedja bodo jezikovne (leksikalne) karte objavljene v ločenih publikacijah (avtorica načrtuje še dve). Jezikovne karte (vseh je 569) kažejo, da meja slovenskega istrskega narečja, ki na dosedanjih kartah slovenskih narečij sega do morja, ne ustreza narečni oz. jezikovni stvarnosti: slovenski šavrinski in rižanski govor namreč nikoli nista bila materni jezik avtohtonega prebivalstva obalnih mest in krajev.

Avtorica (kot že v monografiji *Šavrinsko in istrskobeneško besedje na Piran-skem* iz leta 2015) tudi v novi monografiji ponovno predlaga, da se s karte slovenskih narečij izključi (oz. posebej označi) istrskobeneški jezikovni areal, ki vključuje kraje Kolomban, Ankaran, Koper, Izola, Piran, Strunjan in Sečovelje z bližnjo okolico. Narečno dvojezične kraje, kot so Cerej, Premančan, Hrvatini, Kampel, Bertoki in Dragonja, pa vanj – zaradi (so)obstoja slovenskega narečja – lahko umestimo (v teh krajih namreč obstajata obe narečji, zato jih avtorica obravnava kot istrskoslovenske točke atlasa in obenem kot kontrolne (istrskobeneške) točke). Zahodno mejo slovenskega narečja v Istri bi bilo zato ustrezneje postaviti po črti Cerej–Hrvatini–Bertoki–Kampel–Šared–Dragonja in ne vse do morja. Na novi *Karti slovenskega istrskega narečja*, ki ima oporo v terenskih raziskavah in poglobljenem proučevanju istrskih govorov, avtorica na novo določi območje šavrinskega in rižanskega podnarečja.

V uvodnih poglavjih (*Uvod*, *Jezikovna podoba slovenskega dela Istre skozi čas*, *Raziskovanje slovenskega istrskega narečja in njegovi prikazi na jezikovnih zemljevidih*) je razložen fenomen t. i. slovenskega istrskega narečja v slovenski Istri. Sledita poglavji *Nova dialektološka spoznanja* ter *Opis geolingvistične raziskave in predstavitev narečnega gradiva*, v katerih avtorica razloži, kako je potekala določitev meje med istrskoslovenskim in istrskobeneškim jezikovnim arealom. Opirajoč se na dejansko stanje na terenu in upoštevajoč zgodovinske podatke o poselitvi Istre je bila posebno pozorna na narečno dvojezične kraje, kjer soobstajata obe istrski narečji – slovensko in italijansko. Temu sledijo še poglavja *Raziskovalne točke in čas raziskave*, *Kartografski prikaz narečnega izrazja* ter *Namesto zaključka, nadaljevanje*; slednje napoveduje nadaljnje zvezke atlasov SiLA. Čisto na koncu je avtorica dodala še stvarno in imensko kazalo ter kazalo jezikovnih kart.

Prikazano kartirano gradivo odraža preteklo in sedanje stanje narečij v slovenski Istri, ki ga že stoletja sooblikujeta dve narečji z različno genezo. Areal nam nakazuje

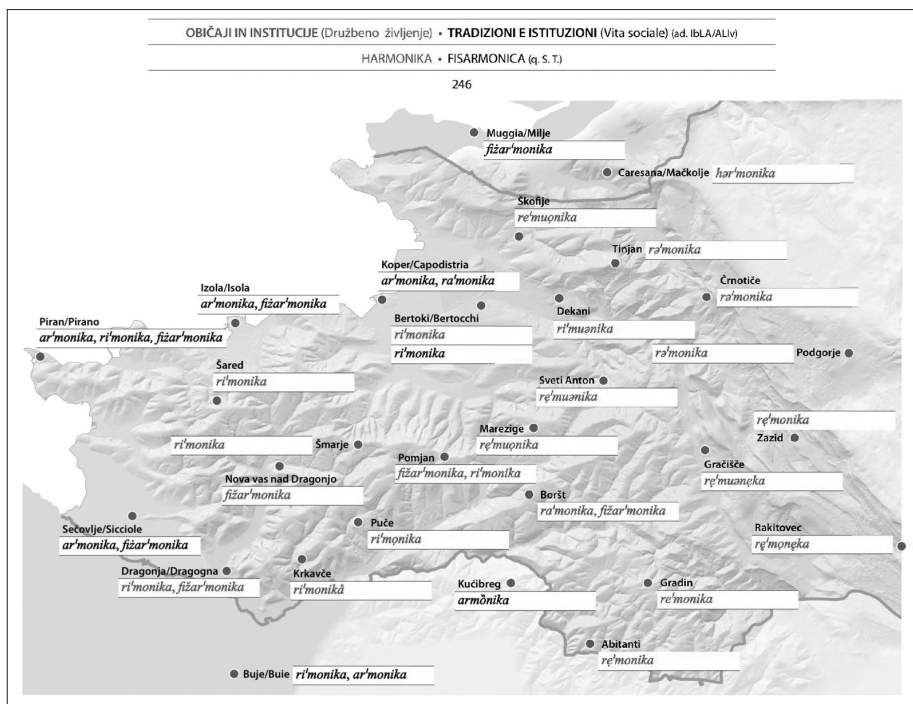
že samo besedišče na kartah: mejna točka Milje ima npr. romanski oz. istrskobeneški izraz za oblak (*'nuvolo*), medtem ko v vseh ostalih krajih najdemo slovanskega oz. slovenskega (npr. Škofije *ub'lak*, Tinjan *uob'lak*, Bertoki *ob'lak*, Krkavče *ub'lāk*, Abitanti *ob'lāk*, Rakitovec *ub'lak*), v obalnih mestih (npr. v Kopru) pa spet najdemo istrskobeneški leksem *'nuvolo*. Za pomen 'roka' imamo v mejni točki Milje npr. romanski oz. istrskobeneški izraz (*man*), v ostalih krajih slovanski oz. slovenski leksem (npr. Škofije *'ruoka*, Tinjan *'roka*, Bertoki *'roka* in *man*, Krkavče *'rokā*, Abitanti *'rōka*, Rakitovec *'rōka*), v obalnih mestih (npr. v Kopru) pa pričakovani istrskobeneški leksem *man*. Za pomen 'ustnica' imamo v mejni točki Milje npr. romanski oz. istrskobeneški izraz (*'labro*), v ostalih krajih slovanski oz. slovenski (ali iz nemščine prevzeti) leksem (npr. Škofije in Tinjan *'suopca*, Sveti Anton *ž'nablā*, Šmarje *mu'žon*, Krkavče *'čynkā*, Abitanti *t'ropce* (mn.), Rakitovec *t'roboc*), v dvojezičnih krajih istrskobeneški in istrskoslovenski izraz (npr. Bertoki *ž'nabel* in *'labro*), v obalnih mestih (npr. v Kopru) pa istrskobeneški leksem *'lavro* oz. *'labro*.

Zbiranje narečnega gradiva, njegova znanstvena obravnava in objavljanje so na jezikovno in narečno mešanih področjih še posebej pomembni, saj se tu narečja in jeziki spreminjajo hitreje ali celo tonejo v pozabo oz. izumirajo. Istrskobeneško narečje je z množičnim izseljevanjem avtohtonega romanskega mestnega prebivalstva po koncu druge svetovne vojne izgubilo kar 90 odstotkov svojih govorcev, za današnja slovenska istrska narečja pa avtorica ugotavlja, da je zanje značilno postopno opuščanje značilnosti posameznih narečnih govorov, in opozarja na izginjanje (zadnjih) narečnih govorcev, zato je bilo raziskovanje pogosto zelo zahtevno. V *Uvodu* (str. 9–10) zapiše: »Z doslednim in kontinuiranim raziskovanjem smo zaradi tega želeli zapisati še ohranjene narečne posebnosti. V prihodnjih desetletjih bomo zagotovo priča stapljanju oziroma poenotenju posebnosti posameznih narečnih različkov v splošnejšo rižansko in šavrinsko varianto, kasneje pa morda celo v enoten slovenski istrski pogovorni jezik. Njegova obravnava bo najverjetneje predmet sociolingvističnih raziskav, dialektologi pa se bomo povečali zlasti analizi v preteklosti zbranega dialektološkega gradiva.«

Monografija je zaradi področja raziskovanja omenjenega predela slovenske Istre jezikoslovno zanimiva tako za slovensko kot tudi za sosednji hrvaško in italijansko (romansko) jezikoslovje (atlas je obogaten tudi z italijanskimi prevodi kart in slovensko-italijanskim seznamom vprašanj), zlasti dialektologijo in leksikologijo. Potencialni bralci so tako jezikoslovci, dialektologi in drugi strokovnjaki humanističnih ved kot tudi laična javnost: vsi, ki jih zanimajo avtohtoni govori v obravnavanih istrskih krajih (Krkavče, Boršt, Nova vas nad Dragonjo, Padna, Sveti Peter, Dragonja, Sečovlje, Strunjan, Tinjan, Koper, Izola, Piran, Dekani, Hrvatini, Škofije, Bertoki, Puče, Sveti Anton, Šared, Pomjan, Buje in Milje) in (istrska) narečja nasploh.

V torek, 27. 2. 2024, je bila v Pretorski palači v Kopru predstavitev prvega zvezka atlasa *SiLA*, pri katerem je sodelovala tudi urednica in recenzentka Tjaša

Jakop, nastop pa so obogatili še številni narečni govorci in glasbenik Marino Kranjac s svojim petjem in igranjem na harmoniko (gl. jezikovno karto »harmonika« spodaj). Dvorana je bila kljub dopoldanski uri polna; približno polovica občinstva je bila iz vrst informantov, narečnih govorcev, brez katerih, kot je povedala avtorica, te monografije ne bi bilo. Naslednji zvezek atlasa bo po besedah avtorice izšel kmalu.



Slika 1: Jezikovna karta za leksem *harmonika* (SiLA, karta št. 246)



## JUBILEJI



ALENKA JELOVŠEK

## »KDOR ČAS SVOJ PRAV OBRNE, SE S ČEDNOSTJO OGRNE«: OB ŽIVLJENJSKEM JUBILEJU DR. JOŽICE NARAT

COBISS: 1.25

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.12](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.12)

11. februarja (rojstni dan si deli npr. s Thomasom Alvo Edisonom, Stankom Bloudkom in državo Vatikan) je okrogli življenjski jubilej, sedemdeseto obletnico rojstva, praznovala jezikoslovka in upokojena sodelavka Sekcije za zgodovino slovenskega jezika dr. Jožica Narat.

Svoje prvo življenjsko obdobje je preživela v osrčju Štajerske, ob reki Dravi. Rodila se je leta 1954 v Mariboru, kjer je leta 1972 maturirala, njen domači kraj pa je bila vas Zrkovci, ki ji je pozneje jezikoslovni spomenik postavila v prispevku *Oblikoslovne lastnosti krajevnih imen: Zrkovci* (2004). Njena prva zaposlitev je bila v takratni Službi družbenega knjigovodstva, a »uka žeja« (pa ne »golj'fiva kača«) jo je odpeljala v Ljubljano, kjer se je vpisala na študij slovenskega jezika in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti – izbira, ki je odražala njeno ljubezen do slovenskega jezika ne samo z vidika njegove strokovne obravnave, temveč tudi z vidika književnosti kot njegovega najbolj žlahtnega izraza. Študij je zaključila leta 1982 z diplomskima nalogama, od katerih je zlasti slovenistična (*Izpeljava pridevnikov pri Juriju Dalmatinu in Štefanu Küzmiču (Matejev evangelij)*) nakazala temeljni temi, s katerima se bo ukvarjala v prihodnosti: slovenski knjižni jezik 16. stoletja in knjižna prekmurščina.

Po študiju se je najprej zaposlila kot referentka v zunanji trgovini v Leku, nekaj časa je bila knjižničarka na osnovni šoli in nato na dveh srednjih šolah poučevala slovenski jezik, preden se je oktobra 1985 zaposlila kot raziskovalna asistentka v takratni Komisiji za historične slovarje slovenskega jezika na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, ki se je nato preimenovala v Sekcijo za zgodovino slovenskega jezika, in se tam začela strokovno ukvarjati s knjižnim jezikom slovenskih protestantov.

Leta 1987 je sodelovala na mednarodnem znanstvenem simpoziju z referatom *Izrazi za 'učenec' pri slovenskih protestantskih piscih* (izšlo v *III. Trubarjevem zborniku*, 1996), dve leti zatem pa je zaključila magistrski študij iz zgodovine

Alenka Jelovšek # ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana #  
alenka.jelovsek@zrc-sazu.si #  <https://orcid.org/0000-0003-3818-096X>



slovenskega knjižnega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani z magistrsko nalogo *Sinonimi v jeziku Jurija Dalmatina (izvor, pomenske in stilistične funkcije)*. Sopomenskost v starejši knjižni slovenščini je predstavljala v več prispevkih (npr. *Samostalniške besednozvezne sopomenke v Dalmatinovi Bibliji* (1991), *Vzorčni prikaz obsežnejših sopomenskih skupin iz Pleteršnikovega slovarja* (1998), *Sopomenke v Pleteršnikovem slovarju* (1998)). Pomenoslovno temo je nadaljevala tudi v svoji doktorski disertaciji *Semantika samostalnika v jeziku Jurija Dalmatina in Jurija Japlja* (1999).

Leta 1991 je bila izvoljena za raziskovalno sodelavko v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika, v tem letu se je strokovno izpopolnjevala tudi na Inštitutu za češki jezik v Pragi. Poleg pripravljalnih del za *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* je kot pregledovalka in leksikografska svetovalka sodelovala pri *Računalniškem slovarčku* (1993).

Od junija 1993 je v skladu s sprejetimi določili predelovala in preurejala *Slovar stare knjižne prekmurščine* dr. Vilka Novaka, kar je reaktiviralo njeno zanimanje za prekmurški knjižni jezik, ki se je odražalo že v njeni diplomski nalogi. O tej temi, zlasti v povezavi s starejšimi slovenskimi slovarji, je napisala več prispevkov, npr. *Oznaka ogr. v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju: ob Oblakovi opazki v Arhivu 1893* (1998); *Mesto prekmurščine v Murkovih slovarjih* (1999); *Cafove prekmurske besede v Pleteršniku* (2005); *Küharjeva prekmurska priredba Janežič-Sketove slovnice* (2007); prekmurščino je obravnavala tudi v povezavi z delom p. Stanislava Škrabca (*Prekmurščina v delih p. Stanislava Škrabca*, 1999), raziskala pa je tudi njegovo rabo poimenovanja Kranjci in njegov odnos do dela Sebastijana Krelja (*Kranjci in kranjsko v delih p. Stanislava Škrabca*, 2002; *Sebastijan Krelj v Škrabčevih očeh*, 2006).

V okviru rednega dela Sekcije za zgodovino slovenskega jezika je sodelovala pri popisu biblijskega besedja v delih slovenskih protestantov (*Wortschatz der slowenischen Bibelübersetzungen des 16. Jahrhunderts*), ki je leta 2006 izšel v monumentalni monografiji v okviru zbirke *Biblia Slavica*, pri pripravi *Besedja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (2011, od 2014 tudi na portalu Fran) in pri prvi knjigi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (2021, spletna izdaja 2022), ki je bil uvrščen v izbor dosežkov Odlični v znanosti 2022. Pomemben je tudi njen izčrpan pregled besedoslovnih raziskav jezika slovenskih protestantov (*Slovenski knjižni jezik 16. stoletja v luči besedoslovnih raziskav*, 2009), ki ga je ob petstoti obletnici Trubarjevega rojstva pripravila za posebno številko *Slavistične revije* (Trubarjeva številka, SR 56.4/57.2). Za portala *Slovenske slovnice in pravopisi* in *Corpus de textes linguistiques fondamentaux* je prispevala opis slovnice Petra Dajnka *Lehrbuch der Windißen Sprache*.

Svoje jezikoslovno znanje je izkazovala tudi zunaj službenih okvirov. Na Dolenjskem, kjer si je ustvarila dom, se je aktivno vključila v lokalna kulturna

prizadevanja in sodelovala pri več projektih, ki so predstavljali lokalno jezikovno in kulturno zgodovino, npr. pri turističnem vodniku *Lepote in zanimivosti Grosupljega in okolice* (1995) in monografiji *Kočevar ima samo eno domovino = Göttischebar hot lai oin Hoimöt* (2014), leta 2002 je za *Zbornik občin Grosuplje, Ivančna Gorica, Dobrepolje* predstavila jezik Jakličevih narodopisnih povesti, dejavno pa je sodelovala tudi pri pripravi Šmarskega simpozija (2003), na katerem je predstavila jezikoslovca Janeza Nepomuka Primca; prispevek je izšel v jubilejni monografiji *Šmarska knjiga* leta 2007. Primcu je posvečen tudi njen prispevek *Elementi slovaropisja v Primčevih delih* (2005). Njeno aktivno ukvarjanje z različnimi jezikoslovci, njihovim delom in kulturnim vplivom ter široka kulturna razgledanost sta jo proti koncu delovne dobe ponesla v nove vode: kot področna urednica za jezikoslovje in prevajalstvo se je leta 2016 pridružila ekipi, ki pripravlja *Novi Slovenski biografski leksikon*, in v tej vlogi deluje še danes.

Jožice pa ne odlikuje le živo zanimanje za jezik in jezikoslovje, temveč tudi izredno pretanjen občutek za pravilnost in predvsem lepoto slovenske besede, ki ga izkazuje kot dejavna lektorica. Skozi desetletja je pomagala izboljšati in izpiliti besedila ne samo svojim prijateljem in kolegom, temveč tudi številnim avtorjem monografij z najrazličnejših področij, najraje pa je lektorirala literarne tekste, saj je ljubezen do lepe besede vedno zaznamovala njeno življenje. To kažejo tudi igrivi naslovi nekaterih njenih znanstvenih člankov (npr. *Lisica, lisjak sta pila tobak*, 2002; *Življenje besed v Bibliji: od nog do glave*, 2007). Njena kulturna zanimanja pa niso omejena samo na literarno področje, ampak je široko razgledana po vseh lepih umetnostih ter redno spremlja sodobno kulturno produkcijo. S svojim entuziazmom za kulturo je za pogled izza jezikoslovnih okopov navdihovala tudi svoje sodelavce, ki z rdečico na obrazu priznavamo, da smo od njene upokojitve spet preveč zanemarili ta področja duhovnega razvoja.

Pomembno vlogo je Jožica odigrala tudi pri uvajanju mlajših sodelavcev v slovarsko delo. Zlasti je bilo dragoceno njeno usmerjanje na relevantno strokovno literaturo (po sistemu »ne daj človeku ribe, nauči ga, da jo ujame sam«) ter razpravljanje o niansah pomenov besed in kulturnih okoliščinah, v katerih so bile rabljene, ki nam je odpiralo širši pogled na delo pri zgodovinskem slovarju. Še pomembnejši pa je morda bil njen življenjski zgled: vedno je znala negovati odnose s številnimi prijatelji, ki jih je pridobila v različnih življenjskih obdobjih, si vzeti čas tako zanje kot za svojo družino, nikoli pa ni zanemarila niti svoje osebne rasti. Zato ji ob življenjskem jubileju želimo, da bi še naprej ohranjala svoje radoživo zanimanje za vse, kar je na tem svetu lepega, in da bi preživela še veliko lepih trenutkov v družbi ljudi, ki so ji blizu.





## V SPOMIN





HELENA DOBROVOLJC

## IN MEMORIAM AKAD. JANEZ OREŠNIK (12. DECEMBER 1935 – 1. APRIL 2024)

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.13](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.13)

Prvega aprila 2024 je svojo ustvarjalno življenjsko pot sklenil akademik Janez Orešnik, jezikoslovec, doktor nemškega jezikoslovja, redni profesor nemškega primerjalnega jezikoslovja in redni profesor splošnega jezikoslovja, od leta 1987 član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), od leta 1993 pa tudi Evropske akademije znanosti in umetnosti; ob tem tudi prejemnik nagrade Sklada Borisa Kidriča (1987), zlatega znaka za zasluge Republike Slovenije (2004) in Zoisove nagrade za življenjsko delo na področju jezikoslovja (2007). Po upokojitvi je bil imenovan še za zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani (2011).

Janez Orešnik je svojo znanstveno pot posvetil preučevanju jezikov, ki so ga navduševali že od začetka šolanja na klasični gimnaziji Poljane v Ljubljani. V večdelni biografski skici *Moj stik z jeziki in z jezikoslovjem*, ki jo je objavljala v reviji *Jezikoslovni zapiski* (2017–2019), je obdobje svojega jezikoslovnega prebujanja v dijaških letih simpatično zarisal s spominom: »Kot pravo razsvetljenje me je nekega dne preblisnilo, da je na videz netvorjena beseda *razum* sestavljena iz *raz* in *um*. Še danes pomnim, da me je preblisk o *razumu* spreletel med hojo po mestu, natančneje pred glavno pošto.« Kot je sam poudarjal, je na njegovo jezikoslovno usmeritev odločilno vplivalo izposojanje knjig iz knjižnice ameriškega konzulata v Zagrebu, natančneje že drugo delo, ki si ga je izposodil kot dijak – monografija *Jezik (Language, 1933)* Leonarda Bloomfielda, utemeljitelja ameriške razvojne poti strukturalizma oz. distribucionalizma. Jezikoslovje je kmalu postalo zvezda stalnica njegovega vsakdanjika in ga je vodilo v študij indoevropistike in anglistike na ljubljanski filozofski fakulteti, kjer je v letih 1957 in 1958 uspešno zagovarjal obe diplomi. Že v času študija je iskal tudi novih, drugačnih pristopov in pogledov na jezik, kot jih je bil deležen do tedaj.

Zavzetost za jezikoslovje, zmožnost skromnega življenja in želja po izpopolnjevanju svojega znanja in poznavanja vedno novih jezikov – zlasti v času študija in bivanja na Danskem – so ga pripeljale do priprave disertacije o islandskem

Helena Dobrovoljc ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■  
helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si ■  <https://orcid.org/0000-0003-2368-4161>



glagolu. Razgledani doktorski študent je že ob prvem srečanju pridobil strokovno zaupanje svojega mentorja, islandskega jezikoslovca in pesnika Jóna Helgasona, ki ga je navdušil z interpretacijo Prešernove pesmi *O, Vrba*. »Profesor mi je bil od tega trenutka do konca svojega življenja naklonjen, od njega sem bil deležen vse potrebne strokovne pomoči in smel sem mu zaupati svoje strokovne težave in želje,« je zapisal v spominih. Ko se je leta 1961 vrnil v Ljubljano in postal asistent na oddelku za germanske jezike, je disertacijo z naslovom *Menjava sprege v zgodovini islandskega glagola* še izpopolnjeval in jo leta 1964 uspešno zagovarjal. V prvem desetletju po zagovoru doktorata se je z objavljanjem številnih znanstvenih prispevkov mednarodno uveljavil kot primerjalni jezikoslovec indoevropist, specializiran za severnogermanske jezike. Mladega jezikoslovca je navduševal vsak vir dodatne jezikoslovne védnosti, obiskoval je knjižnice, antikvariate in odkupoval knjižnice jezikoslovcev ter si tako pridobil relevantno znanstveno literaturo, hkrati pa si je prizadeval, da je bil seznanjen z aktualnimi raziskavami.

V središče njegovega jezikoslovnega interesa je spontano vstopila želja po preučevanju delovanja naravnega jezika, univerzalnih »jezikovnih mehanizmov«, neodvisno od jezikoslovja in od jezikoslovnih dogovorov, ki so se mu zdeli vse premalo raziskovalno premišljeni in preizprašani. Spoznanje, da je jezik mogoče preučevati tudi s perspektive matematične logike, ga je pripeljalo na navdušujoča predavanja matematika Nika Prijatelja. Od zgodovinskoprimerjalnega jezikoslovja se je vse pogostejše oziral h generativni jezikovni teoriji Noama Chomskega, ki jo je slovenskim jezikoslovcem poljudno in šolsko nazorno prvič predstavil s prispevkom *Vabilo k preučevanju transformacijske generativne slovnice* (1967). V njem je kontrastivno prikazal razlikovanje med izhodišči zgodovinske slovnice, po katerih je vsako jezikovno pravilo »diahronično«, in med izhodišči nove teorije, ki zmore ovrednotiti vse jezikovne enote, tudi tiste, ki kljub funkcijski učinkovitosti nimajo »(znanih) prednikov«. Svoje navdušenje nad tvorbeno slovnico je znanstveno uveljavil ob izpopolnjevanju na Harvardu, kjer je nastala študija, v kateri je z vso zahtevano filološko natančnostjo preveril izbrane glagolske oblike v zgodovinskih virih in argumentirano problematiziral jezikoslovne mite o govornem islandščini, ki naj bi bila po prepričanju jezikoslovcev precej manj regionalno in socialno variantna kot drugi evropski jeziki. Prelomna študija *On some weak preterite subjunctives of otherwise strong verbs in Modern Icelandic*, ki je izšla na Švedskem leta 1971 in velja v jezikoslovju za nepreseženo, ni bila edina. V nadaljnjih letih je objavil več razprav o islandščini, ki so spreminjale dotedanje predpostavke. Nič čudnega torej ni, da je bila ta plat znanstvenega dela profesorja Orešnika deležna posebnega priznanja leta 1985 z odločitvijo nemškega založnika (Buske Verlag) o ponatisu njegovih dvanajstih esejev o sodobni islandščini v posebni monografiji z naslovom *Studies in the Phonology and Morphology of Modern Icelandic: a Selection of Essays*. Urednik Pétursson je delo pospremil z

željo, da bi izdaja širšemu krogu jezikoslovcev približala Orešnikovo »pionirsko delo«, s katerim je »odprl novo stran v študiju sodobne islandščine z raziskovanjem nekaterih fonetičnih/fonoloških procesov, ki so živi v vsakdanjem govoru« (1985).

Ob opisanih raziskovalnih uspehih, ki jih je dosegel z metodološkimi inovacijami pri preučevanju sodobne islandščine, se je še ne štiridesetletni jezikoslovec začel ukvarjati tudi z materinščino. Že kot prevajalec izbranih jezikoslovnih poglavij v enciklopediji *Komunikacije in jezik*, ki je izšla leta 1970 kot ena od knjig v seriji *Sodobna ilustrirana enciklopedija* založbe Mladinska knjiga, se je trudil angleško poljudnoznanstveno besedilo o jeziku približati slovenski publiki, ki je tako mimogrede izvedela, da je slovenski izraz *Nemci* treba razumeti dobesedno – zaradi nerazumevanja germanskih zavojevalcev so jih Slovani namreč opisovali kot »neme« ali »negovoreče«; ali pa, da smo Slovenci domačo besedo *mošnja* zamenjali za turški *žep*, ki je k nam prišel prek južnoslovanskih jezikov (Sposojenke, str. 66–67). V tem času je bil skupaj s Francem Jakopinom in Mitjem Skubicem pritegnjen v skupino strokovnjakov pri Delavski univerzi v Ljubljani, ki je leta 1971 pripravila *Jezikovni priročnik za napovedovalce*; na videz nepomembna in skromna ciklostirana izdaja prinaša prve podrobne napotke bralcem slovenskega radia za glasovno prevzemanje imen iz slovanskih, romanskih in germanskih (ter ugrofinskih) jezikov v knjižno slovenščino.

Slovenščina je bila glavni predmet profesorjevega raziskovanja, tudi ko je deloval (sprva) kot konzultant ameriškega tvorbenega jezikoslovca Davida Perlmutterja pri študijah slovenskega naslonskega niza, nato pa tudi kot soavtor obsežne študije o navezovalnem tožilniku v slovenščini *Language particular rules and explanation in syntax* (1973), ki velja za prvo tvorbeno študijo o slovenski skladnji. V obdobju sodelovanja s Perlmutterjem in že prej je bil Orešnik povabljen v projektno skupino Inštituta »Jozef Stefan«, za katero je izdelal več raziskovalnih poročil, povezanih z možnostjo formaliziranja naravnih jezikov za potrebe njihove strojne obdelave, tj. *O aksiomatski teoriji naravnih jezikov* (1970), *O t. i. omejitvah v formalizirani slovnici naravnih jezikov* (1972) in *Razlaganje sintaktičnih posebnosti* (1973, v sodelovanju s Perlmutterjem), skoraj dve desetletji za tem je svoja razmišljanja predstavil tudi v razpravi *Računalniško prepoznavanje slovenske skladnje* (1989).

V osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja je bilo Orešnikovo znanstveno delovanje nadvse plodno – v ugledni tuji znanstveni periodiki je objavljaval razprave o glasovnih premenah v islandščini, o islandski narečni razčlenjenosti, o klitikah v germanskih jezikih, s svojimi kratkimi motivacijskimi prispevki o slovenski slovnici pa je v slovenskih revijah spodbujal zlasti k razmisleku o raziskovalno podhranjeni problematiki. Samo v študijskem letu 1984/85 je v *Jeziku in slovstvu* objavil pet prispevkov – *Slovenske breznaglasnice se vedejo predvsem kot*

*proklitike, O desnem izpustu proklitično-enklitičnih naslonk, O desnem prilastku v slovenščini, O naslonskem nizu v knjižni slovenščini, O slovenskem glagolskem načinu.* V devetdesetih letih je začel objavljati tudi monografije, v katerih si je opazno prizadeval za uveljavitev slovenskega jezikoslovnega izrazja na področjih glagolskega vida (*Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*, 1994) in udeleženskih vlog (*Udeleženske vloge v slovenščini*, 1992).

Jezikoslovje ga je navduševalo in mu postavljalo izzive, ki jih je vztrajno sprejemal – tudi z lastno različico teorije naravnosti; eno prvih variant teorije je spoznal pri Williju Mayerthalerju in Wolfgangu U. Dresslerju, nato je razvijal lastno v diahrono orientiranih raziskavah s skupino študentov na ljubljanski filozofski fakulteti (Karmen Teržan Kopecky, Teodorjem Petričem, Frančiško Trobevšek Drobnak in Aljo Ipavic Oštir), kasneje pa jo je izpopolnjeval tudi sinhrono z drugimi doktorskimi študenti in ženo Varjo. Teorijo, ki jo je poimenoval slovenska teorija jezikovne naravnosti, je na predavanjih vedno uvedel z danes vsem dobro poznano formulo teorije naravnosti, ki se glasi nekako takole: vsak govorec ima nezavedno uzaveščen oziroma delno celo gensko določen sistem jezikovnih pravil, na podlagi katerih tvori jezikovne zgradbe. Te jezikovne zgradbe so glede na potek govorjenja ali glede na kodiranje za človeške možgane bodisi lažje bodisi težje. V naravnem jezikoslovju je kot bolj naravno opredeljeno tisto, kar je za možgane lažje. Raziskovanje zaznamovanosti oz. neenakovrednosti dveh jezikovnih enot – npr. zgradb na morfosintaktični ravni, oblik na oblikoslovni ravni – je hkrati tudi preizkušanje zmožnosti jezikovnega napovedovanja jezikovnih procesov. Tu se teorija tesno navezuje na Fregejevo matematično načelo kompozicionalnosti, po katerem je mogoče pomen celote »izračunati« iz pomena njenih sestavnih delov. Preizkušanje »zmogljivosti« teorije je, kot se je izražal njen oče, jezikoslovca osrečevalo ne le s konkretno potrditvijo delovanja teorije, temveč je že samo iskanje in opisovanje jezikovnih dvojnic ter okoliščin njihovega pojavljanja pogosto pokazalo na problematične vrzeli v opisu jezika, zaradi katerih jih v teoriji sploh ni bilo mogoče obravnavati. Tudi ob pregledu slovenskega gradiva se je izkazalo, da ima, kot je profesor sam zapisal v predgovoru k svoji zadnji monografiji *Naravna skladnja* (2015), slovenska slovnica pri temeljnih vprašanjih splošnega jezikoslovja kakih 400 do 500 strani premalo. Univerzalna merila teorije (nekatera od njih je profesor kasneje opustil) ponujajo vidik, s katerega bi bilo treba pregledati večino jezikovnih pojavov v naravnem jeziku, preden se lotimo njihovega opisovanja.

Pogosto neuspešno je uveljavljal ločnico med knjižnim in naravnim jezikom: dogovorni knjižni jezik vzdržujemo in ga uporabljamo pri branju v posebnih komunikacijskih položajih, ki zahtevajo nedvoumnost in večjo stopnjo formalnosti, naravnega pa uporabljamo kar se da sproščeno v vseh drugih okoliščinah, saj z vsakim govornim dejanjem tudi sami uresničujemo predmet svojega raziskovanja.

Zadnjih pet monografij profesorja Orešnika, ki so izhajale v obdobju 1999–2015, je tako posvečenih slovenski teoriji jezikovne naravnosti: *Krepke in šibke dvojnice v skladnji* (1999), *A predictable aspect of (morpho)syntactic variants – Predvidljiv vidik (obliko)skladenjskih dvojnic* (2001), *Naturalness in (morpho)syntax: English examples – Jezikovna naravnost v (obliko)skladnji* (2002), *Diachronic natural syntax: directionality of change – Diahrona naravna skladnja: smeri sprememb* (2013), *Naravna skladnja* (2015).

Profesor Orešnik pri iskanju svojega jezikoslovnega »grala« ni izpuščal priložnosti za strokovni pogovor – tako dopisno, v svoji bogato razvejani socialni mreži jezikoslovcev z vsega sveta, kot tudi na strokovnih srečanjih. Do konca življenja so bila vrata njegovega kabineta široko odprta vsem. Njegovi doktoranti, magistranti in diplomanti smo bili sprejeti s toplo naklonjenostjo, spodbujal je sleherno strokovno radovednost, človeško iskrenost, poslušal o profesionalnih tegobah, tudi blago nasprotoval in nikoli pristajal na neenakovredno obravnavo »enakih pojavov«. Svojo mentorsko in konzultacijsko vlogo je vedno znova predajal tudi kot zapuščino in obvezo vsem, ki stopajo po tej poti.

Z obnovitvijo delovanja ljubljanskega lingvističnega krožka leta 1964, ob selitvi fakultete na Aškerčevo ulico, je najprej postal njegov redni član, kasneje pa neutrudni in tudi kritični *spiritus agens*. Ob dvajsetletnici delovanja krožka je namreč zapisal: »Z doseženim ne smemo biti zadovoljni. V krožku še vedno ne poteka sprotno medsebojno obveščanje o jezikoslovnih znanstvenih novostih.« (*Ob dvajsetletnici lingvističnega krožka filozofske fakultete v Ljubljani*, 1974) Predvsem zaradi želje po spoznavanju novega je, dokler mu je zdravje dopuščalo, svoje jezikoslovno znanje izpopolnjeval na univerzah v Københavnu, Reykjaviku in na Harvardu ter bil gostujoči raziskovalec in predavatelj tudi v Madridu, na Cambridgeu, v Uppsali, Leipzigu, na Dunaju, v Celovcu, Salzburgu in Berlinu; zlasti bivanje v Zagrebu ga je zbližalo tudi s profesorjem Katičičem, ki je bil kasneje ocenjevalec njegove doktorske disertacije. Na ljubljanski filozofski fakulteti je bil pobudnik ustanovitve nove smeri Splošno jezikoslovje v okviru Oddelka za indoevropsko primerjalno jezikoslovje in staro orientalistiko (zdaj Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje); v devetdesetih letih je dal tudi pobudo za uvedbo jezikovnega svetovanja (pod vplivom monografije *Uradi za jezik v Skandinaviji*, 1995), ki so ga pod njegovim mentorstvom izvajali študenti splošnega jezikoslovja in ob katerem so se vizionarsko izoblikovala merila demokratičnega svetovanja ter vključevanja laične javnosti v razmisleke o knjižnem jeziku kot družbenem dejstvu, ki jim skušamo slediti tudi danes. Tudi v razpravi o jeziku znanosti na SAZU si je prizadeval za jezikovne in jezikovnopolitične standarde, ki bi razlike med ljudmi manjšali in ne poglobljali. V razpravah o spolno enakopravni rabi jezika je bil zagovornik etike, ki je samoumevna sestavina človeškega delovanja, zato je ni treba – kakor je nekoč zapisal sam – »razstavljati na srebrnem pladnju«. Kot

akademik z več kot 35-letnim članstvom v SAZU je v svoji ustanovi videl krovno institucijo nacionalnega pomena ter je lojalno in dobronamerno opozarjal, da ne sme postati zgolj klub enako mislečih, ampak naj v svojih stališčih simbolno in z dejanji zrcali pluralnost družbe, ki jo predstavlja.

V zadnjem desetletju je bil akademik Janez Orešnik sodelavec ožjega sestava Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU. Spoznali smo ga kot spoštljivega sogovornika z vizijo kodifikacije, ki bo upoštevala demokratizacijo knjižnojezičkovne norme in jezikovno raznolikost, hkrati pa kot zavzetega zagovornika razprav, v katerih naj prevlada moč strokovnega argumenta in konsenza. V komisiji je dosledno uveljavljal vodilo: »Naredimo, kot mislimo, da je za naše uporabnike najboljše.« V skrbi za laičnega uporabnika ali vse, ki knjižno slovenščino šele usvajajo, je bil tako vedno branilec poenostavitev, a hkrati tudi postopnosti sprememb, saj jezikoslovje ne sme »prehitevati živih potekov v jeziku«. Počasi, a vztrajno so njegovo sodelovanje žal zasenčile zdravstvene tegobe. Pravopisno poglavje, pri katerem se je še posebej avtorsko angažiral, pravila za prevzemanje iz danščine, je bilo prav aprila 2024 predstavljeno v javni razpravi kot eno od poglavij nastajajočih pravopisnih pravil.

Profesor Janez Orešnik je bil vzor jezikoslovca, vdanega svojemu delu, ter učenjaka s širokim in poglobljenim znanjem, ki se je v slovensko jezikoslovno zgodovino zapisal ne le s svojimi znanstvenimi in organizacijskimi sposobnostmi, temveč predvsem kot osebnost in *Človek* ...

Noben človek ni *Otok*, povsem sam zase;  
vsak človek je kos *Celine*, del kopne zemlje;  
če *Morje* odplavi grudo prsti, je *Evrope* manj,  
prav tako, kakor da je bil *Rtič*,  
prav tako kakor da je bilo posestvo tvojih prijateljev in tvoje lastno;  
ob smrti vsakega človeka je mene manj, zakaj vključen sem v *Človeštvo*:  
In zato nikdar ne pošiljaj spraševati, komu zvon zvoni: zvoni tebi.

John Donne (1573–1631)

HALID BULIĆ

IN MEMORIAM PROF. DR. SENAHID HALILOVIĆ  
(1958–2023)

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.14](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.14)

V Sarajevu je 24. aprila 2023 po kratki bolezní nenadoma preminil ugledni bosanski jezikoslovec Senahid Halilović, redni profesor Filozofske fakultete Univerze v Sarajevu in redni član Akademije znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine.

Rodil se je v Tuholju pri Kladnju, kjer je tudi končal osnovno šolo. Gimnazijo je zaključil v Kladnju leta 1975, dvoletno Pedagoško akademijo pa leta 1977 v Tuzli. Diplomiral je na Filološki fakulteti v Beogradu leta 1980. Na isti fakulteti je leta 1985 zagovarjal magistrsko nalogo z naslovom *Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja)*. Leta 1990 je na isti ustanovi uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*. V času doktorskega študija je bil leta 1989 na specializaciji na Humboldtovi univerzi v Berlinu. Po kratkotrajnem delu na Gimnaziji v Kladnju in na Radiu Brčko v letih 1981 in 1982 se je zaposlil na Jezikovnem inštitutu v Sarajevu, kjer je od 1982 do 1994 deloval kot asistent ter nato kot znanstveni asistent raziskovalec in znanstveni sodelavec. Potem je poučeval na Filozofski fakulteti Univerze v Sarajevu, kjer je deloval od leta 1994 do konca svojega življenja. Leta 2003 je postal redni profesor. Najdlje je poučeval dialektologijo in urbano dialektologijo, sociolingvistiko, normo, jezikovno kulturo in pravopis.

Objavil je osem avtorskih in pet soavtorskih knjig ter več kot sto znanstvenih in strokovnih člankov. Nekatere njegove knjige so bile izdane večkrat. Večji del njegovega opusa ima velik pomen za razvoj bosnistike od zgodnjih devetdesetih let.

V besedilu se osredotočamo na Halilovićevo delo na področju dialektologije in standardizacije bosanskega jezika ter na njegovo mednarodno jezikoslovno udejstvovanje.

Od začetka jezikoslovne kariere se je profesor Halilović zanimal za raziskovanje narečnih govorov. To najboljše izpričujeta njegova magistrska in doktorska naloga, ki sta bili pozneje izdani tudi kot monografiji: *Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja)* (*Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik VI*, Institut za jezik, Sarajevo, 1990, 249–358) in *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke*

Halid Bulić ■ Univerza v Sarajevu, Filozofski fakultet ■ [halid.bulic@ff.unsa.ba](mailto:halid.bulic@ff.unsa.ba) ■

 <https://orcid.org/0000-0002-4779-5571>



dubrovačke (*Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* VII, Institut za jezik, Sarajevo, 1996), ter številna objavljena dela. Med delovanjem na Inštitutu za jezik v Sarajevu se je ukvarjal predvsem z raziskovanjem bosansko-hercegovskih ljudskih govorov v okviru projekta *Bosanskohercegovački dijalekatski kompleks*. Več kot deset let je bil urednik revije *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, uredil je tri njegove številke: knjigi VIII in IX (2002) ter knjigo X (2012). Halilovićev prispevek k dialektologiji v Bosni in Hercegovini se kaže tudi v tem, da je bil mentor pri številnih magistrskih delih in doktorskih disertacijah, posvečenih dialektologiji.

Profesor Halilović je s svojimi deli o govoru Sarajeva v različnih časovnih obdobjih prispeval k razvoju urbane dialektologije v Bosni in Hercegovini. Deli *Podaci o našem jeziku u Ljetopisu Mula Mustafe Bašeskije* (*Književni jezik*, XX.3–4, Sarajevo, 1991, 189–197) in *Sarajevski govor do kraja XX stoljeća* (objavljeno v knjigi *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo, 2009, ki jo je Halilović izdal v soavtorstvu z Ilijasom Tanovićem in Amelo Šehović), sta posvečeni preučevanju urbane dialektologije.

Kot nekakšna krona Halilovićevega dialektološkega dela je leta 2021 izšel *Bosanskohercegovački lingvistički atlas I: fonetika* (dostopen na: [https://slavistic-kikomiteta.ba/Bosanskohercegovački\\_lingvistički\\_atlas.pdf](https://slavistic-kikomiteta.ba/Bosanskohercegovački_lingvistički_atlas.pdf)), ki so ga poleg Halilovića podpisali še trije sodelavci. V *Atlasu* so poudarjene zasluge velikega števila sodelavcev, ki so prispevali k njegovemu nastanku, od terenskih raziskovalcev, ki so izpolnjevali vprašalnike, do sodelavcev, ki so klasificirali in digitalizirali gradivo ali sodelovali pri tehnični pripravi knjige. Profesor Halilović je pri pripravljanju *Atlasa* povabil k sodelovanju tudi slovenske strokovnjake. Ena izmed recenzentk *Atlasa* je bila tudi dr. Jožica Škofic, raziskovalka iz Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Pri pripravi *Atlasa* so mu s tehničnimi in strokovnimi nasveti pomagali dr. Peter Weiss in slovenski dialektologi, ki sodelujejo pri *Slovanskem lingvističnem atlasu*.

Zadnja Halilovićeva knjiga o dialektologiji, *Bosanskohercegovački govori krajev XIX stoljeća* (Slavistički komitet, Sarajevo, 2023), je izšla po avtorjevi smrti.

Za sodobno lingvistično bosnistiko in bosanski jezik je še posebej pomembno Halilovićovo delo na področju standardizacije bosanskega jezika. V domači in mednarodni javnosti je najbolj znan kot avtor knjige *Pravopis bosanskoga jezika* (KDB Preporod, Sarajevo, 1996). Po omenjenem delu je objavil *Pravopis bosanskoga jezika: priručnik za škole* (Dom štampe, Sarajevo, 1999), ki je izšel v več izdajah. Tudi ta priručnik je leta 2005 v Novem Pazarju (Srbija) izdal Center za bošnjaške študije. Drugo, bistveno spremenjeno izdajo knjige *Pravopis bosanskoga jezika* je leta 2017 izdal Slavistički komitet v Sarajevu. Na podlagi tega dela je Halilović pripravil tudi *Školski pravopis bosanskoga jezika*, ki je izšel pri isti založbi leta 2019.

Leta 2000 je Halilović v soavtorstvu z Dževadom Jahićem in Ismailom Palićem izdal knjigo *Gramatika bosanskoga jezika* (Dom štampe, Zenica), ki je znatno prispevala k stabilizaciji norme bosanskega jezika in njegovi mednarodni prepoznavnosti.

Ob tej priložnosti velja omeniti tudi Halilovićevo leksikografsko delo. Skupaj z Ismailom Palićem in Amelo Šehović je avtor slovarja *Rječnik bosanskoga jezika* (Filozofski fakultet, Sarajevo, 2010), z Amro Halilović pa je uredil *Bosansko-slovenski rječnik / Bosansko-slovenski slovar* (Slavistički komitet, Sarajevo – Kulturno-izobraževalni zavod Averroes, Ljubljana, 2014). Leta 2018 je objavil *Školski rječnik bosanskoga jezika*, ki ga je izdal Slavistički komitet v Sarajevu.

Večina omenjenih knjig profesorja Halilovića je imela velik mednarodni odmev in je prispevala k prepoznavnosti bosanskega jezika v tujini.

Profesor Halilović je sodeloval na več mednarodnih jezikoslovnih srečanjih in ob različnih priložnostih predaval na številnih jezikoslovnih in slavističnih centrih v tujini. Gostoval je na univerzah in inštitutih v Avstriji, Belorusiji, Makedoniji, Nemčiji, Rusiji, na Češkem, Hrvaškem, Slovaškem, Norveškem, v Sloveniji, na Švedskem in tudi v ZDA. Bil je član uredniškega odbora *Vseslovanskega lingvističnega atlasa* Mednarodnega slavističnega komiteja (Moskva) in član uredniškega odbora revije *Socjolingwistyka* (Krakov).

Halilovićev najpomembnejši organizacijski prispevek k prepoznavnosti in uveljavitvi bosanskega jezika v mednarodnem jezikoslovju je bila ustanovitev Slavističnega komiteja Bosne in Hercegovine leta 2008 in njegova vključitev v Mednarodni slavistični komite istega leta. Slavističnemu komiteju Bosne in Hercegovine je profesor predsedoval od njegove ustanovitve do leta 2021. V tem obdobju je bil komite dvakrat organizator Bosanskohercegovega slavističnega kongresa (2011 in 2015).

V letih 2006 in 2007 je profesor Halilović vodil Microsoftov projekt prevajanja računalniške terminologije iz angleščine v bosanščino. Vodil je tudi mednarodno skupino strokovnjakov, ki je leta 2013 izdala prvi popolni prevod *Biblije* v bosanski jezik.

Halilovićeva knjiga *Gnijezdo lijepih riječi: pravilno – nepravilno u bosanskoj jeziku* (Libris, Sarajevo), ki je prvič izšla leta 1997, je doživela več izdaj. Knjiga je posvečena ozaveščenju o pomenu jezikovne kulture in je namenjena predvsem otrokom.

Kolegi se bodo profesorja Halilovića spominjali kot odličnega organizatorja, zanimivega in učenega sogovornika ter nesebičnega svetovalca in mentorja. Z njegovo smrtjo je jezikovna skupnost Bosne in Hercegovine izgubila dragocenega člana, toda njegova dela bodo za vedno ostala vpeta v temelje sodobne bosnistike.

## **Navodila avtorjem**

**Jezikoslovni zapiski** so revija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, slovenska znanstvena **jezikoslovna revija, ki izhaja dvakrat na leto**. Poleg delavcev inštituta so k sodelovanju vabljeni tudi drugi domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov. Uredništvo k pisanju posebej spodbuja mlade raziskovalce in raziskovalke.

Največji obseg člankov je ena avtorska pola, tj. 16 strani s po 30 vrsticami, za razprave po dogovoru z uredništvom tudi več. Poročila naj bi obsegala do 5, recenzije, predstavitve ali kritike jezikoslovnih del pa do 10 strani. Izvirna besedila je treba oddati uredništvu v programu Word in v pisavi Times New Roman ali 00 ZRCola (velikost 10 pik); ta je priporočena za posebne jezikoslovne znake, dobiti pa jo je mogoče v okviru zastojnega vnašalnega sistema ZRCola na spletni strani <http://ZRCola.zrc-sazu.si>. Besedila naj bodo oddana v elektronski obliki po e-pošti, tistim s posebnimi jezikoslovnimi znaki pa naj bo priložena tudi datoteka v obliki PDF.

Vsi prispevki imajo na začetku slovenski in angleški izvleček s po do 5 vrsticami in do 5 ključnimi besedami. Povzetek pri razpravah in člankih v obsegu do 15 vrstic je pri slovenskih prispevkih objavljen v angleščini, pri neslovenskih prispevkih pa v slovenščini; oddate ga lahko v jeziku prispevka. Pri navajanju objav v literaturi naj se avtorji po možnosti ravnaajo po prejšnjih objavah v Jezikoslovnih zapiskih.

Prispevke preberejo člani uredniškega odbora, ki članke in razprave praviloma tudi recenzirajo. Pri dvojnem slepem recenziranju sodelujejo tudi zunanji recenzenti. Priporočila in popravki članov uredniškega odbora oziroma recenzentov so posredovani avtorjem, da jih upoštevajo.

Uredniški odbor Jezikoslovnih zapiskov si pri pripravljanju revije želi čim širšega sodelovanja. Zato poziva sodelavce in bralce revije ter vse zainteresirane, da pošiljajo svoje predloge in mnenja v zvezi z obliko in vsebino revije ter z delom uredniškega odbora. Objavljeni bodo v rubriki Odmevi.

## Razprave in članki

- Miha Sušnik** Razvoj ujemalnih tipov samostalnikov srednjega spola v slovenščini
- Dejan Gabrovšek** Položaj naslonskega niza v vezniškem stavku v slovenski složeni povedi
- Ivana Matas Ivanković – Goranka Blagus Bartolec** Prijedložno-padežni izrazi u koordinaciji u hrvatskome
- Branimir Belaj – Darko Matovac** O kognitivnim temeljima distribucije i alternacije prijedloga *u* i *na* u hrvatskome jeziku
- Nikolina Hršak – Ines Carović** Glasnik /v/ između aproksimanta i frikativa u kajkavskom govoru Jurjevca
- Mitja Trojar** Ustaljevanje slovenske jezikoslovne terminologije v slovenskih slovnica 1768–2017
- Novica Vujović** Zakonski osnov i filološka argumentacija u prilog zaštiti crnogorskih govora

## Slovenski govori na vzhodnem robu (3)

- Jožica Škofic** Fonološki opis govora kraja Zibika (SLA T334)
- Tjaša Jakop** Fonološki opis govora kraja Dobovec pri Rogatcu (SLA T339)

## Iz svetovalnic

- Simon Atelšek – Tanja Fajfar – Mateja Jemec Tomazin – Jera Sitar – Mojca Žagar Karer** Pobude za terminološke intervencije v Terminološki svetovalnici

## Ocene in poročila

- Tjaša Jakop** *Slovenski istrski lingvistični atlas (SiLA) 1: vremenske razmere, geomorfologija, običaji in institucije, telo in bolezni* (2024)

## Jubileji

- Alenka Jelovšek** »Kdor čas svoj prav obrne, se s čednostjo ogrne«: ob življenjskem jubileju dr. Jožice Narat

## V spomin

- Helena Dobrovoljc** In memoriam akad. Janez Orešnik (12. december 1935 – 1. april 2024)
- Halid Bulić** In memoriam prof. dr. Senahid Halilović (1958–2023)

